

Békés Megye

Területfejlesztési Kon koncepciója

2021-2030

HELYZETELEMZÉS, HELYZETÉRTÉKELÉS



Elfogadva a 60/2021 (V. 17.) sz. közgyűlés elnökének határozatával

Készítette: Békés Megyei Önkormányzati Hivatal

Tartalomjegyzék

1.	A megye társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének elemzése	5
1.1.	Külső környezet vizsgálata	5
	a) Békés megye helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten	5
	b) Nagytérégi összefüggések.....	10
1.2.	Belső erőforrások elemzése	11
a)	Természeti és épített környezet vizsgálata.....	11
	aa) Természeti adottságok, természetvédelem.....	11
	ab) A táj jellemzői (tájszerkezet, tájhasználat, tájjelleg, tájkép), tájvédelem	17
	ac) Termőföld- és talajvédelem	22
	ad) Vízvédelem (felszíni és felszín alatti vízkészletek, vízminőség).....	23
	ae) Épített környezeti és a kulturális örökségi értékek	28
	af) Világörökségi és világörökségi várományos területek	29
	ag) Honvédelem.....	29
	ah) Ásványvagyon	30
	ai) Természeti és környezeti kockázatok, különös tekintettel az éghajlatváltozás területi vonatkozásaira	30
	b) Térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai, tendenciák	34
	ba) Településrendszer	35
	bb) Mezőgazdaság	41
	bc) Erdőgazdálkodás.....	43
	bd) Vízgazdálkodás	43
	c) Közlekedési és kommunális infrastruktúra.....	51
	ca) Vonalas rendszerek, létesítmények	51
	cb) Egyéni és közösségi közlekedési megközelíthetőségi viszonyok.....	54
	cc) Közlekedési kapcsolati hiányok.....	55
	cd) Vízellátás	56
	ce) Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz- és szennyvíziszap-elhelyezés.....	60
	cf) Energiaellátás, energetikai hálózatok	63
	cg) Hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás	73
	d) Gazdasági bázis	75
	da) Főbb gazdasági ágazatok, azok fejlődési irányai.....	75
	db) A gazdaság belső és külső kapcsolatai	80
	dc) A termelési infrastruktúra állapota	81
	dd) A telepítési tényezők értékelése	82
	de) A területi innovációs potenciál	84

df) A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők.....	85
e) Társadalmi környezet	89
ea) Kulturális adottságok, értékek	89
eb) Területi identitás, civil aktivitás.....	92
ec) Humán erőforrások	94
f) A települések intézményfelszereltsége.....	105
g) A települések jellemző lakásviszonyai	113
h) Településhálózati adottságok.....	114
ha) Településhierarchia.....	114
hb) A településhálózat területen belüli és kívüli kapcsolatai.....	116
hc) Települések közötti partnerség	118
i) A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása	120
2. A térséget érintő tervezési-fejlesztési környezet áttekintése.....	122
2.1 A térséget érintő ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területi tervek	122
a) Az OFTK Békés megyét érintő vonatkozásai.....	122
b) A térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei	123
c) Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai.....	123
d) A hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei	126
e) A területrendezési tervek Békés megyét érintő vonatkozásai.....	131
f) Környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások.....	133
g) 20 ezer lakos feletti városainak gazdaság- vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói.....	134
h) A térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai.....	136
i) Vonatkozó egyéb tervek	137
j) A tervezést érintő egyéb jogszabályok.....	138
2.2. A térség területfejlesztési szereplői elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása.....	138
a) A partnerségi terv elkészítése	138
b) A partnerségi terv végrehajtása.....	140
c) A partnerségi terv eredményei alapján	142
ca) A partnerségi terv alapján az egyes szektorok elképzelései.....	142
2.3. A területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének elemzése	150
a) A területfejlesztés forrásainak elemzése.....	150
b) A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)	154
c) A területfejlesztés hatékonysága (eddig eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok).....	156

2.4. Helyzetértékelés.....	159
a) A térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása	159
b) A térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása.....	167

1. A megye társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének elemzése

1.1. Külső környezet vizsgálata

a) Békés megye helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten

Békés megye az ország déli, délkeleti részén helyezkedik el. Az ország tájféldrajzi beosztása szerint a megye teljes területével egyetlen nagy tájegység, az Alföld része. A megye természetföldrajzi, tájféldrajzi értelemben meglehetősen egységes képet mutat, amit az is jól mutat, hogy a megye viszonylag nagy területét mindössze 9 kistáj érinti részben vagy teljes egészében.

Békés megye közigazgatási területét Északról Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye, míg Nyugatról Csongrád - Csanád megye határolja, Délről és Keletről Romániával közös az országhatár.

Békés megye klíma adottságaiban DK-i fekvéséből következően a kontinentális jegyek éreztetik hatásukat. Éghajlata az Alföld középső és északi részeihez képest melegebb, szárazabb. A telek középhőmérséklete magasabb és a fagymentes időszak hossza rövidebb, mint az Észak-Alföldön. A megye déli fekvése a magasabb éves középhőmérsékletekben és a napsütéses órák magas számában mutatkozik meg. Emellett a mezőgazdasági termelés szempontjából legjobb minőségű, országos viszonylatban is kiemelkedő értékű termékeny talajok elterjedése jellemzi a megye csaknem egészét. Így elmondható, hogy Békés megye az ország legjobb adottságú mezőgazdasági területei közé tartozik. A megye talajadottságai elsősorban a szántóföldi növénytermesztésnek és a rét-, legelő gazdálkodásnak kedveznek. A megyén belül a legjobb talajadottságú a Körös-Maros köze középső területe. A megye délnyugati részén elterjedtebbek a szikesek, amelyek jobbára legelőként hasznosulnak.

Folyóvízi és areális erőzioról a megyében nem beszélhetünk. A mély fekvésű és magas talajvízű területeken viszont a belvíz okoz komoly károkat.

A megye területén előforduló ásványkincsek két nagy csoportját a szénhidrogének és a különböző építőipari nyersanyagok alkotják. A harmadidőszak képződmények országos jelentőségű szénhidrogén készleteket tárolnak. A megyében a legfontosabb előfordulások: Füzesgyarmat, Szeghalom, Battonya-Végegyháza, Kaszaper-Pusztaföldvár, Csanádapáca, Sarkadkeresztúr, Endrőd-Szarvas, Tótkomlós. Az agyag nagy mennyiségben fordul elő főként a Békési-síkon, erre alapozott a megye téglaiipara. A homok- és a kavicsvagyon a folyóvizek által halmazódott fel. Sajátos, országhatáron is túlnyúló jelentőségű természeti erőforrást jelent a megye termál- és gyógyvíz készlete, és az erre alapozott nagyhírű fürdők. Az Alföld DK-i részén 70 °C feletti hőmérsékletű hévizek feltárására van lehetőség. Ezekből a hévíztároló kőzetekből kerülnek felszínre Battonya, Békés, Békéscsaba, Dévaványa, Füzesgyarmat, Gyomaendrőd, Gyula, Mezőberény, Mezőkovácsháza, Orosháza (Gyopárosfürdő), Szarvas, Tótkomlós, gyógyvizei is.

A megye vízhálózata, vizes élőhelyei is fontos természeti potenciált képeznek. A megye ÉK-i részén lévő Biharugrai és a Szarvas környékén lévő halastavak a haltenyésztés központjai. A Körösökből lefűződött holtágak, morotvák kiváló horgászpáradicsomok. A megye északi részének vizes élőhelyei kiemelkedő természeti értéket hordoznak.

Mindezek alapján elmondható, hogy bizonyos környezeti erőforrások rendelkezésre állnak, ami igen nagy jelentőséggel bír az Európa Tanács által elfogadott Európa 2020 stratégiában megfogalmazott 5. és 6. tematikus célkitűzés tekintetében, amelyek az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázat-megelőzés és -kezelés ügyének támogatása valamint a környezetvédelem és az erőforrás-hatékonyság prolongálása.

Békés megye lakónépessége, összhangban az ország egészére jellemző folyamatokkal, az elmúlt bő évtizedben folyamatos csökkenést mutat. A csökkenés üteme 2007-től enyhén gyorsul, ami a kedvezőtlen demográfiai folyamatok egymást erősítő hatásának következménye. A csökkenő lakónépesség az évtized egészére jellemző és a jelen felé egyértelműen erősödő természetes fogyásra, előregedésre és vándorlási veszteségre vezethető vissza.

Az egyre rosszabb születési arányszámok és a gyorsuló, fiatalabb korosztályokat érdemben magasabb arányban érintő migráció eredményeként a megye öregségi indexe évről-évre, gyorsuló ütemben növekszik.

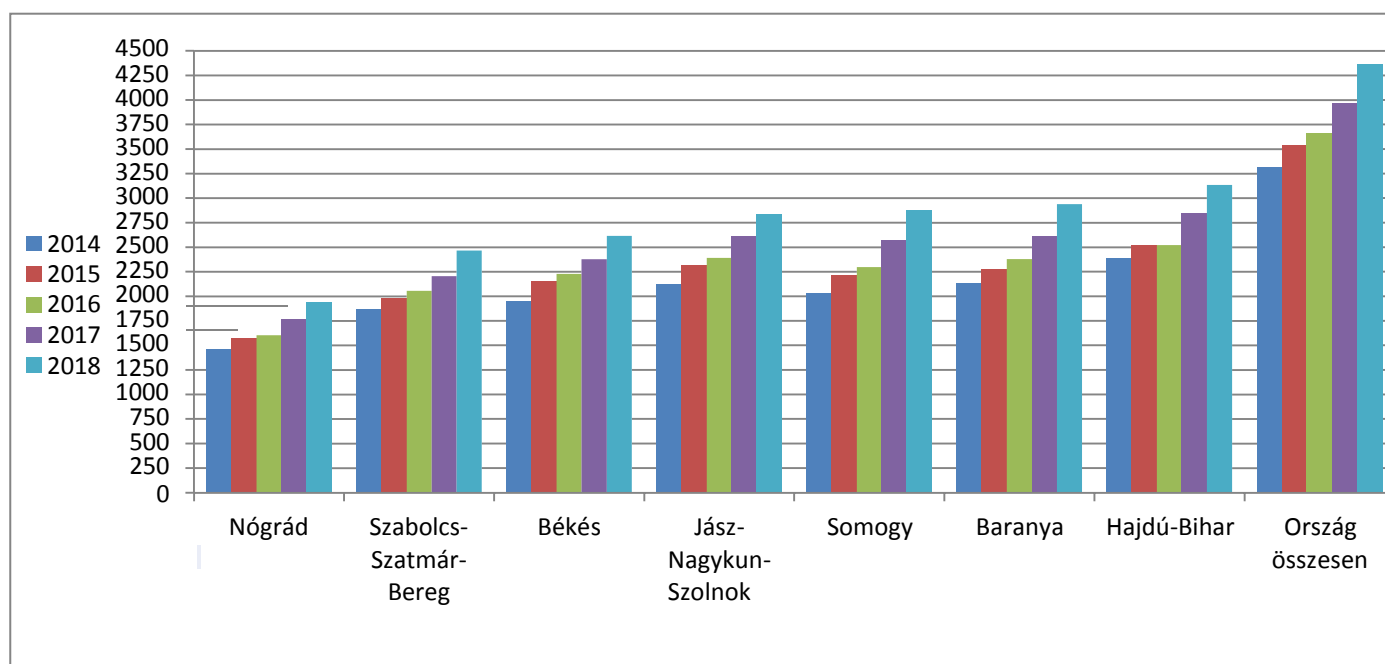
A megye legnépesebb városa a megyeszékhely Békéscsaba 58.996 fővel, ami a megye összlakosságának 17,6 %-a. A megyeszékhely mellett csak 2 város lakossága haladja meg a 20.000 főt, míg további 3 város lélekszáma haladja meg a 10.000 főt.

Míg a korábbi évtizedekben joggal volt elmondható, hogy Békés megyében a településhálózatot az óriásfalvas-kismezővárosi hálózat dominanciája jellemzi, addig a népességsökkenés következtében az utóbbi két évtizedben a kis- és aprófalvak állományának növekedése, az óriásfalvak (5 ezer feletti lélekszám) eltűnése jellemezte elsődlegesen. A településhálózatban megszorodtak az 500 fő alatti lélekszámú aprófalvak.

Pozitív, hogy amíg az aprófalvak száma az utóbbi években nem emelkedett a megyében, addig a kistelepülések száma igen, így összesen 20 db ezer lakos alatti községet találunk a megyében. Jelenleg ezek együttesen a településállomány kicsit több, mint 27%-át adják, ami egy hagyományos „alföldi” megye esetében kifejezetten magas hányadnak számít. Az önkormányzati törvény rendelkezései szerint az önálló polgármesteri hivatal felállításához szükséges minimum 2000 fős lakosságszámot 40 település nem éri el, így a települések felén nincs helyben elérhető alapszintű ügyintézés.

Békés megye gazdasági kibocsátása az országos átlagnál még mindig alacsonyabb, a GDP fajlagos növekedési üteme 2014 és 2018 között Békés megyében kedvezőtlen volt (1. ábra). A megyék rangsorában Békés megye a 17. helyen található a 2018. évi adatok alapján.

1. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása 1000Ft-ban 2014-2018 között a mutató tekintetében legelmaradottabb 7 megye és Magyarország vonatkozásában

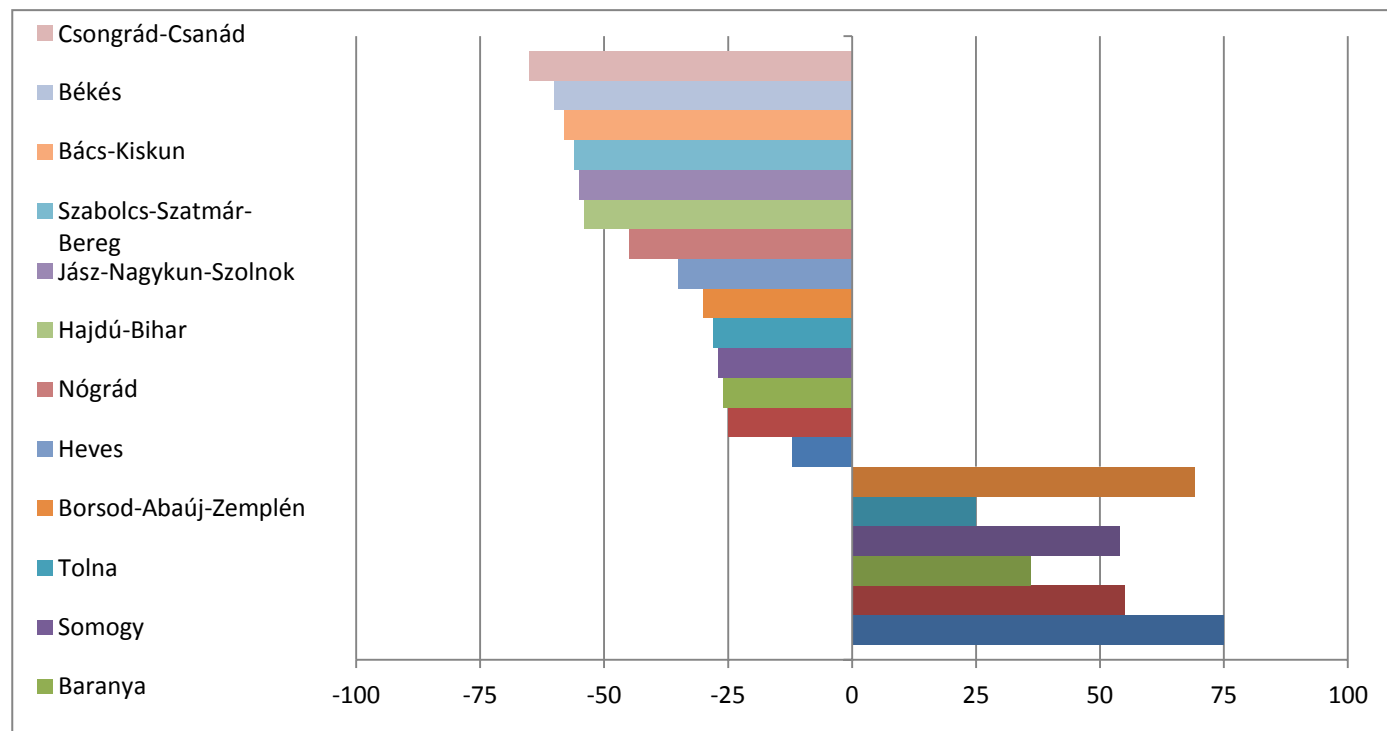


Forrás: KSH

Népességük szerint vizsgálva ezt a 7 megyét Békés megye csak a legelmaradottabb Nógrád megyét és a legkisebb népsűrűséggel bíró Somogy megyét előzi meg, pedig országos viszonylatban a 11. legnépesebb megyének számít. Érdekesség, hogy népsűrűség alapján Békés megye (59 fő/km²) utolsó előtti az országos rangsorban.

Az egy főre jutó GDP adatait jól szemlélteti a 2. ábra, amely a 7 legalacsonyabb egy főre jutó GDP előállítását szemlélteti összehasonlítva az országos átlaggal. Az egy főre jutó bruttó hazai termék tekintetében megyénk változatlanul, hátulról a 3. helyen található, a Dél-Alföldi régió a sereghajtója, az országos átlagnak mintegy 55,3 %-ával. Különösen szomorú, hogy Békés megye 1997 óta folyamatosan romló tendenciát mutat a GDP/fő áron számítva/, és az egy főre jutó GDP vonatkozásában, és a GDP fogyasztás szintje is a legmagasabb, az országos átlag mintegy kétszerese (2. ábra).

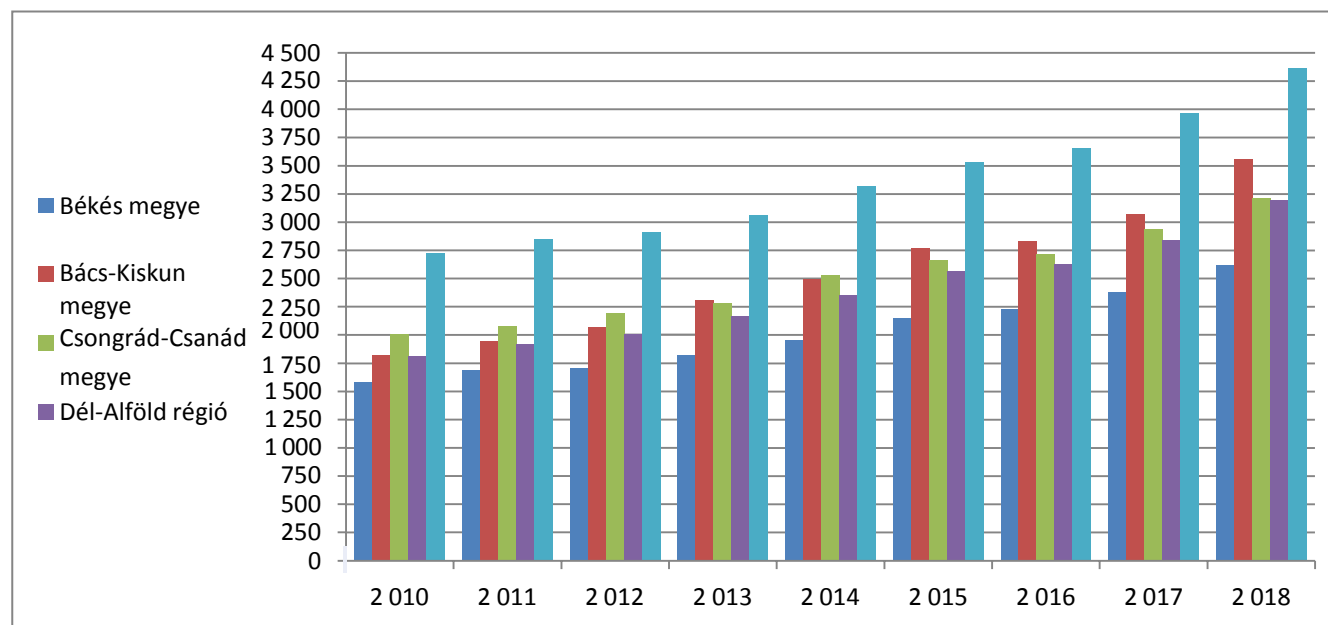
2. ábra: A megyék relatív fejlettsége az egy főre jutó GDP alapján (2018)



Forrás: KSH

A fajlagos GDP alapján Békés megye a Dél-Alföldi régió megyéinek rangsorában a harmadik helyet foglalja el, ami állandósult, jóval elmaradva az országos átlagtól (3. ábra).

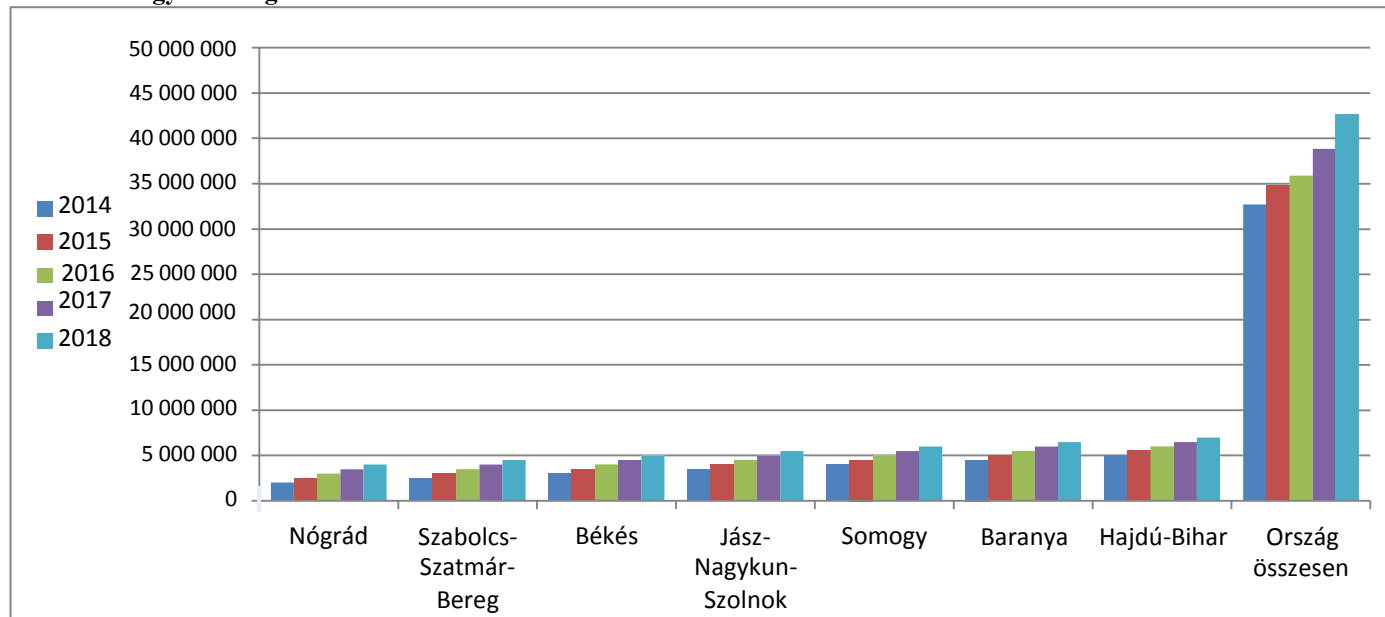
3. ábra: A Dél-Alföldi régió megyéinek relatív fejlettségének változása az egy főre jutó GDP alapján (1995-2010)



Forrás: KSH

A bruttó hazai termék előállításában Békés megye a megyék sorában hátulról a 4. helyet foglalja el az 538.507 e Ft-os termék előállításával, Nógrád, Tolna és Heves megyéket megelőzve, az országos GDP-nek alig több mint 2 % - át produkálva, összehasonlíthatóan az országos adatokkal, melyet jól szemléltet az 4. ábra.

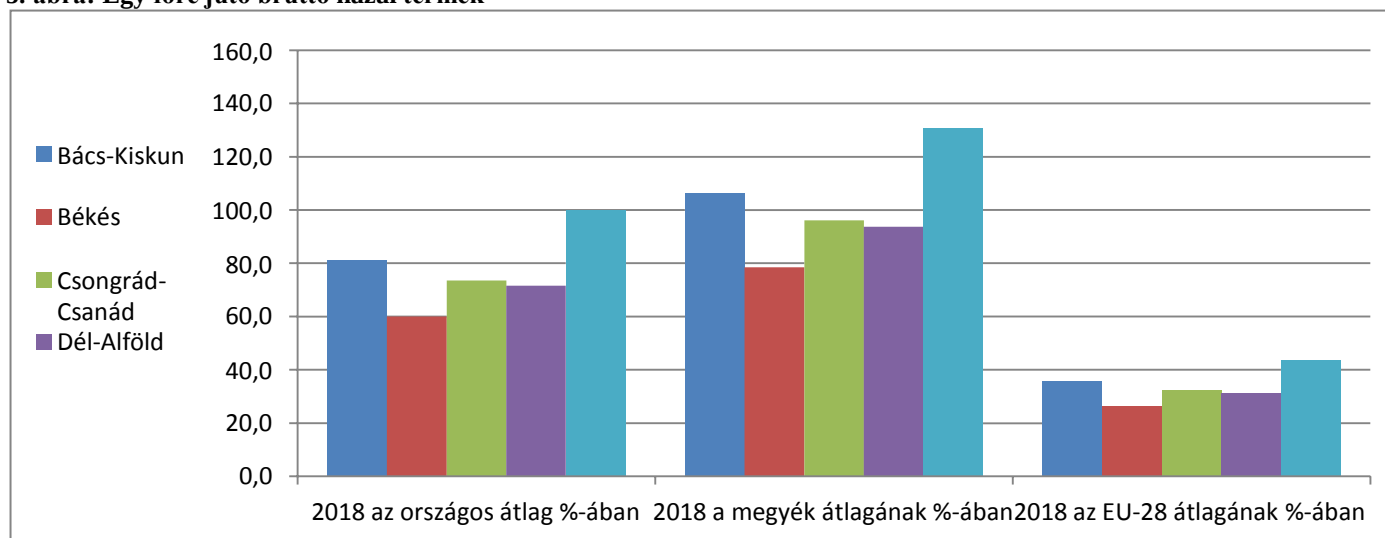
4. ábra: Bruttó hazai termék előállítás alakulása 2014-2018 között az ebben a mutatóban legelmaradottabb 7 megye, valamint Magyarország vonatkozásában



Forrás: KSH

Az országos trendekhez történő viszonyításon túl az uniós kitekintésben is látszik a megye rossz pozíciója. Békés megye népességarányos átlagos GDP-je az EU-ban mért érték 35,6 %-a (5. ábra).

5. ábra: Egy főre jutó bruttó hazai termék

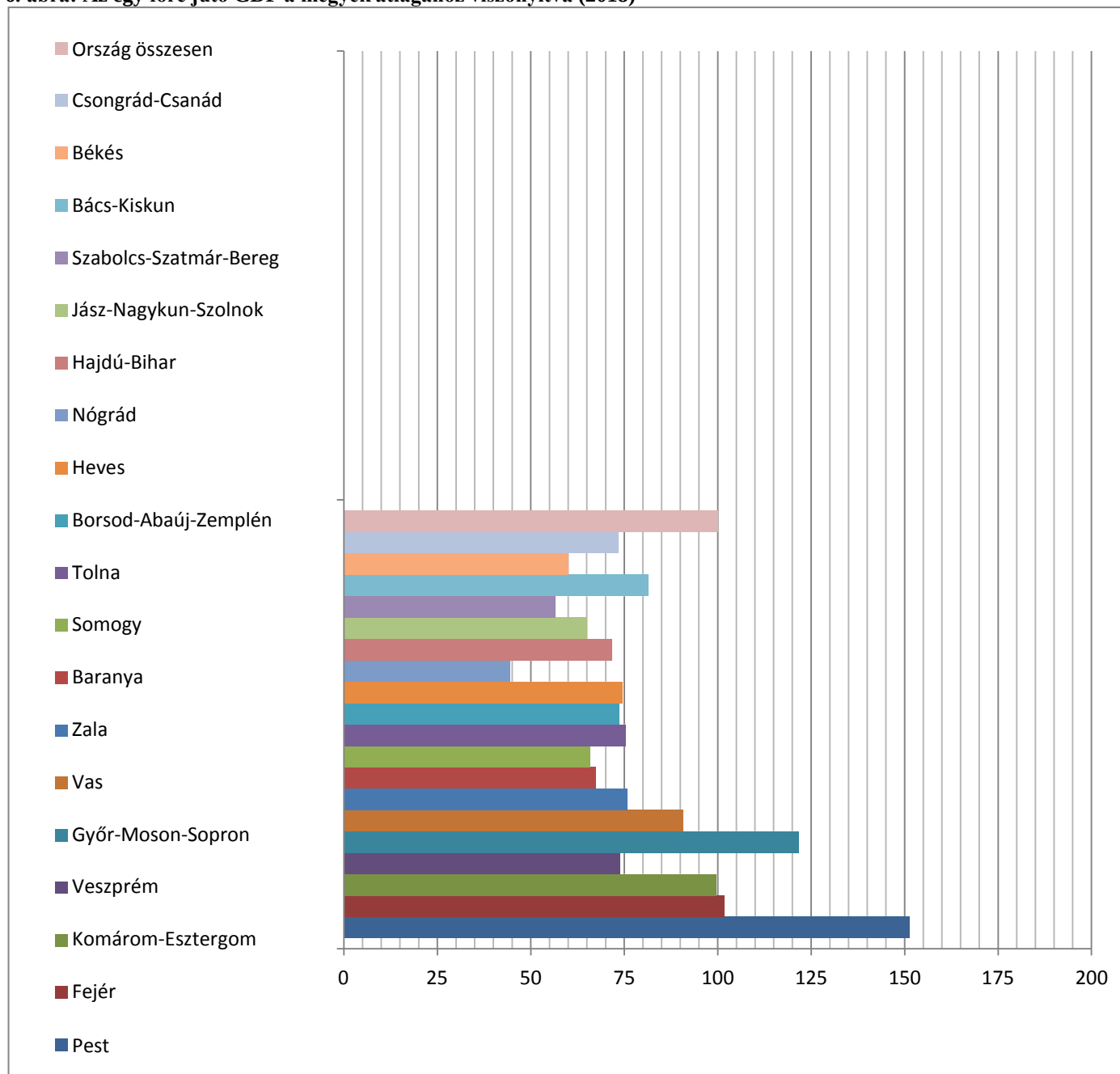


Forrás: KSH

Az egy főre jutó bruttó hazai termék a nemzetközi összehasonlításban használt vásárlóerő-paritáson több mint 16 ezer PPS volt, mintegy 4,6%-kal nagyobb a 2007. évinél, ugyanakkor 35,2 %-kal kisebb az uniós átlagnál. Egyedül a közép-magyarországi régió mutatója volt nagyobb, mint az EU-28 átlaga, a közép- és nyugat-dunántúli régió teljesítménye meghaladta az átlag felét, a többi régióé azonban ennél nagyobb lemaradást mutat. A Dél-Alföldi régió fejlettségi szintje az egy évvel korábbihoz képest kissé javult, teljesítménye 10,9 ezer PPS, ami az uniós átlag valamivel több mint négytizedét érte el.

A fajlagos GDP adatai alapján a megye a hazai besorolás értelmében hátrányos helyzetű (6. ábra).

6. ábra: Az egy főre jutó GDP a megyék átlagához viszonyítva (2018)



Forrás: KSH

Békés megye, már 1997 óta tartozik a fajlagos GDP alapján, a hét legkevésbé fejlett (Hajdú-Bihar, Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok, Somogy, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) megyét alkotó csoportba (a fajlagos GDP értéke nem éri el a megyék átlagának 90 százalékát). Bács-Kiskun és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék fejlődésüknek köszönhetően kikerültek ebből a csoportból, a helyükre Hajdú-Bihar és Baranya megyék csúsztak vissza.

Békés megye nemcsak hátrányos helyzetű, de folyamatosan leszakadó helyzetben van, ennek megfelelően az utóbbi években nem is sikerült a javítani a pozíciót. A Dél-Alföldi régió belül is leszakadóban van Békés a két másik megyéhez képest, hiszen Bács-Kiskun megye az utóbbi 10 évben szinte megduplázta GDP-jét és már a 2018. évi

adatok alapján, a 6. helyén áll a megyék között, míg Csongrád - Csanád megye ugyan hátrébb csúszott országos szinten a régióban stabilan második.

Ettől függetlenül a régió még mindig nem rendelkezik jó pozícióval, hiszen az EU-28 GDP adatok alapján továbbra is a legrosszabb 20 térsége közé sorolják (1. táblázat)

1. táblázat: Az egy főre jutó GDP a hét leghátrányosabb helyzetű megyében

Megye	2014	2018	2014	2018	2014	2018
	ezer Ft		országos átlag %-ában		megyék átlagának %-ában	
Hajdú-Bihar	2 388	3 134	72,1	71,8	95,0	93,9
Baranya	2 135	2 939	64,4	67,3	84,9	88,1
Somogy	2 027	2 870	61,2	65,8	80,6	86,0
Jász-Nagykun-Szolnok	2 122	2 838	64,0	65,0	84,4	85,1
Békés	1 950	2 617	58,8	60,0	77,6	78,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1 870	2 467	56,4	56,5	74,4	74,0
Nógrád	1 455	1 940	43,9	44,5	57,9	58,2
7 megye együtt	1 992	2 686	60,1	61,6	79,3	80,5

Forrás: KSH

b) Nagytérégi összefüggések

A megyét északról Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyék, nyugatról Csongrád – Csanád megye határolja, keletről pedig a szomszédos Romániával határos. A megyében kilenc járás található, ezek a következők: Békéscsabai, Békési, Gyulai, Gyomaendrődi, Mezőkovácsházi, Orosházi, Sarkadi, Szarvasi, Szeghalmi járások.

Békés megye területe 5.631 km², amely az ország területének 6,05%-át teszi ki, ez alapján az ország nagyobb kiterjedésű megyéi közé sorolódik. Békés megye lakónépessége a 2019. január 1-én 334.264 fő volt. Ez az ország népességének 3,42%-át, a Dél-Alföldi Régió népességének pedig 27,02%-át teszi ki. A megye népessége az előző megyei területfejlesztési koncepció elfogadásának éve (2014) óta is évről évre csökken. Összesen 20.935 fővel élnek kevesebben 2019 elején a megyében 2014-hez képest.

A kedvezőtlen trend várhatóan a közeljövőben sem változik majd. Az ország régiói közül a Központri régió népessége növekszik tartósan, valamennyi más térségé, közte Dél-Alföld népessége is tartósan csökkenő. E csökkenő népességű régiót alkotó 3 megye közül messze legrosszabb helyzetű Békés megye, ami a népességfogyást illeti.

A megyét országos gyorsforgalmi út, autópálya egészen a közelmúltig nem érintette. Kedvező változás, hogy az M44 kivitelezés alatt áll, leghosszabb szakasza már átadásra került. Az országon belüli kapcsolatrendszerét közúton három országos főút (44.sz. főút, 46.sz. főút, 47.sz. főút), a mellékutak és több vasútvonal teremti meg, melyek közül egy nemzetközi, egy pedig hazai fővonal. Békés illetve Csongrád-Csanád megyét érintően is fejlesztendő tengelyként tekintünk a Szeged- Békéscsaba – Debrecen (Nagyvárad) kapcsolatra mind a közúti (M47/R47), mind a vasúti infrastruktúrát illetően. E tengely az Alföldet az Adriai-tengerrel, Fiumével összekötő nemzetközi útvonal és egyben a magyarországi külső körgyűrű fontos eleme, mely a határmenti, perifériára került vidék feltárását is előmozdíthatja. A megye közúti határátkelőkkal (Gyula (főúti), Battonya, Méhkerék), valamint vasúti határátkelőkkal (Kötegyán, Lökösháza) kapcsolódik a szomszédos Romániához. Nemzetközi víziúttal és légikikötővel a megye nem rendelkezik. A Békéscsabai repülőtér fejleszthető nemzetközi kereskedelmi repülőtérre. Személyforgalom terén a román oldalon lévő Temesvár repülőtere tölt be regionális szerepet, amely Békéscsaba lehetőségeit erősen korlátozza.

Természeti, táji vonatkozásban több, a megyehatáron és a román határon is átnyúló kapcsolatról beszélhetünk. A „Körösök-völgye Natúrpark határon átnyúló együttműködés” a megye és a szomszédos romániai térségek között

található, amelynek célja a Körösök-völgyének, mint biogeográfiai egységnek a védelme, megőrzése. A Körösök-völgye Natúrpark határon átnyúló együttműködés az aktív turisztikai lehetőségek szempontjából is kiemelten fontos, hiszen a Körösök és Berettyó folyók kiváló terei a két országot összekapcsoló vízi turisztikai fejlesztéseknek.

A megye vízhálózatának és vizes élőhelyeinek rendszere Békés megye területénél jóval nagyobb összefüggésben értelmezhető. A Körösök és a Berettyó vízrendszerének valamennyi folyója a határon túlról ered. A folyóvizek szennyezés érzékenysége szempontjából ezt a tényt nem lehet figyelmen kívül hagyni. A megye területére az egyes folyók felső szakaszán, a határon túlról indult árvizek közel azonos időben érkeznek meg és összeadódnak, amely árvízi védekezést tesz szükségessé a megyében. A felszín alatti vízbázisok védelme szintúgy határon átnyúló módon valósul meg. A romániai Bihar megyével kialakított kapcsolatokban emellett a szennyvízkezelés, a gazdaság, az oktatás-művelődés, a vállalkozói és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése kiemelt. A Békés Megyei Önkormányzat a határon átnyúló kapcsolatok szorosabbra fűzése és a rendszeres együttműködés biztosítása érdekében vegyes bizottságokat hozott létre a szomszédos romániai megyékkel. Rendszeresen ülésezik, és koordináló szerepet tölt be a Békés-Bihar és a Békés-Arad vegyes bizottság.

A nagytérségi energiaellátó rendszerekben Békés megye fontos szerepet tölt be. Az ország jelentős földgáz mezői helyezkednek el a megyében. Az ezek elosztását biztosító vezetékhálózat a szomszédos megyék közül leginkább Csongrád-Csanád megyével kapcsolódik, de Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyei kapcsolat is van.

Az intézményhálózat tekintetében oktatásban több, egészségügyben szinte alig van megyehatáron átnyúló kapcsolat. Több országos kihatású felsőoktatási intézménynek működik kara vagy kihelyezett tagozata a megyében, így Békéscsabán, Szarvason, Gyulán.

A magyar településhálózatfejlesztési koncepciót megalapozó vizsgálatok szerint (Forrás: Békés Megye Területrendezési Terve – Előkészítő fázis) Békés megye a két régióközpont közül erősebb vonzáskapcsolatokkal rendelkezik Szeged, mint Debrecen irányába. A megyeszékhelyek és Budapest közfunkciógazdagságának elemzése szerint Békéscsaba a 19 megyeszékhely között az utolsó helyet foglalja el. A nagyvárosaink közfunkciókkal való ellátottsága jó fokmérője az egyes megyeszékhelyek központiséga értékelésének. E tekintetben áll tehát Békéscsaba a rangsor végén. A város kisebb funkciógazdagsága összefügg a két szomszédos régióközpont megyére kifejtett vonzerejével. A megye nagyobb része vonzódik Szegedhez, és csak a megye északi negyede Debrecenhez.

A külföldi működőtőke Dél-Alföldi Régió belüli eloszlása szempontjából a régióban az M5 autópálya egyértelműen pozitív hatása (Kecskemét, Szeged, Kiskunfélegyháza) mellett a második legfontosabb régiós áramlási tengely, a 47. sz. főközlekedési útvonal is kiemelkedő tényező (Orosháza, Békéscsaba).

1.2. Belső erőforrások elemzése

a) Természeti és épített környezet vizsgálata

aa) Természeti adottságok, természetvédelem

Magyarország földrajzi helyzete alapján átmeneti jellegű térségnek tekinthető a morfológiai jelleg, az éghajlat, a vegetáció és a talajviszonyok tekintetében egyaránt. Az eltérő arculatú tájak találkozása az ország perifériális térségében kevésbé szembetűnő. Békés megye az Alföld nagytáj délkeleti részén fekszik. Az itt kialakult termékeny terület csaknem tökéletesen sík, a Tiszai vízgyűjtőhöz tartozó Körösök és a Maros folyó részvízgyűjtőjén kialakult Maros-Körös köze középtájhoz tartozik. A megyét érintő természetföldrajzi kistájak: a Körösmenti sík, a Körös-szög, a Körös-vidék, a Kis-Sárrét, a Békési sík, a Viharsarok és a Csanádi sík.

Békés megye területének geológiai adottságai kevesebb változatosságot mutatnak. A földtani fejlődés menetét kevésbé összetett, a csupán mérsékelt szerkezeti tagoltság következményeként a megye területe geológiai értelemben többnyire egységes. Meglehetősen egyveretű szerkezeti adottságaiból, egységes fejlődés menetéből adódóan, illetve a megye nagy részén egységes felszínalakító tényezők máig ható munkája eredményeképpen a domborzati viszonyokat

az egységesség jellemzi. Orográfiai viszonyainak alakításában a szerkezeti meghatározottság, a litológiai viszonyok, a megye egészét érintő pleisztocén löszfelhalmozódás, a folyóvizek akkumulációs tevékenysége és a szél munkája játszották a fő szerepet. A mai felszín tökéletes síkság gyakorlatilag Békés megye egész területén, a relatív magasságkülönbség jellemzően 1-2m/km² közötti a megye legnagyobb részén. A felszín képében a folyóvizek akkumulációs munkája játszotta a fő szerepet. A tökéletes sík felszínnek kisebb változatosságait a folyók által épített parti dűne vonulatok, illetve a fluvialis, fluvio-eolikus formák jelentik. A domborzat formavilágában tipikusak a morotvák, fattyúág maradványok. A megye az Alföld mélyen fekvő sík területe, tengerszintfeletti magassága 80,8m és 107,6m között változik. A megye Körösök menti tájainak átlagmagassága a legkisebb, a Békési-sík, a Dévaványai-sík és a Kis-Sárrét átlagosan 85-95m közötti magasságú. A megye legmélyebben fekvő pontja Szarvas külterületén található, 82,6 méteren. A megye legnagyobb átlagmagasságú vidéke a délkeleti szegletben húzódó Csanádi-hát, amely tulajdonképpen a Maros hordalékkúpjának a megye területére eső szegélye. A megye legmagasabb pontja Mezöhegyes határában található, 107,6 méteren.

Békés megye klíma adottságaiban DK-i fekvéséből következően a kontinentális jegyek éreztetik hatásukat. Éghajlata az Alföld és középső és északi részeihez képest melegebb és szárazabb. A telek középhőmérséklete magasabb és a fagymentes időszak hossza rövidebb, mint az Észak-Alföldön. A megye déli fekvése a magasabb éves középhőmérsékletekben és a napsütéses órák magas számában mutatkozik meg. A júliusi középhőmérséklet az ország délkeleti térségében a legmagasabb. Az Alföld nagy részét a 21-22°C közötti értékek jellemzik az Alföld nagy részét. Ehhez képest Békés megyén halad át a 22 fokos izoterma, a megye déli és keleti részén a júliusi középhőmérséklet 22 fok feletti. Ez az ország legmelegebb nyarú térsége. A megye északi, északkeleti harmadán, hozzávetőleg a Körösök vonalától É-ra mérsékelt meleg, száraz éghajlat az uralkodó, 10,2-10,4°C közötti éves középhőmérséklettel és 510-560 mm közötti éves csapadékmennyiséggel. A Körös-Maros köze meleg száraz éghajlatú, ez jellemzi a megye déli kétharmadát. A csapadékmennyiség itt 500-580 mm között változik. A megye legszárazabb térsége a Hármas-Körös megyei szakasza térségében, a Békési-sík É-i és a Körös menti sík Ny-i részén van, ahol a csapadék mennyiség 500 mm, de van ahol ez alatti. A legmagasabb éves csapadékösszegek 570-580 mm körül jellemzőek, ami a megye D-i, DK-i részén fordul elő.

A megye uralkodóan száraz, meleg éghajlata, a magas ariditási index és a sík felszín eredményezi, hogy a megye nagy része száraz, gyér lefolyású terület, felszíni vízfolyásokkal viszonylag jól ellátott. A vízfolyássűrűség a Körösök vízrendszerében nagyobb, a folyószabályozások nyomán hátramaradt holtágak és csatornák, kisvízfolyások behálózák a felszínt, relatíve sűrű vízhálózatot eredményezve. A kisvízfolyások vízhozamai nem számottevőek, vízszintingadozásukra a belvizes időszakok nagyvizei és a nyári időszakban bekövetkező szélsőséges kisvizek, esetleg kiszáradás jellemző. A megye legnagyobb állóvizei a Kis-Sárrét egykori gazdag vizivilágú területén a Biharugrai és a Begécsi halastavak, a Szarvasi halastavak, az orosházi Gyopáros-tó és a kardoskúti Fehér-tó. A Kakasszéki-tónak csak kisebb része esik a megyébe. Békés megye vízrajzának sajátossága a számtalan holtág és morotva, főként a Körösök vidékén, amelyek gazdag vízi élővilágnak adnak otthont és jelentős horgászat-területek is egyben.

A megye területének vizeit szállító vízfolyások három vízgyűjtőhöz tartoznak. Közülük a Tisza és a Maros a megyét nem érinti, a Körösök és a Berettyó a megye legfőbb folyóvizei. A Békési-sík a megye vízfolyásokkal alig érintett területe. Ettől Ny-ra illetve D-re a Tisza illetve a Maros, É-ra és ÉK-re a Körösök vízrendszere a felszíni vizek fő befogadója. A megye fontosabb folyóvizei:

- Körös vízrendszer jelentősebb folyói: Fehér-Körös, Fekete-Körös, Sebes-Körös, Kettős-Körös, Hármas-Körös, Berettyó, Hortobágy-Berettyó;
- Körös vízrendszerhez tartozó jelentősebb csatornák: Kutas-főcsatorna; Holt-Sebes-Körös; Hosszúfok-Határér-Kölesér-főcsatorna, Köles-ér, Gyepes-főcsatorna, Gerlai-holtág, Élővíz-csatorna, Kígyósi-főcsatorna, Eleki-főcsatorna;
- Maros vízrendszeréhez tartozó jelentősebb vízfolyások: Királyhegyesi-Száraz-ér, Kutas-éri-csatorna, Cigányka-ér, Élővíz-főcsatorna, Tótkomlós-éri-csatorna, Orosháza-Medgyesbodzási-csatorna, Aranyad-éri-főcsatorna, Sámson-Apátfalvi-Szárazér;

- Tisza vízrendszeréhez tartozó jelentősebb vízfolyások: Kútvölgy-Kakasszéki-catorna, Mágocs-ér, Hajdúér-Görbedi-csatorna.

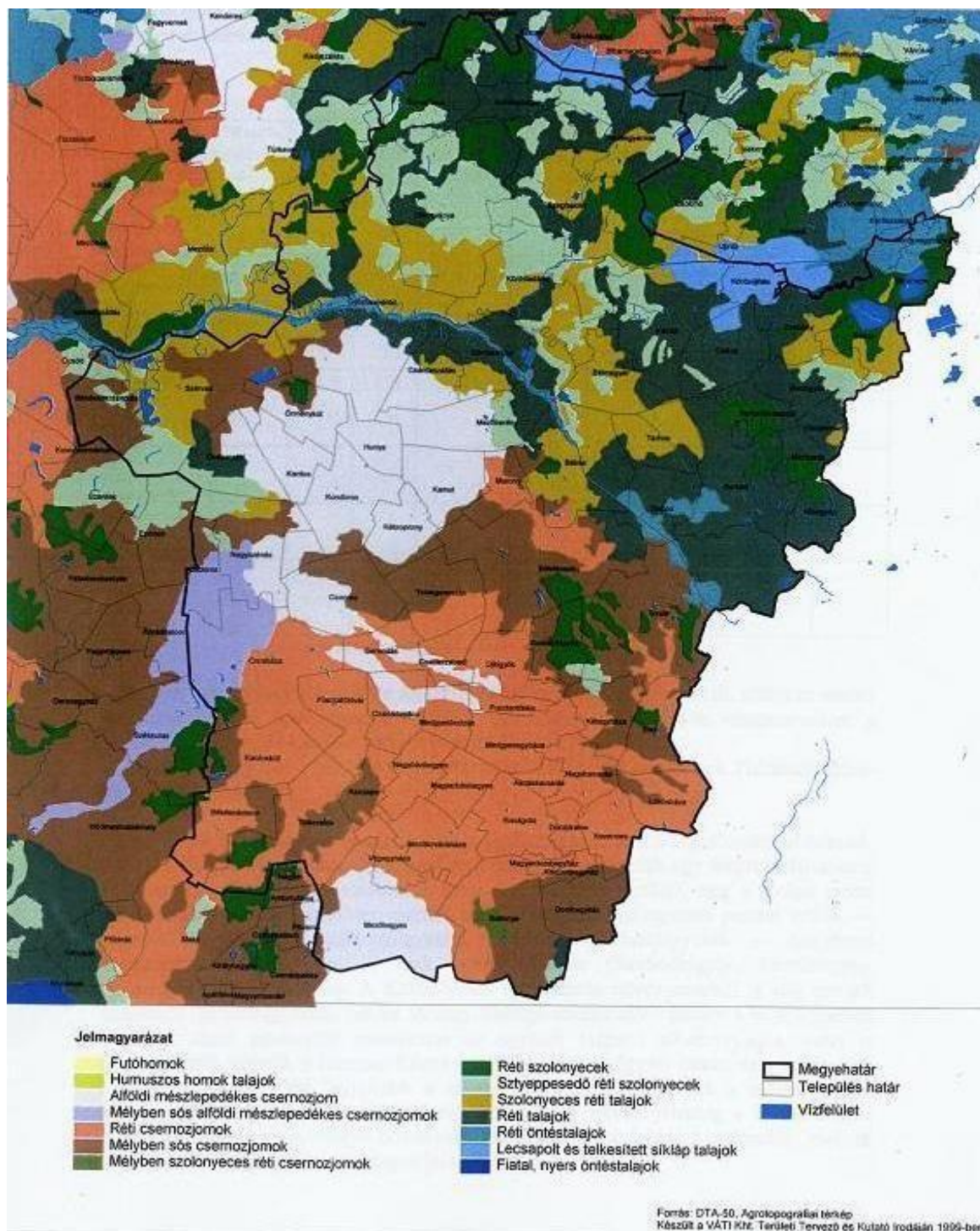
A megye vízrajzának sajátos vonása a belvíz általi fokozott veszélyeztetettség. A magas talajvízszint, a mély fekvés és a minimális lejtés következtében a gyenge lefolyás hóolvadást követően és csapadékos időszakokban hetekig, hónapokig tartó belvízborítottságot okoz, amely a megye jelentős részén veszélyezteti a mezőgazdasági termelést, de még a lakott területek egy részét is.

A megye területének talajviszonyaira az Alföld zonális talajtípusainak, a csernozjomok különböző típusainak az egyértelmű dominanciája jellemző. A talajképző tényezők, így az alapkőzet típusa, a síkvidéki jelleg, a domborzati meghatározottságból következően a kitettségi viszonyok elhanyagolható jelentősége, az éghajlati adottságok, a vízháztartás jellege, a természetes és részben a természetett növényzet típusai meglehetősen homogén módon uralják a megye egészét, így a genetikai talajtípusok sokfélesége nem alakulhatott ki.

A megye talajviszonyaiban megfigyelhető differenciák egyrészt a talajképző alapkőzetként uralkodó lösz összetételének tájankénti különbözősége, másrészt a felszínközeli talajvíz hidromorf hatásának eredményeként alakultak ki. A megye uralkodó talajtípusai az alföldi mészlepedékes csernozjom, a réti csernozjom és a réti szolonyec talajok. Az alföldi mészlepedékes csernozjom talajok a magasabb iszap- és agyagtartalmú löszökön képződtek, mechanikai összetételük agyagos vályog illetve agyag. Az alföldi mészlepedékes csernozjom elsősorban a megye DK-i részén, a Csanádi hát területén, a Maros hordalékkúpon alakult ki, de a megye középső részén, a Békési-síkon is nagy területen képződött. A Körösök vidékét, a megye északi részét a löszös üledéken keletkezett réti szolonyec és réti csernozjom talajok uralják, de mellettük nagy területet foglalnak a réti talajok és a réti öntéstalajok is a gazdag vízhálózatú területen a vízfolyásokhoz kapcsolódóan. A Kis-Sárréten a síkláp talajok is elterjedtek.

Békés megye az ország legjobb talajadottságú mezőgazdasági területei közé tartozik. A megye talajadottságai elsősorban a szántóföldi növénytermesztésnek és a rét-, legelő gazdálkodásnak kedveznek. A mezőgazdasági termelés szempontjából legjobb minőségű, országos viszonylatban is kiemelkedő értékű termékeny talajok elterjedése jellemzi a megye csaknem egészét. A megyén belül a legjobb talajadottságú a Körös-Maros köze középső területe. A megye délnyugati részén elterjedtebbek a szikesek, amelyek jobbára legelőként hasznosulnak.

7. ábra: Talajtípusok területi megoszlása a megyében



Forrás: DTA-50 Agrotopográfiai térkép

A megye természeti adottságainak változatossága védett természeti értékeinek sokszínűségében is tükröződik. A különböző életközösségek, vízrajzi-, tájképi értékek megóvásának leghatékonyabb eszköze a természetvédelmi területek megóvása. A védettségi kategóriák egyrészt az élővilág táj-, természetvédelem szempontjából legértékesebb területeit jelölik, amelyek a területi érzékenységi kategóriarendszerben a legérzékenyebbek. Ez jelentősen befolyásolja e területek távlati területfelhasználását, hasznosíthatóságát.

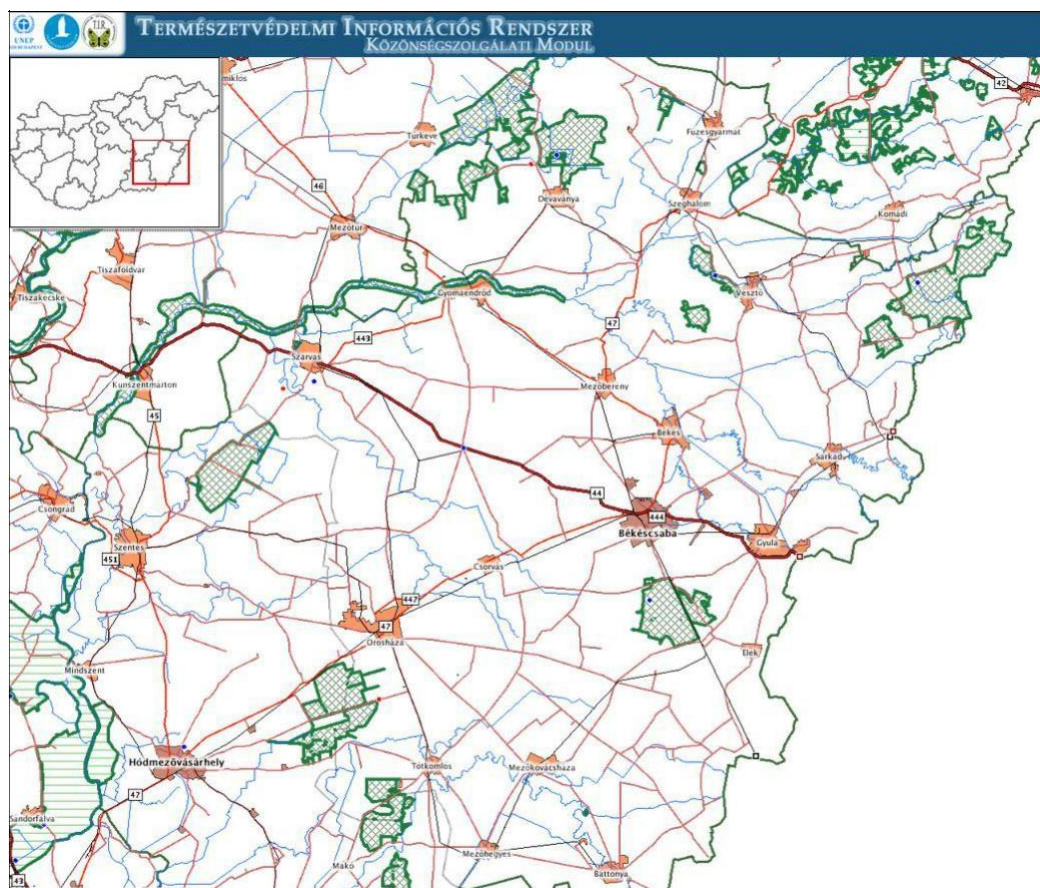
Ebben a vízszegény térségben igen jelentős, megbecsülendő természeti kincs a megye felszíni vízhálózata és az ehhez kapcsolódó ökológiai értékei. A vízhálózat, a vizes élőhelyek fontos természeti potenciált képeznek. A megye északi részének vizes élőhelyei kiemelkedő természeti értéket hordoznak.

Békés megye területén a természeti értékek döntő többsége már hivatalos oltalom alatt áll.

A megye területét érintő országos védettségű egy Nemzeti park (NP) és négy Természet-védelmi terület (TT). Ezek összesen 47 települést érintenek (a 47 Körös – Maros NP-i település magában foglalja a 3 TT települést – Gyulát, Szarvast és Szeghalmot is.) Ezek együttesen a megye településeinek 62-63 %-át teszik ki. A volt megyei jelentőségű természetvédelmi területek is települési önkormányzati hatáskörbe kerültek át. A 229 helyi jelentőségű védett terület (TT) és érték (TÉ) a megye településeinek többségét érinti. Az érintett települési listák jelentős átfedésben vannak.

A Körös – Maros Nemzeti Park térségének egyedi sajátosságát a folyóvölgyek és a síkság találkozása adja, s az ebből eredő változatosság, kiegészülve természeti és kultúrtörténeti értékekkel egyedülálló értéket képvisel. A Nemzeti Park területén a vízfolyások és a partközeli vizes élőhelyek jelentik a fő értéket. A NP az egyedi táji, ökológiai értékek megóvását, és a megyei lakosság jelentős kirándulóterületeinek számító kiterjedt, összefüggő természetközeli területek védelmét szolgálja. A TIR alábbi kivágata az országos szinten védett természeti területeit (NP, TT) tünteti fel:

8. ábra: Országos szinten védett természeti területek megoszlása a megyében



Forrás: Természetvédelmi Információs rendszer

Érzékeny Természeti Területek (a továbbiakban: ÉTT)

Az ÉTT-kre vonatkozó szabályokról az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról szóló 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet rendelkezik. Az ÉTT-k célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészeket olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, további földrészek kijelölése,

amelyek támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a tájképi és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését.

Békés megye területét az alábbi ÉTT-k érintik.

Kiemelten fontos ÉTT-k térségei:

- Hortobágyi Nemzeti Park védőzónája
- Vásárhelyi-Csanádi puszták
- Dévaványa környéke

Fontos ÉTT-k térségei:

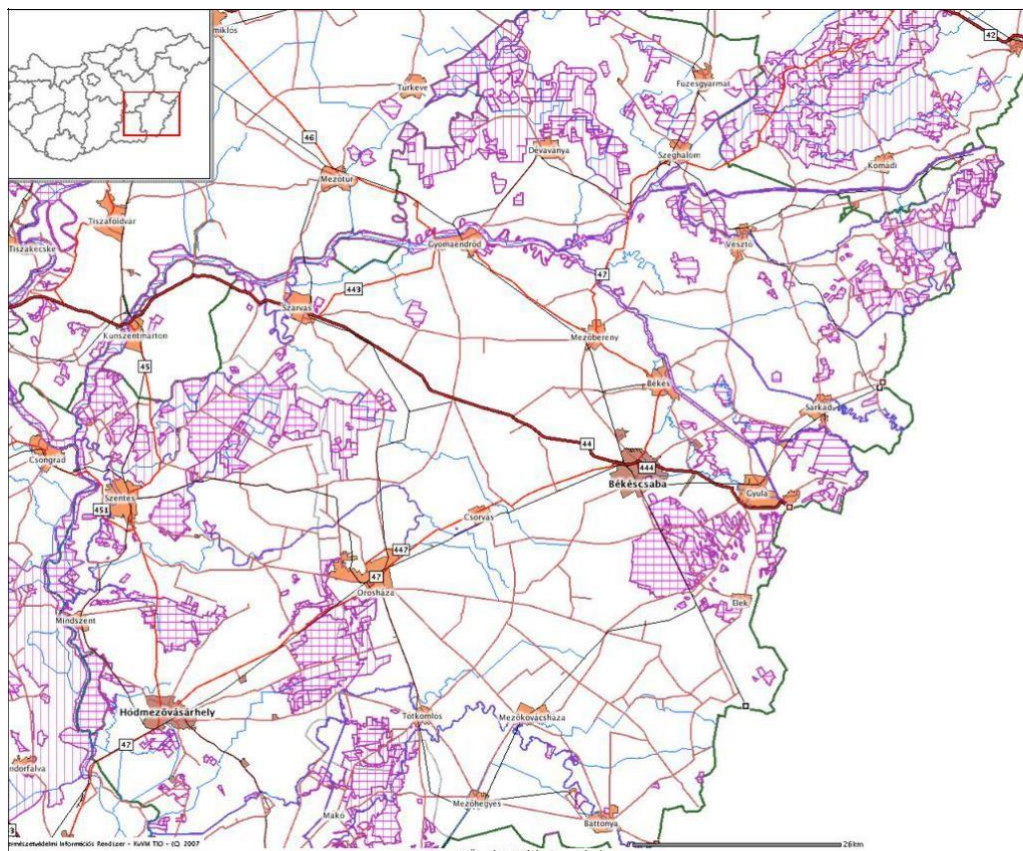
- Körösszög
- Gyula-Dobozi ártér
- Kígyósi területek
- Vésztő-Szeghalom környéke

Magas Természeti Értékű Terület (a továbbiakban: MTÉT)

A Vidékfejlesztési Program zonális természetvédelmi célprogramjai az MTÉT-ken támogatja a gazdákat a természetkímélő gazdálkodási módok kialakításában és fenntartásában, ahol a mezőgazdasági hasznosítás folytatása különösen fontos feltétele az élővilág, a tájkép, valamint az épített és történeti értékek hosszú távú megőrzésének.

- A Bihari-sík MTÉT célja a botanikai értékek megőrzése mellett, elsősorban a fokozottan védett, védett és veszélyeztetett madárfajok állományának fenntartása, azok számára optimális élőhely és környezet kialakítása, megtartása.
- Békés-Csanádi hát MTÉT célja a hagyományos rét-legelőgazdálkodás újraélesztése, fenntartása, a vízrendezés kedvezőtlen hatásainak megszüntetése, a gyepterületek környezetében elhelyezkedő szántók extenzív művelésének elősegítése.
- Dévaványa és környéke MTÉT-en a rendszer működtetésével a legfőbb cél a térségre jellemző változatos élőhelyszerkezet megtartása, és az ehhez kapcsolódó hagyományos gazdálkodási formák megőrzésének és elterjesztésének elősegítése.
- Kis-Sárrét MTÉT program célja olyan gazdálkodási gyakorlat kialakítása, amely figyelemmel van az említett természeti értékek megőrzésére, elősegíti a célfajok élőhelyeinek fejlesztését.

9. ábra: Natura2000 (SCI és SPA) területek



Forrás: Természetvédelmi Információs rendszer

A természetvédelemmel szorosan összefüggő táj- és tájképvédelem témakörére a következő fejezetben térünk ki.

ab) A táj jellemzői (tájszerkezet, tájhasználat, tájjelleg, tájkép), tájvédelem

Tájszerkezet, tájhasználat, a tájjelleg térségi jellemzői

A Békés megyére jellemző tájhasználati módok mennyiségi jellemzői, arányai számszerűsíthetők egyrészt a földhasználat nyilvántartási adatai, másrészt a táji – természeti védettség nyilvántartási adatai alapján. Ehhez rendelkezésre állnak az aktuális ingatlan nyilvántartási adatok közül a fekvési adatok a TAKARNET adatbázisban, másrészt a megyei szinten művelési ágak szerinti megoszlás idősoros BFKH adatai; továbbá felhasználtuk a Körös – Maros Nemzeti Park Igazgatóság (KMNPI) adatszolgáltatását az országos szinten védett területek, valamint az országos szinten tájvédelmi és ökológiai hálózati övezetekbe sorolt területeket illetően.

2. táblázat: Tájékoztató adatok: Békés megye 2010

<i>Fekvés</i>	<i>Földrésztetek száma</i>	<i>Összes terület ((ha.m2 / %)</i>	<i>Átlagos földrészlet ter. (m2)</i>
<i>belterület</i>	165652	29898.3486/ 5,3	1804
<i>külterület</i>	155086	526332.4502/ 93,5	33938
<i>zártkert</i>	39209	6739.9459/ 1,2	1718
<i>összesen</i>	359947	562970.7447/100,0	

Tájékoztató adatok: Békés megye 2020

<i>Fekvés</i>	<i>Földrészletek száma</i>	<i>Összes terület ((ha.m2 / %)</i>	<i>Átlagos földrészlet ter. (m2)</i>
<i>belterület</i>	165652	29933.7616/ 5,3	1803
<i>külterület</i>	155086	526301.1100/ 93,5	32098
<i>zártkert</i>	39209	6736.5296/ 1,2	1717
<i>összesen</i>	359947	562971.4012/100,0	

Forrás: TAKARNET http://www.takarnet.hu/pls/tknet/hivatalok_p.hivatal_adat?pid=12440

A **fekvés szerinti megoszlás** adatai megyei szinten 2010-ben a külterületek abszolút dominanciáját mutatják, az Alföldi nagytáj általános jellemzőinek megfelelően, az alföldi megyék átlagos értékeivel:

- a külterületek 93%-ot meghaladó arányával áll szemben az 5%-ot alig meghaladó belterületi arány, ezt kiegészíti a zártkertek 1,2%-os részesedése,
- a településszerkezetre térségi szinten a lazaság, a kevés számú, nagyhatarú települési struktúra jellemző (a településszám mindössze 75).

Ezek a számadatok önmagukban ugyan semmit sem árulnak el a fekvések megyén belüli területi megoszlásáról, de a megye térképére tekintve látható, hogy megyei átlagtól eltérő arányok általában a megye nagyobb városai, konkrétan a megyeszékhely (Békéscsaba MJV.) és egyes járásszékhelyek (pl. Orosháza, Gyula) igazgatási területén tapasztalhatók.

A 2020.évi adatok a fentiekhez képest nem mutatnak jelentősebb változást a tizedre, sőt, a századokra kerekített %-os adatok is megegyeznek, az abszolút értékekben is alig van elmozdulás, egy minimális belterület növekedés illetve külterületcsökkenés irányába. A zártkerti adat csökkenése még ennél is jelentéktelenebb. A fekvés szerinti megoszlást vizsgálva tehát megállapítható, hogy a megye adatai stabilak, 2010–20. között változás nem regisztrálható, - a tájhasználat módjában ebből a szempontból nem állapítható meg változás, jelenleg is egy alföldi típusú, nagyfalvas - mezővárosos vidéki agrártérség jellemzőit mutatja a megye. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy ezen az alapon jelentősebb tájhasználati - tájszerkezeti változások sem következtek be.

A megye táji szintű területhasználatának elemzéséhez jó alapot adnak a fenti és az alábbi adatok. A fenti TAKARNET és az alábbi KSH adatbázis alapján két tájhasználati jellemző vizsgálható:

- egyrészt a megye településeinek összesített területi adatai, fekvés szerinti megoszlásban, - a fentiek szerint;
- másrészt a megye településeinek összesített területi adatai, művelési ág szerinti megoszlásban: lásd alább.

3. táblázat: Művelési ágak szerinti megoszlás összehasonlító adatai: Békés megye (2000-)2010-19.[ezer ha]

Év	Szántó	kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Erdő	Nádas	Halastó	Kivett	Összesen	„mánszt”
2000	391,0	6,1	1,3	0,2	42,9	12,6	1,4	3,2	81,7	540,5	-22,5
2005	391,8	6,1	1,0	0,1	43,4	24,4	1,3	2,8	69,9	540,8	
2010	376,1	5,1	0,9	0,1	29,3	25,3	1,0	2,1	95,0	534,9	28,1
2015	383,0	5,1	1,0	0,1	30,7	26,0	0,9	1,1	93,8	541,8	
2019	409,0	2,2	1,2	0,1	45,8	25,8	0,6	1,9	80,5	567,2	9,2
eltérés 2010/19	+32,9	-2,9	+0,3	0,0	+16,5	+0,3	-0,6	-0,2	-14,5	+32,3	(-18,9)

Forrás: BFKH.gov.hu adatszolgáltatás) („mánszt”: műv.ágba nem sorolt terület)

4. táblázat: A fenti adatok összesítő – kiértékelő táblázata (2010-19.)

művelési ág	összes terület 2010 (ezer ha/%)	összes terület 2019 (ezer ha/%)	eltérés 2010/19 (ezer ha/%)
1. erdő (össz)	25,3/ 5,3	25,8/4,5	+0,5/0,8
2. gyepterület (össz)	29,3/ 5,5	45,8/8,1	+16,5/2,6
3. nádas	1,0	0,6	
4. halastó	2,1	1,9	
3+4. össz.	3,1 /0,4	2,5/0,8	-0,6/ 0,4
1-4. össz.	57,7/ 10,8	76,6/18,4	+18,9/5,6
5. gyümölcs	0,9	1,2	
6. szőlő	0,1	0,1	
7. kert	5,1	2,2	
5-7. össz.	6,1/ 0,8	3,5/0,6	-2,6/ 0,2
8. szántó	376,1/ 70,3	409,0/71,6	+32,9/1,3
2-8. össz /MÖT/	414,6/ 77,5	460,8/81,2	+46,2/ 3,7
1-8. össz /TT/	439,9/ 82,2	486,6/85,7	+46,7/ 3,5
9. kivett (össz.)	95,0/ 17,8	80,5/14,1	-14,5/3,7
Nyilvántartott terület összesen	534,9/100,0	567,2/100,0	+32,3/ 0,0
(„máns”) (mánság)	28,1	9,1	-18,9/ 0,0

/*„erdő össz.”:a fásított ter-tel együtt; **/„gyepterület össz.”:rét+legelő együtt; ***nem egyezik a megye teljes területével, a különbözetet a „máns” értéke jelzi)

A művelési ágak nyilvántartása szerinti területhasználati adatok változásának rövid értékelése:

A megye művelési ágak nyilvántartása szerinti területi adatai a vizsgált időszakban (2010-19.) nem változtak jelentősen, sem abszolút értékeiket, sem főbb arányaikat illetően. A művelési ágak 2000 és 2010 közötti viszonylag egyirányú alakulásának eredményeképpen jöttek létre 2010-re ezek területének és arányainak stabil jellemzői. 2010–19. között ellenkező irányú változás figyelhető meg ugyanazon művelési ágak tekintetében. Ettől némileg eltér a kivett területek alakulása, de a fő tendencia itt is hasonló egy rövid idejű elcsúszással. (Megjegyzendő, hogy az adatsorok változásai részben a statisztikai nyilvántartási rendszer változásaiból is adódhatnak, ennek elemzése azonban nem tartozik a vizsgálat tárgykörébe.)

Általánosan jellemző tendenciák 2000–2010. között:

- valamennyi művelési ágban csökkenés tapasztalható, az *erdő* és a *kivett* kivételével (a *kivett* terület alakulása annyiban tér el az általános tendenciától, hogy 2000-2005 közt ez is csökkent, de 2005-2010 közt a maximumára nőtt);
- ezen belül a *gyepterületek* (rét + legelő együtt) erős csökkenése kirívó (mintegy 30%);
- az *erdőterületeknél* ellenkező a tendencia, 2000–2005 között volt ugrásszerű növekedés (több mint 45%!), majd itt is a lassú növekvő, inkább stagnáló tendencia jellemző, 2010-ig (majd 2017-ig: l. alább);

- a szántó hektárban jelentős (~15ezer), de %-ban kisebb mértékű (nem egészen 5%) csökkenése a statisztika szerint 2005 és 2010 között következett be
- az *ültetvény és kert* területek mindhárom művelési ága kisebb (átl. 5-10%-os) veszteséget szenvedett el a 10 év alatt;
- talán a legfeltűnőbb a kivett területek már említett 5 évenkénti ingadozása: a 2000-2005 közti ~15%-os csökkenést 2005-2010 között ~26% emelkedés követett.

Általánosan jellemző tendenciák 2010–19. között:

- a *termőterület* (TT) lassú és egyenletes növekedése ÉS ezen belül a *MÖT AZONOS ÜTEMŰ* (~+2,9%-os) növekedése;
- valamennyi jelentősebb művelési ágban – *szántó, gyepek és, minimális mértékben az erdő* - növekedés tapasztalható, az *ültetvény és kert* területek kivételével (ezek amúgy is minimális területének további csökkenése -0,1%);
- ezen belül a *gyepterületek* (rét+legelő együtt) 2000-2010. között jellemző erős csökkenése lassú és egyenletes növekvő tendenciába fordult (közel +3%), részesedésük lényegileg visszaállt a 2000. évi 8% körüli szintre;
- az *erdőterületeknél* 2000–2005 között volt ugrásszerű növekedés, majd 2019-ig itt is a lassú és egyenletes alig növekvő tendencia jellemző (0 - 0,1% között), az erdősültség beállt az igen alacsony ~5% körüli értékre;
- a *kivett területek* már említett ingadozó, illetve növekedési tendenciájának megtorpanása a 2010-es csúcs után csökkenő tendenciát mutatott (~-3%), 2019-re lényegileg visszaállt a 2000.évi 82% körüli szintre.

A stabil tendenciák – mint pl. a *szántók, gyepek lassú növekedése, a termőterületi (TT)/kivett területi* valamint az *erdőterületi arány lényegi állandósága, az ültetvény- és kertterületek folyamatos csökkenése*, – a 2019-es adatokban is tükröződnek. A változások nagyságrendjének szerény dinamikáját jelzi, hogy a 2010/19-es adatok összevetésének szélsőértékei szűk sávban, a 0,0-2,9% közötti zónában ingadoznak, mind a pozitív (+): [szántó 1,3] – [gyep 2,3]; TT és MÖT 2,9), mind a negatív (-): [ült.+kert 0,1] – [kivett 2,9]) tartományban. 0,1% alatti változás mérhető az erdő valamint a nádas+halastó kategóriában.

A művelési ágak szerinti megoszlás vizsgálata alapján tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a táji szintű területhasználatot leginkább jellemző művelési szerkezetben nincsenek jelentős elmozdulások és ennek alapján tájszerkezeti változások sem következtek be. A 2019-es adatok alapján megállapítható, hogy a megye *erdősültsége 5% alatt van, a gyepek együttes aránya 8%*. Ezekhez hozzáadva az egyéb természetközeli felszínek (nádasok, halastavak együtt 0,4%) arányait összesen nem egészen 14%-os érték áll szemben, az intenzívebb agrikultúrák (szántó+ kert+ ültetvények) 72,3%-os és a kivett területek 15% -os részesedésével. (A végeredményt ökológiai szempontból javítja, hogy a „kivettben” jelentős vízfelületek is találhatók, de ennek bontására sajnos nem tér ki a statisztika.) Azonban még ennek figyelembevételével is *meghaladja a nem természetközeli tájhasználat részesedése a 77%-ot, messze alulmúlva a természetközeli tájhasználatok minimálisan kívánatos 1/3-os részesedését*.

A kivett területek országos átlagnál nem magasabb, 15%-ot meghaladó aránya önmagában nem kirívó érték, a magas szántóterületi arány a domináns, amely nemcsak az országos (~46-47%), hanem az Allföldi nagytáj átlagát (~52%) is meghaladja. E művelési ágra a nagy monokultúrák, a nem állandó növényi fedettség és az intenzív agrotechnika jellemző. A megye az ország *legalacsonyabb erdősültségi mutatójával* rendelkezik, emellett *vízfelületeinek* kiterjedése, aránya is elenyésző. Ezek a jellemzők felhívják a figyelmet a tájhasználati arányok fokozott kontrolljára és az optimális arányok kialakításának, vagy legalábbis az ehhez való közelítés igényére. A fenti arányok a megye teljes területére jellemzőek, viszonylag egyenletes eloszlásban, csak a nagyobb kiterjedésű védett területek – elsősorban a NP – térségében regisztrálhatók kedvezőbb tájhasználati arányok.

Az előzetesen elvégzett vizsgálatok figyelembevételével megállapítható, hogy a megye területének nagyobb részére az intenzívebb és monoton típusú tájhasználat a jellemző. A „természetközeli tájhasználati módok” aránya a vizsgált területen kerekítve 14%-ra tehető, amely egyértelműen kedvezőtlen értéknek minősíthető.

Más szempontú területfelhasználási elemzésre ad módot a hatályos TRT területi mérlege:

5. táblázat: Békés megye térségi területfelhasználási adatai a 2020-as TRT alapján

Békés megye Térségi területfelhasználása	ha	%
Települési térség	41234	7,32
Sajátos területfelhasználású térség	1719	0,3
Erdőgazdálkodási térség	38187	6,78
Mezőgazdasági térség	475728	84,5
Vízgazdálkodási térség	6101	1,08
<i>Összesen</i>	<i>562969</i>	<i>100,00</i>

Ebben az összes „erdő” 4% alatti (ez sok kis elszórt erdőfolt a térségként való ábrázolási metodikájának hiányosságaiból adódik), a differenciálás nélküli „mezőgazdaság” közel 90%. Ezeket egészíti ki a „vegyes” térség közel 2%-a, ami durván 3/4 rész mezőgazdasági, 1/4 rész erdő- és egyéb terület. A többi kategória együtt nem egészen 6,2%, lényegileg művelés alól kivett terület. (Ebből ~1% a vízgazdálkodási terület.) A 6,2% jóval kevesebb, mint a kivett területi arány közel 15%-a, ami abból adódik, hogy a térségi besorolásban „gyűjtőkategóriaként” használt mezőgazdasági (és vegyes) térség jelentős művelés alól kivett területeket is magában foglal.

A fenti két elemzés tételeken ugyan nem vethető össze (eltérő adattartalmuk miatt), de a fő arányokat tekintve itt is megállapítható, hogy a megyére vonatkozó *tervezett adatok* valamivel kedvezőtlenebbek a meglévő össz-megyei állapot főbb mutatóinál, a „kivett” területi arányt kivéve. A legkirívóbb területi aránytalanságot illetően azonban azonos eredményt mutat a két statisztika, ez a mezőgazdasági és az erdőterületi kategória egymáshoz viszonyított arányában fejeződik ki. A művelési ág szerkezeti adatokban rejtve maradt csekély vízfelületi arányt viszont jól jelzi a térségi területfelhasználási mérleg.

Tájkép- és tájvédelem

Békés megye *sajátságos természeti erőforrásai* közé lehet sorolni *tájképi értékekben gazdag területeit, tájrészleteit*, amelyek a megye viszonylag szűk területére, elsődlegesen a folyók (Körös, Maros) és kisvízfolyások medreihez, a mélyebben fekvő területekhez kapcsolódnak. A megye kiterjedt, összefüggő síkvidéki területei mellőzik a dombsági felszíneket, a mozaikos halomvidéki területeket, a tájképi értékek a vizek és vízpartok látványához, táji - természeti – ökológiai potenciáljához kapcsolódnak. Ezek a megye legkiemelkedőbb természeti potenciálját képezik, amelyek *tájképi szempontból* is kiemelkedő értékek.

A síkvidéki területek más tájképi erősségekkel rendelkeznek, elsősorban nem a magasfokú erdősültség, hanem az alföldi tájra jellemző *felszíni és felszínborítottsági változatosság, a szegélyhatások lokális gazdagsága* miatt.

A táji – természeti környezetben megjelenő antropogén beavatkozási területek, különböző mértékben átalakított tájak, különösen *a települések feltárulása, látványa és illeszkedésének minősége* meghatározó lehet tájképi szinten. Ezekre a területtípusokra kiemelten fontos a megfelelő tájképvédelmi szempontok és előírások megfogalmazása és érvényesítése. Ezek települési szinten való megjelenítésére is lehetőséget ad az utóbbi évek településképi szabályozása, amely a TAK Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) és a Településképi rendelet (TKR) keretében egyes tájképi, tájképvédelmi kereteket is megszabhat.

Békés megyében a TAK-honlapon (2021 év elején) elérhető kézikönyvek alapján Dombiratos, Ecsegfalva, Füzesgyarmat, Geszt, Kardoskút, Kaszaper, Kertészsziget, Körösladány, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Mezőgyán, Nagybánhegyes és Tótkomlós nem rendelkezik Településképi Arculati Kézikönyvvel.

A megyében azonban 62 település készített ilyen kézikönyvet, amelyben a jövőben jó példák bemutatásával kívánnak hatást gyakorolni a települések arculatának kiegyensúlyozottabb továbbfejlesztésére.

ac) Termőföld- és talajvédelem

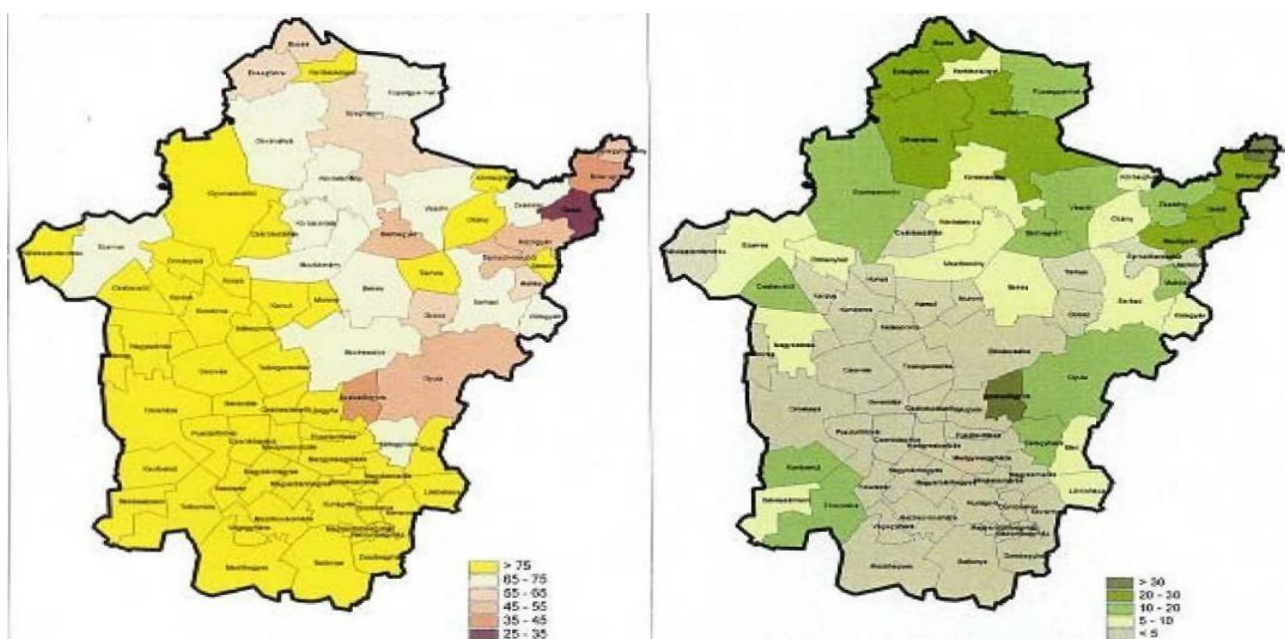
Az agroökopotenciál számításon alapuló termőhelyi értékszámok és egyéb tényezők együttes figyelembevételével megállapított fenti térségi övezetek lehatárolása lényegileg összhangban van a földhivatali nyilvántartásban szereplő (Ak-alapú) földminőségi adatokkal. A megye termőföldjei a termőhelyi adottságaik osztályozása alapján kerülnek értékelésre. A megye termőföldjeit három kategóriába sorolva:

- a kiváló, kiemelkedő termőhelyi adottságú termőföldek („kiváló”),
- az országos átlagnál jobb minőségű termőföldek („jó”),
- és az országos átlagnál gyengébb minőségű termőföldek (-).

A megye legértékesebb felszíni természeti erőforrása a kiváló minőségű *termőföld*. A Körös-Maros köze az ország legkiválóbb adottságú mezőgazdasági területeinek egyike. A talajadottságok a szántóföldi kultúrák, főleg a gabonafélék termesztésének kedveznek. Ennek köszönhető, hogy a megyében kimagasló (70% fölötti) a szántók aránya. A talajadottságoknak és a meleg száraz éghajlatnak köszönhetően a gabonafélék, takarmánynövények és egyéb szántóföldi kultúrák termesztése dominál.

A termőhelyi adottságokra visszakövetkeztethetünk a művelési ág szerkezet alapján is. A megyében uralkodó *szántó* és a másodlagos *gyep* művelési ágak csaknem teljes mértékben komplementer ábrapárja jól szemlélteti a legértékesebb és a kevésbé értékes termőföldek területi megoszlását – településhatáros szinten.

10. Ábra: Szántók és gyepterületek aránya



Szántók aránya -

Gyepek aránya a települések összes területéből

Forrás: Békés megye területrendezési terve

A fenti ábra is jól mutatja, hogy a megye legjobb termőhelyi adottságú (szántó)területei a megye déli – délnyugati – nyugati, területein helyezkednek el (*élénk sárga szín*), lefedve a megyei terület közel felét. Ezek az összefüggő területek elsősorban az Orosházi és a Mezőkovácsházi járás, másodsorban a Békéscsabai, Gyomaendrődi és a Szarvasi járás területén találhatók.

A megyei mezőgazdasági területek egy részén a talajvízszint csökkenése, továbbá az összefüggő mezőgazdasági hasznosítású területeken a védőfásítások, gyepek és fasorok hiánya jelent ökológiai problémát. A feltalaj

szerkezetéből és hiányos állandó növényi borítottságából, a szélvédősávok hiányából következően a megyében jelentős a deflációveszély. Ezt a megyeterv külön övezetként is rögzítette:

11. ábra: Szélerózióknak kitett területek övezete



Forrás: Békés megye területrendezési terve

ad) Vízügy (felszíni és felszín alatti vízkészletek, vízminőség)

Felszíni vizek, vízkészletek

Felszíni vízkészletek alakulása szempontjából a megyében meghatározó jelentősége a Körösöknek van, a Maros szerepe közvetett.

A Körösök vízgyűjtő területe 27.537 km², melynek 53 %-a Románia területén van. A Fekete-Körös vízgyűjtő területének 97 %-a, a Fehér-Körösnek 93 %-a, a Sebes-Körösnek 83 %-a a hegyvidékre esik.

A vízgyűjtő terület országok közötti megoszlása meghatározza a felszíni vízkészletek nagyságát is. A romániai beavatkozások (tározó-építések, vízerő hasznosítás, folyó- és patakszabályozás) alapvetően megváltoztatták a korábbi természetes — az elmúlt században végrehajtott szabályozások idején kialakult — lefolyási viszonyokat. Az árvízszintek természetesen az árterek beszűkülésével és a vízgyűjtőn történt változások, a burkoltsági arányok változásának eredményeként emelkedtek, míg a nyári időszakban lefolyt vizek, vízkészletek csökkenő tendenciát mutatnak.

A folyók hasznosítható vízkészletét a nyári (augusztusi) mértékadó időszakban rendelkezésre álló vízkészletek határozzák meg, melyek a duzzasztóművek által biztosított tározási többletekkel vehetők számításba. A megye szempontjából meghatározó Körösök természetes vízkészletei már hosszabb ideje nem voltak elegendők a jelentkező döntően mezőgazdasági célú vízigények kielégítésére, ezért épültek már korábban a Körösökön duzzasztóművek. Azonban a Körösök saját vízkészlete és a tározott többlet sem volt elegendő a jelentkező vízigények kielégítésére, ezért már az 1930-as években is több tanulmány foglalkozott az Alföld vízgazdálkodási kérdéseivel. Már a II. világháború előtt kialakult a Tisza menti Vízlépcső megvalósításának igénye. Ez a vízlépcső 1954-ben lépett üzembe, majd megvalósult a Kiskörei Vízlépcső is (1973-ban). Mindkét létesítmény a Körös-völgy vízpótlását is szolgálja. A Tisza menti Vízlépcsőről maximálisan mintegy 28 m³/s, a Kiskörei Vízlépcsőről pedig 15,7 m³/s vízáradás történt a Körös-völgybe. Az átvezetett vízkészletből a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság 22,4 m³/s-t jogosult hasznosítani, mely a tiszai vízzel együtt 27,1 m³/s.

Az aszályos évek jelzik, hogy törekedni kell a Körös-völgyben még meglévő víztározási lehetőségek hasznosítására. A Körös-vidék megyén túlról érkező vízellátásában a Nagykunsági-főcsatorna játszik szerepet. A Körös-vidékre átvezetett vízmennyiség kezelése az átvezető útvonalak mentén történő felhasználásán túl a Körösökön létesített duzzasztó művekkel történik (Körösladány, Békésszentandrás).

A Körösök szabályozása során az árvízi biztonság érdekében a szabályozott meder a településeket elkerülte. A településeken belül fennmaradt holtmedrek a terepadottságok miatt a csapadék és belvízelvezetés funkcióját voltak hivatottak kiszolgálni. A mederszabályozások következtében víz nélkül maradt települések és területek vízigényének biztosítására a régi mederszakaszok felhasználásával csatornák, illetve a folyókról történő vízkivételt biztosító művek épültek.

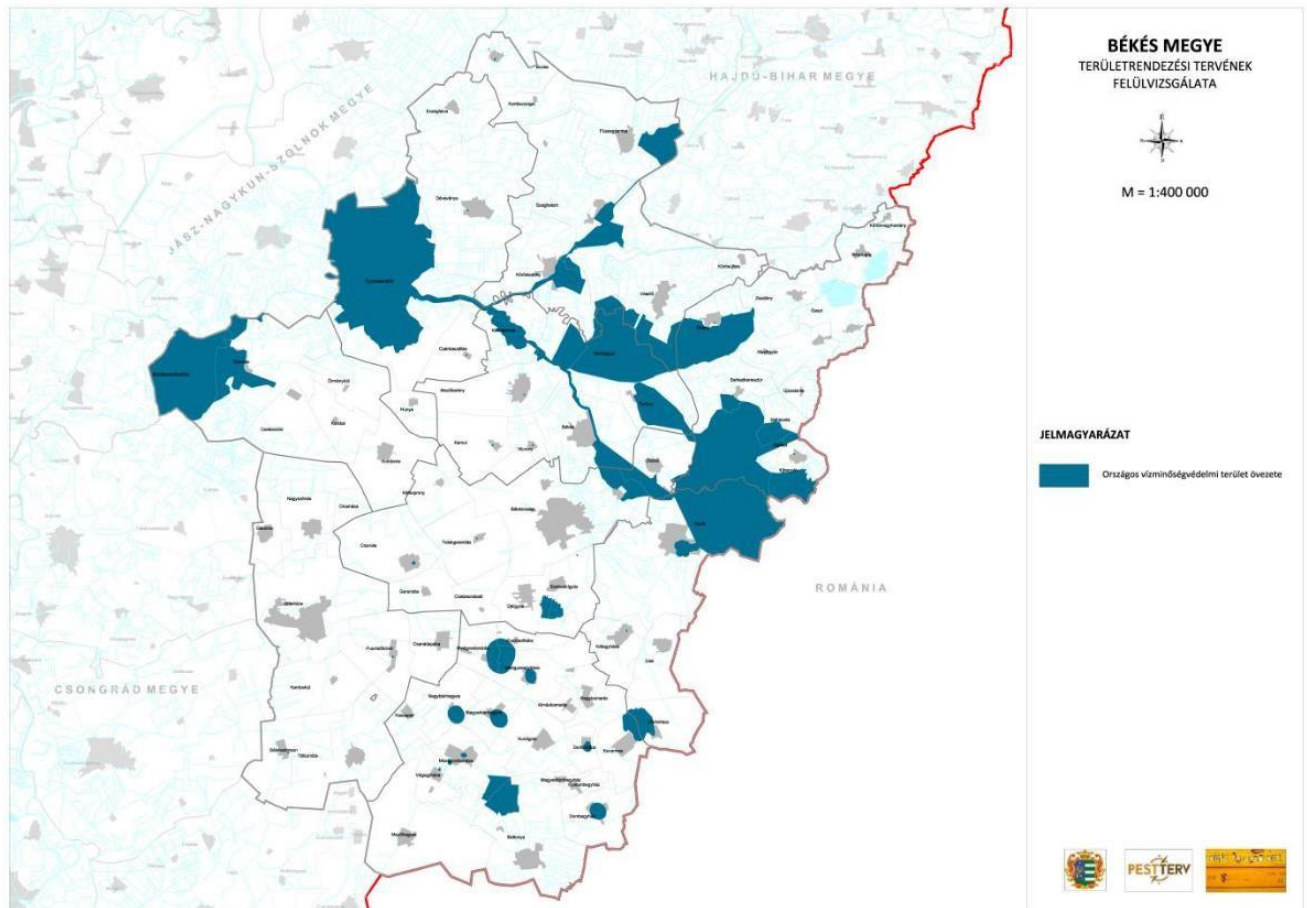
A létrejött holtágak és a belvizes vagy kettőshasznosítású csatornaként funkcionáló holtmedrek a településekhez való közelségük miatt szennyvízbefogadókká váltak. Ezzel ezeknek a holtágaknak és csatornáknak a vízminősége rendkívül elromlott. A felszíni vízbázisnak tekinthető folyók vízminősége viszont kedvező.

A megye a Tisza részvízgyűjtőjén belül a Körösök és a Maros vízgyűjtőjén osztozik, a vízgyűjtő határa a Lőkösháza, Nagykamarás, Csanádapáca és Orosháza települések vonalán húzódik. A megye természetes vízhálózatára jellemző, hogy a megyében haladó folyók jelentősebb hányada, a Hármaskörös, a Kettőskörös, a Sebes-Körös, a Berettyó, a Fekete-Körös, a Fehér-Körös és a Hortobágy-Berettyó a megye északi és északkeleti részén halad. A megye déli része a Maros-vízgyűjtőjéhez tartozik ahol az időszakos vízfolyású Száraz-ér is halad, mely két szakaszból áll a Királyhegyesi Száraz-érből és a Sámson-Apátfalvi Száraz-érből.

A megye egyetlen természetes tava a Kardoskúti Fehér tó, speciális adottsága viszont a területnek a mintegy 90 holtág, mely a Körösök és a Hortobágy-Berettyó mentén a folyók természetes alakváltozásai és a folyószabályozások következtében jöttek létre. Állapotuk azonban jelentős rehabilitációs feladatokat vet fel. A megye további felszíni vízfelületeit a mesterséges mederben létesített folyó- és állóvizek, az öntözőcsatornák, belvízcsatornák, halastavak és bányatavak alkotják.

Felszín alatti vizek, vízkészletek

12. ábra: Országos vízminőségvédelmi terület övezete



Forrás: Békés megye Területrendezési terve

Hidegvízkészletek

A térség felszín alatti vízkészlete teljes egészében a laza, törmelékes, rétegzett képződményekben található, amelyek a medencealjzatot képező, mélybe süllyedt alaphegységekre rakódtak le, igen nagy vastagságban. A vízzáró rétegek közötti porózus vízvezető rétegekben található a rétegvíz, amely kapcsolatba kerülhet a legfelső vízzáró réteg fölött elhelyezkedő talajvízzel. A területen a felszín alatti vizeknek ez a két típusa fordul elő. Azt a rétegzett képződmény együttest, amely a megye ivóvízellátásában használt hidegvíz-készletét tartalmazza különböző, energiájukban is eltérő vízfolyások rakták le a földtörténeti negyedidőszak folyamán. A különböző vízfolyások eltérő anyagú-szemcseméretű hordalékot szállítottak a területre, így az általuk felépített üledékcsoport is eltérő.

A képződés alapján a megye területének túlnyomó része két nagy vízföldtani tájegység területére esik, közülük egyik a Berettyó-Körös süllyedékterülete, a másik a Maros hordalékkúp térsége. A Berettyó-Körös süllyedékének és a Maros hordalékkúpjának elhatárolása nagyjából a Gyula-Csorvás-Tótkomlós-Pitvaros által meghatározott vonal mentén történhet. Északra a Berettyó-Körös süllyedék, délre a Maros hordalékkúpjának magyarországi része esik. A Berettyó-Körös süllyedéken az üledéksorban kisebb a vízáadó rétegek száma, vastagsága, szemcsenagyságukat pedig inkább az apró és finom szemcseméret jellemzi. A Maros hordalékkúpon sok jó vízvezető képességű réteg található,

a porózus rétegeket alkotó szemcsék általában durvaszeműek, az országhatár mentén a felszín közeli részekben kavicsrétegek is előfordulnak.

A felszín alatti hidegvíz kitermelhető készlete a két nagy vízföldtani tájegységen eltérő. A Berettyó-Körös süllyedéken a vízbeszerzési adottságok gyengék. A korlátozott után-pótlódás nem teszi lehetővé koncentrált vízkivételi helyek (nagy vízműtelepek) létesítését és az egy kúttal kivehető napi vízmennyiség alacsony. A Maros hordalékkúpon a vízbeszerzési, vízutánpótlódási adottságok viszont igen jók, a térség koncentrált víztermelő helyek létesítésére alkalmas és az egy kúttal kitermelhető vízmennyiség is magas.

A vízbeszerzési lehetőségek és a jelentkező vízigények területi eloszlása ellentétes. A nagy vízigények a megye középső és az északi területein, a rossz vízbeszerzési adottságú helyeken, a nagy településekhez kapcsolódóan jelentkeznek. Kielégítésük elsősorban a vízminőségi problémák, másodsorban a gyenge vízbeszerzési adottságok miatt csak a helyi vízkészletek pótlásával oldható meg. A talajvízből való vízkivétel a sérülékenységi miatt ivóvízellátásra nem használható.

A felszín alatti vizek vízminőségi problémáit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Jellemzően egyes vizeknél magas a vas-, mangántartalom, a másoknál az ammónia, a nitrát és nitrit tartalom. A talajvíz minőségére vonatkozóan egyes részeken uralkodóan nátrium-szulfátos, nátrium- és kalcium-hidrogénkarbonátos, helyenként nátrium-magnézium-kloridos. Általában az összes sótartalma magas, 3.000-10.000 mg/l, ezért emberi fogyasztásra még nem szennyezett állapotban sem alkalmas. Ugyanakkor sok helyen magas a nitráttartalom is. A magas nitrát- és nitrittartalom a megyében csak a talajvizekben fordul elő, a rétegvizekben ez ideig nem jelentett problémát.

A rétegvizek minőségét vizsgálva a megye területének nagy részén magas vas-mangán és metántartalomra kell számítani, ami a vízkezelés nagyarányú szükségességét is jelzi. Ez az arány a gázmentesítés megvalósításával tovább nő, mert levegőztetés során az ivóvízben még megengedett mennyiségű vas és mangán egy része is kicsapódik.

A Dél-Alföldi rétegvizek további problémája, hogy a megadott határérték (0,01 mg/l) kétszeresénél több arzént tartalmaz a megye középső és északi részén lévő rétegvíz. Ezzel ez a vízkészlet arzénmentesítési technológia alkalmazásával használható fel közüzemi ivó-vízellátás céljára.

A felszín alatti vízkészletek sérülékenysége alapján Békés megyében a sérülékeny vízbázisú települések száma magas. A vízbázisok védelme védőterület kijelölésével és gondozásával rendezhető. A Körös-Berettyó süllyedéken, Szarvas-Gyomaendrőd térségében, Szeghalom térségében, Sarkad térségében, Békés térségében, Mezőberény térségében, illetve Békéscsaba térség északi részén az ivóvízbeszerzés védelme érdekében fontos a belső védőterületek kialakítása a vízkivételi helyek közvetlen környezetében.

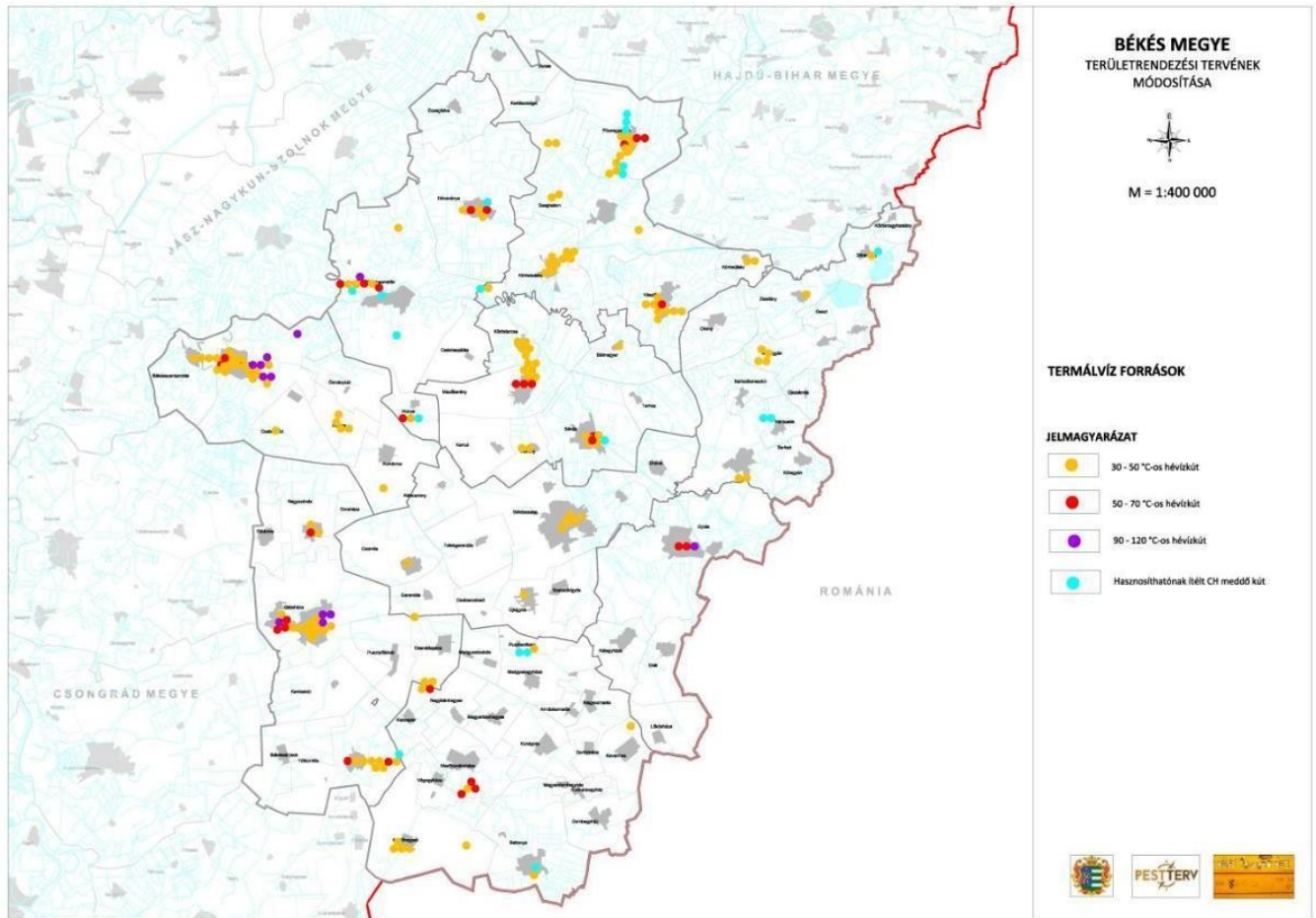
A Maros hordalékkúp területére eső településeken az ivóvízkészlet védelme általánosan is nagyobb figyelmet igényel: a hordalékkúp egészén nem tervezhető veszélyes hulladék átmeneti vagy végleges elhelyezése, a felszín alatti vízkészlet a jelenleginél nagyobb mértékben nem terhelhető öntözővíz-kivétel céljára. A már kiépített nagy vízbázisok egy részénél felszíni hidrogeológiai védőterület meghatározására volt szükség.

A távlati megkutatott lokális vízbázisként nyilvántartott ún. Bánkúti vízbázis előre jelzett védőterülete Nagykamarás és Kétegyháza külterületén érinti a megyét. A lehatárolt részekre a 123/1997. Korm. rendelet szerinti területhasználati korlátozásokat kell érvényesíteni, noha a megyében említett védőterületek hatósági kijelölésre még nem kerültek.

Hévíz-készletek

Békés megye szinte teljes területe potenciálisan alkalmas hévíz feltárássra, ezen belül is döntően a 80 °C-nál magasabb rétegvíz nagybani kitermelésére. Ez a terület, áthúzódva Csongrád-Csanád megyei területekre is, az Alföld legnagyobb kiterjedésű olyan része, ahol a legmagasabb hőfokú hévizek a legnagyobb valószínűséggel fordulnak elő. A hévízfeltárás és termelés alakulására a megyében jellemző volt, hogy a korábbi kezdeti fúrások után főleg a szénhidrogén-kutatások során növekedett a kutak száma, de az ivóvíz beszerzési célú fúrások is sok helyre tártak fel hévizet. Ezen kívül több helyen fúrtak hévíz kutakat balneológiai célokra is.

13. ábra: Békés megyében található termálvíz források



Forrás: Békés megye területrendezési terve

A mezőgazdasági célú hévízfeltárás és hasznosítás a 60-as években vett nagy lendületet azzal, hogy jelentős központi támogatásokat lehetett ilyen célokra elnyerni. A támogatások megszűntével azonban az ilyen célú hévízfeltárási tevékenység erősen visszaesett.

A hévízkutak kezdetben nagyrészt szabad kifolyással működtek, az intenzív termelés miatt bekövetkezett nyomáscsökkenések a túlnyomást azonban sok helyen megszüntették és a szabad kifolyásos termelésről a szivattyúzásra kellett áttérni. A hévízkutak szivattyús termeltetése azonban 90 °C felett már nehézséggel jár, mert a bűvárszivattyúk ilyen hőmérsékletet már nehezen viselnek el.

A nyomáscsökkenés megelőzhető, illetve megszüntethető, ha a kitermelt hévizeket hasznosításuk után visszatáplálják. A hévíz visszatáplálás lehetősége nem csak ezért merült fel, hanem a használt hévizek elhelyezésének gondjai miatt is. A nagy sótartalmú és esetenként a nem eléggé lehűlt hévizek felszíni befogadókba történő bevezetése a vízminőségre, illetve az élővilágra gyakorolt káros hatás miatt általában nem engedhető meg. A nagy vízhozamú folyók mentén ez kisebb probléma, kisebb vízfolyások, öntözővíz-csatornák esetében azonban csak nehezen oldható meg.

A hévíz visszatáplálás jelenlegi ismeretek szerint csak az energetikai célú hévízhasznosítás esetében, vagyis a víz hőjének kinyerése után jöhet szóba. Balneológiai célú vízhasználat utáni visszatápláláshoz szigorú közegészségügyi előírások szerint lehetne csak a vizet visszatáplálni, amelynek módja még nincs kimunkálva. Békés megyében mindössze két visszatápláló kút működik.

Békés megyében 170 hévíz kutat tartanak nyilván, ez az ország összes hévízkútjának 15 %-át jelenti. Hozam szempontjából is jelentős Békés megye pozíciója, mert a békési hévíz kutak adják az országos hozam 8 %-át. A hévizek hasznosítása:

- ivóvízellátási célra, a kutak jellemzően a 40 °C alatti hőtartományba tartoznak. Területileg ezek a kutak a hideg ivóvízkészletekben szűkös Körös-vidéken találhatók.
- mezőgazdasági célra, jellemzően Szarvas és Szeghalom térségében koncentrálódva.
- balneológiai és fürdővíz célú a megye több településén működik termálfürdő, de országos jelentőségű csak a Gyulán működő komplexum, és az Orosháza-Gyopáros fürdő.
- egyéb célú termálvíz használat nem jelentős.

A hévizek felhasználásában Békés megye a megfűrt kutak hozamai alapján is elmarad a lehetőségektől.

Mezőgazdasági vízhasznosítás

Békés megye területén a mezőgazdasági vízhasznosításnak jelentős hagyományai vannak. A megye öntözhető területei zömmel a Körösök mentén, illetve a Körösök vízkészletére alapozva helyezkednek el, de a térség öntözővízzel való ellátása csak a tiszai vízkészletre alapozottan oldható meg. Általánosságban megállapítható, hogy az öntözési lehetőségek, valamint az öntözési igények területi megoszlása nem esik egybe. Különösen nagy gond ez a dél-békési térség felszíni ellátásában (felszín alatti vízkészlet az ivóbázis védelme miatt nem vehető igénybe). A tiszai vizek térségbe juttatása a domborzati viszonyok miatt nehézkes.

A tartósabb aszályos időjárás esetén jelentős öntözés-fejlesztési igények jelentkeznek. A közelmúlt aszályos időszakában nagy számban létesültek a Lineár öntözőtelepek. Az utóbbi évek során jelentős visszaesés tapasztalható, a földtulajdonban beállt változások következtében, korábban korszerű öntözőtelepek felszámolásra kerültek, a kis területen gazdálkodó mezőgazdasági termelők nem használták ki a meglévő lehetőségeket.

A Körös-vidéken 16 egymástól jól elkülöníthető öntözőrendszer található. Az öntözőrendszerek egy része ún. tiszta öntözőrendszer, más része ún. kettősműködésű csatornák segítségével végzi az öntözővíz szolgáltatást. A Maros-vízgyűjtőjéhez tartozó területen az Apátfalva-Mezőhegyesi öntözőrendszer biztosítja a térségének öntözővíz ellátását. A klímaváltozás hatására a mezőgazdaság vízigénye előreláthatólag növekedni fog a következő években.

ae) Épített környezeti és a kulturális örökségi értékek

Régészeti örökség

Békés megye régészeti szempontból az ország legjobban kutatott lelőhelyekben jelenleg „leggazdagabb” területe. Több mint 8200 régészeti lelőhelyet tartanak nyilván. A megye területén egészen pontosan 8218 lelőhely található, további 26 pedig valamely szomszédos megyében nyilvántartott, de a megye területét is érintő lelőhely. A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 11. §-a értelmében általános védelem alatt állnak. Békés megye területén továbbá számos kiemelten és fokozottan védett, országosan, illetve tájegységileg, kultúrtörténetileg kimagasló lelőhelyet tartanak nyilván, ezek:

Kiemelten védett régészeti lelőhelyek:

- Battonya, Szárazér 14., Parázs-tanya őskori tell
- Békés, török kori palánkvár
- Békéscsaba, Gerla középkori monostora
- Békésszentandrás, Gödényhalom, őskori tell
- Gyula, középkori vár
- Körösújfalú, Jákódomb, őskori tell
- Tarhos-Városerdő, őskori tell
- Vésztő, Mágor-halom, őskori tell és középkori monostor

Fokozottan védett régészeti lelőhelyek:

- Dévaványa, Sártó-halom, őskori tell
- Dévaványa, Sártó, Szarka-halom, őskori tell
- Dévaványa, Sártó-sziget, Kova-halom, őskori tell
- Doboz, Sámson vára, Árpád-kori földvár
- Doboz, Faluhely, Árpád-kori település
- Orosháza, Nagytatársánc, földvár
- Sarkad, Peckesvár, földvár
- Szeghalom, Kovács-halom, őskori tell

Ezen lelőhelyek zöme természetvédelmi értékkel is bír, vagy természetvédelmi terület. A környezetvédelmi és természetvédelmi előírások változásával összhangban folyamatban van az ún. „kunhalmok” közül a régészeti korú objektumok nyilvántartásba vétele.

Békés megye építészeti öröksége

Békés megye kulturális öröksége, a települések építészeti képe is jelentős.

A kulturális örökség számbavétele, területei figyelembevétele a tervezés során annál inkább indokolt, mivel Békés megye járásai és települései építeni kívánnak a helyi értékekre, a turizmus a szabadidő-gazdaság fejlesztésére is. Ebből a szempontból is - természeti adottságok, táji értékek mellett - meghatározó jelentőségű a kulturális örökség, az épített környezet. A történeti keretbe ágyazott értékelés a megyei identitás alakítása szempontjából is fontos.

af) Világörökségi és világörökségi várományos területek

Békés megyében világörökségi terület nem található. A megyei területrendezési tervben a világörökségi várományos területek által érintett települések Békés megyében (megjegyzendő, hogy Mezőhegyes kivételével valamennyi település a „Tájház hálózat Magyarországon” várományos terület részét képező tájház okán szerepel a listán):

- Békés
- Békéscsaba
- Füzesgyarmat
- Gyomaendrőd
- Kétegyháza
- Mezőhegyes (a Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok helyszín)
- Szarvas
- Tótkomlós

ag) Honvédelem

Magyarországon a geopolitikai helyzet, a szövetségi rendszer megváltozása következtében a rendszerváltás óta eltelt évtizedek alatt országos szinten csökkent a honvédelem céljára igénybe vett területek kiterjedése, a Magyar Honvédség számos korábban általa használt (kezelt) területtől vált meg.

Békés megye területén a Magyar Honvédség kezelésében lévő területek nem jelentősek, csak a megyeszékhely Békéscsaba területét érintik. A Békéscsabán található honvédelmi rendeltetésű ingatlanon az MH 54. Veszprém Radarezred távolfelderítő radarberendezést üzemeltet. A honvédelmi tárca az ingatlan hosszú távú, korlátozásmentes, honvédelmi célú használatára - a Magyar Honvédség alapfeladatai rendeltetésszerű, szakszerű és jogszerű ellátása, Magyarország védelmi képességeit alapvetően meghatározó vagy a NATO-tagságból eredő, valamint a nemzetközi szerződéseiben vállalt kötelességeinek teljesítése érdekében - továbbra is igényt tart.

A Honvédelmi Minisztérium adatszolgáltatása szerint tehát mindössze egyetlen település, *Békéscsaba* igazgatási területe érintett a *honvédelmi és katonai célú terület övezetével*.

ah) Ásványvagyon

A geológiai fejlődés menetét követve Békés megyében korlátozott az ásványvagyon előfordulásainak köre és területe, ásványérc és szénvagyon nem halmozódott fel a területen. A geológiai fejlődés menetét jellegzetességei, a megye területén előforduló képződmények jellegzetességei és kora a fellelhető ásványkincsek körét is meghatározzák. A megye területén előforduló ásványkincsek két nagy csoportját a *szénhidrogének* és a különböző *építőipari nyersanyagok* alkotják.

A harmadidőszaki képződmények *országos jelentőségű szénhidrogén készleteket* tárolnak. A megyében a legfontosabb előfordulások: Füzesgyarmat, Szeghalom, Battonya-Végegyháza, Kaszaper-Pusztaföldvár, Csanádapáca, Sarkadkeresztúr, Endrőd-Szarvas, Tótkomlós. Az építőiparban felhasználható alapanyagok széles skálájával rendelkezik a megye. Az *agyag* nagy mennyiségben fordul elő, erre alapozott a megye téglaiipara. Az agyag előfordulása főként a Békési-síkon számottevő. A *homok- és a kavicsvagyon* a folyóvizek által halmozódott fel. A *homok* a Körösök mentén, a *kavics* a Maros hordalékkúphoz kapcsolódóan található. A megye *fémes ásványokkal egyáltalán nem rendelkezik*.

Sajátos, országhatáron is túlnyúló jelentőségű természeti erőforrást jelent a megye *termál- és gyógyvíz készlete*, és az erre alapozott nagyhirű fürdők. Az Alföld DK-i részén 70°C feletti hőmérsékletű hévizek feltárására van lehetőség. Ezekből a hévíztároló kőzetekből kerül felszínre Gyula, Orosháza, Gyomaendrőd, Békés, Békéscsaba, Tótkomlós, Füzesgyarmat gyógy- illetve termálvizei.

A megye legértékesebb felszíni erőforrása a kiváló minőségű *termőföld*. Ennek összefoglaló leírása a *termőföldvédelmi és a mezőgazdasági* fejezetben található.

ai) Természeti és környezeti kockázatok, különös tekintettel az éghajlatváltozás területi vonatkozásaira

A települési környezet minőségét alapvetően meghatározza a település természeti elemeinek állapota: a földfelszín, a levegő és a víz tisztasága, a települések szerkezete, higiéniája, biztonsága, a kockázat minimalizálás feltételeinek biztosítottasága. A témakörbe számos objektív és szubjektív elem besorolható.. Ezek közé sorolhatók:

- az árvízvédelem,
- a belvízveszély,
- a vizek szennyezés elleni védelme
- és részben a termőföld védelem is,
- továbbá földtani veszélyforrások által érintett területek.

Békés megye éghajlatában a kontinentális hatások az országos átlagnál nagyobb mértékben jutnak érvényre, főleg a megye déli tájain. Ezek a besugárzási viszonyok, a hőmérsékleti kép, a csapadékviszonyok és a vízháztartás tekintetében egyaránt megmutatkoznak.

Az agrotechnikai szempontból kedvező síkvidéki jellemzőkkel bíró térség inszolációs mutatói a legkiemelkedőbb értékeket mutatják az országban (napfénytartam: ~2000 ó/év). A megyében a csapadék területi eloszlása nem mutat számottevő különbözőséget. A meleg, száraz klímájú megye max. 650-700 mm éves csapadék összeggel rendelkezik, a vegetációs időszakban átlagosan 350–400 mm közötti eső valószínű. A relatív csapadékhiány (~500-600 mm/év közt, ariditási index:~1,2-1,4) hatásai részben kompenzálhatók a megye gazdag felszín alatti vízkészletére és viszonylag sűrű vízrajzi hálózatra bázisra.

A hőmérsékleti viszonyok megyén belüli alakulására a domborzati adottságok nincsenek jelentős hatással, a terület monoton sík jellege miatt. A legaridabb alföldi típusú vidéken az éves középhőmérséklet 10,5° Celsius fölötti, a levegő páratartalma az országos átlag alatti. A napfénytartam területi megoszlásában sincsenek számottevő különbségek, átlag 1950-2000 óra között, a legdélebbi részekben valamivel 2000 óra fölött jellemző.

A fentiekben összefoglalt, Magyarország Kistáj Kataszterében szereplő, mintegy néhány évtizeddel ezelőtti éves átlagra vonatkozó adatsorok nagyságrendileg napjainkban is igazak, de a kétezres évek meteorológiai megfigyelései és klimatológiai elemzései alapján feltehető, hogy változásaik nagy valószínűséggel kedvezőtlen tendenciákat mutatnak. Ez egyrészt a szélsőértékek gyakoriságának, másrészt a kiszámíthatatlansági - bizonytalansági faktorok növekedésében jelentkezik. A klímaváltozás általános hatásai

- a hőingadozás mértékének növekedése, a hóhullámok, ezen belül is a városi hóhullámok gyakoribbá válása, felerősödő sugárzás, a száraz – meleg kánikulai és hőségnapok számának növekedése;
- a csapadékmennyiség ingadozás mértékének növekedése, villámárvizek/aszálycsúcsok gyakoribbá válása, főleg városi térségekben;
- a csapadékeloszlás a hőmérsékleti és a légnedveségi viszonyok hagyományos, évszakokhoz köthető periodicitásának torzulásai;
- szélsőséges viharjelenségek gyakoribbá válása, atipikus szélviszonyok („tornádójelenség feltűnése);
- a felszíni kiszáradás, talajvízsüllyedés tendenciájának állandósulása;
- az ariditási index szélsőértékeinek távolodása;
- a belvízkár jelenség gyakoriságának növekedése a rendkívüli csapadéktöbbletek időszakaiban;

Összefoglalva, általában a szélsőségek erősödése (pl. a hőmérsékleti szélsőértékek, éves és évszakos pozitív és negatív „rekordok”, aszályos periódusok, stb.) és gyakorisági értékek növekedése jellemző. A változások, az egymásnak is ellentmondó szélsőségek területi hatásai, hogy ezek egyre inkább „próbára teszik” a természeti rendszereket, degradálják az ökoszisztemeket, a humán szempontból pedig növelik a katasztrófaveszélyt.

A kiszáradási tendenciák a vízmegtartás – vízpótlás szükségességére hívják fel a figyelmet, az elsősorban a nagyobb települések, városok esetében ez kiegészül a keletkező hőtöbblet kezelésének igényével, az átszellőzési, árnyékolási viszonyok javításával. A kompenzáció elsődleges eszköze a zöld infrastruktúra, a zöldfelületi rendszer és az ökoszisztéma szolgáltatások fejlesztése. Békés megyében ez kiegészül a nagy összefüggő monokultúras agrárfelületek, a fátlan szántóterületek kedvezőtlen ökológiai hatásaival, ahol a táji zöldfelületi rendszer kompenzációs célú fejlesztésében elsődlegesen szükséges és alkalmazható a tájfasítás minden formája, miután az agrártérkép erdőtelepítésre, vizes tájrehabilitációra igénybe vehető jelentősebb tartalékokkal nem rendelkezik. Törekedni kell a lehulló csapadék helyben való megtartására, a gyors elvezetés által okozott vízvesztések minimalizálására. Ebben jelentős szerepük van a meglévő szükségeltározóknak (Szeghalom-Körösladány-Köröstarcsa; Gyula-Sarkad) és belvíztározóknak (pl. Békéscsaba-Szabadkígyós; Dévaványa-Ecsegfalva). Ezek mellett törekedni kell az állandó vízfelületek lehetőség szerinti növelésére is.

A klímaváltozás természetes és telepített növénytársulásokra való hatása is kedvezőtlen, a degradáció, a szárazságtűrőbb fajok előtérbe kerülése irányába hat, a mező- és az erdőgazdálkodásban és a települési zöldfelület gazdálkodásban is a szélesebb ökológiai tűrőképességű társulások telepítését, fenntartását kényszeríti ki. Településökológiai szempontból is elengedhetetlen az élő – biológiailag aktív – felületek: lombtömegek, víztestek: víz- és zöldfelületek, erdők, parkok védelme és területük növelése.

Zajterhelés

Hazánkban a közúti közlekedés zavarásának az aránya a legnagyobb, egész országra vonatkoztatva ez az arány becslések szerint eléri az 50-55 %-ot, a nagyvárosokban ennél nagyobb, mintegy 60-65 %-ra tehető. Különösen a főforgalmi utak városokon átvezető szakaszai mellett őket éri nagy zajterhelés.

A megye környezeti zajhelyzetét, zajállapotát alapvetően és folyamatosan a közlekedés befolyásolja. Bár a közlekedésen kívül az üzemi tevékenységek ill. az építési tevékenységek is okoznak - olykor határérték feletti - zaj- vagy rezgésszennyezéseket, ezek mégsem relevánsak az összes zajszenyezést tekintve, mert általában csak pontszerűek és időszakosak. A zajterhelés részben a belső forgalomból, részben az országos főútvonalak települési belterületi szakaszainak átmenő forgalmából ered. Sajnos ugyanis a települések lakott területrészeit láncszerűen fűzik föl az országos főutak. Ezen kívül zaj- és rezgéskeltő a vasúti közlekedés is, de ezen típusú szállítás fokozatos visszaszorulásával egyre kevésbé jelentős a zavaró hatása, és az is csak inkább éjjel. Az újonnan létesülő telephelyek pedig már csak akkor kapnak engedélyt, ha igazoltan határérték alatt maradnak az általuk keltett zajok.

A 44. sz. főút Békéscsaba és Gyula, a 47. sz. főút Orosháza belterületi elkerülő szakaszainak átadásai az elmúlt években jelentősen csökkentették a védendő lakóterületeken az átmenő forgalom okozta zaj- és rezgésterhelést. A megvalósult közúti fejlesztés is bizonyítja, hogy a közúti forgalomból eredő zajterhelés elleni védelemnek egyik leghatékonyabb eszköze, ha a forgalmas utak elkerülik a védendő területeket.

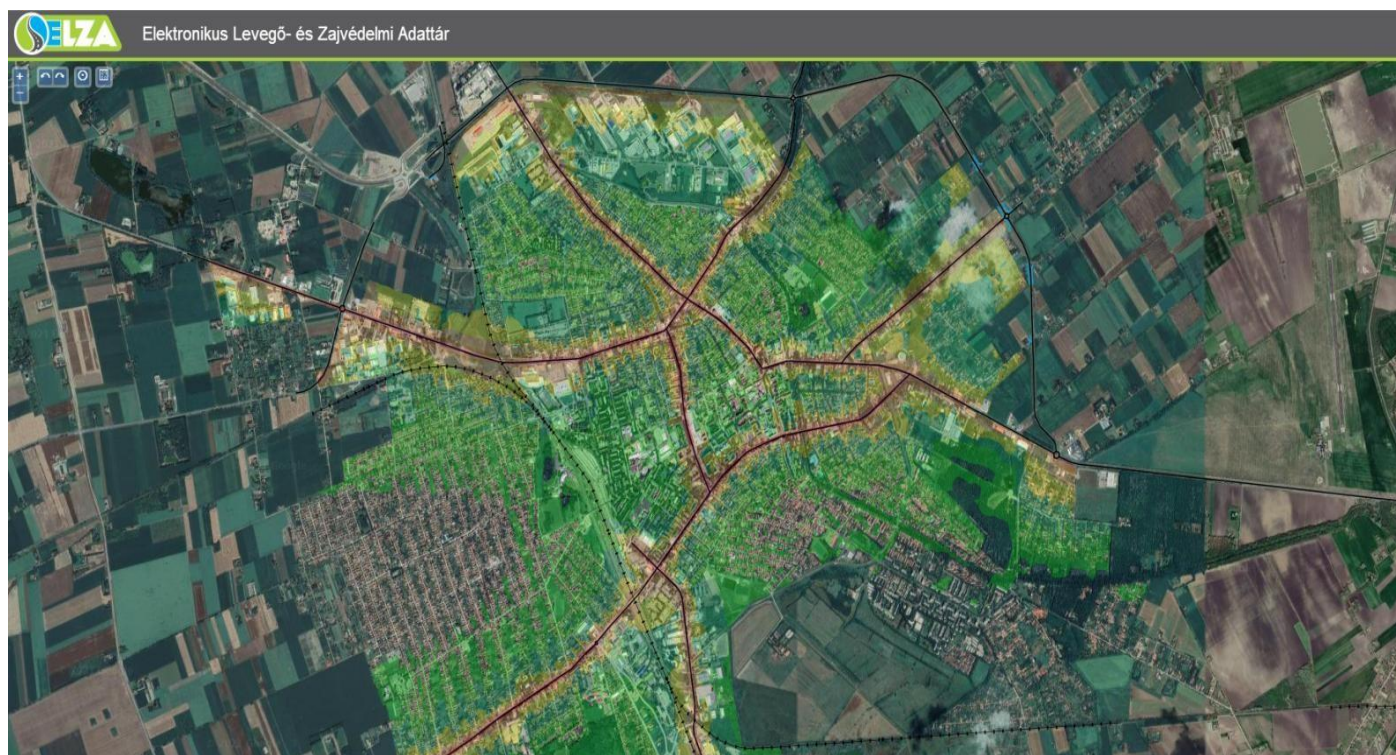
Közlekedési zaj szempontjából az M44 főút békés megyei szakasza hozott nagy változást. Azon településeken, amelyeket a 44-es főút érintett, zajcsökkenés következett be (kiemelten: Szarvas, Kondoros). A megyében az utóbbi időben nem létesültek új elkerülő utak, a nagyobb településeken már ezek korábban kiépítésre kerültek.

Szintén van terv az M47-es gyorsforgalmi út megvalósítására, mely esetén Mezőberény, Szeghalom, Békés kapna elkerülő utat, de realizálódása még későbbre várható.

A vasút tekintetében a 120-as (Szolnok – Békéscsaba - Lökösháza) vasútvonal felújítása megtörtént, melyhez több szakaszon zajárnyékoló fal létesült. A vasút által okozott zaj Békés megyében zajpanaszra nem ad okot.

A KTI Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft. a harmadik stratégiai zajtérképezési ciklus keretében elvégezte az állami kezelésben lévő nagy forgalmú közutak és vasútvonalak stratégiai zajtérképezéseit.

14. ábra: Békéscsaba fő közlekedési útvonalainak zajtérképe nappali időszakban (06:00 – 22:00)



Forrás: <http://www.elza-altalanos.kti.hu/>

Ipari zajforrás, szabadidős zajforrás

Az ipari üzemek környezeti zajkibocsátása esetében a problémát elsősorban a védendő területek közelében, vagy éppen a védendő területen működő üzemek okozzák, az újabb konfliktushelyzetek kialakulásának megelőzésében a településtervezésnek igen fontos szerepe van. Elsődleges cél, hogy a zajos ipari területek és a védendő területek mindjobban (és tartósan) elkülönüljenek egymástól, és közöttük átmeneti zónák alakuljanak ki, illetve maradjanak meg. (Területi funkciók problémája – üdülőhelyek – városok „vigalmi” negyedei stb.)

Békés megye területén jelentősebb zajkibocsátást okozó ipari tevékenységek az alábbiak:

- üveggyártás,
- gépgyártás,
- fémipar.

Békés megye területén lévő jelentősebb ipari üzemeknél zajcsökkentő beruházások történtek, illetve vannak folyamatban. Az új beruházások zöme a korábban kialakított ipari parkok területén létesült. A nagy beruházások előzetes vizsgálatainál minden esetben előírásra kerülnek a zajvédelmi követelmények, melyeket a tervezők figyelembe vesznek, így a jogszabályban meghatározott zajkibocsátási határértékeket betartják.

A zavaró zajhatásokra vonatkozó lakossági panaszok többnyire kisebb cégek városon belüli zajos tevékenységeire irányulnak. E cégek hatósági intézkedéseinek hatására a zajvédelmi követelményeket betartják.

Földtani közeg védeleme

Békés megye területén jelenleg 39 helyszínen van folyamatban a felszín alatti vizek védelméről szóló 219/2004. (VII. 21.) Kormányrendelet 21.§ (4) bekezdése szerinti kármentesítés valamely szakasza.

A felszín alatti közeg szennyezettségének szempontjából a korábbi évtizedekben a legnagyobb problémát a felszín alatt elhelyezett szimpla falú – üzemanyag és/vagy fűtőolaj tárolására használt – tartályok meghibásodása (lyukadása), az állattartási tevékenységek során keletkező almos, illetve nehézfém tartalmú hulladékok elhelyezése, valamint technológiai szennyvíz elszikkasztása okozta.

Napjainkban leginkább a kőolaj és földgáz kitermelési tevékenység végzése során bekövetkezett szénhidrogén eredetű szennyezések jellemzőek. Ezekben az esetekben nem jellemző kármentesítés elrendelése.

A felszín alatt futó termelvényvezetékek lyukadása esetében a felszín alatti közegben kárt okozó tevékenység végzője – az illetékes hatóságokat értesítve – jellemzően azonnal megkezdte a környezetkárosodás megelőzésének és elhárításának rendjéről szóló 90/2007. (IV.26) Korm. rendelet 2. § (3) bekezdése szerinti kárelhárítást, mely rendszerint mind a hatóságok, mint pedig a környezethasználó részéről pozitív eredménnyel zárul, ezért nincs szükség a legtöbb esetben a kármentesítés elrendelésére.

Amennyiben a kárelhárítás mégis negatív eredménnyel zárul, vagyis az azonnali beavatkozást követően olyan mértékű szennyezettség marad vissza a károsodott területen, mely szennyeződés koncentrációja meghaladja a (B) szennyezettségi határértéket, abban az esetben – a vízügyi és vízvédelmi hatóság javaslatára – a területi környezetvédelmi és természetvédelmi hatóság hivatalból kármentesítési eljárást indít.

A gyors és hatékony beavatkozásoknak, valamint a jogszabályi követelmények szigorításának (pl. megfelelő trágyatároló létesítése) köszönhetően a felszín alatti közeg olyan szintű szennyeződése, mely aktív műszaki beavatkozást és/vagy monitoring tevékenység végzését igényelné napjainkban egyre ritkábban fordul elő.

A szennyezéssel érintett területeken üzemeltetett monitoring kutak vizsgálati eredményeinek ismeretében elmondható, hogy a korábbi évtizedekben bekövetkezett szennyezések miatt indult kármentesítési tevékenységek, illetve hatósági eljárások az elmúlt 5 évben egyre nagyobb számban zárultak le, és a területi környezetvédelmi és természetvédelmi hatóság a kármentesítéseket befejezettnek tekintette.

Szennyezőanyagok tekintetében számszakilag jelenleg az alábbiak szerint alakulnak a Békés megye illetékességi területén folyamatban lévő kármentesítések:

6. táblázat: Folyamatban lévő kármentesítések Békés megyében

	Szennyezőanyagok			
	Szénhidrogén származékok	Nehézfémek	Növényvédő szerek	Szervetlen vegyületek
	(összes alifás szénhidrogén TPH, benzol, toluol, etil benzol, xilol BTEX), policiklikus aromás szénhidrogének PAH)	(nikkel, króm, réz, cink, arzén, szelén) stb...	(DDT/DDD/DDE, összes drin, összes HCH, triazinok, fenoxi karbonsav származékok, peszticidek)	(nitrát, nitrit, ammónia, foszfát, klorid, stb...)
Helyszín (db)	20+3 (OKKP-s helyszín)	2+2 (OKKP-s helyszín)	3+2 (OKKP-s helyszín)	8

Forrás: BKMKG

A Nemzeti Környezetvédelmi Program részét képezi az Országos Környezeti Kármentesítési Program, röviden OKKP.

Az OKKP célja felelősségi körtől függetlenül:

- az elmúlt évszázadban a földtani közegben (talajban) és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyezettségek, károsodások felderítése, megismerése,
- a szennyeződések mértékének feltárása,
- a veszélyeztetett területeken a szennyezettség kockázatának csökkentése,
- a szennyezett területeken a szennyezettség mérséklése, vagy megszüntetésének elősegítése.

A Békés megyét érintő 7 db OKKP-s kármentesítés esetében a szennyezettség megszüntetésére kötelezett állami szerv 6 helyszín esetében a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: KÖVIZIG), 1 helyszínen pedig a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. (továbbiakban: MNV Zrt.)

A KÖVIZIG felelősségi körébe tartozó kármentesítéssel érintett helyszínek:

- Békéscsaba, külterület 0243/2 hrsz. (Fényes tanya). Nyomdaipari tevékenység során keletkezett desztillációs maradékok, festékiszapok és oldószerek helytelen tárolása okozta szennyeződés
- Gyomaendrőd, Nagylapos. Növényvédő-szer okozta szennyeződés.
- Békéscsaba, Vandhádi út. Volt Patyolat vállalat által végzett tevékenység okozta klórozott alifás szénhidrogén szennyezettség.
- Kardos, külterület 06/38 hrsz. Növényvédő-szer elásás.
- Szarvas, külterület 01239/2 hrsz. Volt szennyvízelhelyező telepen nehézfémek (galvániszap) okozta szennyeződés.
- Körösladány, külterület 035/13; 035/14. Volt bőrhulladék lerakó kármentesítése (nehézfémek és szervesetlen vegyületek okozta szennyeződés)

Az MNV Zrt. felelősségi körébe tartozó kármentesítési helyszín:

- Nagyszénás, külterület 030 hrsz. Nagyszénási vasútállomáson az ún. „Pálma téri rakodó” környezetében szénhidrogén eredetű szennyezettség.

Összességében elmondható tehát, hogy a Békés megyében zajló kármentesítések száma évről-évre folyamatosan csökken.

Ez a csökkenő tendencia köszönhető egyrészt a környezettudatosabb területhasználatnak (nagyobb odafigyelés, jogszabályok betartása), másrészt a természet „öntisztító” erejének, illetve egy esetleges környezetszennyezés esetén a gyors és hatékony beavatkozásnak. Sajnos azonban megyénkben is vannak olyan területek, ahol a szennyezettség kiterjedése mind horizontálisan, mind pedig vertikálisan jelentős. Ilyenkor a sikeres kármentesítést több tényező is befolyásolja, például az aktív beavatkozás, valamint a monitoring tevékenység kötelessége, illetve szennyezettség szempontjából kedvezőtlen földtani adottságok.

Ezekben az esetekben sajnos a kármentesítés akár évekig, évtizedekig is eltarthat.

b) Térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai, tendenciák

A megye térszerkezetében a 2014-ben elfogadott megyei koncepció hatálya alatt lényegi változás nem következett be. Még a 2012-t megelőzően, Orosháza területén megvalósult a 47. sz. főút várost elkerülő – Gyopárosfürdő, Szentetornya településrészek és a város közötti nyomvonalon vezetett – szakasza, valamint a 44. sz. főút Békéscsabát északról elkerülő szakasza. 2019-ben átadásra került az M44 gyorsforgalmi út Tiszakürt – Kondoros közötti 62 km hosszúságú szakasza. Számottevő mellékúthálózati fejlesztések nem valósultak meg. Előkészítő fázisban van a Békéscsaba - Lőkősháza közötti vasútvonal szakasz rekonstrukciója. A Békéscsabai vasútállomás modernizálása és átépítése megtörtént. Vasúthálózati fejlesztés a megye egyéb vasútvonalain nem történt. A megye egyes vasúti mellékvonalain ma is szünetel a személyszállítás. Az energiaellátórendszerek hálózati elemei a közelmúltban nem módosultak. Szennyvízelvezető csatornahálózati fejlesztések történtek több településen.

Alábbi két táblázat mutatja a 2012-ben módosított hatályos megyei területrendezési terv, illetve tervmódosítás térségi területfelhasználási kategóriái területének változását hektárban megadva. Az adatok összevetése jól mutatja a megye területfelhasználásában bekövetkezett változásokat.

7. táblázat: Területfelhasználás változásai Békés megyében hektárban megadva 2012-2020

Békés megye módosított TrT - 2012	
városias települési térség	25066
hagyományosan vidéki települési térség	13746
építmények által igénybe vett térség	304
erdőgazdálkodási térség	41676
mezőgazdasági térség	466426
vegyes területfelhasználású térség	10055
vízgazdálkodási térség	5695
<i>összesen</i>	<i>562969</i>

Békés megye módosított TrT - 2020	
Települési térség	41234
Erdőgazdálkodási térség	38187
Mezőgazdasági térség	475728
Vízgazdálkodási térség	6101
Sajátos területfelhasználású térség	1719
<i>összesen</i>	<i>562969</i>

ba) Településrendszer

Egy megye térstruktúráját annak közlekedési hálózata, településhálózata, központrendszere határozza meg. A településhálózat vizsgálatának fontosságát támasztja alá, hogy alapvető meghatározó szerep van többek között az úthálózat - *szerkezet és hierarchia* - és más műszaki vonalas infrastruktúra kiépítésében, és kapacitásának meghatározásában, ami egyaránt érint fejlesztési és rendezési kérdéseket.

Békés megyében a lakosság mintegy 77%-a (!) él városi településeken. Ez jellemzi az urbanizáltság fokát, ami országos szinten mintegy 70,5%. A 6,5 százalékponttal magasabb érték alátámasztja a megye településhálózatának egyik fő jellemvonását, a kis számú, de nagy közigazgatási területtel rendelkező településekben tömörülő népességet, illetve a városok megyén belüli egyenletes területi elrendeződését.

Békés megye (*a Dél-Alföldhöz, Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád megyéhez hasonlóan*) az ország legritkább településhálózatával rendelkezik. A megye 75 településéből Békéscsaba megyei jogú város, további 21 megyei település pedig városi rangú. A Békés megyei települések közül 53 település község, illetve nagyközség. A megye összes városa folyamatosan veszít népességéből. A megyeszékhely Békéscsaba népessége is 60 ezer fő alá csökkent. Békéscsabán kívül 2018-ra már 30 ezer fő feletti város sem volt a megyében.

A megye városi rangú települései közül 2019-ben csak a megyei jogú város, Békéscsaba lakosságszáma haladja meg az 50.000 főt. Békéscsaba lakónépessége: 58.996 fő (5.443 fővel kevesebb, mint 8 évvel korábban). A második és harmadik legnépesebb város Gyula illetve Orosháza lakónépessége pedig: 29.308 fő (2.824 fővel kevesebb, mint 2011-ben), illetve 27.236 fő (2.393 fővel kevesebb mint 2011-ben). A megyében nincs több 20 ezer főt meghaladó népességű város. Békés, Szarvas és Gyomaendrőd népessége 10 és 20 ezer fő közötti. A többi 16 város lakossága nem éri el a 10.000 főt, sőt közülük hét városé az 5.000 főt sem.

8. táblázat: Békés megye városainak népessége

	Lakónépesség (2011. január 1-én, fő)	Lakónépesség (2019. január 1-én, fő)
Békéscsaba megyeszékhely, megyei jogú város	64.429	58.996
Battonya	5.726	5.516
Békés	20.182	18.322
Csorvás	5.201	4.652
Dévaványa	7.888	7.363
Elek	4.985	4.513
Füzesgyarmat	5.804	5.527
Gyomaendrőd	14.131	12.784
Gyula	32.132	29.308
Kondoros	5.265	4.741
Körösladány	4.733	4.281
Medgyesegyháza	3.781	3.451
Mezőberény	11.128	9.809
Mezőhegyes	5.299	4.945
Mezőkovácsháza	6.175	5.787
Orosháza	29.629	27.236
Sarkad	10.262	9.540
Szarvas	17.412	15.606
Szeghalom	9.228	8.566
Tótkomlós	5.955	5.615
Újkígyós	5.376	4.897
Vésztő	6.946	6.488

Forrás: KSH

A jelenlegi településhálózat kialakulásának története

A hódoltság előtti időszakban az Alföldön a természeti tényezők nem igazán kedveztek a lakosság letelepedésének, hatalmas árvízjárta területek és legelőként hasznosított homokfelszínek hátráltatták azt. Állandó települések inkább csak az ártérperemeken jöhettek létre. Az Alföldön nem voltak meg a feudális korban a városfejlődést elősegítő tényezők, mint pl. nemesfémbányászat, bortermelés, vásárvonal. Ezért a térségben a mezőgazdaság uralt mindent, a városfejlődésnek is ez jelentette az alapját. A 14-15. század során kezdődött meg a mezővárosok kialakulása. A városállomány a 15. században még meglehetősen ritka volt ezen a területen. A dél-alföldi régió területén kizárólag Szeged emelhető ki mint nagyváros, és mellette még Gyula, Békés, valamint Kecskemét és Kalocsa voltak a jelentősebb mezővárosok, ezek népessége viszonylag gyorsan és egyenletesen növekedett.

A török hódoltság nagymértékben befolyásolta a településhálózat fejlődését, az Alföld az 1540-es évektől kezdve két birodalom határzónájává vált. A törökök elől elmenekült a helyi nemesség és a tehetősebb városi polgárok egy része is, a falvak lakói pedig fokozatosan beköltöztek a nagyobb védelmet nyújtó mezővárosokba, a faluhálózat gyakorlatilag elpusztult. A 18. században megindult az elnéptelenedett területek újratelepítése, mely részben spontán, részben szervezett folyamatként ment végbe. A Dél-Alföld területén ekkor jelent meg a szlovák népesség, fő központjaik Tótkomlós, Békéscsaba és Szarvas voltak. A spontán folyamatok eredményeként a román lakosság mindinkább lehúzódt a hegyekből az Alföld peremére, de magyar lakosság is érkezett az ország túlnépesedett területéről. Az Alföldön a török hódoltság során kialakult településhálózat állt helyre. A 18. század végétől a lakosság nagy része a mezővárosokban élt, falvak csak elvétve alakultak ki.

A települések fejlődésében fontos szerepe volt a 18. század közepétől meginduló gabonakonjunktúrának, mely egyre inkább visszaszorította a rideg szarvasmarhatartást. Az intenzívebb határhasználat terjedését segítette a növekvő népesség is, melynek eltartására már nem voltak elegendők a legelőként hasznosított földek. A szántók magántulajdonba kerültek, de a településmagtól egyre távolabbi földterületeket kényszerültek szántóföldi művelés alá vonni, mely a tanyás településrendszer kialakulásához vezetett el.

A tanyák kialakulásának alapvető feltételei közé tartozott a nagy kiterjedésű, intenzív művelés alá vont határ megléte, melyre nem lehet naponta kijárni. A tanyák, kialakulásuk kezdetén, még nem voltak állandó lakóhelyek, az osztott településszerkezet részét képezték, mely állt egy bel- és egy külterületi telekből. A tulajdonos állandó lakóhelye a mezővárosban volt, a tanya a gazdasági központot jelentette. A 19. század végétől viszont a tanyasiak feladták városi házukat, és a tanyák valódi szórványokká váltak. A tanyák a Dél-Alföldön nagyobb részt szórt tanyák, de előfordulnak Békés megyében a tanyautcák is (pl. Tótkomlós, Békés külterületein).

A dualizmus korszakában az Alföld területén meglepően magas volt a városi népesség aránya, mivel a tanyasi népességet is az anyaváros lakosságához számolták. A századfordulón is mezőváros volt az uralkodó településforma, melyeket még ekkor is egyöntetűen agrárjellegű településeknek lehetett minősíteni. Megőrizték falusias jellegű városképüket is, bár a 19. század során általában kialakult egy városias kinézetű belső mag és az ugyan földszintes házak alkotta, de zárt utcakép.

Tanyás településrendszer még jellemzőbbé vált, mivel a folyószabályozási és lecsapolási munkálatok során nagy kiterjedésű földterületek váltak művelhetővé, melyeken tanyák sokasága jött létre. A tanyaképződés utolsó nagy fellendülése az 1945-ös földreformhoz kapcsolható, mikor a kiosztott földek jelentős részén tanyák létesültek, ekkor érte el az alföldi külterületi népességszáma és aránya a maximumot.

A szocialista településhálózat-elképzelésekben a tanyák számára már nem volt hely. Ezért célként fogalmazták meg a tanyák felszámolását, melyet tanyaközpontok, illetve községek létrehozásával akartak megvalósítani. A tanyaközpontokon kívül sok korlátozást léptettek életbe, tiltották tanyák építését, átépítését, villamosítását is, ezzel bekényszerítve az embereket a kijelölt központokba. A külterületi népesség aránya ebben az időszakban jelentősen visszaesett, különösen az 1970-es években gyorsult fel a tanyák megszűnése. Míg a korábbi időszakban Békés megyében a népesség 33%-a élt külterületen, az elvándorlás és az előregedés miatt gyors csökkenésnek indult a külterületi népesség. Napjainkra sűrűbb tanyahálózat csak a Szarvas-Békés-Orosháza-Hódmezővásárhely-Szentes közötti területeken maradt fenn. Békés megyében a külterületi lakosok aránya elmarad az 5%-tól, ezen belül azonban a szarvasi térség minden kilencedik lakója tanyán él.

Békés megye mai településrendszere:

A megye településállományban a nagyobb népességű városoké, óriásfalvaké a főszerep. A nagyfalvak mellett még a kisvárosok szerepe meghatározó. A népesség főként a nagyobb városok körül koncentrálódik, melyek körül már megkezdődött a szuburbanizáció és az agglomerációk kialakulása. 2019. január 1.-én a Békéscsaba-Békés-Gyula településeggyüttes a népesség egyharmadát (31,89%) tömöríti. (Az évtized elején ez az arány még 42% volt).

A megye legjelentősebb és elsődleges városi centruma Békéscsaba. A megyeszékhely gazdaság-irányítási, üzleti és lakossági szolgáltató funkciói, továbbá közlekedési csomóponti szerepe térségileg kiemelkedő. Mivel Békéscsaba felsőfokú szerepköre hiányos, Szeged és Debrecen vonzása is érvényesül a megyében (*az utóbbi elsősorban csak a megye északi részén*).

A megyeszékhely mellett három, széles körű gazdasági-szolgáltató-ellátási funkciókkal rendelkező csomópont lát el térségi szervező szerepet: Orosháza, Gyula és Szarvas. Közülük a leginkább autonóm centrumnak - *elsősorban gazdasági bázisa és újabban kibővült oktatási szerepköre miatt* - Orosháza tekinthető. Gyula a közép-békési településeggyüttes részeként, egyrészt ellát néhány megyeszékhely-funkciót, másrészt viszont gazdasági irányító és üzleti szolgáltató szerepkörei a megyeszékhelynél gyengébbek. Szarvas a megye északnyugati részének fontos szolgáltató, illetve oktatási centruma.

Békés megyében a városeggyüttesek formálódásának legelőrehaladottabb stádiumában lévő példája a közép-békési városeggyüttes, melynek magterületét - *a funkcionális munkamegosztást több vonatkozásban gyakorló* - Békéscsaba, Gyula, Békés, peremvárosait Mezőberény és Sarkad képezik. Csabaszabadi, Doboz, Murony elsősorban a városi funkciók intenzív igénybevétele, Szabadkígyós, Újkígyós (*sőt egyre inkább Telekgerendás is*) már a szuburbanizáció révén is e városokhoz kapcsolódik, egyre inkább összefüggő, a megye legkiterjedtebb urbanizált térségévé alakítva a településeggyüttest.

Más léptékű és területi kihatású a Mezőkovácsháza-Mezőhegyes-Battonya város csoport, mely az egymás leányékolásából adódóan hiányosan kiépült kisvárosi funkciók - *Mezőkovácsháza dominanciájú* - kölcsönös igénybevétele által formálódik.

Szeghalom, Mezőkovácsháza, Tótkomlós és Gyomaendrőd részlegesen tölti be térségközponti szerepét, elsősorban intézményi és kereskedelmi szerepköreik révén, igaz Tótkomlós nem járásszékhely. Békés és Mezőberény a közép-békési térségen belüli funkciómegosztásnak és kedvező közlekedési helyzetének köszönhetően került ebbe a csoportba.

Dél-Békés két kisvárosa, Mezőhegyes és Battonya a gazdasági átalakulás veszteségeinek tekinthetők, súlyuk csökkent, szolgáltatásaik szegényesek, eltekintve Mezőhegyes turisztikai és kulturális jelentőségétől és kiskereskedelmi mikrocentrum-szerepétől. A dél-békési városok - *beleértve Mezőkovácsházát és Tótkomlóst is* - szerény gazdaságirányító szerepe és szegényes szolgáltató szektora, valamint a térség periférikus közlekedési helyzete az itteni települések végleges leszakadását eredményezheti. Hasonló gondot jelent ÉK-Békésben Sarkad gazdaságának meggyengülése és a város szolgáltató funkcióinak hiányosságai.

Elek gazdasági, szolgáltatói és közlekedési mutatói arra utalnak, hogy e centrum egyelőre nem képes dinamizálni a megye keleti peremének leszakadó településeit.

A városi jogállású Csorvás, Medgyesegyháza, Vésztő, Dévaványa és Füzesgyarmat településeken túl Kondoros rendelkezik még a legsokoldalúbb funkcionális szerkezettel, s ezek révén mikroregionális (*a környező falvakra is kiterjedő*) vonzással. E dinamikus csoport része Újkígyós is, amely gazdasági bázisa és kedvező társadalmi folyamatai (*szuburbanizáció*) miatt sorolható ide.

Fentiek figyelembevételével a járásában Gyula és Békés, sokkal kisebb mértékben Mezőberény néhány intézményével közösen gyakorolja a városi ellátó szerepet, míg Elek egyetlen falut sem képes a kapcsolatok többségével vonzani. Gyula a román határ menti falvak sávjában fejt ki egyértelmű központi szerepét, kisebb-nagyobb mértékben leányékolva Sarkad és a dél-békési kisvárosok hatását azok jáásaiban. Előbbiben részlegesen Szeghalom korlátozott ellátó szerepe is érzékelhető, míg utóbbi északi részét Békéscsaba vonzza el, de Orosháza közelsége kihat. Mindkét járásban megfigyelhető a város-falu kapcsolatok megyehatáron való átnyúlása.

Saját járásában legeggyértelműbb Orosháza szerepe, ahol Tótkomlós csak minimális mérvű másodlagos vonzásra képes. A szomszédos megye településeivel fenntartott legsokoldalúbb vonzáskörzeti kapcsolatok is itt alakultak ki köszönhetően a vasúti és a főúti kapcsolatnak is.

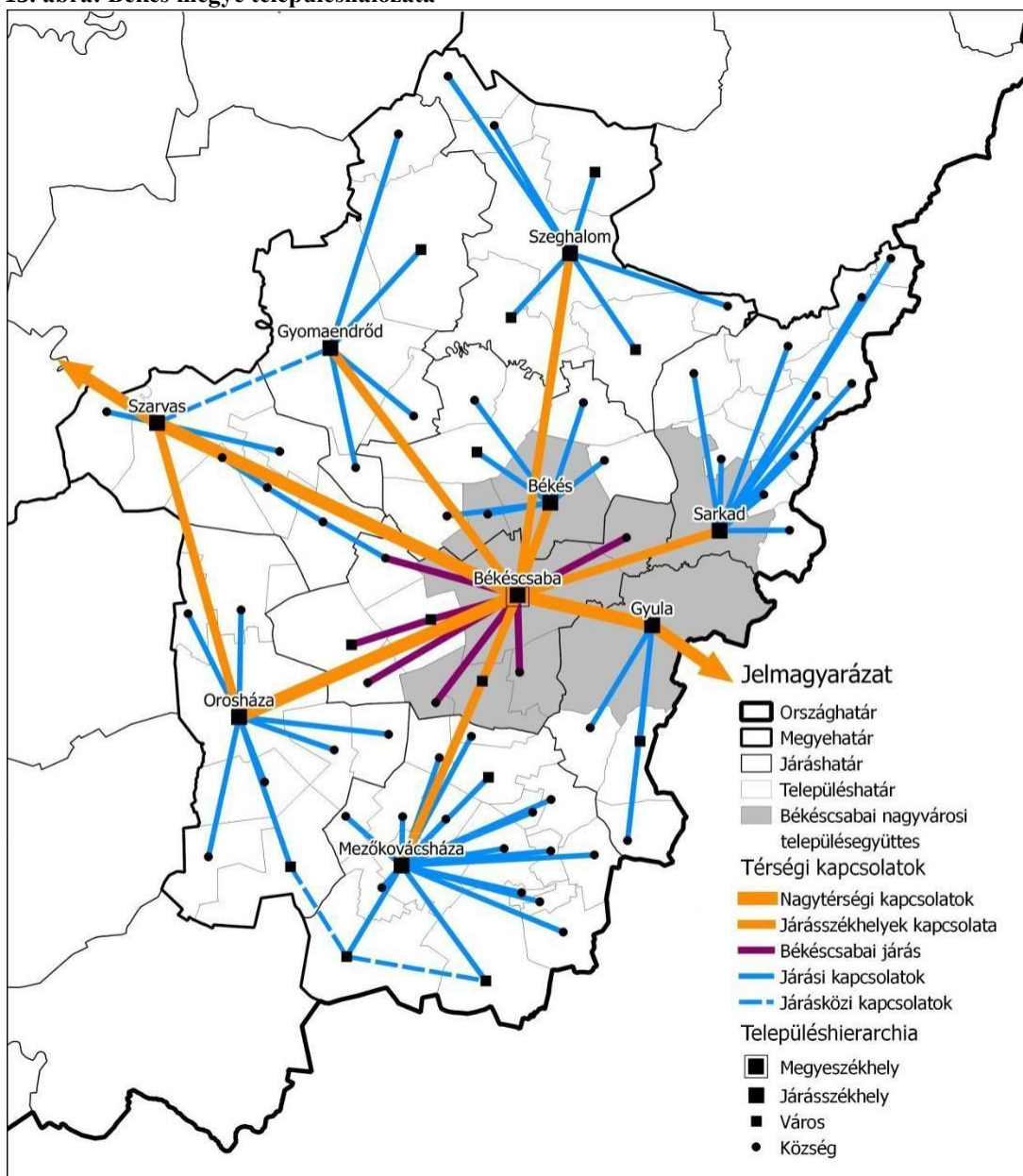
A Szarvasi járáson nem nyúlik túl Szarvas elsődleges vonzása, sőt az egyértelműen csak az egykor belőle kivált tanyaközségekre, illetve Békésszentandrásra terjed ki. Gyomaendrőd vonzása az utóbbi évtized során erősödött Hunya, Dévaványa Ecsegfalva esetében, ami a járási határok módosulásában is megmutatkozott.

Szeghalom meglévő funkcióival járása falvainak többségére elsődleges vonzást gyakorol, de valamennyi szomszédos járás legközelebbi városainak *(köztük a megyén kívüli Karcagnak)*, valamint Békéscsabának és Gyulának a hatása is érzékelhető.

A falvak túlnyomó részét magában foglaló, heterogén települések ellátási funkciói hiányosak. A legrosszabb helyzetű falvak különösen nagy számban koncentrálódnak a megye északi-északkeleti *(Bélmegyei, Biharugra, Ecsegfalva, Kertészsziget, Körösnagyharsány, Körösújfalu, Tarhos, Újszalonta)* és déli-délkeleti *(Dombiratos, Végegyháza, Pusztatottlaka, Almáskamarás)* részén, valamint a tanyás térségekben *(Hunya, Kardos, Örménykút)*.

Békés megye településrendszerét az alábbi ábra foglalja össze. *(Az ábrán a kapcsolati rendszeren túlmenően ábrázolásra került Békéscsaba várostérségében az a településeggyüttes, amelynek indokolt az átfogó együtt tervezés)*

15. ábra: Békés megye településhálózata



Forrás: Békés megye területrendezési terve

Békés megye 2014-2021 között hatályos területfejlesztési koncepcióját felülvizsgálva jelenleg – összefoglalóan – az alábbiak szerint jellemezhető a megye településhálózata:

Míg a korábbi évtizedekben joggal volt elmondható, hogy Békés megyében a településhálózatot az óriásfalvas-kismezővárosi hálózat dominanciája jellemzi, addig a népességsökkenés következtében az utóbbi két évtizedben a kis- és aprófalvak állományának növekedése, az óriásfalvak (5 ezer feletti lélekszám) eltűnése jellemezte elsődlegesen. A településhálózatban megszorodtak az 500 fő alatti lélekszámú aprófalvak (Csabaszabadi, Csárdaszállás, Kertészsziget, Kisdombegyház, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Magyardombegyház, Örménykút, Pusztatollak), sőt törpefalú is akad (Újszalonta). Az aprófalú kategória a közeljövőben akár bővíthet is, hiszen Dombiratos népessége a Központi Statisztikai Hivatal 2019. január elsejei közigazgatási helynévkönyve szerint 500 fő és monoton fogy. A kistelepülések így együttesen a településállomány 15%-át is elérhetik, ami egy hagyományos „alföldi” megye esetében kifejezetten magas hányadnak számít. Ezer lakos alatt további 9 községet (Almáskamarás,

Bélmegyer, Biharugra, Geszt, Hunya, Kardos, Kardoskút, Mezőgyán és Tarhos) találunk, ami így együtt a teljes településállomány bő negyede (26,6%-a).

A megyei koncepció felülvizsgálat a fenti adottságok figyelembevételével kell, hogy javaslatot tegyen egyrészt a nagytérégi kapcsolatrendszer, másrészt a belső kapcsolatok fejlesztésére, amellyel hozzájárulhat a megye és a megyei települések elérhetőségének javításához, a térség meglévő potenciáljai kihasználásához. Az erősödő gazdasági háttér pedig visszahathat a települések funkcióinak bővüléséhez, az itt élő népesség jobb színvonalú ellátásához.

bb) Mezőgazdaság

Békés megye területhasználatában uralkodó a mezőgazdasági művelés, a termőtalajok jó minőségűek, akár 30-35 aranykoronát (Ak/ha) is meghaladó értékekkel. A jó talajminőség mellett a domborzati és klimatikus adottságok is kiemelkedően kedvezőek. Az agrotechnikai szempontból kedvező síkvidéki jellemzőkkel bíró térség inszolációs mutatói az országban a legkiemelkedőbb értékeket mutatják.

A termőföldek a megye tájegységein és ezen belül egyes településein is meglehetősen hasonló területtel és súllyal vannak jelen. Ezeket az arányokat döntően meghatározzák a települések, kistájuk csak kismértékben eltérő természetföldrajzi - termőhelyi adottságai. A megyében a tengerszint feletti magasságban és az alacsony lejtőkategória értékekben nincs számottevő különbség, a mezőgazdaságilag művelt földterületek és ezen belül a szántók részaránya minden járásban és szinte minden településen magas, az országos átlagok feletti értékeket mutat. A síkvidéki agrártérségek a megye egyértelműen domináns tájhasználati módjaként vannak jelen.

A mezőgazdasági tájhasználat összefoglaló megyei adatai (2019.) szerint kereken 470.000 ha termőterületéből kereken 458.300 ha mezőgazdasági terület (a megye területének közel 80%-a), - az emellett szinte elenyésző 26.000 ha erdő és ~2.000 ha nádas + halastó területtel szemben. A mezőgazdasági terület művelési arányai a 2010 – 2019. közötti évtizedben kismértékben (0 – 2,3% közt) változtak.

A hatályban lévő terv előzményéhez javasolt földhasználati zónarendszer az alábbi három kategóriát különböztette meg:

- intenzív mezőgazdasági művelésre alkalmas térségek („kiváló”)
- extenzív gazdálkodásra javasolt térségek („jó”)
- védelmi területek („mezőgazdasági művelésre nem javasolt”)

Az akkori adatok szerint - 1998-ban - Békés megye mezőgazdasági hasznosítású földterülete 598 ezer hektár volt. Az 1990-es állapothoz képest a szántóterület növekedett kismértékben, a szőlő és gyümölcsös területe több mint egytizedével csökkent. 1998 elején a mezőgazdasági művelés alatt álló földterületek művelési ágak szerinti megoszlása tekintetében a szántó aránya 75 %, a gyepterületé 15%, a szőlő és gyümölcsös együttes aránya 5%-os volt. A 2000-es évek földterületi alakulását a 4.2.sz. fejezet tájhasználati részében közölt táblázat mutatta be. Az ebből készített alábbi kivonat a főbb mezőgazdasági művelési ágak alakulását szemlélteti (kiegészítve a *kivett* területek adataival) [ezer ha]

9. táblázat: A főbb mezőgazdasági művelési ágak alakulása Békés megyében (2000-2019)

év:	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Művelés alól kivett terület
2000	391,0	6,1	1,3	0,2	42,9	81,7
2005	391,8	6,1	1,0	0,1	43,4	69,9
2010	376,1	5,1	0,9	0,1	29,3	95,0
2016	383,0	5,1	1,0	0,1	30,7	93,8
2019	409,0	2,2	1,2	0,1	45,8	80,5
eltérés (e.ha)	+32,9	-2,9	+0,3	0,0	+16,5	-14,5
2010/19						
%	+8	-43,1	+25,0	-0,0	+56,3	-18,0
az össz-terület						
%-ában:	+1,3	-0,1			+8,5	-6,5

Forrás: BFKH.gov.hu adatszolgáltatás

A 2010-es állapothoz képest a szántóterület kismértékben nőtt (~8%), az ültetvény és kertművelési ágak - a szőlő gyümölcsös és a kert - területe összességükben kismértékben csökkentek. A gyepművelés területe növekedett, a legjelentősebben, több mint 50%-kal. A kivett terület csökkent, a mezőgazdasági művelés alatt álló összterület (MÖT) nőtt.

Ami a területi megoszlást illeti, a vizsgálat eredményei szerint *jelentős kiterjedésű összefüggő intenzív művelésre alkalmas térségek* a megye teljes területén jellemzőek. A *legjobb termőhelyi adottságú (I-II.osztályú, 30 Ak/ha körüli, illetve e fölötti) szántók területe* a megye több mint 50%-át lefedi, a ~ Fehér-Körös - Körös ~ vonalától D–Dny-i irányban. A *Mezőkovácsházai* és az *Orosházi* járások azok, amelyek területének több mint kétharmada esik ebbe a „*legjobb mezőgazdasági alkalmassági*” kategóriába, de a *Békéscsabai*, *Gyulai* és *Szarvasi* járásokban is 50% fölött van ez az érték. A legkevésbé érintett a megye É- ÉK-K-i része (*Gyomaendródi*, *Békési*, *Szeghalmi*, *Sarkadi* járások, ill. ezek Körös-völgytől É- ÉK-re eső része).

Ezt a területrendezési övezeti rendszerben a „*kiváló termőhelyi adottságú szántó*” és a „*jó termőhelyi adottságú szántó*” területi övezetek elhelyezkedése szemlélteti. A „*jó termőhelyi adottságú szántó*” területi övezetet a megyeterv nem határolta le.

E csapadékszegény térségben fokozott megbecsülést érdemel a megye mélységi és felszíni-felszínközeli vízkészlete. Ez stratégiai jelentőségű a mezőgazdasági területek vízellátásában, a gazdálkodás feltételeinek biztosításában, de agrárökológiai szempontból is. A Biharugrai és a Szarvas környékén lévő halastavak a haltenyésztés központjai.

A megye vízhálózata, vizes élőhelyei is fontos természeti potenciált képeznek, vizes élőhelyei kiemelkedő természeti értéket hordoznak. A Körösökből lefűződött holtágak, morotvák kiváló horgászparadicsomok. A Körösök a megye csaknem teljes hosszán hajózhatók, és fontos szerepük van a víziturizmusban is. A Körösök szelíd, keskeny folyóknak tűnnek nyáron, de a tavaszi hóolvadást követően sebesen áradó víztömeg vonul le árterükön. A folyószabályozások előtt ez a táj ősi mocsárvilág képét mutatta, majd a vízügyi mérnökök és több generáció kubikos munkájának köszönhetően több millió köbméter földet megmozgatva, gátak közé szorították a folyókat. A Körösök mentén nagyon változatos tájakat találunk, az átéri erdőktől, láprétektől kezdve a gazdag madárvilágnak otthont adó mocsarakig. A folyószabályozások során létrejött számtalan holtágak nyugodt vize és a szelíden sodró folyó ezer arcát ismerhetjük meg a Körösökön – legközelebb akkor kerülünk ehhez a vízi világhoz,

ha kajakba vagy kenuba ülünk és így járjuk be a folyókat. Ehhez a már meglévő víziturisztikai bázisok mellé (Gyula, Sarkad, Doboz-Szanazug, Békés-Dánfok, Köröstarcsa, Gyomaendrőd) újabb helyszínek létrehozása szükséges.

A természetes vizek környezetében kiemelt jelentősége van az *érzékeny természeti területek* (ÉTT) védelmével összehangolt ökológiai alapú tájgazdálkodásnak.

bc) Erdőgazdálkodás

Békés megye erdőterülete az elmúlt évtizedben csak elenyésző mértékben nőtt. A megye teljes területének mintegy 4,6%-a (mintegy 24 ezer ha) ténylegesen faállománnyal borított erdőterület. A megye területének átlagos erdősültsége az országos átlagtól messze elmarad, annak alig 1/5-e, ország össz-erdőterületének alig több mint 1%-a van a megyében. A történetileg kialakult alacsony erdősültségi szint változása lassú ütemű, mivel az erdősítésre alkalmas területek aránya is meglehetősen alacsony a megyében.

Az Alföldi térségben igen egyenlőtlen az erdők megoszlása a térség déli, és délkeleti szektorában jellemző, hogy jelentősebb erdőterületek többnyire csak a nagyobb folyóvizek völgyeihez és a mélyfekvésű területekhez kötődnek. A kisebb, kevésbé összefüggő erdőtömbök, inkább csak erdősávok váltakoznak a fátlan nagyüzemi mezőgazdasági táblákból álló térségekkel, a különböző szektorokban eltérő arányokkal. Az erdők elhelyezkedése a megye területén belül is egyenlőtlen.

Erdészeti szempontból Békés megye területére vonatkozóan az 5.(Berettyó – Körös vidék) és 8.(Körös– Maros köze) jelű földrajzi erdőtáj adatai mérvadóak. 5% feletti értékeket csak korlátozott foltokban találunk, a Berettyó – Körös vidéken több szórványban, a Körös – Maros közén jóformán csak a déli határvidéken, Mezőhegyes környékén. Ennél kedvezőbb (20% feletti) erdősültségi arány csak kis területen, a megye Berettyó – Körös vidékéhez tartozó Gyula és Sarkad közti területén fordul elő.

A megye 9 járásra oszlik, ezek közül erdészeti szempontból egyértelműen a gyulai járás a legjelentősebb (a regionális erdészeti szakszolgálat Békés megyei irodája is Gyula városában kapott helyet). Második helyen abszolút értékben az 5000 ha körüli erdőterülettel rendelkező Szeghalmi, Sarkadi és Békési járások említendők. Az erdősültségi mutatókat elemezve is egyértelmű a *Gyulai* járás vezető pozíciója, egyedüli 10% feletti mutatójával, - ez ebben a megyében kiemelkedőnek számít! Ugyancsak megkérdőjelezhetetlen a *Sarkadi* kistérség második helye, 10%-ot megközelítő értékével, de ezen túl már csak 2 kistérség említhető a megyei ~5%-os átlagot meghaladó erdősültségi arányával (Békési és Szeghalmi járás).

Az átlag alatti mutatóval rendelkező járások közül a Békéscsabai a legkevésbé problematikus, - negatív értelemben a *Mezőkovácsházai* járás viszi a pálmát, fél (0,5)% alatti erdősültségével.

A települési szintet vizsgálva is Gyula városa emelhető ki 4000 ha feletti erdőterületével. A megyei átlaghoz képest magasan jobb mutatókkal rendelkeznek Mezőhegyes, Békéscsaba, Szeghalom, Sarkad, Füzesgyarmat, Gyomaendrőd, Bélmegyer és Doboz települések, 1000 ha feletti erdőterületükkel.

Az Alföldi-térség erdeinek csaknem háromnegyede a nagyon alacsony környezeti védőhatású erdők kategóriájába sorolható, az alacsonyabb biológiai diverzitású kultúrerdő monokultúrák nagy aránya következtében. Az alföldi területeken elsődleges rendeltetés szerinti gazdasági erdők aránya a legmagasabb. Valójában ezek az erdők is töltenek be különféle védelmi funkciókat és esetenként kirándulási célt is nyújtanak, tehát a többcélú hasznosítás elve is érvényesül. A természetszerű erdőgazdálkodás csak kis területen, a természetvédelem alatt álló területekre korlátozódik, az egyéb területeken az erdőtulajdonosok inkább a gyorsan növekvő kultúrfafajokat részesítik előnyben a gyorsabban megtérülés, a gazdasági haszon reményében.

bd) Vízgazdálkodás

A vízgazdálkodás fogalma a vizek hasznosítását, hasznosítási lehetőségeinek megőrzését, a vizek kártételei elleni védelmet és védekezést (azaz vízkárelhárítást) jelenti. Az utóbbi években a vízgazdálkodási feladatok növekedtek. Az ivóvíz biztosítása egyre nehezebb. Az ivóvíz bázisok védelme egyre komplexebb feladatokkal teljeshető. A

klímaváltozás okozta szélsőséges csapadékesemények kezelése, a felszíni vizek rendezése is egyre igényesebb vízgazdálkodási feladat.

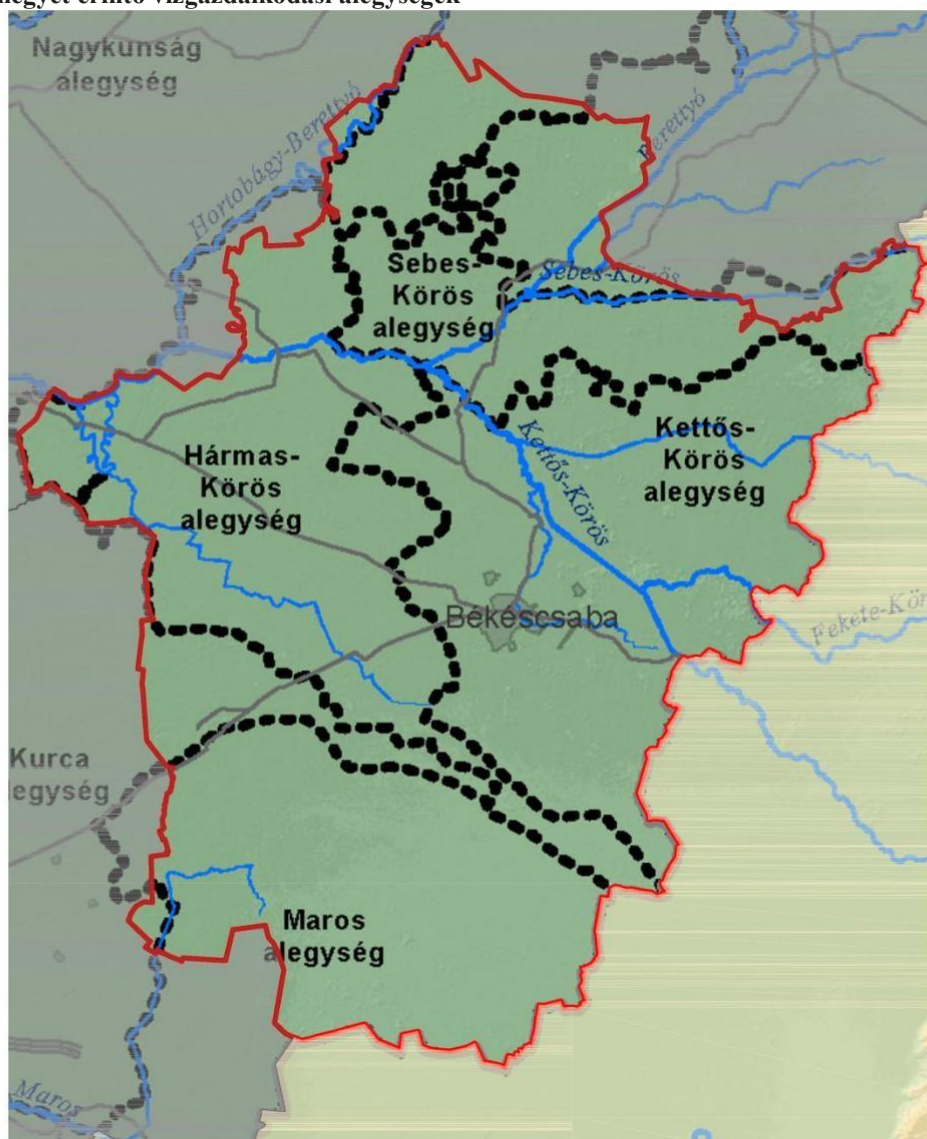
Felszíni vizek esetén a cél általában a jó ökológiai, és a jó kémiai állapot elérése. A jó ökológiai állapot jelentése, hogy az emberi hatások nem zavarják a természetes élőhelyek működését, a jó kémiai állapot jelentése, hogy a szennyezőanyagok koncentrációja nem haladja meg az ökológiai szempontok szerint megállapított határértékeket.

Felszín alatti vizek esetén a jó mennyiségi állapot és a jó kémiai állapot elérése a cél. A felszín alatti vizek esetén a jó mennyiségi állapot jelentése, hogy a felszín alatti vízkészletek hasznosítása nem okoz tartós vízszintsüllyedést, sem a felszín alatti vizektől függő vizes élőhelyek károsodását, a jó kémiai állapot pedig azt jelenti, hogy ha szennyezések elő is fordulnak, azok nem veszélyeztetnek ivóvízkivételt, egyéb vízhasználatokat, illetve felszín alatti vizektől függő vízfolyásokat és szárazföldi ökoszisztémákat. A felszíni és felszín alatti vizek jó állapotának elérésére az Európai Unió határidőt is kijelölt, ezt az ország csak később tudja teljesíteni.

A teljes országra vonatkozó Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Terv (továbbiakban: VGT) megalapozásához az egyes területileg érintett vízügyi igazgatóságok elkészítették a vízyűjtő-gazdálkodási alegységek vizsgálatát és felmérését 2009-ben. Békés megye, ahogy Magyarország teljes területe a Duna vízgyűjtőjén, azon belül annak részét képező Tisza részvízgyűjtő területén fekszik. A részvízgyűjtők további vízgyűjtő alegységekre tagolódnak. Békés megye területét 8 alegység érinti, ezek a Tisza részvízgyűjtőjéhez, annak bal-partjához tartozó 2-13 Kettős-Körös vízgyűjtő alegység, 2-14 Sebes-Körös vízgyűjtő alegység, 2-15 Berettyó vízgyűjtő alegység, 2-16 Hármaskörös vízgyűjtő alegység, 2-17 Hortobágy-Berettyó vízgyűjtő alegység, 2-18 Nagykunság vízgyűjtő alegység, 2-19 Kurca vízgyűjtő alegység, 2-21 Maros vízgyűjtő alegység.

Az egyes alegységek legfőbb vízgazdálkodási feladatairól a kezelésükre kijelölt vízügyi igazgatóságok a közelmúltban készítették tervet, amely mint vízügyi keretterv köztájékoztatásra került.

16. ábra: A megyét érintő vízgazdálkodási alegységek



Forrás: Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálat – 2015

Békés megye egyedi adottsága, hogy területének vízgazdálkodási feladatait több VIZIG látja el. A megye területén több vízügyi igazgatóság osztozik. A Körösök vízgyűjtőjén a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság (Gyula), a Maros-vízgyűjtőjéhez tartozó területrészen az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (Szeged) és egy csekély területtel érintett még a Berettyó és a Sebes-Körös összefolyásánál a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság (Debrecen) is és a Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (Szolnok).

Az Európai Unió Víz Keretirányelve (VKI), illetve a vízgyűjtő-gazdálkodás egyes szabályairól szóló 221/2004 (VII.21.) Kormányrendeletben meghatározott határidőre elkészült Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Terve (VGT), majd annak már a felülvizsgálata is, amely alapját adja a vízgazdálkodási feladatok kijelölésére. A terv részletesen tartalmazza az egyes víztestek esetén a meghatározott elérendő környezeti célokat (jó állapot elérésének idejét), a szükséges intézkedéseket és a cél elérésének várható idejét és az elvárások teljesítési késedelmének indokait. Az időbeni késedelem kompenzálására egyes esetekben enyhébb célállapot is meghatározható, ha a megfelelő műszaki megoldáshoz, a jó állapot elérésének költségei lényegesen meghaladják az állapotjavulásból származó társadalmi hasznokat. A főcél, hogy a víz állapota nem romolhat.

Az alegységenként készített vízgazdálkodási kérdéseket feltáró tanulmányok feltárják a terület általános vízgazdálkodási szempontból meghatározó adottságokat. Azokat a földrajzi, talajtani, domborzati, hidrogeológiai, hidrológiai, éghajlati és meteorológiai viszonyokat, amely a megye felszíni és felszín alatti vízkészleteit, azok okozta kártételi (árvíz, belvíz), illetve hasznosítási (ivóvíz, öntözővíz, termálvíz) lehetőségeit meghatározzák.

Békés megye természeti adottsága, hogy az éves átlagos csapadék mennyisége 500-550 mm körül van, bár földrajzi, topográfiai adottsága eredményeként felszíni vizekben gazdag, annak párolgása segítség a szárazságban, a megye összesen mégis csapadékhányosság, ezért ennek megfelelő vízgazdálkodást igényel.

Vízkárelhárítás, árvízvédelem

A vízgazdálkodási feladatok közül kiemelt feladat a vízkárelhárítás. A klímaváltozás hatására előforduló szélsőséges csapadékesemények zavarmentes elvezetése egyre nehezebb feladat. A nagyobb csapadékesemények során a vizek elvezetésére szolgáló vízfolyások mederben tartása egyre nehezebb, de a csapadékvíz hiánya is egyre nehezebben kezelhető. A vízkárelhárítás többnyire településrendezési feladat, területrendezéshez a nagyvízi meder övezete kapcsolódik. A nagyvízi meder területét a mértékadó árvízszint vagy az eddig előfordult legnagyobb árvízszint közül a magasabb jelöli ki.

Az utóbbi években lefutó árhullámok túllépték a korábbi árhullámok mértékét és az általuk okozott károk a mértékadó árvízszintek felülvizsgálatát tették szükségessé. A felülvizsgálat eredményeként született a 74/2014. (XII. 23.) kormányrendelet a folyók mértékadó árvízszintjeiről. A rendelet előírásainak megfelelően az egyes területek vízügyi ágazatának kezelői feladatait ellátó vízügyi igazgatóságok elkészítették a nagyvízi mederkezelési tervet. A jelenleg hatályos jogszabály szerinti új követelményeknek, 2015. évi adatok szerint, az árvízi fővédvonalak 0,3 %-a (1,1 km) felel meg a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság működési területén.

A nagyvízi mederkezelési terv az árvízi veszélyeztetés mértéke alapján a vízfolyás mentén veszélyeztetési zónákat, levezető sávokat határozott meg. A levezető sávok a nagyvízi meder azon részei, amelyek az árvíz, az árhullámok és a jég elvezetésében részt vesznek. Az elsődleges levezető sáv a nagyvízi meder azon része, ahol az árvízi vízhozamok, az árhullámok és a jég a legkedvezőbb áramlási viszonyok mellett zavarmentesen le tud vonulni. A másodlagos levezető sáv is részt vesz az árvizek, árhullámok levezetésében, de területét csak a nagyobb árhullámok érintik. Az átmeneti levezető sáv az árvizek nagyobb árhullámai által időszakosan elöntött területrészt, az áramlási holtteret, ahol nincs áramlás, de mint tározó térfogat szerepe van az árvizek levonulásában.

Az MvM rendelet útmutatása szerint a nagyvízi mederrel érintett a területeken új beépítésre szánt területek nem jelölhetők ki. A rendelet határolta le a Nagyvízi meder övezetét. Ez alapján a megye folyóinak teljes hosszában kijelölésre került a nagyvízi meder övezete.

A megye árvízi veszélyeztetettsége a Körösök mentén jelentkezik, sem a Maros vízgyűjtőjéhez tartozó vízfolyások árhullámai, sem a Maroson lefutó árhullámok a megye területét nem veszélyeztetik. A Körösök mentén a VIZIG kezelésében 8 árvízvédelmi szakasz elsőrendű árvízvédelmi töltése van, az összes I. rendű árvízvédelmi töltés hossza mintegy 340 km. Ebből a megfelelő magassági és keresztmetszeti méretekkel kiépített fővédvonal az összes hossz mintegy 0,3 %-a volt 2020. 10. 29-ig. A kiépítettség – a Hármas-Körös jobbparti 2017-2020 közötti fejlesztés eredményeként – 1,7 %-ra növekedett.

II. rendű védvonalként mintegy 70 km határ menti lokalizációs és körülbelül 31 km egyéb lokalizációs töltés (összesen 104,8 km) található, ezen kívül 13 önkormányzati kezelésű települési körtöltés is van a megyében. Az árvízi veszélyeztetettség a megye jelentős területeit érinti, melynek alapja az árvízi védvonalak jelenlegi kiépítettsége, védőképessége. A VIZIG adatai szerint az összes megyei folyószakasz (172,03 km) szabályozott része 52,5 km, további szabályozásra szoruló szakasz 31,9 km, egyelőre szabályozást nem igénylő szakasz pedig 133 km. A területen több jelentős árvízi szükségtározó található:

JJ.

- Fekete-Körös mellett a Mályvádi szükségtározó,

- a Sebes- és Kettős-Körös összefolyásánál a Mérgesi árvízi szükségtározó, - a Fehér-Körös mellett a Kisdelta árvízi szükségtározó,

- a Kutas I. tározó,
- a Halaspusztai tározó

A tározók alacsony gazdasági értékű területeken vannak kijelölve, alkalmazásuk célja a rendkívüli árvizek szintjének csökkentése, a védvonalak tehermentesítése. A Kutas és a Halaspusztai szükségtározók elsősorban Szeghalom belterületének védelmét szolgáló létesítmények. A tározók területén építési tilalom van érvényben.

A vízfolyások mederben tartását az elsőrendű védvonal biztosítja. Az elsőrendű védvonal (töltés, magaspart) és a meder (partél) közötti terület a korábban definiált hullámtér, az új fogalom szerint az a nagyvízi meder területe. A védvonal mentett oldalán árvízi veszélyeztetéssel nem kell számolni. A védvonal lehet mesterséges védmű, vagy a víz természetes magaslatig kiterjedő vonala. A mértékadó árvízszint felülvizsgálata során a mértékadó árvízszintek többnyire növekedtek és a várható további növekedés lehetőségére a biztonságos védelmet a mértékadó árvízszint biztonsági magasítással meghatározott mérete biztosítja. Ez a biztonsági magasítási igény mértékét is a mértékadó árvízszinteket rögzítő 74/2014 (XII.23.) BM rendeletben rögzítették. Általánosságban a mértékadó árvízszint +1 m, a határ menti vízfolyási szakaszokon 1,3 m. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ott, ahol nem kellő magasságú a védőgát, ott a nagyvízi meder a folyó völgynek természetes magaslatokkal határolt területéig is kijelölésre kerülhet.

17. ábra: Nagyvízi meder területe



Forrás: Békés megye területrendezési terve

A nagyobb folyókat, vízfolyásokat, felszíni víztesteket döntően a VIZIG-ek kezelik, a helyi jelentőségűeket döntően a települési önkormányzatok. A vízi társulatok üzemeltetési szerződéssel üzemeltetnek önkormányzati, saját, illetve egyéb, nem állami tulajdonban lévő vízfolyásokat. A településeken belüli csapadékvíz elvezetés és a kisebb vízfolyások kezelése a települések Önkormányzati kompetenciájába tartozik, s egyben Önkormányzati feladat a településeken összegyűlő vizek továbbvezetésének a megoldása a befogadókig.

A befogadókba a csapadékvízviszonyok hatására változó vízmennyiségek érkeznek. A változó vízmennyiségek továbbszállítása a megye nagyobb távolságról, nagyobb vízgyűjtőkkel bíró, már a megye területére változó

vízmennyiséggel érkező vízfolyásokon okoz nagyobb terhelést, így védekezési feladatok is ezen vízfolyásokon jelentkeznek. A tavaszi árhullámok különösen akkor veszélyesek, amikor a meleg esők az amúgy is olvadóban lévő hórétegekre esnek és azokat megolvasztva azokkal együtt, folynak le.

Veszélyesebb helyi vízkárok akkor keletkeznek, amikor heves záporokból néhány óra alatt 80-120 mm csapadék esik. A nagyobb vízgyűjtőjű vízfolyásokon komoly vízkárt okozhatnak a kisebb vízhozamú és hosszabb ideig tartó esők is, főleg akkor, ha a vízgyűjtőn a talajrétegek a korábbi esőktől már telítődtek. A megye árvíz-, belvíz mentesítése, a mentességnek a biztosítása érdekében a medrek, a hullámterek, a nagyvízi meder területének fokozottabb karbantartása mellett a rendelkezésre álló védművek karbantartása, igény esetén kialakítása szükséges.

A VIZIG kezelésű, valamint a Társulati kezelésű befogadók jelentős része korábban -rövidebb szakaszok kivételével- a lezúduló csapadékvizek fogadására, továbbvezetésére megfelelő kiépítettségűek voltak, azonban a megfelelő karbantartások elmaradása miatt, valamint a növekvő terhelési igények miatt ma már a kiépítettségük elégségesége is vizsgálendő. A vízfolyások medrének, a védművének körülbelül 2/3-a felújításra, fokozottabb karbantartásra, illetve a megnövekedett mértékadó árvízszinthez való igazítására szorul. A közelmúltban erre megfelelő gazdasági háttér nem volt biztosítva. A megfelelő karbantartás, fejlesztés hiánya miatt a lefutó árhullámok időszakában komolyabb védekezéssel kell az épített környezet védelmét biztosítani.

Az árvizektől az épített környezet védelme a védművekkel és megfelelő védekezéssel biztosítható. Az árvízi előtéssel veszélyeztetett területek, a nagyvízi meder használatát, azon építési lehetőséget szigorúan korlátozni-szabályozni is kell. Az árvízi védekezésre szükséges mentett oldali sávokat a védművek lábától szintén 10 m-es sávot, a folyók, patakok magas partjától 10 m-es, védművének lábától 10 m-es sávot árvízi védekezésre szabadon kell hagyni.

Belvízvédelem

A XIX. század elején megindult árvízmentesítést szükségszerűen követte a belvízrendezés is. A kiépített árvízvédelmi rendszerek megakadályozták ugyan a folyók kiöntését, de egyben a belvizek lefolyásainak is útját állták. Ennek megfelelően indult meg a belvízelvezető csatornahálózat, szivattyútelepek, zsilipek és egyéb műtárgyak építése, kialakultak a belvízrendszerek, belvízöblözetek. A megyében a Körösök vízgyűjtő területén 12 belvízrendszer és öblözet alakult ki, a Maros vízgyűjtőjéhez tartozó megyerészen további kettő. Ezek részben vagy egészen Békés megye területén helyezkednek el. A megye mélyártéri területein a belvízvédelmi művek kiépítettsége magas színvonalú. A terület belvízérzékenységevel összhangban a mélyártéri területeken a helyi jelentőségű közcélú és üzemi művek száma is magas. A magasabban fekvő fennsíkai, illetve löszháti területeken a megyében a csatornasűrűség az előzőnél alacsonyabb, a főművi kiépítettség általában kettősműködésű funkcióval ezeken a területeken is megfelelő.

A VIZIG-ek kezelésében lévő létesítmények kiépítettsége, a 10 éves gyakoriságú térségi belvizek elvezetésére, a csatornák és szivattyútelepek kapacitásának figyelembe vételével megfelelő. Állapotuk a költségvetési fedezet hiánya miatt az elmúlt időszakban leromlott, mely a csatornák feliszapolódásában, a növényi benőttesség fokozódásában, medrének becsúszásában, a vízkormányzó műtárgyak és a szivattyútelepek funkcióképességének, üzembiztonságának romlásában mutatkozik meg.

Az önkormányzatok kezelésében lévő vízelvezető művek állapota vegyes képet mutat. A nagyobb anyagi erővel rendelkező települések -jellemzően a városok- területén lévő művek állapota és teljesítőképessége kiépítési jellegükből adódóan üzemképesek, feladatukat betölteni képesek. A kis településeken a belvízelvezető rendszerek állapota, illetve helyzete rossznak mondható. Szinte az összes település bel- és külterületi belvízelvezető csatornahálózata feliszapolódott, a műtárgyak, átereszek eltömődtek, összetörték, a csapadékvíz elvezetési funkciójuk ellátására nem alkalmasak. Az elhanyagolt állapotú művek miatt az elmúlt években többször is jelentkező nagy csapadékok eredményeképpen több településen okozott gondot. Az önkormányzatok saját forrásból a problémát megoldani nem tudják.

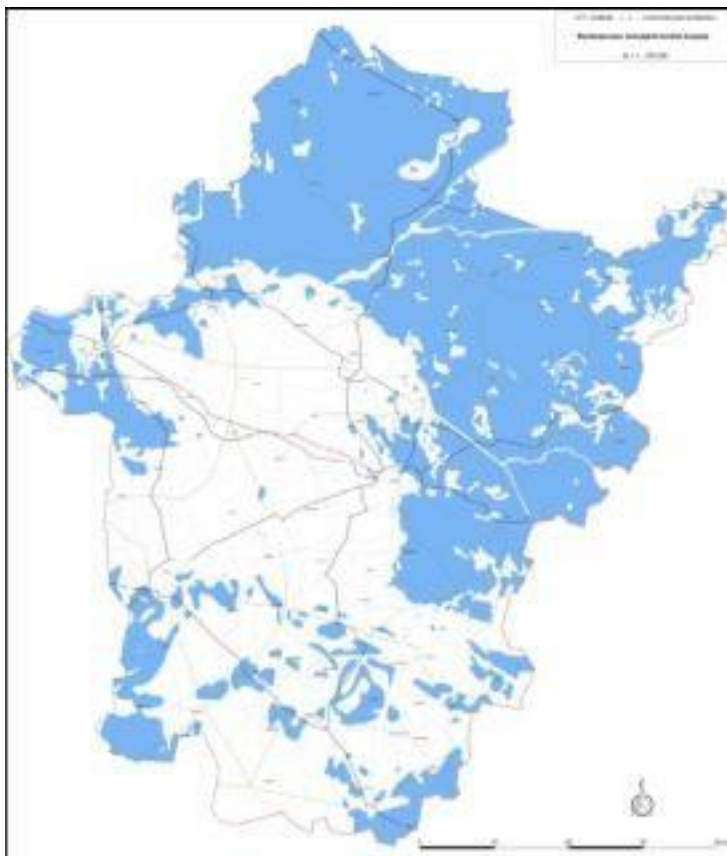
Az üzemi kezelésben lévő művek állapota folyamatosan romló képet mutat. Ennek alapvető oka a vízkár elhárítási létesítmények gazdátlaná válása. Az üzemi területekből kárpótlás vagy részarány tulajdon-szerzés során földterülethez jutó rendkívül nagyszámú kisgazdálkodó részére gyakran a csatornák és egyéb létesítmények területe is kimérésre került, melyet feltöltéssel és beműveléssel termelésbe állítottak. A korábban magvalósított komplex

meliorációs létesítmények (drénhálózat, csatornák, műtárgyak, szivattyútelepek stb.) egy részének nemcsak a fenntartása, de még a fennmaradása sem biztosított. A belvíz-„veszélyeztetettség” mértékét a Pálfai féle térkép jelöli, mely több természeti tényező figyelembe vételével készült és négy kategóriát különböztet meg.

- I. belvízzel nem, vagy alig veszélyeztetett terület
- II. belvízzel mérsékelten veszélyeztetett terület
- III. belvízzel közepesen veszélyeztetett terület, IV. belvízzel erősen veszélyeztetett terület

Békés megye területét nagy kiterjedésben érinti a II. belvízzel mérsékelten veszélyeztetett terület, amelyben erősen veszélyeztetett területi foltok is vannak és nagy kiterjedéssel érinti a megye területét a III. belvízzel közepesen veszélyeztetett terület, amelyben szintén erősen veszélyeztetett foltok is megjelennek. A Pálfai féle térkép szerint, belvíz a megye síkvidéki jellegű területét szinte mindenhol veszélyezteti, ahol a terület topográfiai adottságaiból és geológiai adottságaiból eredően lefolyástalan területek alakulnak ki. A belvízrendszerek vízelvezetését nagyrészt mesterségesen épített csatornahálózattal oldják meg.

17. ábra: Békés megye területét érintő belvíz „veszélyeztetettség” területek



Forrás: Pálfai-féle belvíz „veszélyeztetettség” térkép

Fel kell hívni azonban a figyelmet arra is, hogy mélyfekvésű, tartósabb vízállásos, vagy mérsékelten veszélyeztetett belvizes területről a vizek teljes mértékű elvezetésének megoldása nem csupán gazdasági kérdés, mivel a vízelvezetés megoldása esetén, a vízhiány kompenzálhatósága is elveszhet. A túlzott vízelvezetés további következményeként a talajvíz szintje is mélyebbre kerül, mellyel azonban a magasabban fekvő területek termékenysége is veszélybe kerül. A belvízelvezetés műszaki megoldásánál tehát sokkal racionálisabb és költséghatékonyabb a tájhasználat megváltoztatása. Azokon a területeken, ahol inkább a mezőgazdasági termelés a

jellemző, ott a vízviSSzatartás prioritásának megfelelő területhasználat: komplex, a vízgazdálkodást, a természet- és környezetvédelmet, valamint a jövedelemtermelést egységnek tekintő tájgazdálkodás indokolt. A természeti értékei miatt védett területeken és környezetükben elsősorban a védelmi célú terület- felhasználás kerülhet előtérbe, így integrálva ezeket a területeket a meglévő ökológiai hálózat elemeibe.

Helyi vízkárrendezés

Két előfordulási területe a dombvidéki adottságból eredő helyi vízkár és a síkvidéki területen kialakuló vízkár. Békés megye területét az utóbbi, a síkvidéki területen kialakuló vízkár érinti. A helyi vízkár kialakulását az intenzív csapadék okozza, amelynek levonulása síkvidéken nem gyors, a víz tartósan, mint vízállás marad meg a mélyebb fekvésű területen. A helyi vízkár előfordulását, illetve előfordulási valószínűségét növeli a beépítés növekedése, a burkolt felületek arányának változása, növekedése. Hatására a lefutó víz mennyisége is nő. A helyi vízkár rendezése az önkormányzat illetve a befogadót üzemeltető feladata.

A patakok- vízfolyások- csatornák döntő hányada karbantartása hiányos, illetve mederrendezést igényel ahhoz, hogy a helyi vízkár elkerülhető legyen. A karbantartás igénye érdekében meg kell említeni, hogy a medrek karbantartását szolgáló parti sávok kijelölési kötelemről ma már kormányrendelet rendelkezik, de annak egyszerű végrehajtása akadályokba ütközik. A mederkarbantartó sávot elméletileg kijelölni a középmeder vízállástól lehetne. Az egyes vízfolyások középmeder állásának kijelölése azonban többnyire nem történt meg, így áthidaló gyakorlatként a településrendezési eszközök szintjén a meder telkétől jelölhető ki a mederkarbantartó sáv és arra a meder karbantartója számára bejegyzett szolgalmi joggal a vízgazdálkodási feladatok elvégzési lehetősége biztosítható.

Az OTÉK a mederkarbantartó parti sáv területét védendő vízgazdálkodási területbe való besorolását írja elő, amelynek végrehajtása a terület magántulajdonba léte esetén csak kártalanítással lenne megoldható. Ennek gazdasági fedezetének hiányában átmeneti megoldásként feltételezhető, hogy a középmeder állás kijelölése esetén a mederkarbantartó sáv a vízfolyás medrén belülre esik, így a vízgazdálkodási terület bővítése nem indokolt, a középmeder állás kijelöléséig átmenetileg a meder telkétől, annak funkcióváltási igénye nélkül jelölhető ki a karbantartó sáv, szolgalmi jogot adva a meder karbantartója számára.

A helyi vízkár keletkezésének alapja a településen belüli felszíni vízrendezés, a csapadékvíz elvezetésének nem megfelelő megoldása. Az egyes településeken belüli csapadékvíz elvezetés és a kisebb vízfolyások kezelése a települések önkormányzati kompetenciájába tartozik, s egyben önkormányzati feladat a településeken összegyűlő vizek továbbvezetésének a megoldása a végbefogadókig.

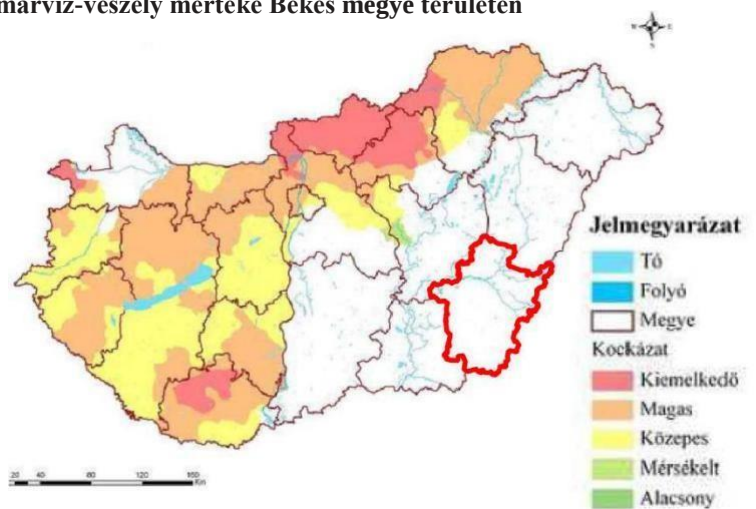
A befogadókba a csapadékvízviszonyok hatására változó vízmennyiségek érkeznek. Így a legkisebb vízfolyásokon is ki tudnak alakulni nagyobb terhelések okozta hullámok. A változó vízmennyiségek zavarmentes továbbszállítása, a vizek mederbe tartása így helyi védekezési feladatok jelenthetnek ezeken a kis vízfolyásokon.

Veszélyesebb helyi vízkárok akkor keletkeznek, amikor heves záporokból, utóbbi időkben előforduló szuper-cellás zivatar, csapadékesemények során rövid idő alatt akár 80-120 mm csapadék esik. A nagyobb vízgyűjtőjű vízfolyásokon komoly vízkárt okozhatnak a kisebb vízhozamú és hosszabb ideig tartó esők is, főleg akkor, ha a vízgyűjtőn a talajrétegek a korábbi esőktől már telítődtek.

Valamennyi településen az elmúlt években megvalósított fejlesztések eredményeként a burkoltsági arány növekedett és ezzel az elvezetendő csapadékvíz mennyisége is nőtt és a többlet csapadékvíz elvezetési feladatokra az elvezető rendszert nem fejlesztették. Ezzel párhuzamosan jelentkezik a csapadékvizek romló vízminősége, mely két hatás következtében jelentkezik: az egyre nagyobb mértékben vízzáróan burkolt felület drámaian módosuló hidrológiai választ eredményez, és egyre több, a városi felszínen kirakódó szennyezőanyagot képes a befogadóba transzportálni. A települések felszíni vízelvezető rendszereinek fejlesztésének hiánya, valamint a vízfolyások megfelelő karbantartásának az elmaradása vezetett oda, hogy a nagyobb csapadékesemények zavarmentes elvezetése nem biztosított.

A helyi vízkár megelőzésére helyi víz viSSzatartás kiépítése szükséges. A helyi vízviSSzatartás kiépítését valamennyi új burkolt felület növekedésével járó beruházásnál meg kell oldani. Ehhez az építési szabályzatban a feladatokat, kötelezettségeket rögzíteni kell.

18. ábra: A villámárvíz-veszély mértéke Békés megye területén



Forrás: Nemzeti Katasztrófa Kockázat Értékelés Magyarország 2011.

BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság

<http://vmkatig.hu/KEK.pdf>

c) Közlekedési és kommunális infrastruktúra

ca) Vonalas rendszerek, létesítmények

Vasúti közlekedés

A megye területét a következő közforgalmú vasútvonalak érintik:

Országos törzshálózati vonalak

- 120. számú Szajol – Lökösháza – (Románia)
A vonal magyarországi szakaszát Békéscsabaig villamosított, kétvágányú pályával 160 km/h sebességre átépült. Békéscsaba és Lökösháza között a fejlesztés előkészítése folyamatban van. A Magyarországot érintő folyosók közül a IV. folyosó útvonala: Berlin (Nürnberg-Prága-Pozsony) Bécs-Budapest-Konstanca(Szalonoki)Isztambul, s ennek konstancai ága hazánkban a lökösházai vonal.
- 135. számú (Szeged) – Békéscsaba – Kőtegyán – (Románia)
A megye területét érintő egyéb hazai fővonalon, a terület déli sávjában vezető Szeged-Békéscsaba-Kőtegyán közötti egyvágányú vonalon jelenleg 80 km/ó (egyes szakaszokon 60 km/ó) megengedett sebességgel biztosítható a vasúti forgalom. A vonal szerepköre az érintett települések közlekedési feltárásán túlmenően a kelet-nyugati térségi kapcsolatok szempontjából is jelentős.

Mellékvonalak

- 147. sz. (Kiskunfélegyháza-Szentes)-Orosháza;
- 125. sz. (Mezőtúr)-Orosháza-Mezőhegyes;
- 121. sz. Kétegyháza-Mezőhegyes- (Újszeged);
- 127. sz. Gyoma-Szeghalom; (Vésztő és Körösnagyharsány között a személyforgalom megszűnt)
- 128. sz. Kőtegyán – Vésztő – (Püspökladány);
- 129. sz. Murony-Békés (személyforgalom megszűnt)
- 126. sz. Csabacsüd (Kisszénás)-Kondoros (személyforgalom megszűnt)
- 125a. sz. Mezőhegyes-Battonya.

A vasúti mellékvonalakon a megengedett sebesség 60 km/h, egyes szakaszokon csak 40 km/h.

Közúti közlekedés

Autóutak

- M44 gyorsforgalmi út Tiszakürt – Kondoros szakasz megépült (59.9 km) és a Kondoros – Békéscsaba szakasz, 2x2 sáv építése befejeződött, amelyet 2020. december 11-én átadtak.

Főutak

A megye területét jelenleg a következő főutak érintik:

- 44. sz. Kecskemét-Békéscsaba-Gyula I. rendű főút
- 46. sz. Törökszentmiklós-Endrőd- Mezőberény II. rendű főút
- 47. sz. Debrecen - Békéscsaba-Szeged II. rendű főút
- 470. sz. Mezőberény – Békéscsaba II. rendű főút
- 443. sz. Gyomaendrőd-Szarvas II. rendű főút
- 444. sz. Békéscsabai tehermentesítő II. rendű főút
- 446. sz. Békéscsabai II. rendű főút (Békéscsaba átkelési szakasz, volt 44. sz. főút)
- 474. sz. Orosházai II. rendű főút (volt 47. sz. főút).

A 44. sz. I. rendű főút a megye területén közel északnyugat-délkeleti irányban halad, a térség legfontosabb, meghatározó jellegű közúti eleme, mivel Kecskeméten és az M5 autópályán keresztül a fővárossal, míg dél-kelet felé Gyulán keresztül Románia felé biztosít kapcsolatot. Az átkelési szakaszokkal terhelt főút forgalma már ma is jelentős, a Békéscsaba-Gyula közötti szakasz 2 x 2 forgalmi sávval való kiépítése megvalósult, ugyanígy a gyulai és békéscsabai elkerülő szakasz is. Elsősorban Szarvas átkelési szakasza túlterhelt.

A 47. sz. II. rendű főút a megye második legjelentősebb útvonala, mivel a Dél-Alföld és Kelet-Magyarország között biztosít kapcsolatot a megyén keresztül. Ezen az útvonalon is szükséges elkerülő szakaszok építése, melyek közül az orosházi már megépült.

A 46. sz. II. rendű főút ugyancsak jelentős térségi összekötő szerepet tölt be Törökszentmiklós és Mezőberény között, mivel a megye középső és észak-keleti részének kapcsolatát biztosítja a 4. sz. főúttal, ill. ezen keresztül az ország távolabbi területeivel.

A 443. sz. II. rendű főút hálózati szerepköre jelenleg elsősorban a 44. sz. és a 46. sz. főutak, ill. Szarvas és Gyomaendrőd (továbbá Mezőtúr) kapcsolatának biztosítása.

Mellékutak

A mellékutak elsődleges feladata valamely térség településeinek közvetlen feltárása és bekapcsolása az országos úthálózat rendszerébe, ezen túlmenően a mellékúthálózat egyes útvonalai kiemelt térségi jelentőségű szerepkört is betölthetnek. A megye települései közül 5 zsáktelepülés. Részben a zsákjelleg megszüntetése, részben a kistérségközpontok és vonzáskörzetük kapcsolatának, a magyar-román határ két oldalán élők kapcsolatának, vagyis általában a térségi kapcsolatok javítása érdekében a következő települések között hiányzik az országos mellékúthálózat kiegészítése, ill. települési külterületi utak kiépítése:

- Békés-Doboz,
- Kétegyháza-Lökösháza,
- Kétegyháza-Nagykamarás,
- Ecsefalva-Bucsa,
- Újszalonta-Mezőgyán,
- Békéscsaba-Szabadkígyós-Medgyesegyháza,
- Körösladány-Vésztő,
- Geszt-Biharugra,

- Sarkadkeresztúr-Méhkerék,
- Tarhos-Sarkadkeresztúr,
- Kunágota-4442.j.ök.út,
- Pusztatottlaka-Medgyesegyháza 4434 j.út,
- Orosháza-Békéssámson-4422.j.ök.út
- Dévaványa-Túrkeve.

Határátkelőhelyek

A magyar-román államhatáron átvezető főúti kapcsolat:

1. Gyula-Gyulavarsánd (Vărsand) (44. sz. főút)

A magyar-román határon átvezető közúti kapcsolatok jegyzékét a Magyarország Kormánya és Románia Kormánya között, a magyar-román államhatáron átvezető közúti kapcsolatokról szóló megállapodást kihirdető 2014. évi LI. törvény melléklete tartalmazza az alábbiak szerint.

A magyar-román államhatáron átvezető közúti kapcsolatok:

1. Battonya-Pecica (Pécska) (személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
2. Sarkad-Ant (Ant) (személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
3. Méhkerék-Salonta (Nagyszalonta) (személy- és teherforgalom 7,5 t-ig)
4. Geszt-Cefa (Cséffa) (személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
5. Dombegyház-Variașu Mic (Kisvarjas) (ideiglenes, személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
6. Elek-Grăniceri (Ottlaka) (ideiglenes, személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
7. Gyula-Dénesmajor-Iermata Neagră (Feketegyarmat) (ideiglenes, személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)
8. Körösnagyharsány-Cheresig (Körösszeg) (ideiglenes, személy- és teherforgalom 3,5 t-ig)

Autóbusz közlekedés

A megye közösségi közlekedésében a vasút mellett meghatározó szerepe van az autóbusz közlekedésnek, melynek döntő hányadát a VOLÁNBUSZ Zrt. bonyolítja le. Helyi közlekedés jelenleg a következő hat településben van: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason, Szeghalmon és Vésztőn.

Vízi utak

A besorolása szerint az I-III. kategóriába sorolt vízi utak regionális, ill. országos jelentőségűek, míg a IV-VII. kategóriába tartozók lehetnek a nemzetközi vízi utak.

III. osztályú potenciális vízi út

- a Hármas-Körös teljes hosszban és a Kettős-Körös Békésig

II. osztályú potenciális vízi út

- a Sebes-Körös Körösladányig

Csak kishajózásra alkalmas vízi út:

- a Kettős-Körös Békés-Szanazug között
- a Fekete-Körös Sarkadig
- a Fehér-Körös Gyuláig
- a Berettyó.

Kikötők

Személyforgalmi kikötési lehetőség található jelenleg Szarvason, Gyomaendrődön és Békésen, azonban ezek sincsenek kellő színvonalon kiépítve.

Kompátkelőhelyek

Békés megyében a Kőrösökön jelenleg Mezőtúr és Szarvas között a 4631. j. úton van rendszeres kompközlekedés, melynek forgalma jelentős, míg a Szanazugnál közlekedő komp szerepe – amely csak személyeket és kerékpárokat szállít – csak idegenforgalmi, ill. kiránduló jellegű.

Légi közlekedés

A megyében a légi közlekedés szempontjából számításba vehető repülőtér Békéscsabán és Orosházán van. A békéscsabai repülőtér a repülőterek jelenleg érvényes besorolása szerint nem tartozik a kiemelt jelentőségű kategóriába, de fejlesztésével mindenképpen számolni kell. A repülőtér Békéscsabától keleti irányban, a 44. sz. főút közelében helyezkedik el, területe 227 ha, 1300 m, ill. 800 m hosszú kifutópályákkal rendelkezik, indító és biztosító berendezései kisebb (ICAO 2 B típusú) repülőgépek nappali és éjszakai fogadására alkalmasak. Az Orosházán található volt szovjet katonai repülőtér 1800x60 m-es kifutópályával rendelkezik.

Kerékpáros közlekedés

Békés megye országos viszonylatban is az első között kezdte meg a korszerű, közúti forgalomtól függetlenített kerékpárutak kiépítését, ma is aránylag kedvező helyzetben van. A hálózat további fejlesztését a terület síkvidéki és idegenforgalmi jellege egyaránt indokolja. A megyében jelenleg a kiépített kerékpárutak hossza mintegy 180 km. Ezek egy része külterületen – főleg a 44. sz., 46. sz., 47. sz. főutak mentén – épült meg, de a megye településeinek jelentős részében már belterületen is létesültek kerékpárút-szakaszok. A hálózat bővítése (tervezése és építése) folyamatos. A turizmus, ill. idegenforgalom igényeinek figyelembe vételével a megyében kijelölésre került egy olyan, mintegy 220 km hosszú kerékpárút-hálózat, mely Békéscsaba állomásától kiindulva, felfűzi a természeti és műemléki szempontból jelentős megyei látnivalókat. A közlekedésfejlesztés egyik lehetséges útvonal továbbfejlesztési lehetősége maga a gátrendszer.

A 2011 és 2020 közötti időszakban megvalósult infrastruktúra elemek

- Budapest – Szolnok – Békéscsaba – Lökösháza – (Románia) vasútvonal Gyomaendrőd – Békéscsaba szakaszának fejlesztése
- A vasútépítéshez kapcsolódó közúti fejlesztések:
 - 46. számú főút, Gyomaendrőd, közúti aluljáró
 - 47. számú főút, Mezőberény, közúti felüljáró
 - Békéscsaba vasútállomás
 - Orosházi úti felüljáró (4432 j. út)
 - Szerdahelyi u. – Franklin u. közúti aluljáró
- M44 gyorsforgalmi út Tiszakürt – Kondoros szakasz megépült és a Kondoros – Békéscsaba szakasz, 2x2 sáv építése befejeződött, amelyet 2020. december 11-én átadtak
- Határátkelések
 - Elek – (Ottlaka)

cb) Egyéni és közösségi közlekedési megközelíthetőségi viszonyok

A megye közlekedésének jelenlegi helyzete összefoglalva a következő:

Nemzetközi kapcsolatok

A megyén vezet keresztül a Balkánt Európával összekötő egyik frekventált vasútvonal (TEN-T 22. számú kiemelt tengely, IV. páneurópai korridor, Hegyeshalom-Győr-Budapest-Cegléd/Újszász-Szolnok-Szajol-Békéscsaba-Lőkösháza), mely amellelt, hogy a nemzetközi törzshálózat része, jelenleg a legfontosabb vasúti kapcsolat Magyarország és Románia között. A megye másik vasúti fővonalán, a Szeged-Békéscsaba-Kötegyán vonal Békés megyei szakaszán helyenként mindössze 60 km/ó a megengedett sebesség.

Közúti közlekedés szempontjából a megyét a nagy közúti tranzitfolyosók elkerülik, nincs gyorsforgalmi útja. A nemzetközi kapcsolatot elsődlegesen a 44. sz. főút biztosítja a gyulai határátkelőhelyen keresztül. Ez az út azonban belterületi átkelési szakaszaival (Szarvas) nem biztosít megfelelő szolgáltatási színvonalat, az M44 gyorsforgalmi út építése megkezdődött, egy szakaszát át is adták 2019-ben. A határok átjárhatóságának megkönnyítése, a korábbi közúti kapcsolatok helyreállításával, ill. újak létesítésével előfeltétele annak, hogy a megye perem-jellege felszámolható legyen.

Regionális kapcsolatok

A megye és a főváros, illetve a megye és a szomszédos megyék közlekedési kapcsolatai sem kedvezőek. Vasúton a megyeszékhelyről a főváros 2,5-3 óra alatt ugyan megközelíthető, ezen túl azonban közvetlen kapcsolat a megyeszékhelyek közül csak Szolnokkal és Szegeddel van, Debrecen csak Püspökladányon keresztül érhető el. Közúton a fővárostól gyorsforgalmi út igénybevételével (M5) Kecskeméten és a 44. sz. főúton, vagy a 4. sz. és 46. sz. főutakon keresztül közelíthető meg a megye, az eljutási idő átlagosan, mindkét esetben a megyeszékhelyig mintegy 3 óra.

Megyén belüli közlekedés

A megye területi közlekedési ellátottságára jellemző, hogy minden település be van kapcsolva a menetrendszerű autóbusz-közlekedésbe, míg a vasúti közlekedésbe bekapcsolt települések száma 32. Ezek a mutatók országos összehasonlításban is megfelelőek. Az eljutási idők szempontjából már nem olyan kedvező a helyzet, mert helyenként sem a menetrendszerű járatok sűrűsége, sem a közlekedésre szolgáló pályák (utak) állapota nem alkalmas az elvárható szolgáltatási színvonal biztosításához.

A vasúti mellékvonalak közül három vonalon a személyszállítás megszűnt, a kis utasforgalom indokával.

Az országos közutak hossza a megyében megfelel a hasonló jellegű megyék országos átlagának, azonban a megyén belül, a településeket összekötő mellékúthálózat kiépítettségében és állapotában igen nagyon a különbségek a jobb helyzetű középső, valamint a rosszabb helyzetű északi és déli területek között.

A vízi közlekedés szerepe a közlekedésen belül jelenleg jelentéktelen. A megye a Körösök révén potenciális II., ill. III. osztályú vízi utakkal rendelkezik, azonban ezeken számottevő vízi szállítás nincs. A légi közlekedés szerepe sem jelentős, a békéscsabai repülőtér adottságai fejlesztésre alkalmasak.

cc) Közlekedési kapcsolati hiányok

A fejezetben nem törekszünk teljességre, hiszen Békés megyének létezik hatályos megyei Területrendezési Terve 2020-ból, mely tételesen tartalmazza azokat a fejlesztési javaslatokat, melyek Békés megye közlekedésében létező szűk kapacitások oldására, a meglévő hiányosságok felszámolásához szükségesek.

Az Európai Unió kohéziós politikájának második legfontosabb alapelvét az elérhetőség és hozzáférhetőség lehetőségének biztosítása jelenti, hiszen ezen keresztül érvényesülhet a földrajzi és közlekedési értelemben periférikus terek lakossága számára az esélyegyenlőség biztosítása, a szolgáltatások, intézmények, munkahelyek hozzáférhetősége. A városi funkciók vizsgálata jelezte, hogy a megyében teljes körű középfokú centrumfunkciókat csak a megyeszékhelyen, Gyulán, Orosházán lehet elérni, minden más esetben több funkció hiányozhat a helyi kínálatból. Ezért alapvető fontosságú e három centrum elérhetőségének biztosítása minél gyorsabban és egyszerűbben. A megye délkeleti peremén élők a legközelebbi várost 40-60, az északkeleti peremen élők 60 percnél hosszabb idő alatt érik el tömegközlekedéssel, ami országos összevetésben is kirívóan magas érték

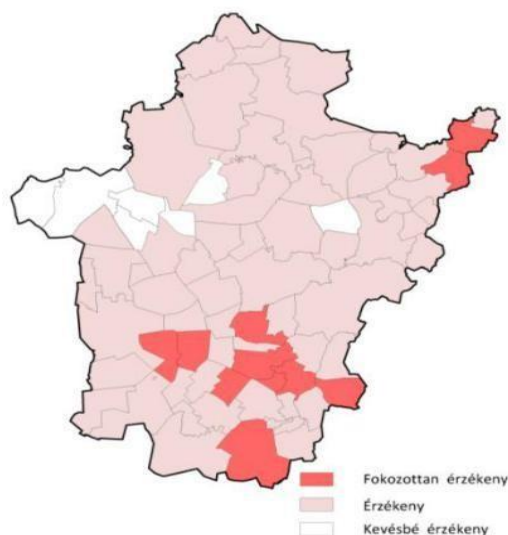
cd) Vízellátás

A vízi közművek üzemeltetését, fenntartását érintő 2011. évi CCIX. számú törvény alapvető szervezeti átszervezést igényelt. Ez jelentős változást okozott a vízi-közmű infrastruktúra ellátásban. A törvény alapján fuzionálásra kényszerítették a kisebb szolgáltatókat, ezzel a helyi szolgáltatók szerepét regionális szolgáltatók vették át.

Békés megye, döntő hányadán az Alföldvíz Zrt. biztosítja a vízi-közmű ellátást. Néhány településnél a Gyulai Közülemi Kft. is részt vesz a szolgáltatásban. Általánosan ugyanaz a szolgáltató biztosítja a közüzemű vízellátást, mint a szennyvízelvezetést, de vannak ettől eltérő települések is, ahol nem ugyanaz a szolgáltató biztosítja a vízellátást, mint aki a szennyvízelvezetést megoldja.

Békés megye vízi-közmű ellátását a természeti adottságaként rendelkezésre álló vízkészlete teszi kedvezővé. A megye hidrogeológiai adottsága a felszín alatti vizek és a felszíni vizekben való gazdagsága. Geológiai adottsága azonban egyben az érzékenysége is. A 27/2004. (XII. 25.) KvVM rendelet szerint több település felszín alatti vízminőség védelmi területen fekszik, döntő hányaduk azon belül is fokozottan érzékeny és kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség védelmi területen fekszik. A megye területét az országos vízminőség védelmi területek övezete is érinti. A felszíni és felszín alatti vizek védelme igényes vízi-közmű ellátás kialakítását teszi szükségessé.

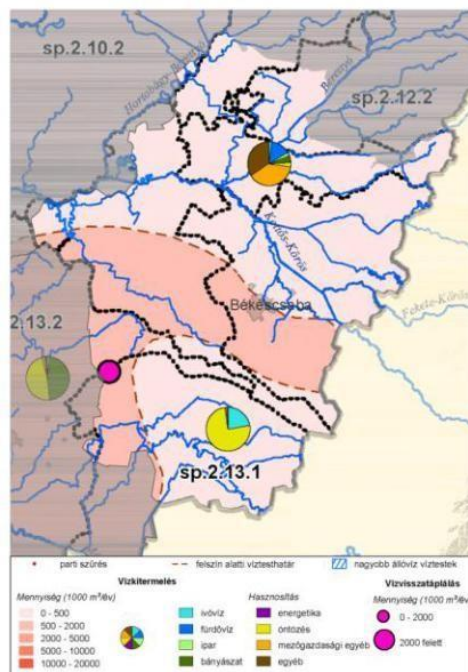
19. ábra: Vízminőségvédelmi területek



Forrás: Békés megye területrendezési terve

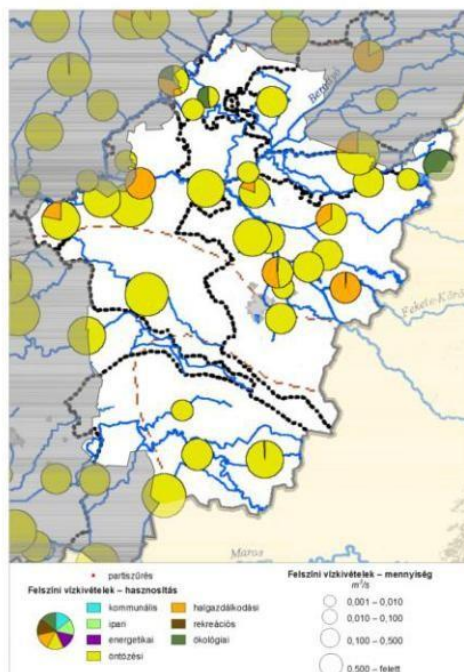
Békés megye vízi-közmű ellátását a természeti adottságaként rendelkezésre álló vízkészlete teszi kedvezővé. A megye hidrogeológiai adottsága a felszín alatti vizek és a felszíni vizekben való gazdagsága.

20. ábra: Vízkivételek felszín alatti vizekből sekély porózus és sekély hegyvidéki



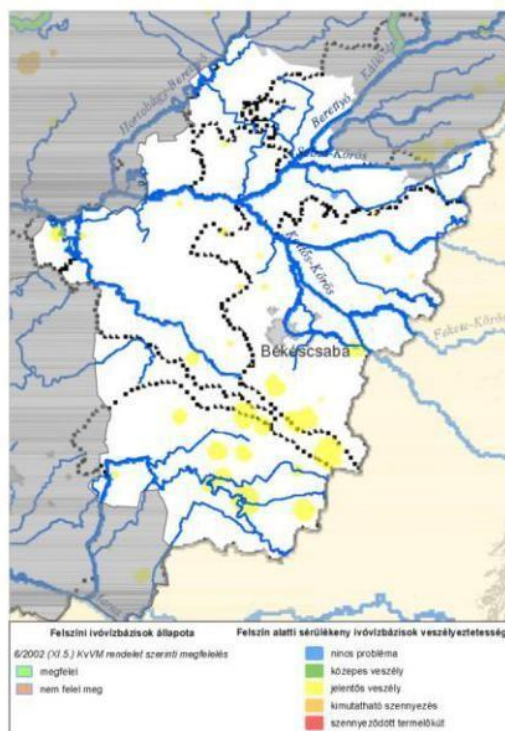
Forrás: Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálat – 2015

21. ábra: Vízkivételek felszíni vizekből



Forrás: Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálat – 2015

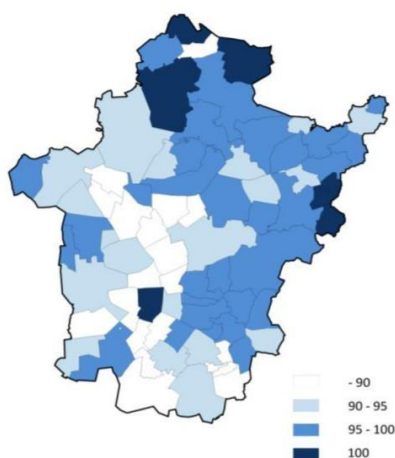
22. ábra: Védett területek állapota ivóvízkivételek védőterületei



Forrás: Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálat – 2015

A vízellátás az elmúlt évtizedekben megvalósított fejlesztések eredményeként teljes körűnek nevezhető. Valamennyi településen kiépítésre került a vezetékes ivóvíz ellátás. Ma megyei szinten a lakások vezetékes ivóvíz bekötöttsége 93,64 %-os, amely jelzi, hogy néhány település kivételével nagyon kedvező az ellátottság. A 2017. január 1-ei állapotot rögzítő statisztikai adatok szerint a megyében 7 település rendelkezik település szintű ellátottsággal. 20 település ellátottsága nem éri el a 90 %-ot, amelyben öt olyan település van (Csabaszabadi, Kétsoprony, Kaszaper, Pusztaföldvár, Kardos), ahol a közüzemű vízellátottság nem éri el a 70 %-ot sem. Mindössze egy település Kaszaper ellátottsága 50 % (46,63 %) alatti.

23. ábra: Közüzeti ivóvízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)



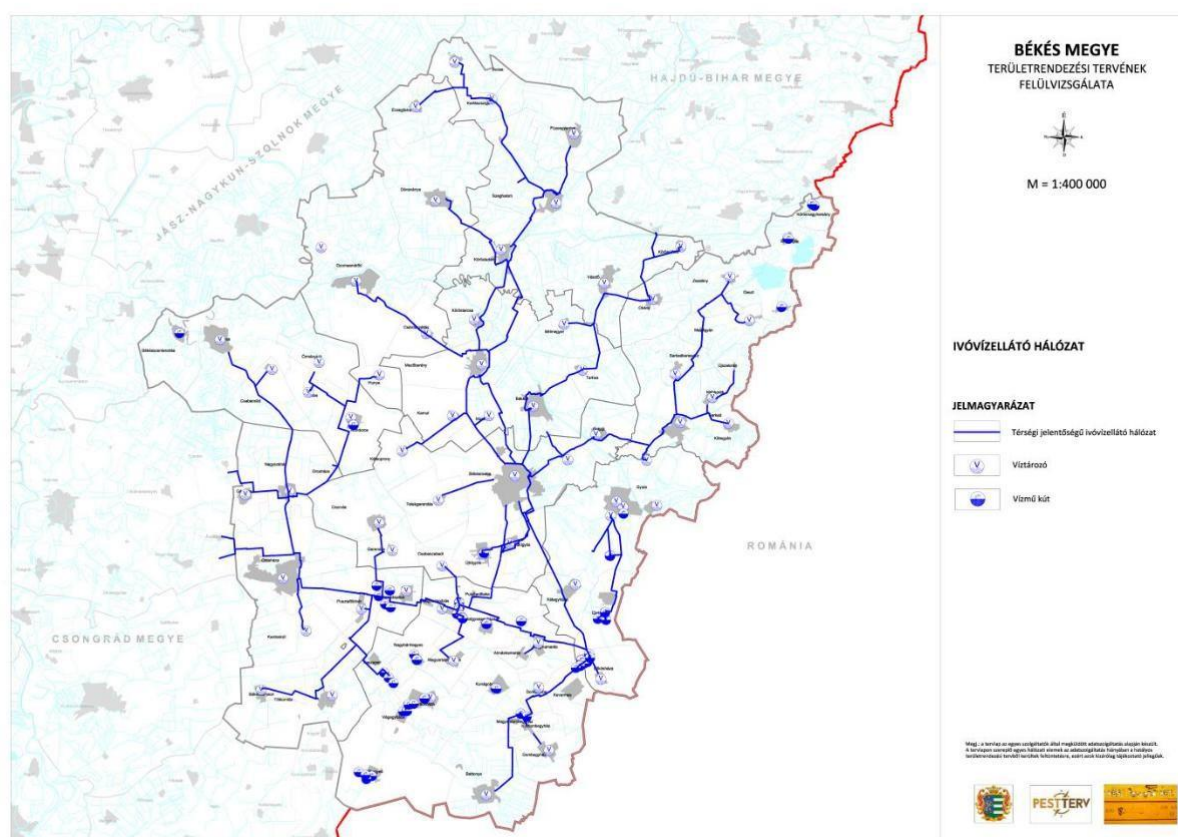
Forrás: Forrás: Békés megye területrendezési terve

A megye szintű kedvező ellátottság jelzi, hogy a kedvezőtlen ellátottságú településeken kevesebb ember él. A megyében mindösszesen 22717 fő számára nem biztosított a közüemi hálózati ivóvízellátás.

A megye jelenlegi kedvező ellátottsága alapján vízellátás vonatkozásában a fejlesztési feladatokban ma már a még teljes körű ellátással nem rendelkező településen kívül, ahol az ellátottság növelése is még feladat, többnyire már nem a bekötöttség növelése, a "mennyiségi ellátás" megoldása a legfontosabb. A "minőség" biztosítása kerül előtérbe a vízellátás fejlesztési feladatok körében. A „minőségi” igény pedig elsődlegesen a vízminőségre vonatkozik, amely az általánosan terjedő elszennyeződés következtében egyre nehezebben biztosítható. Az egészséges víz, mint a természet legfontosabb kincse kiemelt védelmet igényel. Ezért a jövő feladata, rövid és hosszabb távú időciklusban egyaránt a vízbázisok fokozott védelmének biztosítása.

Békés megye településeinek vízellátását döntő hányadban az Alföldvíz Zrt biztosítja, néhány település szolgáltatója a Gyulai Közüemi Kft. A vízellátást részben saját vízbeszerzéssel biztosítják, részben a saját vízbázisról településen belüli elosztással, részben kistérségi regionális hálózattal, részben nagy regionális hálózatról vételezett vízzel látják el a településeket. A helyi, megfelelő vízminőségű vízbeszerzést, a helyi bázis elszennyeződése esetén a regionális rendszerek fejlesztésével lehet pótolni. A regionális vízbeszerzés lehetősége, ezért különös figyelmet érdemel. Az ellátás biztonsága érdekében a kistérségi-, térségi szolgáltató művek összekapcsolása, regionális rendszerek kialakítása növeli az ellátás biztonságát

24. ábra. Békés megye vízellátó hálózata



A statisztikai adatok segítségével a távlatilag várható igények mértékét prognosztizálni lehet, így annak ellátására a szolgáltató kellő időben fel tud készülni. Az országos trendeket vizsgálva, megyei léptékben ugrásszerű népességváltozás nem várható, megyén belüli lokális mozgások előfordulhatnak, amelyet a regionális rendszerrel működő vízellátás viszonylag rugalmasan tud követni. Mivel a víz, mint természeti kincs a világon egyre jobban

felértékelődik, az azzal való takarékoskosságot a fenntartható fejlődés érdeke ki fogja kényszeríteni. Várhatóan távlatilag élesen elválasztódik az ivóvíz minőségű vízigény az egyéb, feltétlenül ivóvíz minőségű vizet nem igénylő vízigényektől. Az ivóvíz minőségű víz elsődlegesen a szociális célú, kommunális igények kielégítését fogja szolgálni, ezért a várható igényváltozás jól prognosztizálható.

A megyében rendelkezésre álló bázisok a várható távlati igényeket, természetesen a bázisok, elosztóhálózatok és azok létesítményeinek megfelelő korszerűsítésével és fejlesztésével ki fogja tudni elégíteni. A nem ivóvíz minőségű vízigények kielégítésének gazdaságosságára törekedve egyre kevésbé fogják azt, az ivóvíz minőségű közhálózatra való támaszkodással megoldani. Annak kielégítésére lokális megoldást keresnek. Erre a talajvizek, rétegvizek, felszíni vizek is rendelkezésre állnak.

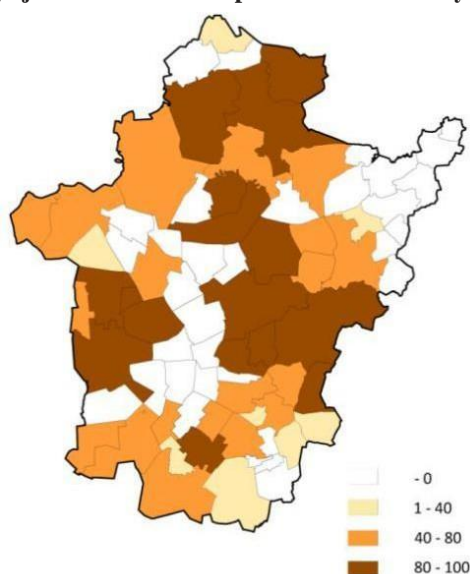
Távlatilag a legnagyobb vízhiány a mezőgazdaságban, az agrárágazatban várható, amelynek vízellátására az öntözőcsatornák, öntöző hálózatok kiépítési igénye várható. Ezek jellemzően a felszíni vizekre támaszkodva alakíthatóak ki. A kiskertek, zöldfelületek locsolóvíz igényének kielégítése is távlatilag egyre kevésbé veszi igénybe az ivóvíz hálózatot, hanem a helyi vízbeszerzés kap egyre hangsúlyosabb szerepet. A helyi vízbeszerzés keretében a csapadékvíz visszatartása is fontos megoldandó feladattá fog válni.

ce) Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz- és szennyvíziszap-elhelyezés

Az elmúlt évtizedekben kiépített vezetékes ivóvízellátással párhuzamosan lényegesen megnőtt a fajlagos vízfelhasználás, s ezzel együtt a keletkező szennyvíz mennyisége is. Az elhasznált víz a környezet egyik alapvető szennyező eleme, amelynek megfelelő elhelyezése nagyon fontos feladat. A szennyvízgyűjtés és kezelés problémájának megoldatlansága, valamint a keletkezett szennyvizek jelentős hányadának még ma is kezeletlenül a talajba szikkasztása, az ivóvízkészlet vízminőségének egyik legnagyobb veszélyeztető forrása. A vízügyi ágazat a közelmúltban a korábbi vezetékes ivóvízellátás kiépítéséhez hasonlóan, hazai és nemzetközi támogatás segítségével bonyolította a szennyvízhálózat és szennyvíztisztítás létesítésének intenzív fejlesztését. Ennek hatására számos szennyvíztisztító telep létesült és több település csatornahálózat került kiépítésre illetve van a megvalósítás különböző fázisaiban. A megvalósított csatornázási és szennyvíztisztító telep létesítési beruházások ellenére azonban a megye 75 településéből még mindig 33 település nem rendelkezik szennyvíz közcsatorna hálózattal.

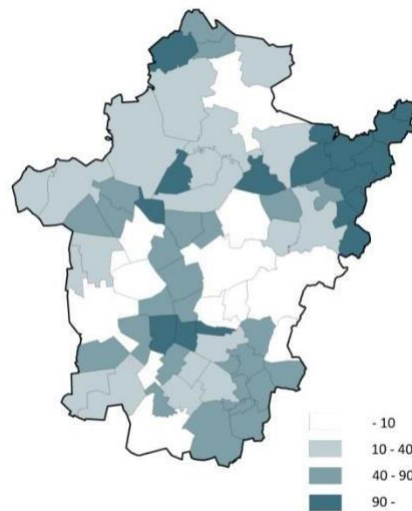
A megye településeinek közcsatornával való ellátottságának bemutatására a statisztikai adatok nyújtanak lehetőséget. A rendelkezésre álló 2016-os statisztikai adatok alapján a következő ellátottság rajzolódott ki.

25. ábra: Közüemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)



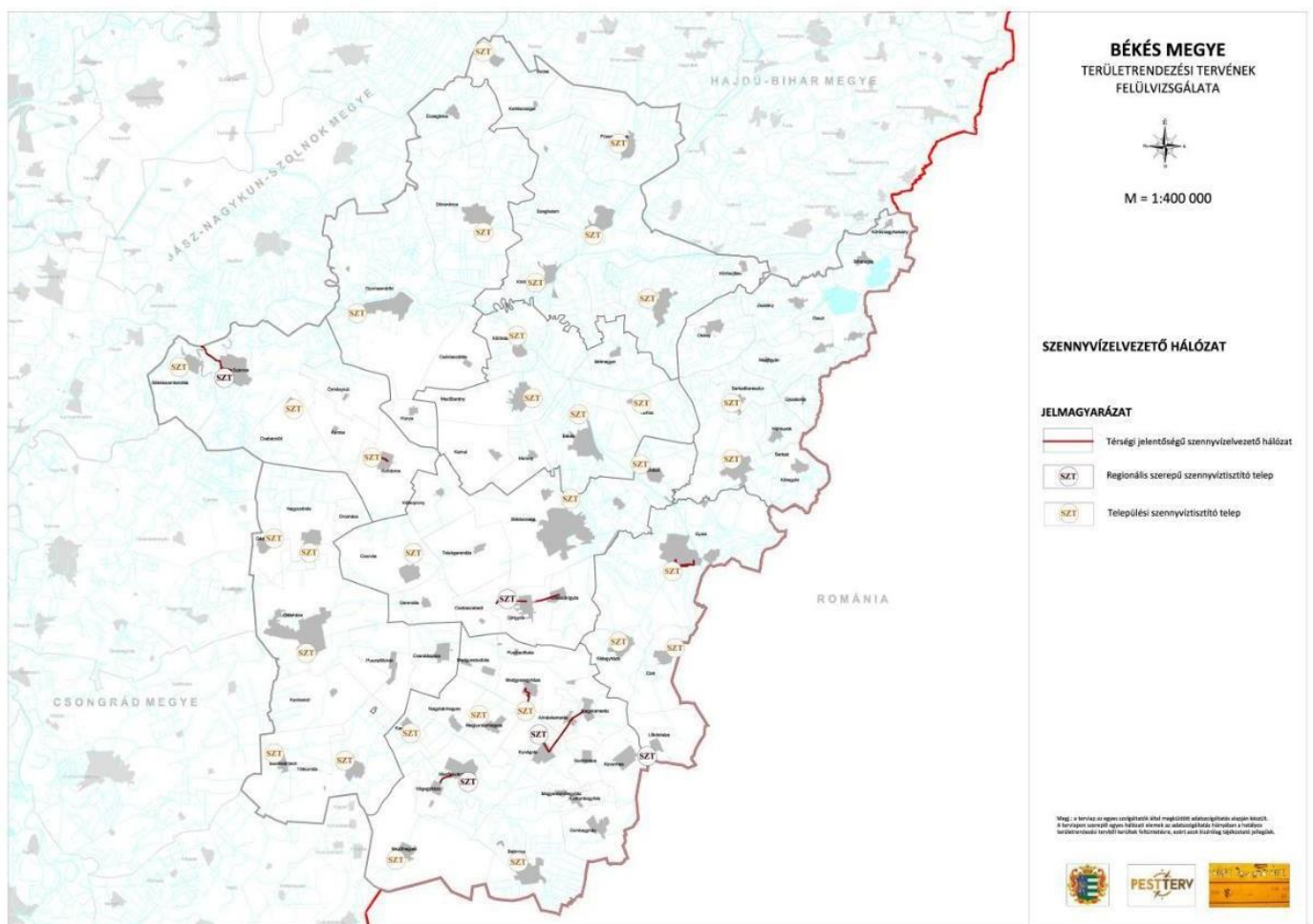
Forrás: Békés megye területrendezési terve

26. ábra: Közműöllő (%)



Forrás: Békés megye területrendezési terve

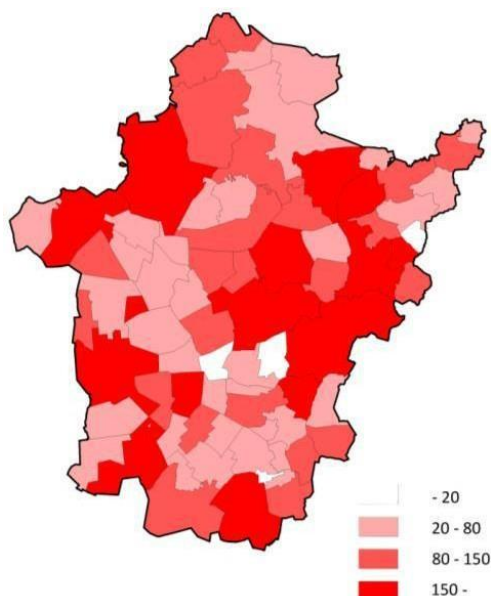
27. ábra: Szennyvízelvezető hálózatok



Forrás: Békés megye területrendezési terve

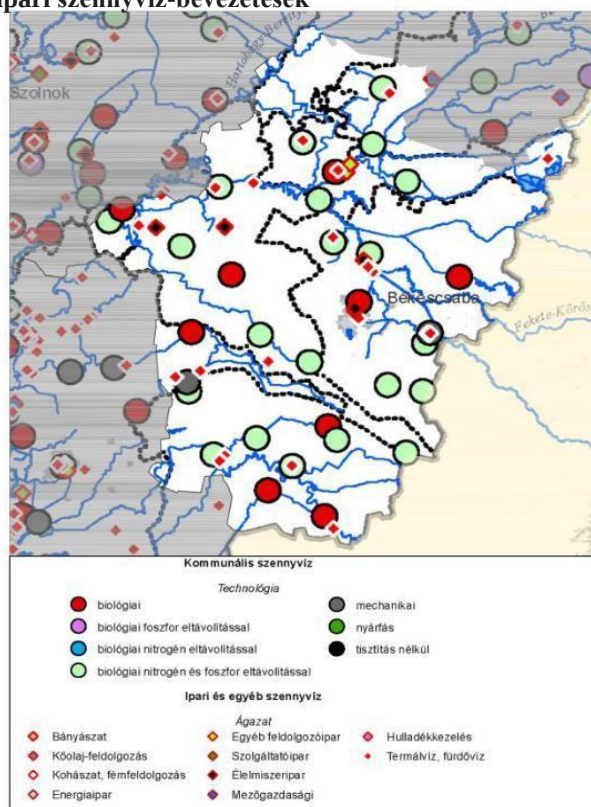
Megye szinten azonban a vizsgálatok szerint a jelenlegi csatornázottság mellett is, a talajba szikkadó szennyvíz mennyisége jelentős, eléri a 8423 m³/nap mennyiséget, amely a talaj, talajvíz, rétegvizek elszennyeződését okozzák. Különösen a megye északi részén, ahol a vízbeszerzés kisebb talpmélységű rétegvizes kutakkal történik, komoly veszélyforrása a helyi vízbázisoknak. A házi szennyvíz szikkasztása új vagy meglévő létesítménynél, tevékenységnél a környezeti hatásvizsgálat, illetve a környezetvédelmi felülvizsgálat, illetve az ezeknek megfelelő tartalmú egyedi vizsgálat eredményétől függően engedhető meg a felszín alatti vízbázisok hidrogeológiai védőövezetében.

28. ábra: Szennyvíz okozta környezetterhelés (m3/nap)



Forrás: Békés megye területrendezési terve

29. ábra: Kommunális és ipari szennyvíz-bevezetések



Forrás: Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálat – 2015

Ahogy azt a vizsgálatok feltárták a jelentősebb szennyezést nemcsak a talajba szikkasztott szennyvíz mennyisége okozza, hanem ezt tovább fokozza a szennyvíz szennyezettségének növekedése, azaz annak a minősége, mivel a házi szennyvíz (megnövekedett mosószerfogyasztás stb miatt) egyre magasabb nitrogén és foszfortartalmú. Ezek a szennyező anyagok a talajba és a talajvízbe jutva, nagyon veszélyeztetik a vízbázisokat.

A vízellátáshoz hasonlóan Békés megyében a már csatornázott települések döntő hányadának szennyvíz elvezetését, kezelését, elhelyezését kettő jelentősebb szolgáltató biztosítja. A csatornázott települések többsége az Alföldvíz Zrt. vízellátó területén van, így a csatornahálózat üzemeltetését is az Alföldvíz Zrt. üzemelteti. De mellette üzemeltetőként jelen van a Gyulai Közülemi Kft. is.

A csatornázott településeken a szennyvízgyűjtő hálózat a szennyvizet jellemzően a helyi tisztítótelepre, vagy kisebb hányadban kistérségi ellátási funkcióra létesített regionális tisztítótelepre szállítja a szennyvizet. A vizsgálatok alapján a megyében jelenleg mindössze öt kistérségi regionális szerepet betöltő szennyvíztisztító telep üzemel: Mezőkovácsháza, Kunágota, Lökösháza, és Újkígyós településeken, ezek a kistérségi funkció ellátó tisztítótelepek tíz Békés megyei település ellátást biztosítják. A többi település önálló, csak a saját település ellátását szolgáló tisztítóteleppel rendelkezik.

A Békés megyében található 75 településből 38 település állandó lakosságszámát tekintve 2000 fő alatti (50,6%) a KSH 2019-évi adatai alapján. Ezen települések egy részének továbbra is problémát okoz a szennyvízkezelés, szennyvíztisztítás megoldása melyet önrőből képtelenek megoldani. A probléma kezelésével a vidéki települések környezetterhelése csökkenhetne, hozzájárulva a vidéki életminőség javításához.

A meglévő csatornahálózat és szennyvíztisztító telepek elsősorban a kommunális szennyvizet gyűjtik össze és tisztítják. A nagyobb ipari üzemek saját ipari szennyvíztisztítóval rendelkeznek, melynek üzemeltetését is maguk végzik. A szennyvíztisztítás egyik végtermékének, a tisztított víznek a befogadói a vízfolyások. A másik végterméknek, a szennyvíziszapnak az elhelyezése jellemzően még ma is mezőgazdasági területen történik, de biomasszaként feldolgozva az energiatermelési hasznosítása növekvő tendenciájú.

Meg kell említeni, hogy vannak olyan beépítésre szánt és beépítésre nem szánt településrészek, amelyeknek jól és gazdaságosan működtethető közhálózati csatorna csatlakozását a nagy távolság, az ingatlan időszakos hasznosítása nem tenné lehetővé. Az elmúlt időszakban jelentős kutatások-fejlesztések alapján fejlesztették ki azokat a szakszerű szennyvízkezelő egyedi berendezéseket, amellyel a szennyvizet, természetesen, ha azt, egyéb helyi, természeti, hidrológiai, geológiai adottság nem akadályozza, lehet helyben a szennyvizet kezelni és elhelyezni. Természetesen ennek alkalmazását csak ott szabad megengedni, ahol azt, kockázatmentesen az állampolgárra lehet bízni és azt a helyi építési szabályzat megengedi. A vízbázisok védelme érdekében azt a kockázatot nem szabad felvállalni, amelynél a tisztított víz ellenőrzés nélkül, közvetlen talajba szikkadna. Csak olyan kisberendezés egyedi használata támogatható, ahol a tisztított szennyvíz befogadója felszíni víz és így a tisztítás minősége bármikor ellenőrizhető.

c) Energiaellátás, energetikai hálózatok

Tendenciák

Az energiaközmű infrastruktúrát érintően az utóbbi időkben előtérbe került az energiahatékonysággal, a racionális energiagazdálkodással való komolyabb foglalkozás igénye. A racionálisabb energiagazdálkodás célja a fokozottabb környezet védelmi elvárások teljesítése és a fenntarthatóság javítása. Egyrészt cél a káros kibocsátások csökkentése, a levegő tisztaság javítása, másrészt az egyre növekvő energiaigényekkel járó energia költségek növekedésének fékezése.

A megváltozott klimatikus viszonyok kompenzálása, a mesterséges klimatizálás energiaigény növekedést okoz, miközben a környezetvédelem és a fenntarthatóság igényeinek teljesítéséhez elsődlegesen az energiaigény csökkentésére lenne szükség. Nehéz kiegyensúlyozni az energiafogyasztás növelést és csökkentést okozó igényeket. Mivel az el nem fogyasztott energia kíméli a legjobban a környezetet és csökkenti a költségeket, az energiaigény csökkentését az ésszerű takarékossgal kell indítani. Az energiatudatos szemléletformálás, a takarékosagra nevelés, amellyel az energiafogyasztás csökkentése (réteges öltözködés, alkalmazkodás az időjáráshoz, tudatos szellőztetés, energiafogyasztó berendezések tudatos használata) ráfordítási igény nélkül elindítható. A következő lépés a

takarékos energiafogyasztás érdekében az utólagos hőszigetelés, árnyékolás stb alkalmazásával és a korszerűbb épületgépészettel, energiatakarékos berendezések alkalmazásával érhető el, amely már ráfordítás igényű. Ezek a lépések ingatlan szinten léphetők meg, az egyéni fenntarthatóságot segítik, település szintű energiagazdálkodási hatása csak fokozatosan és lassabban jelentkezik.

Már energiagazdálkodást is érintő eredmény érhető el új beruházásoknál az energiatakarékosság érvényesítésével. Ennek érvényesítését szolgálja az Európai Unió Tanácsa által megfogalmazott 2010/31 EU irányelv, amely 20/2014 (III.7) BM rendeletként kihirdetésre került. Ezt szolgálja a módosított 7/2006 TNM rendelet, amelynek megfelelően új épületek építésénél a jövőben már a közel nulla energiaigényű épületek követelményszintjét kell alkalmazni. Ezen követelményszintek fontos új eleme lesz majd, hogy a 6. melléklet IV. pontja szerint az épület energiaigényét az összesített energetikai jellemző méretezett értékéhez viszonyítva legalább 25%-os mennyiségben, helyben termelt megújuló energiaforrásból kell biztosítani. Ennek az energiahatékonysági elvárásoknak megfelelően új épületet energiatakarékosan kell kivitelezni és az energiaszükséglet legalább 25 %-át megújuló energiaforrás hasznosításával, helyben termelt energiával kell megoldani. Ezzel már elvárásként is rögzítésre került a megújuló energiahordozók hasznosításának növekvő szerepe a település szintű fejlesztések energiaellátásában, amelynek az energiarendszerekre való hatása már túl fogja lépni a települések határait.

A klímaváltozás okozta felmelegedés hatásának kezelése lassan elkerülhetetlen lesz, amelyhez különösen a többszintes (ezen belül elsődlegesen a lakótelepi) épületeknél, a napfény és hőhatásnak jobban kitett épületeknél a gépi hűtés alkalmazása nélkül nincs megoldás. A gépi hűtés energiaellátása jelentős energiaellátási fejlesztést igényel, amely túllépi a települési energiaellátás szintjét. A klímaváltozás kompenzálásához, a gépi hűtés biztosításához szükséges energiaellátási többlet igénye a fenntartási költségeket növelné. Ezért megoldást kell keresni -a komfortszint csökkentése nélkül- az energiaellátás költségterheinek a mérséklésére, amely a fejlődés fenntarthatóságát segítené elő. E vonatkozásban is lehet ráfordítási igény nélküli lépést tenni a környezethez való alkalmazkodási készség javításával (pl. túlfűtés-túlhűtés mérséklése, árnyékolás, stb), amellyel már energiafogyasztás megtakarítás érhető el.

A klímaváltozás okozta felmelegedés mértékének növekedésével a megfelelő hűtést szolgáló klíma-berendezés üzemeltetése energiaigényes. Az energiaigény növekedés okozta költségnövekedés elkerülésére, a fenntarthatóság javítható optimálisabb energiahordozó szerkezet kialakításával. A hagyományos vezetékes és nem vezetékes energiahordozók mellé a megújuló energiahordozók nagyobb részarányú bevonásával hatékonyabb energiagazdálkodással, az igénynövekedés okozta költségnövekedés fékezhető lehet. A megújuló energiahordozó hasznosításához szükséges beruházás ugyan költségigényes, de üzemeltetési költsége a hagyományos energiahordozókhoz (hálózati gáz, hálózati villamosenergia) képest minimális, ezzel a fenntarthatóság javítható.

A településrendezési eszközök készítésénél figyelmet kell fordítani az energiagazdálkodási javaslatnál a megújuló energiahordozók bevonására, de ennek hatása már túlnő a települési energiaellátó rendszereken, ennek hatása már a térségi rendszereket is érinti. A vizsgált Békés megyei települések energiaigényeit, ma még jellemzően a „hagyományos” vezetékes és vezetékek nélküli energiahordozókkal elégítik ki, a megújuló energiahordozók bevonása jelentősebb beruházási költségigénye, lassú megtérülése miatt még háttérbe szorul. Előre törése prognosztizálható a beruházásánál várható költségsökkenésének hatására.

Energiafogyasztás (lakossági, ipari)

Békés megye energiaigényeit, import és hazai „hagyományos” energiahordozókkal elégítik ki. Az energiahordozó import vezetékes szállítórendszerek segítségével történik, vezetékek hálózaton érkeznek a kőolaj és a földgáz, valamint a villamosenergia is. Az országon belül az energiaszétosztás a kiépített egységes országos alaphálózati (szénhidrogénekkel szállító és villamosenergia vonatkozásában átviteli hálózati) rendszerek segítségével megoldott, amelyekhez tartozó hálózati nyomvonalakból Békés megye területén is néhány áthalad. A hazai kitermelésű energiahordozók, valamint azok felhasználásával termelt energiát szintén az országos alaphálózati rendszerekre táplálják és így az alaphálózatok segítségével szállítják tovább a felhasználókig.

A megye településeinek korszerű energiaellátására a vezetékes energiahordozók közül a villamosenergia, a földgáz és Szarvas településen 151 lakás számára a távhő áll rendelkezésre. A megye településeinek vezetékes energiaellátása mára majdnem település szintű szolgáltatássá vált. Amíg 2000-ben még 45 település számára nem volt vezetékes

gázellátási lehetőség, a rendelkezésre álló 2016-os statisztikai nyilvántartás szerint ma már valamennyi településen rendelkezésre áll a vezetékes gázellátás lehetősége és azzal biztosítható komfortos, automatikus üzemvitelű hőellátás. A lakásállomány vezetékes gázellátottsága ma 76,16 %-os. 50 %-nál kisebb ellátottságú település 11 van, amelyből három Pusztaszőlő (35,5 %), Kardos (39,73 %) és Örménykút (38,5 %) település ellátottsága nem éri el a 40 %-ot.

A megye egyetlen településén, Szarvason üzemel távhőszolgáltatás. A mindössze 151 lakásnak megoldott távhőszolgáltatás, megyei átlagban a lakásállomány mindössze 0,1 %-át teszi ki, amelyben a termikus célú energiaellátást a távhőszolgáltatás biztosítja.

A megye lakásállományának villamosenergia ellátása teljes körű. A 2017. január 1.-ei állapot szerint 76,16 %-a rendelkezik vezetékes gázellátással, ebből 73,17 %-a fűtési célra is hasznosítja és 0,1 %-a rendelkezik távhőellátással. A megye lakásállományának ellátottságát tekintve 75 %-ot megközelíti az összkomfortos, ill. komfortos lakások aránya.

A megye energiaigényeinek a kielégítésére a megújuló energiahordozók is rendelkezésre állnak. A megújuló energiahordozók közül a geotermális, a szél és a napenergia közcélú energiatermelésre történő hasznosítási lehetősége mellett a helyi jelentőséggel bíró nap és a föld energiahasznosítás növekvő tendenciájú, mivel a fenntartási költségek gazdaságosságát segíti, várható ugrásszerű növekedése is. A vezetékes energiaellátással nem rendelkező és megújuló energiahordozót igénybe nem vevő ingatlanok termikus célú energiaellátásában a nem vezetékes energiahordozók jelenleg is meghatározó szerepet töltenek be.

Energiaellátás hálózati rendszere

Békés megye az ország területének dél-keleti szélén helyezkedik el, mégis több, a jelentősebb energiaellátó rendszerekhez tartozó gerinchálózat halad át rajta. Ezek a nagyfeszültségű átviteli hálózatok és nagynyomású földgáz-, termék- és olaj-szállítóvezetékek nagy állóeszköz értékűek, így helyüknek megváltoztatásának kicsi a realitása. Így ezeket a hálózatokat, valamint azok biztonsági, illetve védőövezeteinek helyét, mint helyhez kötött adottságokat kell kezelni, így meghatározó elemek a megye térszerkezeti tervében.

A megyében országos jelentőségű 50 MW feletti erőmű nem üzemel, az annál kisebb kapacitású 50 MW alatti hő- és energiatermelő bázisok közvetlen helyi energiaigényeket elégítenek ki. Meg kell említeni az előforduló szélkerekeket, amelyek a villamosenergia hálózatra termelnek, termelésük bár szorosan összefügg az időjárással, ma már a műszaki fejlesztések eredményeként közelebb tűnik a termelt villamosenergia raktározási lehetőségének megoldása, amely feltétele lenne az alapellátásban is a szélenergiának a figyelembe vételi lehetőségének. A megye területén a jelenleg ugyan nem üzemelő, vagy üzemelő vízerőműveket sem lehet figyelmen kívül hagyni, bár egyiknek sem éri el a teljesítő képessége az 50 MW-ot.

A megye területén korábban jelentős, de még ma is számottevő szénhidrogén kitermelést folytatnak. Ennek létesítményei ma is láthatók. Számtalan szénhidrogén kutatófúrás jelzi a megyében a rendelkezésre álló ásvány kincset, a legnagyobb szénhidrogén mezőt a megye déli részén, az Orosháza-Kardoskút-Battonya vonalon, valamint a megye észak-keleti szélén, Dévaványa-Füzesgyarmat vonalon tárták fel. Ma is meglevő, de még tervezett bányatelkek jelzik a szénhidrogén kitermelés továbbra is fennálló lehetőségét. A bányatelkek jelenlétét a területfelhasználásnál, mint az, azt korlátozó adottságot figyelembe kell venni. A számtalan kútból kitermelt szénhidrogént a tulajdonosok jelzése szerint nagyon sok mezőközi vezetékekkel szállították azokra a gyűjtőállomásokra, ahonnan az országos hálózati rendszerre az átadást kiépítették.

A helyi szénhidrogén kitermelés ellenére a megye energiaellátásában a helyi energiahordozók közvetlen hasznosításként kisebb szerepet kaptak.

Amegyét érintő villamosenergia-átviteli hálózat távvezetékei

Meglévő 400 kV-os átviteli hálózat távvezetékek:

- (Szolnok) – (Mezőtúr) – Békéscsaba
- Békéscsaba – Elek – (Románia)
- (Szeged) – Békéscsaba

Meglévő átvitelt befolyásoló 132 kV-os főelosztó vezetékek

- Békéscsaba OVIT – Békéscsaba I.
- Békéscsaba OVIT – Békéscsaba II.

Meglévő térségi ellátást biztosító 132 kV-os főelosztó vezetékek

- Szeghalom – Békés – Békéscsaba
- Szeghalom – (Berettyóújfalu)
- (Mezőtúr) – Szarvas – Békéscsaba
- Békéscsaba – Orosháza I. – Orosháza II. – Szentés
- Békéscsaba – Békéscsaba Kelet – Gyula
- Békéscsaba – Medgyesegyháza – Mezőhegyes – (Makó)

A megyében országos jelentőségű közcélú 50 MW feletti erőmű nem üzemel. Távlati tervként újabb országos jelentőségű erőmű létesítés szándékát sem beruházó, sem a villamosenergia országos hálózati rendszerét üzemeltető MAVIR Zrt. sem a térség villamosenergia ellátásának szolgáltatója nem jelezték. A megyében Gyulán üzemel 50 MW alatti energiatermelő kiserőmű, amely közvetlen helyi energiaigényeket elégít ki. 50 MW alatti létesítendő új hőtermelő, energiatermelő létesítési szándék több is van, ezek jellemzően megújuló energiahordozók hasznosítására terveznek támaszkodni. (A Szarvas Biogáz Üzem és a Szarvas Gallicoop Biogáz kiserőművek elkészültek.)

Villamosenergia ellátás vonatkozásában a megye területén haladó villamosenergia átviteli hálózatok a megye területén jelentkező igények ellátásában töltenek be bázis szerepet. Az átviteli hálózatot a MAVIR Zrt. üzemelteti. A megye fogyasztóinak villamosenergia-ellátását két regionális áramszolgáltató szervezet, az MVM Démász Áramhálózati Kft. (Szeged) és az E.ON Tiszántúli Áramhálózati Zrt. (Debrecen) biztosítja.

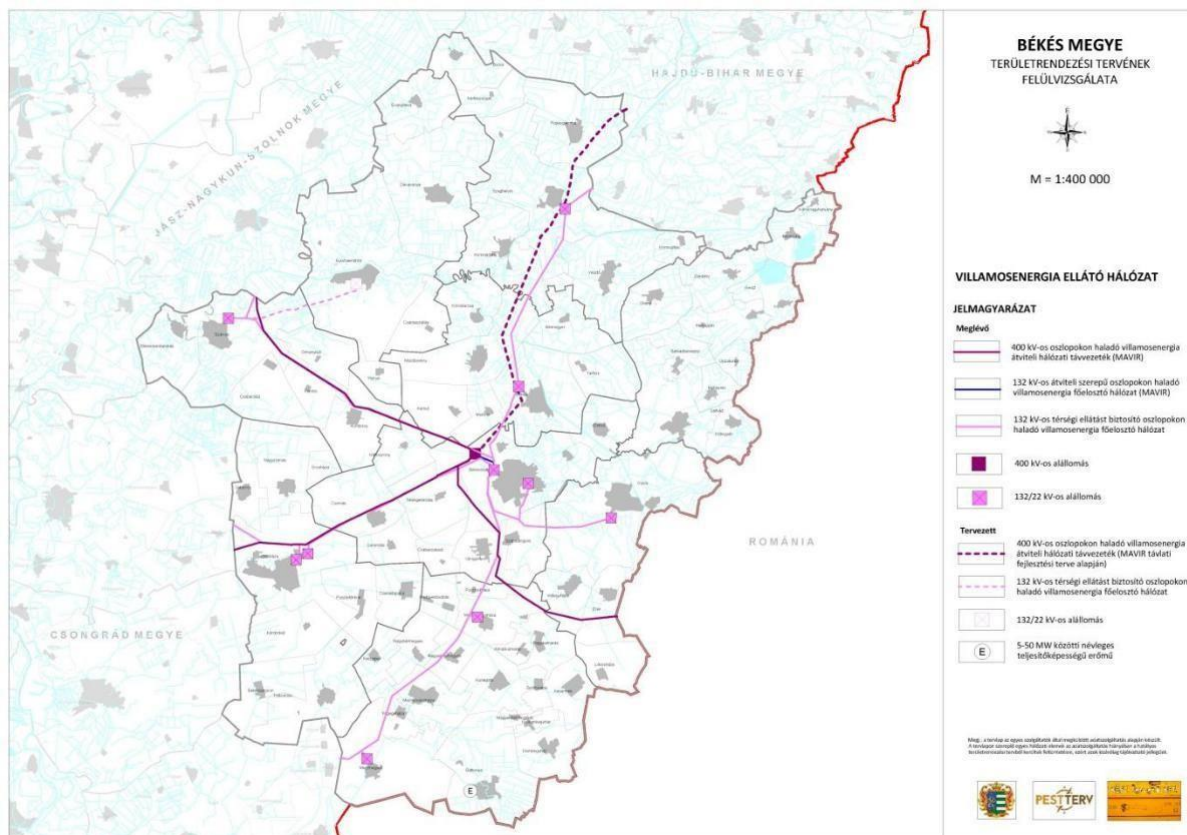
Villamosenergia ellátás

Villamosenergia ellátás vonatkozásában a megye területén haladó villamosenergia átviteli hálózatok a megye területén jelentkező igények ellátásában töltenek be bázis szerepet. Az átviteli hálózatot a MAVIR Zrt. üzemelteti. A megye fogyasztóinak villamosenergia-ellátását két regionális áramszolgáltató szervezet, az NKM Áramhálózati Kft. (Szeged) és az E.ON Tiszántúli Áramhálózati Zrt. (Debrecen) biztosítja.

A megye egyetlen országos alaphálózati rendszerhez tartozó táppontja a Békéscsaba-OVIT 400/132 kV-os MAVIR Zrt üzemeltetésében levő alállomás, amelynek 400 kV-os betáplálása az Albertirsai (750)/400 kV-os transzformátor-állomásról épült ki. Albertirsa-Szolnok-Békéscsaba között kétrendszerű 400 kV-os átviteli hálózat üzemel. A 400 kV-os hálózattal párhuzamosan halad a Szarvas-Békéscsaba közötti 132 kV-os hálózati nyomvonal, amely a Szarvasi 132/22 kV-os alállomás betáplálását biztosítja. 132/22 kV-os alállomás üzemel Orosházán, amely Békéscsaba-Orosháza-Szentés között üzemelő 132 kV-os hálózatról kap betáplálást.

A Békéscsabai alállomásból 132 kV-os hálózat épült Békés-Szeghalom településeken üzemelő 132/22 kV-os alállomások ellátására. A Békéscsabai alállomásból kétrendszerű 132 kV-os távvezeték épült Békéscsaba-Kelet és Gyula 132/22 kV-os alállomásainak a bekötésére, továbbá-Medgyesegyháza-Mezőhegyes-Makó 132/22 kV-os alállomásainak az ellátására. A megye villamosenergia ellátásának gerince a 132 kV-os főelosztóhálózat. Csak a sarkadi térség, ahol még a régi, 35 kV-os főelosztóhálózat biztosítja az ellátást. Ezek a 132 kV-os és 35 kV-os főelosztóhálózatról betáplált 132/22, 35/22 kV-os transzformátor-állomások a táppontjai a fogyasztók tényleges energiaellátására szolgáló 22 kV-os helyi elosztóhálózatoknak.

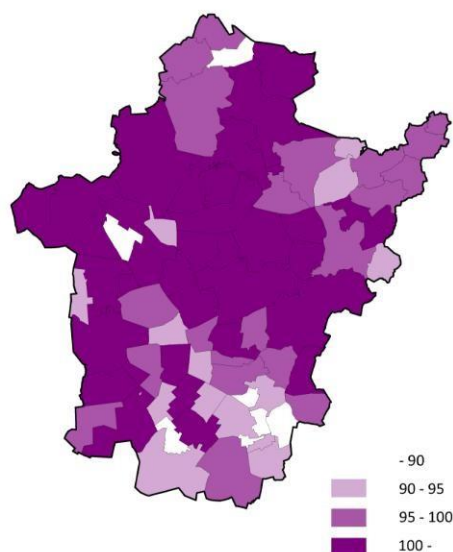
30. ábra: Békés megye területét érintő villamosenergia átviteli hálózat távvezeték elemei



Forrás: Békés megye területrendezési terve

A megye valamennyi településén biztosított a közszolgáltatott villamosenergia ellátás. A települések döntő hányadában az ellátás megközelíti a 100 %-ot, mindössze három település van, Kaszaper, Kevermes és Magyardombegyház, ahol a lakások közhálózati csatlakozása 90 % alatt (86-88) volt.

31. ábra: Háztartási villamosenergia fogyasztók aránya (%)



Forrás: Békés megye területrendezési terve

Földgáz és egyéb szénhidrogén ellátás

A megye természeti energiaforrása a megkutatott szénhidrogén vagyona, amelynek kitermelését szolgáló műtárgyak és részben üzemelő, részben üzemben kívüli hálózatok több helyen is megtalálható a megyében. Kadoskút térségében is üzemel szénhidrogén bányászat és tárolás.

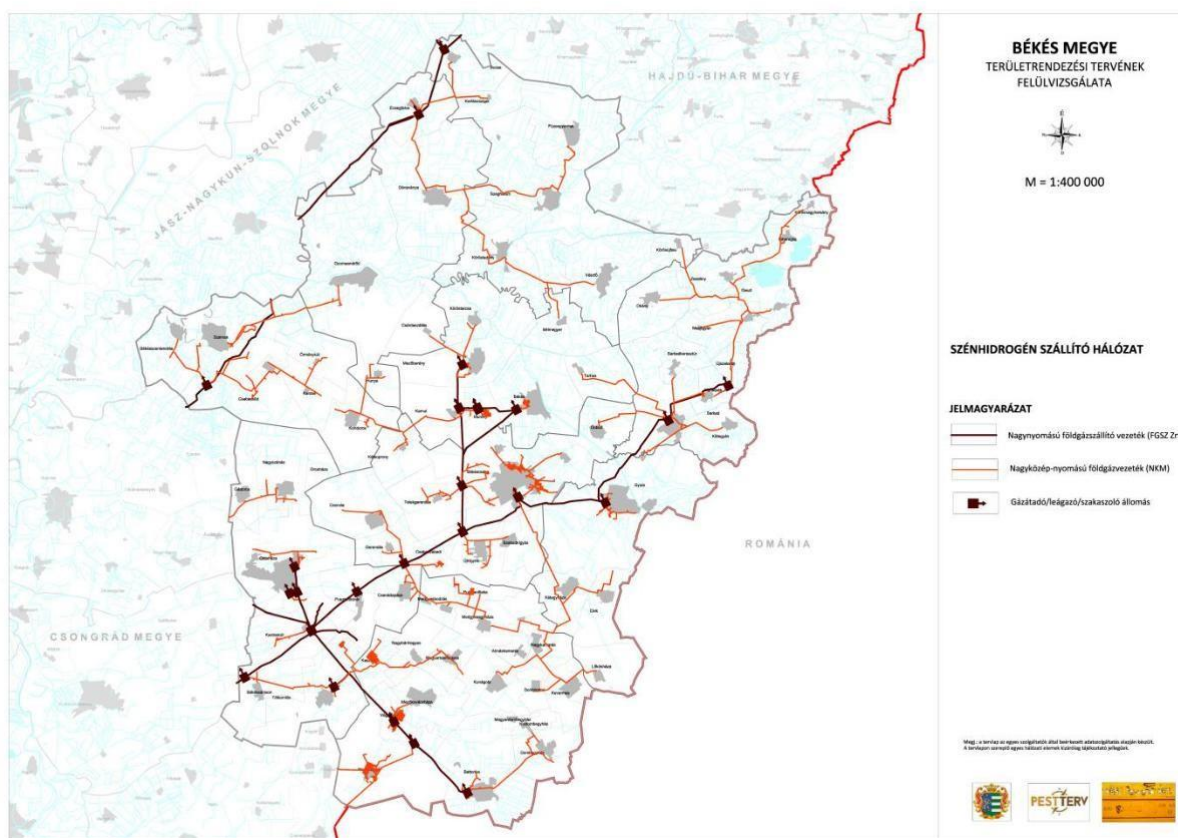
A megyét Szarvas és Csabacsúd között rövid szakaszon átszeli egy Szerbiába irányuló nemzetközi földgáz tranzit vezeték. Ugyancsak tranzit szerepet tölt be egy áthaladó Algyő-Battonya kőolajvezeték is. A megye területén halad át a Mezőtúr-Kadoskút, Szeged-Méhkerék termékvezeték is. A megye területén áthaladó országos jelentőségű gázszállító vezetékeken lévő gázátadó állomásokról indulnak a megye településeinek ellátását biztosító nagy-középnymású gázelosztó vezetékek.

A területen áthaladó földgáz szállító hálózati rendszerhez tartozó távvezetékek

Meglévő földgázszállító vezetékek:

- (Mezőtúr) – Kiskundorozsma
- (országhatár) – (Mezőtúr) (ÖSSZEFOGÁS)
- (Hajdúszoboszló) – (Mezőtúr)
- Kadoskút – (Városföld)
- Sarkadkeresztúr – (Algyő)
- (Karcag) – Bucsá betáplálás
- Pusztaföldvár leág
- Kadoskút 2 PFT6 80
- Kadoskút 2 PFT 7 100
- Újkígyós - Mezőberény
- Kamut – Békés
- Murony leág
- Telekgerendás – Békés
- Kadoskút – Orosháza II.
- Kadoskút – Orosháza II. Új
- Kadoskút – Orosháza II. Régi
- Orosháza I. leág
- Orosháza II. – Guardiaen leág
- Orosháza II. – Orosháza I. Manufacturing
- Kadoskút – Mezőhegyes
- Tótkomlós leág
- Mezőhegyes – Battonya

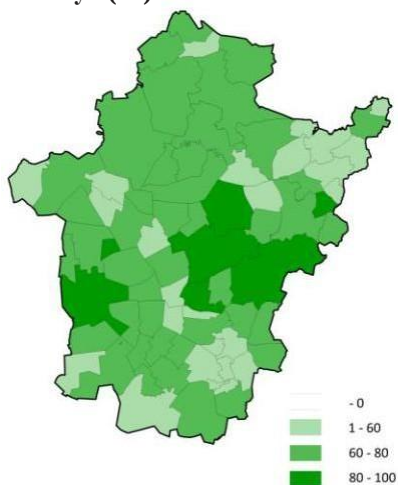
32. ábra: Békés megye területét érintő szénhidrogén szállító hálózat



Forrás: Békés megye területrendezési terve

A 20. század utolsó évtizedében támogatással megvalósuló gyorsütemű hálózatfejlesztés eredményeként ma már a megye valamennyi települése rendelkezik vezetékes gázellátással. Az egyes településeken belül is a gázhálózatra való rácsatlakozás fokozatosan emelkedik. A 2017. január 1.-i statisztikai adatok szerint az ingatlanok rácsatlakozása megyei átlagként a 76,16 %-ot, de a legkevesbé ellátott településen is a rácsatlakozás mértéke is meghaladta a 30 %-ot.

33. ábra: Háztartási gázfogyasztók aránya (%)



Forrás: Békés megye területrendezési terve

Megújuló energiahordozók hasznosítása

Az energiatermelésre alkalmas megújuló energiaforrások hasznosítása nem újszerű, csak időközben háttérbe szorult. Újra előtérbe kerülését a hagyományos energiahordozók környezetszennyező hatása indította el és az a felismerés, hogy a megújuló energiahordozók különösebb ráfordítási igény nélkül rendelkezésre állnak, használatuk nem okoz halmozódó káros hatásokat, környezeti terhelést.

Ezekkel az adottságokkal a fenntartható fejlődés lehetőségét szolgálják.

Az országban és a vizsgált Békés megyében is elérhető megújuló energiaforrás a szélenergia, a napenergia, a vízenergia, a biomassa-biogáz és a geotermikus energia. Ezek előfordulása az ország területén nem egyenletes és általános, befolyásolja a földrajzi elhelyezkedés, a topográfiai és a légköri viszonyok, valamint a felszín alatti geológiai adottságok.

Szélenergia

A topográfiai és légköri, meteorológiai viszonyok alapján kialakuló szélenergiát a szélkerék alkalmazásával közvetlen mechanikai erőátvitelre lehetett hasznosítani. Az ősi hasznosítású elvek alapján kialakított „szélkerék”-ből fejlesztett szélturbinával, mint szélerőművel közvetlen villamosenergia termelhető.

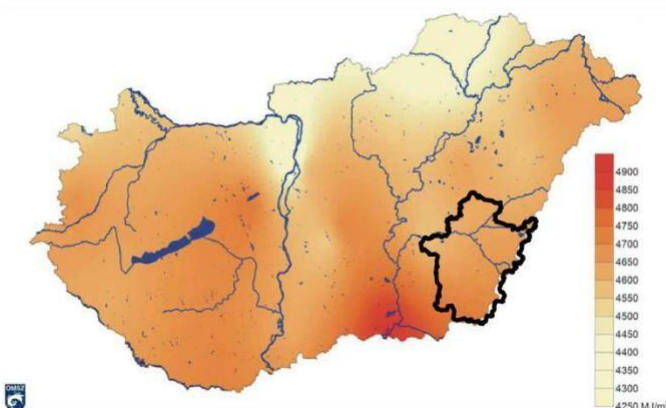
A szélenergia előfordulási mértékét a topográfiai és légköri viszonyok befolyásolják, eltérő az ország területén a szélenergia hasznosíthatóság mértéke. A meteorológiai adatok és mérések alapján rögzítették a hasznosítás lehetőségének területi vetületét.

34. ábra: Az évi átlagos szélességek [m/s] és az uralkodó szélirányok Magyarországon (2000-2009)



Forrás: www.met.hu

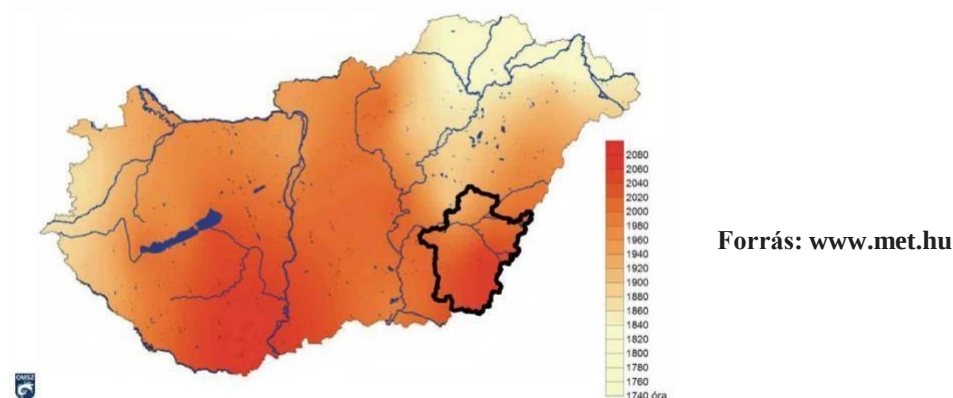
35. ábra: A globálsugárzás (MJ/m²) átlagos évi összege Magyarországon (2000-2009)



Forrás: www.met.hu

A meteorológiai és topográfiai viszonyok alapján rendelkezésre álló napenergia, mint megújuló energiaforrás, az ősi „fekete hordó” elvén kifejlesztett napkollektorok segítségével termikus célú energiaellátásra, elsődlegesen használati melegvíz termelésre, kisebb mértékben fűtésre alkalmas. A továbbfejlesztéssel kialakított naperőmű közvetlen villamosenergia előállítására alkalmasak.

36. ábra: Az évi átlagos napfénytartam (óra) Magyarországon az 1971-2000 közötti időszak alapján



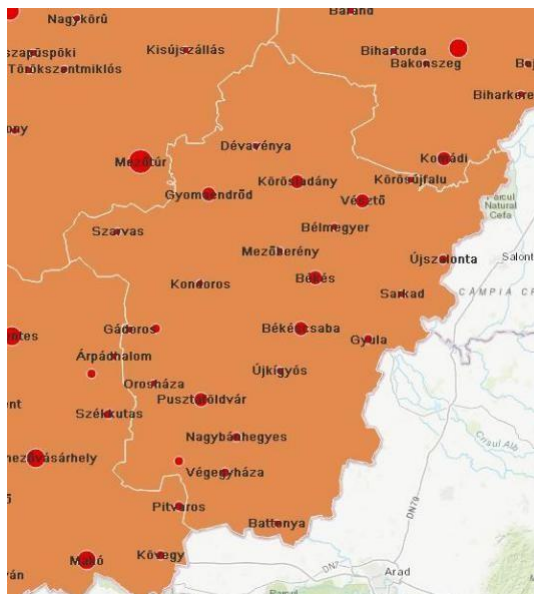
A hasznosítható napenergia mértékét befolyásolják a földrajzi és meteorológiai adottságok, így ezek változóak az ország területén. A meteorológiai adatok és mérések alapján, a szélenergia hasznosítási lehetőségéhez hasonlóan a napenergia hasznosítás lehetőségének területi vetülete is rögzíthető.

A térképek jelzik, hogy Magyarország mely térségeiben lehet hatékonyabban hasznosítani a nap energiáját. Békés megye területén általánosan 2020-2080 a maximálisan hasznosítható éves napos órák száma, amelynek hasznosíthatóságát célszerű is igénybe venni. Hasznosítás lehetősége napkollektorokkal termikus célú energiaellátásra, naperőművel villamosenergia termelésre biztosított.

Az egyes településeken láthatóan a napenergia hasznosítása helyi jelentőséggel, házi hasznosítással egyre növekszik. Valamennyi településen kisebb-nagyobb számban egyre több magán és önkormányzati telken lehet látni napenergiát hasznosító berendezést, de nyilvántartás nem áll rendelkezésre az elhelyezett napkollektorokról, naperőművekről. Ezek ad-vesz rendszerrel üzemelnek a szolgáltatóval együttműködésben és csökkentve a villamosenergia ellátás költségeit.

Ez az a megújuló energiahordozó, amelynek szélesebb, energiagazdálkodást is érintő hasznosítása várható. A fotovoltaikus energiahasznosító berendezések tömeges gyártásának az elindulása által elért ár-eséssel a megtérülésében már javulás tapasztalható, így a hasznosításának intenzív terjedése várható. A napenergia hasznosítása egyrészt továbbra is helyi jelentőségű marad. Hasznosítják magán ingatlanoknál, illetve önkormányzati ingatlanoknál egyaránt, ahol az ad-vesz rendszerrel a fenntartási költségeiket csökkenthetik. Másrészt a napenergia hasznosítással a közcélú energiatermelés is egyre több településen kerül előtérbe. A közcélú energiatermelésre történő naperőmű-park létesítési szándéka már eddig is több településen felmerült, néhány településen már megvalósítása is megtörtént és jelenleg tervezési, engedélyezési fázisban is több naperőmű-parkról van információ.

37. ábra: Naperőművek Magyarországon (2016. évi KAT adatok alapján)



Forrás: www.energiaklub.hu

A térkép a megye területén 2017-ben már üzemelő közcélú energiatermelésre létesített naperőmű-parkokat mutatja. A nagyobb teljesítményűeket, nagyobb karika jelzi.

Műszaki szempontból a nap energiájának is közcélú energiatermelésre való hasznosítási lehetőségét elméletileg az időjárás függősége, a termelt energia tárolási lehetőségének hiánya ugyan úgy akadályozza, mint a szélenergiából történő energiatermelést. Azonban a naperőmű-parkok létesítése iránti fokozódó érdeklődést segíti, hogy 0,5 MW alatti naperőmű-park esetében a hálózati csatlakozás közép feszültségen megoldható és egyeztetni csak a hálózati engedélyes szolgáltatóval kell. Ha a szolgáltató fogadni tudja a termelt energiát, akkor annak létesítésének nincs akadálya.

A közelmúltban az iparág kezdeményezte a nagyobb teljesítményű naperőmű parkok létesítését országszerte. Ma a 10-50-100 MW-ig készülnek erőmű parki beruházási szándékok. Az 5 MW felett, 10-100 MW teljesítményű naperőmű park már ténylegesen „erőmű” szintű energiatermelő beruházás, amellyel valós erőművi kapacitások kiváltására is lesz lehetőség. Eközben a kiegyenlítő tárolás fejlesztése is előtérbe került.

A nagyobb teljesítményű naperőmű parkok közhálózati csatlakozási lehetősége már 132 kV-os hálózaton keresztül oldható meg. Az ilyen naperőmű park létesítéséhez különleges beépítésre szánt, vagy beépítésre nem szánt speciálisan megújuló energiahordozó termelésre kijelölt terület szükséges, esetleg speciális ipari gazdasági terület. Ennek kijelölését a településrendezési eszközökben kell megoldani.

Vízenergia

A vízfolyások esésével, tömegáramával, mint megújuló energiaforrással lehet energiát termelni, amelynek hasznosításához vízikerek telepítése szükséges, majd annak továbbfejlesztésével kialakították a vízturbinát, amely már közvetlen villamosenergia termelésre alkalmas. Vízenergia termelésre a nagyobb vízszint-változású és nagyobb tömegű vízfolyások, alkalmasak, így előfordulásuk Magyarország térképéről leolvashatók.

Békés megyében Békésszentandrason üzemel vízerőtelep. Az erőmű évente átlagosan 8,6 GWh villamos energiát termel. A vízerőmű a duzzasztómű baloldalán, a hullámtéren került megépítésre. A vízerőtelepen 2 db., az alvízi oldal felé hajló, „S” kialakítású kettős szabályozású, Kaplan turbina került elhelyezésre.

Biomassza-biogáz

A növényi termésből, növényi, állati hulladékokból, melléktermékekből, erdőgazdasági hulladékokból, energiaültetvényekből előállítható energiahordozó a biomassza, amely közvetlen elégetésével fűtési és használati melegvíz termelési energiaigények elégíthetők ki, biogázzá alakítva hő- és villamosenergia termelésre egyaránt alkalmas, bioetanollá alakítva üzemanyagként hasznosítható.

Biomassza-biogáz előállítására az ország területén mindenhol, így Békés megyében is van lehetőség. A megye területén 50 MW alatti létesítendő új hőtermelő, energiatermelő létesítési szándék több is van. (A Szarvas Biogáz Üzem és a Szarvas Gallicoop Biogáz kiserőművek elkészültek.)

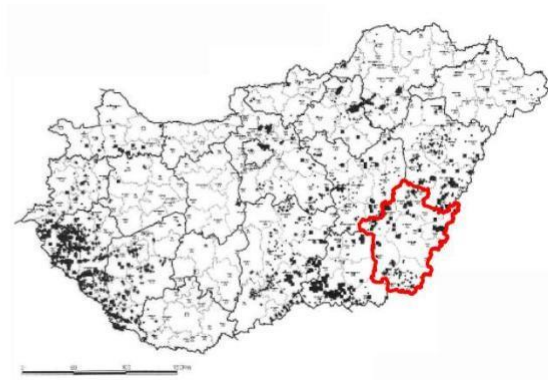
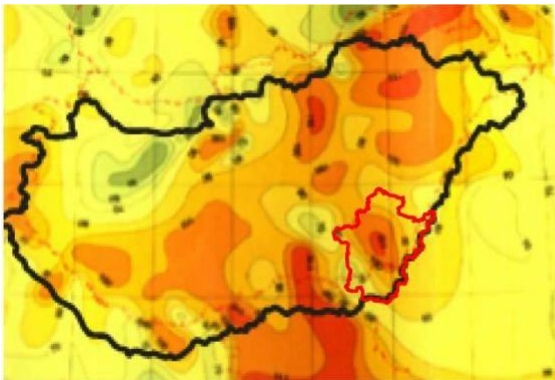
Geotermikus energia

A föld belső hőjéből hasznosítható a geotermikus energia. Geológiai adottságok befolyásolják előfordulásának mértékét. Hasznosítására részben a termálvíz kitermelésével, részben a földhő hőszivattyúval történő alkalmazásával nyílik lehetőség. A földhőből hőszivattyúval kitermelt hőenergia közvetlenül fűtésre, használati melegvíz előállítására hasznosítható, geoerőmű segítségével villamosenergia termelésre is alkalmas. Fontos azonban megemlíteni, hogy minden esetben szem előtt kell tartani az erőforrás fenntartható, a felszín alatti vizek mennyiségi és minőségi védelmét.

A geológiai adottságok alapján a geológusok elkészítették a termikus energia várhatóan rendelkezésre állását bemutató térképet. A térkép jelzi, hogy az ország területén hol lehet a termikus energia hasznosítását kedvezőbben megvalósítani. A földhő hasznosítására hőszivattyú alkalmazásával van lehetőség. A hőszivattyú használata helyi jelentőségű ingatlanon belül realizálható, energiagazdálkodási szinten ma még nem érzékelhető a hagyományos energiahordozó megtakarító hatása. A térkép jelzi, hogy a termálvíz kivételére gazdaságosan hol van esély. Erre Békés megye geológiai adottsága nagyon kedvező. A termálvíz kincs turisztikai célú, fürdési, gyógyászati hasznosítása kínál gazdaságosabb hasznosítási lehetőséget, így a vízellátás fejezetnél kerül részletezésre.

38. ábra: Magyarország geotermikus energiahordozó hasznosítási lehetősége – A Pannon-medencének és régiójának geotermikus hőtérképe (részlet)

39. Magyarországon geotermikus energia hasznosítási lehetőség a felhagyott CH meddő kutak – Magyarország CH meddő kútjainak területi megoszlása



Forrás: PannErgy, Portfolio.hu

Forrás: Pylon Kft. (Szerkesztette 2001-ben)

cg) Hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás

A kommunális hulladékártalmatlanítás, lerakás létesítményeinek az utóbbi évtizedben az EU normáknak szerinti szigorúbb szabályoknak kell megfelelniük. A regionális hulladékfogadó – lerakó bázistelepek környezetvédelmi szempontból megfelelő, szigetelt kialakítással rendelkeznek. A megyében 2 regionális lerakó üzemel, Békéscsaba és Gyomaendrőd területén.

A kommunális hulladék ártalmatlanítás feladatköréhez tartozik a szelektív gyűjtés rendszer fokozatos kiterjesztése is. A korábban (papír, műanyag, üveggyűjtésre) alkalmazott gyűjtőszigetes rendszerrel szemben jobban működik a házhoz menő szelektív hulladékgyűjtés.

Az EU-s szabályozás, kötelezettségvállalás, a követelményeknek való megfelelés miatt a régebbi települési hulladéklerakókat le kellett zárni, területüket rekultiválni kellett. Ezek területe – a rekultivációs újjahasznosítási célnak és fekvésüknek megfelelően beolvadt a mezőgazdasági vagy az erdő térségbe, ritkábban a települési térségbe.

A megyében veszélyes hulladéklerakónak átminősített telep a Füzesgyarmati korábban fűrészi iszap átmeneti tárolónak kialakított depónia volt. Jelenleg már veszélyes hulladék ideszállítás nem történik. A végleges fedő-záró réteg rendszer kialakítására, a rekultivációs munkálatok befejezését követően az előzetesen megállapított utógondozási - figyelemmel kíséresi időszak még jelenleg is, 2021. január 1-ig tart. A megye területén lévő dögterek és dögkutak lezárását és rekultivációját követően az elhullott állatokat a gyűjtőkonténerekből szállítják el ártalmatlanításra (az állati tetemek a jelenlegi besorolás szerint nem tartoznak a „veszélyes hulladék” kategóriába).

Önálló övezetként nem jelennek meg a hulladékgazdálkodás területei.

Békés megyében 2 db B3 típusú, települési szilárd-hulladék lerakó üzemel IPPC engedély alapján (Békéscsaba, Gyomaendrőd), a többi lerakó bezárásra került. A bezárt lerakók rekultivációs utógondozási időszaka egyedileg lett meghatározva, minimum 10 évre.

Békés megye közszolgáltatásból származó települési hulladéka teljes egészében a békéscsabai regionális hulladékkezelő műbe kerül beszállításra. A békéscsabai válogatóműből is ide kerül lerakásra a nem hasznosítható hulladék.

A Békéscsabai Regionális Hulladékkezelő Mű a jelenlegi kiépítettség mellett még mintegy 10-12 évre elegendő kapacitással rendelkezik. Az azt követő időszakra megfelelő ütemezéssel ki kell építeni a következő ütemet.

A gyomaendrődi regionális hulladékkezelő műbe nem szállítanak települési hulladékot közszolgáltatásból származóan, ezért szabad kapacitással rendelkezik, működését tekintve jelenleg nem kihasznál.

Közszolgáltatás

Békés megyében jelenleg a DAREH Bázis Nonprofit Zrt. végzi a közszolgáltatást a Pest Megyei Kormányhivatal Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Főosztálya által kiadott minősítési engedélye alapján. A Zrt. ezen feladatát jelenleg az alábbi alvállalkozó szervezetek bevonásával végzi:

- Global Refuse Nonprofit Kft.
- Gyulai Közüzemi Nonprofit Kft.

A közszolgáltatás keretében összegyűjtött hulladék a Békéscsaba, Felsőnyomás 0763/192 hrsz. alatt lévő válogatóműbe kerül, melynek üzemeltetője ugyancsak a DAREH Bázis Nonprofit Zrt. A válogatómű 2016. évben kezdte meg működését. A létesítmény jelenleg Magyarország egyik legnagyobb kapacitású és legkorszerűbb hulladékválogatója.

A válogatómű 2019. évben átlagosan 305 t hulladékot válogatott át naponta. A válogatóüzem az ingatlanhasználók számára nem nyújt igénybe vehető szolgáltatást.

Szelektív hulladékgyűjtés

Békés megye településein jelenleg összesen 26 db szelektív hulladékgyűjtő sziget áll a lakosság rendelkezésére, emellett fokozatosan bevezetésre került a házhoz menő szelektív hulladékgyűjtés (zöld és sárga kuka). A közszolgáltató DAREH Bázis Nonprofit Zrt. honlapján teszi közzé településenként az ürítési rendet, hulladéknaptárt.

Hulladékgyűjtő udvar az alábbi településeken üzemel:

- Kunágota
- Mezőhegyes
- Vésztő
- Gyula

- Orosháza
- Szeghalom
- Gyomaendrőd
- Dévaványa

A hulladékgyűjtő udvarokat, a hozzárendelt települések ingatlanhasználói vehetik igénybe. A települési beosztást, valamint a hulladékgyűjtő udvarokról szóló részletes tájékoztatást a közszolgáltató a honlapján teszi közzé.

A megyében Orosházán, Szeghalmon, Mezőhegyesen és Gyulán található átrakó állomás. Az átrakóállomás a települési szilárd hulladék begyűjtését szolgáló, zárt, körülkerített, kamerával megfigyelt létesítmény, ahol a hulladékot a beszállító gyűjtőjárműből egy zárt rendszerű présfejjel ellátott konténerbe ürítik. Az így összegyűjtött nagy mennyiségű tömörített hulladékot a konténer telítettsége esetén a Békéscsaba, külterület 0763/192 hrsz alatt válogatóműbe szállítják.

Az átrakóállomások az ingatlanhasználók számára nem nyújtanak igénybe vehető szolgáltatást.

Komposztálás

Komposztálni nem csak a zöld hulladékot lehet, hanem állati melléktermékeket (pl. szennyvíziszap, trágya, vágóhídi hulladék), sőt veszélyes hulladékot is. Erre példa a Körös-Kör Kft. ecsegfalvi telephelye, ahol szénhidrogénnal szennyezett iszapokat, talajokat ártalmatlanítanak komposztálási technológiával. Ennek végeredményeként olyan nem veszélyes hulladékok keletkeznek, melyek – laborvizsgálatok elvégzését követően –, megfelelő eredmények esetén szántóföldre kihelyezhetőek.

Gyulán, a szennyvíztisztító telep területén zöldhulladék és állati eredetű hulladékok komposztálása is történik. Fentiekén túl az alábbi településeken üzemel komposztáló telep: Gyomaendrőd, Szarvas, Békéscsaba, Dévaványa.

A hulladékgazdálkodás területén globális, valamint lokális szinten is elérendő cél hogy, a hulladék-termelés csökkenjen, az újrahasználat és hasznosítás rendszereinek fejlesztése megtörténjen. Kiemelt fejlesztési terület lehet a körforgásos gazdaság fogalmának és módszereinek megismertetése, népszerűsítése mind a gazdasági szereplők, mint a lakosság vonatkozásában.

d) Gazdasági bázis

da) Főbb gazdasági ágazatok, azok fejlődési irányai

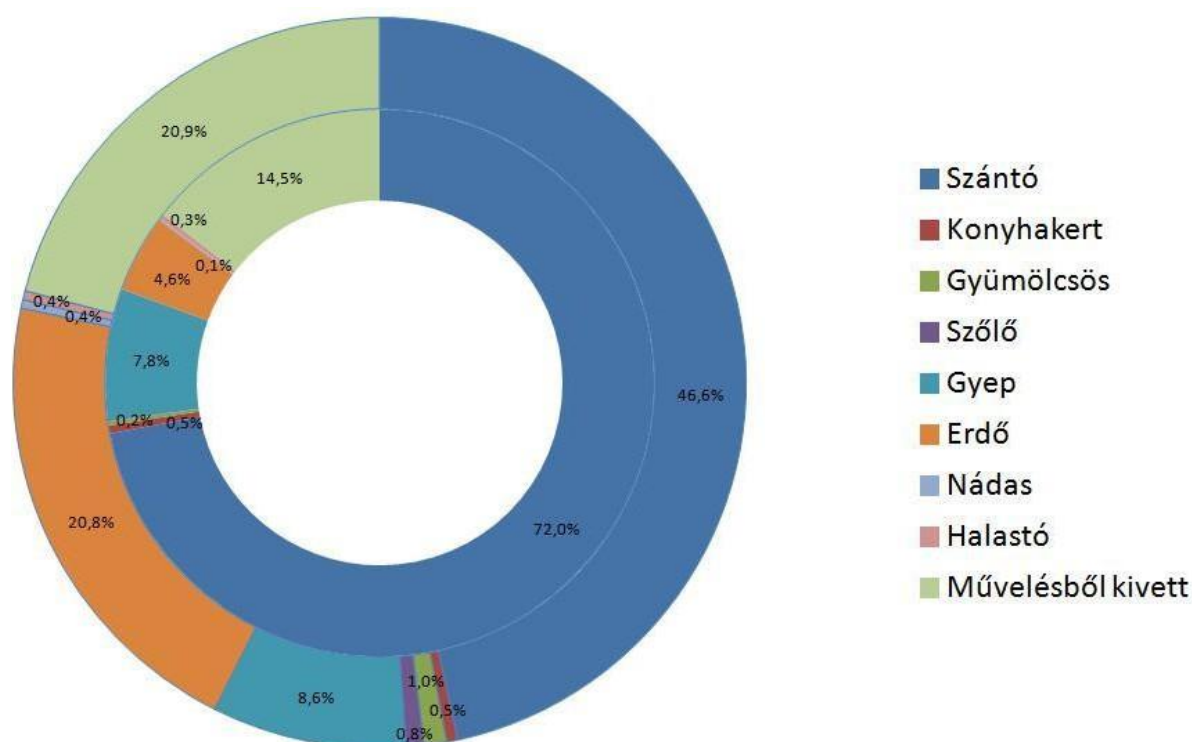
A megye gazdaságának ágazati karakterére már a korábbiakban is utaltunk, de összetételét és annak változását legérzékenyebben a bruttó hozzáadott érték, illetve a foglalkoztatottak megoszlásaival szemléltethetjük. Békés továbbra is a leginkább agrárkarakterű megyéje az országnak. Az alacsony iparosodottság egyrészt a szocializmusból „örökölt” iparvállalatoknak az országos átlagot is jóval meghaladó mértékű, s még a 2000-es évtizedben is folytatódó felszámolódására, illetve leépülésére, másrészt a külföldi zöldmezős beruházók itteni nagyfokú hiányára vezethető vissza. Ezzel összefüggő, szomorú tény a békési ipar alacsony élőlomunka-termelékenysége is, hiszen míg itt 27,5%-nyi foglalkoztatott a GDP 24,9%-át állította elő 2016-ban, addig a vidéki megyékben átlagosan 31,4%-nyi foglalkoztatott a GDP 38,8-át. Mindez a kis- és közepes méretű, hazai tulajdonú, alacsony technológiájú ipari cégek itteni nagyobb szerepének következménye. Békésben a 2011-es népszámlálás óta leginkább a szolgáltató ágazatok tudták bővíteni a foglalkoztatásukat (16,4%-kal), ezután következett a mezőgazdaság (13,2%), és az ipar-építőipar (11,8%). A bővülés mértéke a szolgáltatások esetében kissé meghaladta a vidéki átlagot, a másik két ágazatban elmaradt attól, de az arányok nem változtak jelentősen.

A mezőgazdasági termelés természeti adottságai Békésben – a csapadékellátottság kivételével – a legjobbak az ország megyéi közül. Táji szempontból a megye meglehetősen homogén: nagyobb részben magas termőképességű csernozjom-, illetve réti talajokkal borított, tökéletes síkság. A mezőgazdasági tájkörzetek hivatalos rendszerében két mezőkörszét – megye délnyugati kétharmadán a Békés-csanádi löszhát, ÉK-i részén pedig a Berettyó-Körösök vidéke – fedi le a megyét. A kedvező adottságokból eredően kiemelkedő a szántóterületek aránya: a legfrissebb művelési ági nyilvántartás (2018. június 1) szerint 72,0% (az országos átlag csak 46,6%, de a Békést követő Tolnában is tíz százalékponttal kisebb a szántók aránya). A többi művelési ág súlya így értelemszerűen kisebb az országosnál: a gyepké (7,8%) és a konyhakertké (0,5%) csak kissé marad el attól, de a szőlő teljesen hiányzik, és itt a

legalacsonyabb az erdők (4,6% az országos 20,8%-kal szemben) illetve a gyümölcsösök aránya (0,2%) is. A művelés alól kivett terület mindössze 14,5%. Kedvező, hogy 2010 óta – a hivatalos statisztika szerint – utóbbiak aránya csökkent is, ugyanakkor nőtt 2-2 százalékponttal nőtt a szántó és a gyepterület súlya.

A mezőgazdaság fő termékeit tekintve az országosnál valamivel magasabb a – sorrendben – kukorica, búza és az árpa vetésterületének aránya is (együttesen rendre a mintegy 400 ezer hektáros szántóterület 50-60 százalékát foglalják el), ugyanakkor termésátlagaik a kedvező adottságok ellenére általában nem haladták meg az országos átlagokat az elmúlt években. Míg a gabonafélék termőterülete trend nélküli ingadozásokat mutat csupán, 2010-ről 2017-re duplájára nőtt a megyében a napraforgó vetésterülete, és immár megegyezik a búzáéval (85-85 ezer ha). Számottevő még a repce, és a növekvő arányú a lucernatermelés is, a többi szántóföldi növény termelése az eddig említettekhez és az országos átlagokhoz képest is alárendelt. A kertészeti termékek közül a dinnye a megye egyetlen jelentősebb produktuma – elsősorban a mezőkovácsházi járásban termelik –, az országos dinnyetermésnek immár évről-évre harmada-fele származik Békésből. A két-három évtizede még a növénytermesztéshez hasonló súlyú állattenyésztés viszont mára egyértelműen másodlagos szerepűvé vált. Bár még ma is ez a vezető haszonállat, 2010 óta is negyedével csökkent a sertésállomány, így ma már csak a hazai sertések 8-9%-a békési, a stagnáló marha- és juhállomány aránya 7, illetve 6% a magyar termelésből, a tyúkállományé pedig a növekedés ellenére csupán 4%.

40. ábra: A földterület művelési ágak szerinti megoszlása Békés megyében (kívül) és hazánkban (belül) 2018. jún. 1.



Forrás: KSH STADAT 6.4.1.1 táblázat

A megye területén folyó *ipari* termelés értéke 2010-ről 2017-re 70%-kal, 487 Mrd forintra nőtt (a legalább 5 fős ipari cégek adatai alapján). Az árváltozások és a statisztikai módszertan változásának hatásaitól megtisztítva azonban csupán 24% volt a volumenbővülés, ami kissé elmaradt a vidéki átlagtól (33%, ezzel Békés a 12. volt az ipari növekedés megyei rangsorában). Így továbbra is az alacsony ipari súlyú megyék táborába tartozik (Baranya, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy, Hajdú-Bihar és Csongrád-Csanád társaságában, e megyék fajlagos adatai elég közel állnak egymáshoz). Az ipari foglalkoztatás gazdaságon belüli aránya tekintetében Békés a 13., az ipari GDP

súlyát tekintve a 16. volt a megyék között 2016-ban. Az eltérés háttérében álló hatékonysági problémákról már szoltunk, ennek eredőjeként az egy lakosra jutó ipari termelés tekintetében már csak a 18. hely jut a megyének. Jelentősebb új beruházások híján sem az iparosodottságot, sem az ipar ágazati összetételét, sem pedig a megye iparát meghatározó nagyvállalatok körében nem történt érdemi változás 2010 óta sem.

Az ágazati összetételt tekintve a legalább 50 fős, Békés megyei székhelyű cégek adatai alapján a feldolgozóipar, ezen belül pedig a – a vidéki megyék többségéhez hasonlóan – a gépipar a meghatározó. A gépipar 2017-ben az ipari termelésnek 39, az ipari exportértékesítésnek pedig 45%-át adta – igaz, ezek az arányok elmaradnak az országos átlagtól, ahol a termelést tekintve 50, az exportértékesítésben pedig 61% volt a gépipar súlya. Továbbra is az országosnál nagyobb súlyú ágazata a megye iparának az élelmiszeripar (több kis- és középüzem révén a termelésből 20%-os, az exportértékesítésből 10%-os súly az országos 10, illetve 5,5 százalékkal szemben). A harmadik legjelentősebb ág Békésben a gumi, műanyag és nemfém ásványi termékek gyártása, ami – döntően az orosházi Guardian és O-I Manufacturing üveg-, illetve a békéscsabai Mondi műanyaggyárainak köszönhetően – 14,5%-ot tett ki a megyei ipari termelésből az országos 7,7%-kal szemben. Végül szintén hagyományosan jelentősebb szerepű – kis- és középüzemi méretű bútorgyártó és nyomdai cégeknek köszönhetően – a fa-, papír- és nyomdaipar: 12,3% a súlya a megye ipari termelési értékéből az országos 3,2%-kal szemben. Ezek mellett – nem Békés megyei székhelyű cégek itteni telephelyeinek köszönhetően – a háztartásvegyipar (Henkel) és a téglacserépipar emelhető ki. Az ipar értékesítését tekintve Békésben is az export a domináns, az országoshoz hasonlóan közel kétharmad az aránya.

Az 500 legnagyobb árbevételű magyar cégből 2016-ban csupán 3-nak volt Békés megyében a székhelye, s ezek mindegyike az iparban működött: a Linamar Hungary (járműipari beszállító, Orosháza, Békéscsaba; 187. hely), a Gallicoop (baromfifeldolgozás, Szarvas; 312.) és a Guardian Orosháza (síküveggyár, 432.). Rajtuk kívül szintén Békés megyében állítja elő árbevételének nagy részét a lista 90. helyén szereplő háztartásvegyipari profilú Henkel (Körösladány), és a 406. helyezett Pioneer Hi-Bred Zrt. (vetőmagtermelés, Szarvas). A felsoroltak mind jelentős foglalkoztatók is. A nagyobb árbevételű (legalább 5 Md Ft 2017-ben) és/vagy létszámú (legalább 250 fős) cégek közé sorolható még a korábban már említett békéscsabai, elektronikai profilú Hirschmann (ez volt az egyetlen jelentősebb zöldmezős beruházás a megyében a rendszerváltás óta), az orosházi O-I, a békéscsabai Mondi, továbbá a Marzek-Kner (Békéscsaba, papírcsomagolóanyag-gyártás), a Gyulahús Kft, a Green-Divízió (baromfifeldolgozás, Orosháza), a Novation Tech (sportszergyártás, Szeghalom), a Rimax Kft (mezőgépgyártás, Tótkomlós), a Szarvasi Vas-Fémipari Zrt., és a Wienerberger-Tondach békéscsabai cserép- és téglagyárak. A felsorolt nagy cégek állítják elő a megyei ipari termelés többségét, ugyanakkor az országos átlagnál jelentősebb a kis és közepes méretű (20-49, illetve 50-249 fős) ipari cégek súlya, különösen az élelmiszer- és a fa-bútor-nyomdaiparban. Ez a megfigyelés igaz – a korábbi évtizedekben még jelentősebb szerepű, ma már erősen ingadozó, a megyei GDP-nek 3,5-5,5-át adó – *építőiparra* is.

A megye iparszerkezete tehát mind ágazatilag, mind méret-összetételében diverzifikáltabb az országosnál, aminek azonban inkább hátrányai, mint előnyei mutatkoznak. Térbelileg is viszonylag egyenletes az ipar súlya, nincs kiemelkedő ipari „fellegvár”: bár Békéscsaba és Orosháza ipara a legjelentősebb, lényegében minden járasszékhelyen található egy-két számottevőbb üzem. Jellegzetesség az is, hogy a ma meghatározó ágazatok, illetve cégek túlnyomó része tradicionális eredetű, elődje már a rendszerváltás előtt létezett mai telephelyén – a zöldmezős külföldi befektetések hiánya az új beruházások és a műszaki innováció hiányában is megmutatkozik –, s hogy inkább munka-, mint a tőkeintenzív tevékenységek a dominánsak. Ugyanakkor kedvező, hogy az ipari tevékenység környezetkárosító hatásai minimálisak, mivel a nagy környezetszennyező ágazatok szinte hiányoznak, vagy alárendelt szerepűek (bányászat, villamosenergia-ipar, fémfeldolgozás, vegyipar). (A hatályos európai jogi szabályozás – Seveso irányelvek – alapján veszélyes anyagokkal foglalkozónak minősülő ipari üzemnek a megyében csak a Guardian orosházi üveggyára és körösladányi Henkel gyár minősül a BM Országos Katasztrófacédelmi Főigazgatóság nyilvántartása szerint. A lista többi megyei szereplője, a kardoskúti földgáztároló, illetve 4 műtrágyaraktár – Borealis L.A.T Hungary Kft. Békéscsaba; KITE Zrt. Telekgerendás; Kígyós Major Kft. Újkígyós, IKR Agrár Kft. Kardoskút – kereskedelmi, szolgáltató telephely.)

Komolyabb új beruházások híján az ipari létesítmények új területhasználati igényei is csekélyek. A potenciális iparfejlesztéshez ugyanakkor bőségesen állnak rendelkezésre területek a megye 7, zömmel 1998-1999 óta működő ipari parkjában (Békéscsaba – itt 4 Md Ft-os kormányzati támogatásból új területbevonás várható a közeljövőben –,

Orosháza, Gyula – itt újabb parkot is terveznek –, Szarvas, Körösladány – itt 2017-ben történt jelentős fejlesztés –, Szeghalom, Gyomaendrőd).

A *szolgáltatások* súlya a megye gazdaságában 2011 óta 56-59% közötti a GDP, és 61-62% a foglalkoztatás tekintetében: előbbi kissé meghaladja a vidéki megyék átlagát, utóbbi pedig minimálisan elmarad tőle, de az eltérés nem jelentős. Sokkal inkább sajátos az egyes főbb szolgáltatási ágazatok aránya, ugyanis az állam által szervezett *közzolgáltatások* (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, közigazgatás) szerepe kimagasló: mind a megyei gazdaságon belüli arányuk, mind pedig a lakosságarányos hozzáadott értékük jócskán meghaladja a vidéki átlagot. 2016-ban Békésben a közzolgáltatások 26,5%-ot adtak a GDP-ből (többet, mint az ipar-építőipar!) a vidéki átlag 17,9%-kal szemben, és 29,8%-ot a foglalkoztatottakból a vidéki átlag 25,8%-kal szemben), különösen az egészségügyi és szociális területen dolgoznak sokan. A közzolgáltatások egy lakosra vetített GDP-értéke is meghaladta (15%-kal) a 19 vidéki megye átlagát. E tekintetben csak a négy tudományegyetemi megye (Budapest, Baranya, Csongrád - Csanád, Hajdú-Bihar) előzte meg Békést, a foglalkoztatási szerepet tekintve pedig a legelmaradottabb megyék: Nógrád, Borsod, Szabolcs és Baranya. Az állam által dominált szolgáltató ágazatok magas aránya Békésben is a gazdaság piaci szféráinak gyengeségéből ered, pozitív ugyanakkor, hogy az adatok alapján a közzolgáltató ágazatok Békésben valamivel hatékonyabban működnek országos átlaguknál.

Az összes egyéb – tehát „*piaci*” – *szolgáltató ágazat* ugyanakkor mind arányaiban, mind abszolút teljesítményében igen gyenge Békés megyében. A kereskedelem–vendéglátás–szállítás, az információs szektor, az ingatlanügyletek, és az üzleti szolgáltatások fajlagos értéktelme alapján egyaránt a 16.–19. helyek valamelyikére sorolódik Békés a megyék között, és ezen ágazatok foglalkoztatási súlyát tekintve is hasonló a helyzet. Az alacsony vásárlóerő, az ipari szektor tőkeszegénysége, illetve a megye felsőoktatási és iskolázottsági pozícióinak gyengesége mind hozzájárul ahhoz, hogy nincs elégséges mennyiségű és/vagy fizetőképességű igény a megyében ezen szolgáltatások terjedésére.

A *turizmus* jelentősége Békés megye gazdaságában alacsony. Ennek elsődleges okai, hogy gazdasági értelemben is jelentős, „értékesíthető” attrakciókat csupán a nagyobb gyógyfürdők (kiemelten Gyula, másodlagosan Orosháza–Gyopárosfürdő), illetve a időszakosan a nagyobb rendezvények (elsősorban a Csabai Kolbászfesztivál) jelentenek. Problémaként azonosíthatók továbbá, hogy kevés a turizmuson belül a jól képzett humán erőforrás, nincs hálózatos turisztikai elképzelés és erős szakmai és/vagy civil szervezet, hiányzik a megye természeti adottságaiból fakadó lehetőségek azonosítása, különös tekintettel az aktív- és szelíd turizmus fejlesztését megalapozó értékekre, turisztikai ágazatok átjárhatóságának hiánya (pl. gasztró turizmus és aktív turizmus összekapcsolása), illetve a Budapesttől található távolság, mint előny-, mint hátrány azonosítása. Ezzel együtt a turizmus gazdasági szempontból legfontosabb mutatóját, a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó számát tekintve Békés nem marad el jelentősen a vidéki átlagtól: 2010-ben (1167 db) a vidéki átlag 72%-át, 2017-ben (2005 db) a 82%-át érte el, amivel a megyék rangsorában mindkét esetben a 10. helyen állt. E hét év alatt 61%-kal nőtt a vendégéjszaka-szám, jobban, mint a vidéki átlag (46%) – így a megye jelentősége enyhén növekedett az ország turizmusában. Mindez a vidéki átlagnak megfelelő, mérsékelt (12%-os) kereskedelmi szálláshelykapacitás-bővülés mellett következett be, azaz a megyében is jelentősen javult a szálláshelyek kihasználtsága, összességében pedig a megyei turizmus gazdasági eredményessége, és a közeljövőben is ezen folyamatok folytatódása várható. Megállapítható ugyanakkor az is, hogy a megyét döntően belföldi vendégek keresik fel: Békés, ahol a vidéki népesség 4,2%-a lakik, s a vidéki vendégéjszakáknak is 3,5%-át adta 2017-ben, a külföldiek vendégéjszakáiból mindössze 1,3%-kal részesedett. Jellegzetes korlátja a megye turizmusának a nagyfokú, és 2010 óta tovább erősödött „Gyula-központúság” is.

Gyula a kereskedelmi vendégéjszakák számát alapul véve Magyarország 11. leglátogatottabb települése volt 2018-ban is. A fürdőváros látogatói is elsősorban magyarok (2018-ban a belföldi vendégéjszaka számok alapján Magyarország 6. legnépszerűbb magyar városa volt), azonban a külföldi vendégeket tekintve is hasonlóan kiemelkedik a megyében.

A megye turisztikai iparágának teljesítménye évről-évre erősödő. A vendégek azonban koncentrálnak a megyében, a korábbi évek adatait tekintve Gyulán töltik el a legtöbb vendégéjszakát (itt a vendégéjszakák száma 2010-hez képest 2018-ra megduplázódott, csökkent a szezonális, és a település az évek során 4 évszakos, több generációs üdülőhellyé vált), majd sorrendben: Szarvason, Orosházán, Békéscsabán és Füzesgyarmaton. A kiemelkedő látogatottságú rendezvényeknek, pl. a Csabai Kolbászfesztivál vagy a Gyulai Pálkafesztivál, valamint az évről-évre

növekvő számú turisztikai attrakcióknak és szolgáltatóknak köszönhetően a megye turisztikai vonzereje folyamatosan növekszik. A belföldi turizmusban Magyarországon ugyan erős túlkínálat alakult ki, azonban 2020. szeptemberében Gyula és térsége néven turisztikai térségként nevesítette Gyulát és Békéscsabát a kormány, amely fontos mérföldkő mindkét település, valamint a megye számára is.

Mindezt kormányzati intézkedés is erősíti, hiszen Gyula és térsége néven turisztikai térségként nevesítette Gyulát és Békéscsabát a turisztikai térségek meghatározásáról szóló 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelet.

A nevesített turisztikai térségek fejlesztésén túl, a turizmus területe új lehetőségeket teremt szomszédos és regionális belföldi, illetve határ-menti megyék közötti együttműködésekre is. Fontos megjegyezni, hogy a turisztikai hálózatosodás növekedése érdekében, a hasonló adottságokkal (pl.: gyógyfürdők, kerékpáros és vízi turizmus, stb.) rendelkező megyék a kínálati oldalon nem versenytársai, hanem sokkal inkább kiegészítői lehetnének egymásnak. Éppen ezért kiemelten fontosak a jövőben az összehangolt, a térségi turisztikai kínálat rendszerébe is illeszkedő turisztikai fejlesztések.

(Az ilyen jellegű fejlesztéseket példaként indokolja a Szeged és térsége turisztikai térség, ezáltal a Csongrád-Csanád megyével történő együttműködés, hiszen a térség attrakció között szerepel a Békés megyéhez tartozó Mezőhegyes, de hasonló jellegű együttműködési ösztönzésre van szükség a Körösök mente kapcsán Jász-Nagykun-Szolnok megyével is, vagy akár a térségi jelentőségű kerékpárutak kapcsán határon belül és kívül egyaránt.)

A vízgazdálkodás jelentősége és problémái Békés megyében az átlagosnál sokkal nagyobbak. Ezt jelzi az is, hogy megyéink közül itt a 3. legnagyobb az ágazatban foglalkoztatottak aránya, az vízgazdálkodás 2010-2016 közötti beruházási értékeit tekintve pedig 2. volt Békés. Az okok közül kiemelendő, hogy a felszín alatti vizek szempontjából a megye területének nagy része a „fokozottan érzékeny” kategóriába tartozik a 219/2004. kormányrendelet alapján. A legnagyobb összefüggő védendő vízbázis-terület az Orosháza-Békéscsaba vonaltól D-re a Maros hordalékkúpján helyezkedik el. Mivel ezek a megye legintenzívebben hasznosított mezőgazdasági termőterületei, így a vegyszerhasználat, sőt az öntözővíz-kivétel is folyamatosan potenciális veszélyt jelent rájuk. Másrészt az ivóvíz-lelőhelyek minősége Békésben sok helyen nem felel meg az Európai Unió 98/83. EK irányelvében és a 201/2001. sz. kormányrendeletben meghatározott paramétereknek. A probléma 35, főleg dél- és észak-békési település lakóit érinti közvetlenül, elsősorban a rétegvizek határérték feletti arzén-, esetenként pedig magas bór-, mangán-, vagy nitráttartalma miatt. Ennek kedvezőtlen hatásain azonban sokat enyhített a nemrégiben befejeződött Békés Megyei Ivóvízminőség-javító Program, amelynek keretében a regionális vízellátó rendszerek összekapcsolása és új víztermelő, valamint víztisztító telepek megvalósítása révén létrehozták a Békés Megyei Regionális Vízellátó Rendszert.

Vízminőség-védelmi szempontból a megye fő vízfolyásai, a Körösök „egyéb védett” kategóriába, míg a többi vízfolyás, a különböző csatornák az „időszakos vízfolyás” kategóriába tartoznak, a Hármaskörös teljes szakasza pedig ún. „halas víz”, azaz a halak életfeltételeinek biztosítása érdekében kijelölt víztest (6/2002. KvVM rend.). Árvíz- és vízminőség-védelmi szempontból is speciális problémát jelent, hogy a megye nagy folyói Romániából érkeznek az országba, és gondot okoz a megyében található nagyszámú, nehezen tisztuló holtág és csatorna vízminőségének védelme is. A pontszerű szennyező források közül kiemelendő a vidéki átlagnál sokkal jelentősebb mezőgazdaság (állattartó telepek hígtrágyája) és élelmiszeripar szennyvizeinek, valamint a fürdőkben hasznosított, magas só- és szervesanyag-tartalmú termálvizeknek a kezelése.

A szennyvízkezelés fő mutatóinak javítása terén jelentős fejlődés következett be 2010-ről 2019-ra: a közüzemi szennyvízhálózatba kötött lakások aránya (KÖVIZIG működési területén) 52,7-ről 83,23%-ra nőtt. Így a vízhálózatba és csatornahálózatba kapcsolt lakások arányának különbsége (másodlagos közműolló) 41,4-ről 12,77%-ra záródott. Kedvező, hogy a megye országos viszonylatban is kiemelkedő helyen van a kommunális szennyvíztisztítás terén, így a felszíni vizekbe elvileg kizárólag tisztított víz kerül, és megoldott az ipari üzemek szennyvízkezelése is.

db) A gazdaság belső és külső kapcsolatai

Békés megye gazdaságának területi szerkezete a településhálózati adottságokhoz igazodóan alakult ki, amit kisebb mértékben módosított a szocialista időszak gazdaságfejlesztési és településpolitikája. A rendszerváltás után egyes korábbi, jelentősebb ágazatok felszámolódása (pl. cukoripar) vagy leépülése (pl. ruházati ipar, hús- és baromfiipar) okozott még némi térszerkezeti átrendeződést, ám azóta, jelentősebb új szereplők megjelenése és kiemelkedő nagyberuházások híján teljesen stabil a gazdaság területi, ezen belül fejlettségi képe is.

A megye népességi és *gazdasági súlypontja* egyaránt a közép-békési centrum, azaz a Békéscsaba– Békés–Gyula–Mezőberény település-együttes, amely a lakosságnak mintegy 40%-át, a gazdasági teljesítménynek pedig jó felét tömöríti. Ezen belül Békéscsaba szerepe – noha a regionális versenyben pozíciói némileg gyengültek – nőtt a rendszerváltás után is: a megye legnagyobb ingázási centruma nemcsak abszolút értelemben, mérete okán, hanem fajlagosan is. Gyula helyzete, elsősorban sokoldalú közszolgáltatási szerepköreinek köszönhetően viszonylag stabil, ám a kisebb városok (Békés, Mezőberény, Sarkad) szerepe jelentősen csökkent abszolút és relatív értelemben is, elsősorban Békéscsaba javára. A közép-békési centrumon kívül elsősorban a jelentős ipari funkciójú Orosháza, illetve a nagyvállalatain kívül oktatási, közintézményi centrumként is szereplő Szarvas jelenik meg még kisebb önálló gazdasági súlypontként. Hozzájuk képest a korábbi iparát és népességét is jelentős arányban elvesztő északkelet-békési térség (Gyomaendrőd, Sarkadi, Szeghalmi járás) és Dél-Békés (elsősorban a mezőkovácsházi járás) lényegesen alacsonyabb gazdasági „sűrűségű” és fejlettségű térség.

Ez tükröződik jórészt a területi politika hatályos besorolási rendszereit meghatározó kormányzati dokumentumokban is. A mezőkovácsházi és sarkadi járás „komplex programmal fejlesztendőnek”, a szeghalmi „fejlesztendőnek” minősül a 290/2014. sz. Korm. rendelet szerint, és ezeket (illetve még a békési járást) fedik le a 27/2013. sz. Korm. rend. „szabad vállalkozási zónái” is, de a békéscsabai és a gyulai járás kivételével a többiek is a támogatott járások körébe tartoznak. Ugyanakkor a sajátos alföldi településhálózat előnyeinek és a jó agráradottságoknak köszönhetően a támogatott térségek településeinek többsége sem teljesen „üres” gazdasági szempontból: ezekben is működik a teljeskörű települési alapellátás és néhány kisebb vállalkozás, a kisvárosokban egy-egy középüzem is, s így foglalkoztatni képes saját lakosságának nagyobb részét, azaz viszonylag kevesen kényszerülnek ingázásra. Így települési szinten is komplex módon, „társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek” csak a mezőkovácsházi és a sarkadi járások határmenti, kisebb méretű falvai minősülnek a 105/2015. Korm. rend. alapján.

Mindezen hatások eredőjeként 2011-re az alábbi, eltérő méretű *foglalkoztatási centrumok* alakultak ki a megyében (az adatok egyéb lehetőség híján a 2011 októberi népszámláláskori helyzetet mutatják, de a települési arányokat vélhetően a foglalkoztatás azóta bekövetkezett jelentős növekedése sem változtatta meg jelentősen):

Békéscsaba a megye kiemelkedő – az országban is a 16. legnagyobb – foglalkoztatási centruma: 25 ezer dolgozó lakosához képest 32 ezer munkahellyel rendelkezett 2011-ben, amelyek több mint 30%-át beingázók töltötték be (lásd a mellékelt táblázatot). Ez az ingázási arány országos összevetésben egyáltalán nem kiemelkedő, de az alacsony ingázási rátával rendelkező Békésben egyetlen másik település sem éri el! A következő lépcsőfokot jelentő Gyula és Orosháza munkahely-kínálata Békéscsabáénak egyaránt 41-41 százaléka, és bár ingázási mérlegük pozitív (mindkét esetben kb. másfél-kétezer fő volt), beingázóik létszáma csak háromezer fő körüli a Békéscsabára járó tízezer fővel szemben. A sorban utánuk következő Szarvas lényegesen kisebb, nyolcezer fős helyi munkaerőpiaccal rendelkezett, de méretéhez képesti munkaerővonzása Orosházáéhoz és Gyuláéhoz hasonló. Békés, Gyomaendrőd és Szeghalom egyaránt kb. 5-5 ezer fős munkahelyszámmal rendelkezik, de munkaerőpiaci karakterük nagyon eltérő: Békés ingázási mérlege – Békéscsaba közelsége miatt – erősen negatív, Gyomaendrőd lényegében saját lakosságát foglalkoztatja, Szeghalom viszont Észak-Békés teljesértékű kisvárosi centrumaként még ezernél jóval több bejárónak tud munkahelyet biztosítani. Az 1500 és 3000 fő közötti dolgozónak foglalkoztatást biztosító 9 település többsége nem nevezhető igazán centrumnak, mert alig vonzanak bejárókat, sőt maguk is inkább egy közeli nagyobb város munkaerőpiacához kapcsolódnak: Mezőberény Békéscsabáéhoz, Sarkad Gyuláéhoz, Vésztő Szeghaloméhoz, Dévaványa Körösladányéhoz, Gyomaendrődéhez és Szarvaséhoz, Tótkomlós Orosházáéhoz. A másik 4 település viszont, egy-vagy több helyi munkáltatónak – Körösladány a Henkelnek, Mezőhegyes a Ménesbirtoknak, Füzesgyarmat a MOL-nak, Mezőkovácsháza pedig elsősorban járásközponti szerepkörének, közszolgáltató

intézményeinek– köszönhetően legalább annyi bejáró fogadására képes, mint amennyi saját lakóik közül máshová jár.

dc) A termelési infrastruktúra állapota

Ipari parkok Békés megyében

A megyében az első ipari parkok 1998 (Gyula, Szeghalom) és 1999 folyamán (Békéscsaba, Sarkad, Gyomaendrőd) jöttek létre. Ezekhez 2000-ben csatlakozott a szarvasi, és az orosházi, majd 2007-ben a Körösladányi Ipari Park. A folyamat egy időre megállt, és új parkok kialakítására nem került sor a megyében az évtized első felében. Később a TOP-1.1.1-15-BS1; TOP-1.1.1-16-BS1 felhívásokra benyújtott igények alapján további 20 db ipari parki kialakítását, fejlesztését megcélzó beruházás kapott több, mint 4 milliárd forintnyi támogatást, melyből 18 db projekt már megvalósult.

Jelenleg is megállapítható, hogy az ipari parkok betelepülése nem azonos színvonalú. A megye nagyobb ipari parkjainak zöme sikeresnek tekinthető, ezek főleg a nagyobb települések vonzás körzetében találhatók. Az újonnan létrejött illetve még kialakítás alatt lévő ipari parkok előzetes és valós betelepülési adatairól még nem készült összesítő kimutatás.

A megyeszékhelyen működő két korábban létesített ipari park (BAIP, Almáskertek), mellett létrejött egy újabb, a NIPÜF Zrt. által üzemeltetett, a város külterületén létesített, mintegy 27 hektáron elterülő ipari terület. Az új „Inpark” ipari park Békéscsaba kiváló közlekedési kapcsolatokkal bíró részén, a 2×2 sávossá bővülő M44-es autópályától északra, annak közvetlen közelében terül el, ezért minden olyan vállalat számára tökéletes helyszín lehet, amely Délkelet-Magyarországról kívánja irányítani hazai vagy határokon átnyúló tevékenységét. Jelenleg csupán 1 cég kezdte meg a működését a parkban, de az a térség egyik legmeghatározóbb és legdinamikusabban fejlődő cége a LINAMAR HUNGARY Zrt.

Békéscsabán eddig a villamosított vasútvonal, a kiépült helyi közlekedés, a helyi repülőtér gyors elérhetősége jelentett egyértelmű előnyt a megyén belül, míg mára a 2×2 sávossá bővülő M44-es autópálynak köszönhetően a megyeszékhely Budapest felől gyorsuló s az ipari parkot a távolsági közlekedés is feltárja, ami a munkaerő beígázását segíti a környező településekről.

Szarvason 2000 óta működik Ipari Park. A területet a 44-es számú főút és az orosházi út határolja. Tulajdonosa 100%-ban az önkormányzat. A park területén jelentős fejlesztések történtek az elmúlt években. Területe 59,9 hektár, melyből 52,6 hektár beépített terület, ahol 51 cég végzi tevékenységét. Szarvas előnye az M5 autópálya relatív közelsége, viszont gyenge pontja a villamosított vasútvonal hiánya. A 44-es és 443-ös főutak csomópontjához közeli fekvés szintén előnyös, viszont minden légiközlekedési lehetőségtől elég messze fekszik, ami inkább hátrány a további fejlődést tekintve.

A Sárréti Ipari Park 1998-ban, Szeghalom város déli ipartelepének bővítéseként jött létre 31 ha területen, melyből zöldmezős, infrastruktúrával ellátott, fejlesztési terület: 11,3 ha. Bár a helyi gazdasági mutatókból nem következik, mégis sikeressé vált és fejlődött az elmúlt két évtized alatt a Szeghalmi Ipari Park. A kezdetekben megtelepedett 10 cég mind ipari, mind szolgáltatói tevékenységeket végez, a kedvező vállalkozási mix a hosszú távú fennmaradás esélyét megteremtette. Napjainkban jelenleg 11 vállalkozás működik, melyből több külföldi tulajdonú. Az ipari park elérhetősége távolsági autóbusz közlekedéssel, valamint a 47-es főúti felhajtó viszonylagos közelsége egyértelmű előny, hátrány viszont az autópálya hiánya, illetve a villamosított vasútvonal nehézkes elérhetősége a város környezetében. Kedvező a két nagy szállítmányozási vállalkozás helyben elérhetősége (Rapidsped, Hidi-Sped). Szeghalomból a legkedvezőbb Debrecen elérése is.

Gyulán az ipari parkban összesen 12 cég működik, a feltöltöttség nagyjából 50%-os. A legközelebbi határátkelő Románia felé helyben van, a repülőtér a megyeszékhely felé vezető 2x2 sávú úton néhány kilométerre Gyula határától elérhető, viszont nincs villamosított vasútvonala. A román oldalon a nemrég felújított Szatmárnémeti-Temesvár tengely elérése egyszerű, így a Partium piaca elvben jól „teríthető” a gyulai cégek számára.

Az Északi Iparipark mellett egy Déli Ipariterület megvalósítását is kidolgozta a város vezetése, melyet a külföldről és Magyarországról érkező meglévő és lehetséges befektetőkre alapozva terveztek meg és folyamatban van annak kialakítása. Az ipari terület a Gyula-Békéscsaba gyorsforgalmi út közelében, a gyulai elkerülőút mellett található. Az iparterület első betelepülő cége a francia Airbus repülőgépgyártó vállalat, melynek helikopteralkatrész-gyártó üzemé létesül Gyulán.

Az Északi Iparipark mellett egy Déli Iparipark megvalósítását is kidolgozta a város vezetése, melyet a déli szomszédból Romániából érkező lehetséges befektetőkre alapozva terveztek meg és alakítottak ki. A déli ipari terület a Gyula-Békéscsaba gyorsforgalmi úttól alig 1300 méterre, a gyulai elkerülő mellett található, de már nincsen a város tulajdonában. A park lehetséges betelepülő cégei között felmerült a francia Airbus repülőgép gyártó helikopteralkatrész-gyártó üzemének létesítése. A város vezetése annak érdekében hozta meg döntését, hogy az ipari parkban minél gyorsabban és zökkenőmentesen megépíthető legyen az új üzem, melyet az Airbus Helicopters Hungary Kft. fog üzemeltetni, míg az ipari park tulajdonosa a NIPÜF Éta Kft.

A 2000-ben létesült Ipari Park az M43-as autópályától 40 km-re, az M5-ös autópályától 57 km-re, míg a várost északról elkerülő 47-es számú főúttól 3 km-re helyezkedik el mintegy 40 hektáros területen. Jelenleg 11 vállalkozás működik a Parkban 20 hektáros területen, további 15 hektár a hasznosítható szabad terület. Az Ipari Park tömegközlekedéssel is megközelíthető, hiszen a 10-es viszonylatban közlekedő helyi autóbuszjárat végállomása ott található.

Sarkadon a volt cukorgyár telepén alakították ki az ipari parkot, ahol a legutóbbi információk mintegy 20 kisebb-nagyobb vállalkozás működik. A 160 ha-os terület kihasználtsága nem intenzív, sajnos valódi nagybefektetőt még nem sikerült bevonni, pedig a méhkeréki határátkelő közelsége, Szalonta kedvező elérhetősége a román irányban komoly piaci és partnerségi potenciállal kecsegtet.

Gyomaendrődön a két városrész közötti alulhasznosított területen, mintegy 36 hektáron létrehozott ipari park egy zöldmezős beruházás, amely a 46-os főúttól 500 méterre található. A város és az ipari park előnye a villamosított vasútvonal jó megközelíthetősége, melyen a várost már elérte a rekonstrukció, így a vonatok nagyobb sebességre képesek Budapest felé. Bár a városon áthalad főútvonal (46-os számú), ennek minősége rossz, ami akadályozza az ipari park jelentősebb fejlődését.

A betelepült cégek száma folyamatosan nő, napjainkba tíznél több kisebb-nagyobb vállalkozás működik a park területén. Jelenleg a legnagyobb cég a biztonságtechnikai felszereléseket, hevedereket gyártó Skylotec Hungary Kft., mely részben külföldi tulajdonú és több, mint 200 főt foglalkoztat. Az Ipari Parkba települő vállalkozások részére adókedvezményeket biztosít a város, amelyekkel szeretnék a vállalkozókat (vállalkozásokat) tevékenységük eredményességében és a jövőbeli elképzeléseik megvalósításában segíteni, támogatni.

Körösladányban a Henkel üzemé és ennek speciális igényei kényszerítették ki az ipari park létrehozását 2007-ben, melybe, akkor alapvetően a vegyipari nagyvállalat és a kiszolgáló partnerei települtek be. A város azóta a park területének fejlesztésére a „Körösladányi Ipari Park zöldmezős területrésznének infrastrukturális fejlesztése” címen benyújtott támogatási igényével közel 150 milliós támogatási összeghez jutott.

dd) A telepítési tényezők értékelése

A megye telepítési tényezői közül a földrajzi és közlekedési helyzet kívánczik előre. Az országon belüli elhelyezkedése kedvezőtlen, a legfontosabb irányító centrum (Budapest) az átlagosnál nehezebben közelíthető meg, legalábbis közúton. A vasúti feltártság kedvezőbb, forgalom szempontjából a Budapest-Szolnok-Békéscsaba-Lökösháza vonal a legjelentősebb, s az a megyét északnyugat-délkeleti tengely mentén tárja fel, melynek korszerűsítése előre haladott állapotúnak mondható. Az ország egyetlen számottevő repülőtere (Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér) a megye szempontjából a „jó oldalon” helyezkedik el, Budapest délkeleti előterében, megközelítése az M44-s autót teljes kiépítésével jóval kedvezőbbé válik majd.. Az alternatívaként szóba jöhető regionális nemzetközi repülőterek közül a határ magyar oldalán Debrecen a kiépültebb, de személyforgalmát csak charter gépek alkotják, így, bár a megye északkeleti negyede számára elvben elérhető, valódi alternatívát továbbra sem kínál. A román oldalon Temesvár repülőtere valódi nemzetközi légikikötő, személy és áruforgalma jelentős, de távolsága miatt legfeljebb Dél-Békés számára szolgál valós lehetőségként. A Békéscsaba-Gyula térségében megépült

repülőtér egyelőre semmilyen érdemi szállítási szerepet nem játszik, ennek megváltoztatására a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani.

A Tisza-vízgyűjtő, ezen belül a Körösök vízrendszere, mint vízi út potenciálja és kihasználtsága szerény, s ez várhatóan így is marad, hiszen hiányoznak a fejlesztéshez szükséges nemzetközi egyezmények. Az ország többi megyéjével, földrajzi nagytájával a kapcsolódási pontok száma érdemben nem bővült, legfeljebb korszerűsítési munkálatok zajlottak az utóbbi évtized során. Megfontolandó több kompátkelő lehetséges kiváltása, s így az átmenő forgalom számára való erőteljesebb kihasználása, s a rávezető úthálózati elemek megerősítése. E kapcsolódások a nagyobb térségi hálózatok kiépülése és megerősödése szempontjából, valamint a megye vállalkozói értékesítési horizontjának bővülése szempontjából látszanak fontosnak.

Békés megyében a gazdasági infrastrukturális hálózatok alapvetően kiépültek (vonalas infrastrukturális rendszerek) voltak már az ezredfordulón, de ezen belül a vízhálózatban, a szennyvízhálózatok létesítésében, az energetikai hálózatok fejlesztésében is jelentős előrelépés történt az elmúlt évek során. Az ipari parki hálózat lényegében minden gazdasági centrumot elért, de ezek kiépültsége, feltöltöttsége, az általuk nyújtott szolgáltatások köre igen heterogén. Komoly megújulás ment végbe a kisvárosok hagyományos (zömmel az 1960-as évektől induló vidéki iparosítás során elindult fejlesztésekhez kötődő) barmamezős ipari területeinek megújulása terén is (néhány városban ez oka az ipari parkok gyengébb mutatóinak), továbbra is akadnak befektetőre váró, jó adottságú telephelyek. A helyi gazdaság egyes elemeinek ezredfordulót követő leépülése szintén szabadított fel ipari, építőipari, raktározási célra kis ráfordítással alkalmassá tehető telephelyeket, ezek hasznosítása ipari parkok és önálló telephelyek létesítésével fokozatosan valósult meg.

Az ipari területek kialakításában élen járt Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata az Északi Iparterületen végre hajtott fejlesztéssel. A megye iparparkjainak többsége infrastruktúrával ellátott telkeket biztosít a vevők vagy bérlők számára, akik a telephelyük kialakítását a területen saját források felhasználásával, illetve további pályázati források igénybevételeivel fejlesztik.

A megye, mint fogyasztópiac a népességarányához mérten országos összevetésben szerény, a megyék átlagához viszonyítva is alacsony fizetőképes kereslettel rendelkezik. Ennek a keresletnek a bővülése az utóbbi öt év során csökkenésbe váltott, ami kevésbé támogatja a lokális keresletre termelő, azt megcélzó új, nagyléptékű fejlesztések tömeges érkezését a következő két-három év során. A kereslet csökkenésében országos folyamatok játszottak/játszanak főszerepet, hiszen a megyére jellemzően az eladósodott háztartások aránya nagyobb, így a megnövekedett részletek miatt kevesebb a másra fordítható szabad eszközök állománya.

A megye pénzügyi hálózata jól kiépültnek mondható és fontos szerepet játszik a gazdaság finanszírozásában.

Külföldi tőke, külföldi munkavállalás

Békés megye a rendszerváltás után egyetlen periódusban sem volt a külföldi tőkebefektetések kiemelt célterülete, azonban az elmúlt évtizedben kicsit javult a helyzet. Az ezred fordulót követően a külföldi tőkével működő cégek számában jelentős visszaesés következett be pár év alatt, melyet követően 2011-ig e cégek száma kismértékben emelkedett és elérte az eddig maximumot 195-t. A tendencia azonban nem folytatódott és a cégek száma újra csökkent 2012-ben, ekkor 190 megyei székhelyű céget tartottak nyilván, melyben a külföldi befektetők tőkearánya kizárólagos volt. 2012-2018 között számottevően tovább csökkent a többségi külföldi tulajdonú és a többségi belföldi tulajdonú vállalkozások száma is (ezek együttes száma 2018-ra 65-re mérséklődött).

A saját tőke állomány, a befektetők létszámának csökkenésétől függetlenül jelentősen megnőtt, a kizárólag külföldi tulajdonú cégek esetében 103,6 milliárd Ft-ra emelkedett. a többségi külföldi tulajdonúaknál stagnált 24-25 milliárd között (ebből a külföldi részesedés 18,4-ről 19 milliárdra, átlagosan 76,4%-ra). Ennél gyorsabban gyarapodott a hazai többségi tulajdonú vállalkozások saját tőkéje – 12 milliárdról 25,3 milliárdra – amelyen belül a külföldi tulajdonostársak részesedése 25%-ról 19%-ra, csökkent. Az egy vállalkozásra jutó saját tőke 271-ről átlagosan 502,5 millió Ft-ra emelkedett, ezen belül a külföldi tőke 210,7-ről 358 millió Ft-ra nőtt.

A megyében 2018 végén működő 114 külföldi érdekeltségű vállalkozás legnagyobb számban a kereskedelem (45), az iparban (65), valamint az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások ágazatban (35) működött. A megye agrár karaktere mutatkozik meg az itt létrejött vegyesvállalatok relatíve magas számában (13 db). Ezek mellett az

idegenforgalom (5), a szállítás-szállítmányozás-raktározás (12), vonzott nagyobb számban külföldi befektetőket. A saját tőkét tekintve az ipar koncentrálna a tőkeállomány közel háromnegyedét (66 milliárd Ft), amiből a külföldi részesedés meghaladja a 40 milliárdot, a megyébe érkezett külföldi tőkeállomány közel kétharmadát. A külföldi tőke aránya e cégek körében az ipari ágazatban eléri a 61%-ot. Közel 21 milliárd Ft külföldi tőke áramlott az ingatlan szektorba, ami e cégek tőkeállományának 98%-át teszi ki. 2 milliárd Ft-ot vonzott az agrárium (94%). E három ágazat koncentrálna a megyébe érkezett külföldi tőke 97%-át, s ideköthetők a legnagyobb átlagos vállalatméretek is (a tőkeállományt tekintve).

A KSH adatok alapján Békés megyében a külföldi munkavállalók száma nem éri el a százat, ezek jelentős hányada a mezőgazdaságba érkező idénymunkás, csekély számban az építőiparban foglalkoztatott segédmunkásokat, esetleg a (zömmel gyulai) idegenforgalomban munkát vállaló dolgozók jelenhettek meg (román nyelvtudással). A külföldi munkaerő számának látványos felfutásra tartósan továbbra sem lehet számítani, legfeljebb néhány nagyobb munkaerőt igénylő vállalat időszakos teljesítéseikhez kapcsolódóan várható munkaerő beáramlás. Az érkezők jelentős hányada magyar nemzetiségű, a határ közeli községekből, kisvárosokból ingázik át, zömmel a határtól 30 km-en belüli sávba. A határ román oldala felé történő, a magyar munkavállalók tömegeit megmozgató migrációról nincs tudomásunk.

de) A területi innovációs potenciál

A kutatás-fejlesztés területi eloszlása az elmúlt évtizedben nem változott jelentősen. A K+F-tevékenység 2018-ban is erősen a Közép-Magyarország nagyrégióban, ezen belül a fővárosban koncentrált. Az ország 3491 kutatóhelyének több mint a fele (52%) működött a nagyrégióban, munkát biztosítva a kutatással foglalkozók 61%-ának. Ennél magasabb, 69% volt a teljes munkaidősökre átszámított létszám aránya ebben a térségben. Az Alföld és Észak nagyrégió 950 kutatóhelyén a teljes K+F-létszám 22%-át foglalkoztatták. Számított létszámának súlya a 11%-os emelkedés ellenére 3,3 százalékpontot csökkent. Bár Dunántúlon az Alföld és Észak nagyrégióhoz képest mindhárom mutató tekintetében nagyobb volt az emelkedés, 2018-ban is a három nagyrégió közül a legkisebb súlyú maradt. Ebben a nagyrégióban működött a kutatóhelyek 21%-a, tényleges létszámuk nem érte el a 12 ezer főt. Számított létszámuk alig haladta meg az összes számított létszám 15%-át. (forrás: KSH, Kutatás-fejlesztés, 2018)

Békés megyében a kutatás-fejlesztési tevékenység szerényen van jelen a gazdasági életben, s a tudományos műhelyek száma, humán kapacitása is mérsékelt. A K+F éves költségvetése, teljesítménye alapján a megyék rangsorának végén foglal helyet. 2010 és 2013 kisebb ingadozással, de volt egy enyhe felfutás a kutatóhelyek számában és a dolgozók létszámában, míg ráfordításokban 2015-ig figyelhető meg (2013-ra 34 kutatóhely, 494 fő tényleges létszám, 2015-re 3,14 milliárdos ráfordítás), párhuzamosan az országos trendekkel. A növekedés 2013-at követően a kutatóhelyek és a létszám tekintetében, erősen csökkenő trendbe fordult át (2016-ban 18 kutatóhely, 261 fős létszámmal), míg a ráfordítások reálértéke 2016-ra érte el a minimumát egy nagymértékű csökkenéssel 1,08 Mrd Ft-ra, majd a visszaesést követően 2018-ra haladta meg folyóáron az 2,28 Mrd Ft-os nagyságrendet. A ráfordítások belső szerkezete 2012-2014 folyamán volt a legkedvezőbb, hiszen folyamatos emelkedés mellett 2014-re 1,3 mrd Ft-os nagyságrendű beruházásra került sor a folyó kiadások fedezése mellett. Ezt egy csökkenés követte, s bár 2016-ban a beruházások nagyságrendje még elérte a 432,6 millió Ft-ot, de a 2018-ra a beruházási összeg ismét jelentősen csökkent, ami arra utal, hogy a megye K+F szektora továbbra sem tudott motorjává válni a gazdasági innovációs folyamatnak.

A megye kutatás-fejlesztési szektorának kapcsolódása a gazdasági szereplőkhöz szerény, hasonló a nagy egyetemi központok megyéiben, vagy a fővárosban megfigyelhető struktúrához. A tágabb értelemben vett gépipar és fémfeldolgozás, valamint az élelmiszeripar K+F+I céges kutatóhelyen, vagy külső megrendeléseken keresztül megvalósított belső innovációs tevékenysége jelentős, de csak részlegesen épül egymásra az állami szféra kutatási kapacitásaival és eredményeivel.

2015-ös adatok alapján a K+F főtevékenységet végző vállalkozások száma alacsony volt (27 db), ebből a felsőoktatási karoknak otthont adó Békéscsabán 8, Szarvason 10, Gyulán öt vállalkozás működött. Emellett egyedül Orosházán alakult ki K+F tömörülés mindösszesen kettő cégközponttal. Az egy-egy dévaványai, muronyi vállalkozás megléte inkább csak színező elemnek tekinthető a térszerkezetben. A cégek egyike sem éri el a középvállalkozás

méretet a foglalkoztatást tekintve (50 fő, vagy nagyobb). A kisvállalkozás határt 2 cég (legalább 10 fő). Ez is jelzi az ágazat szerény jelenlétét a megye gazdaságában és az innovációs láncban betöltött mérsékelt szerepüket.

df) A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők

Az értéktermelés szintje

Hosszú időtávot tekintve az 1960-as évek közepén Békés megye az országos **átlag** 86%-án állt a nemzeti jövedelem termelését tekintve. Az 1970-es évek közepére, az országos átlagot meghaladó fejlődési ütemet produkálva nagyjából az országos átlag szintjére emelkedett a fajlagos mutató, ami 1995-ben az GDP mérésekor szintén ezen a szinten, 79,8%-ra mérséklődött. 2000-re, megszenvedve a transzformációs válságot, az egy főre jutó GDP az országos átlag 70%-a alá csökkent (67,6%), ami 2005-re 60% alá. A 60%-ot 2010 után is csak 2015-re sikerült újra elérni (60,9%). A 60% körüli értéktől nagyobb jellegű elmozdulás nem is történt. 2018-ban 60%-on állt a vizsgált mutató. 2018-ban összességében a megyék sorrendjében Békés hátulról a harmadik volt, nagyjából Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék általános fejlettségi szintje közötti értékekkel.

10. táblázat: Az egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Budapest	219,0	216,8	217,8	210,9	208,2	200,0	201,1	203,2	203,6
Pest	87,4	84,4	83,0	84,7	83,6	83,3	81,1	78,7	79,3
Fejér	87,7	93,6	93,9	97,0	98,9	103,8	105,3	104,8	101,8
Komárom-Esztergom	101,2	101,0	98,2	101,3	98,4	102,7	103,5	101,0	99,7
Veszprém	73,0	71,1	70,6	72,0	73,3	74,3	76,2	74,2	73,9
Győr-Moson-Sopron	121,5	123,3	116,8	120,8	126,4	130,6	134,0	126,0	121,8
Vas	86,7	89,8	94,4	97,9	99,1	97,7	98,6	95,6	90,8
Zala	86,5	80,6	85,4	76,9	79,2	81,8	76,7	77,6	75,8
Baranya	66,6	64,2	66,1	65,1	64,4	64,3	65,0	65,9	67,3
Somogy	63,7	64,0	63,4	64,8	61,2	62,6	62,8	64,8	65,8
Tolna	73,5	74,6	77,3	79,5	75,2	75,1	75,6	73,4	75,3
Borsod-Abaúj-Zemplén	60,0	60,6	60,7	62,6	65,0	71,2	70,3	74,7	73,6
Heves	68,5	67,3	65,6	70,5	69,8	71,5	73,3	73,1	74,6
Nógrád	44,5	44,7	42,8	43,8	43,9	44,4	43,8	44,4	44,5
Hajdú-Bihar	74,7	75,2	74,8	71,7	72,1	71,2	68,9	71,6	71,8
Jász-Nagykun-Szolnok	61,3	65,3	63,7	64,7	64,0	65,5	65,4	65,9	65,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	54,2	55,4	55,6	55,7	56,4	55,9	56,2	55,6	56,5
Bács-Kiskun	66,7	68,5	71,1	75,3	75,2	78,3	77,4	77,4	81,4
Békés	57,8	59,3	58,5	59,5	58,8	60,9	60,9	59,9	60,0
Csongrád-Csanád	73,7	73,0	75,4	74,5	76,3	75,2	74,1	74,0	73,5

Forrás: KSH

Tágabb – Európai Unió – kitekintésben a vásárlóerő-paritáson mért fajlagos GDP adatok tanúsága szerint Békés megye jóval az EU27 átlaga fele alatti gazdasági teljesítményre képes. 2000-2004 között – részben az erős Ft/Euro keresztárfolyam következtében – a fajlagos GDP közeledett az uniós átlaghoz (37,3%-ról 39,4%-ra). 2004-et

követően a felzárkózási folyamat megállt, illetve visszájára fordult. 2010-ben az uniós átlag 35,8%-a volt a megyei fajlagos GDP, nem függetlenül a magyar gazdaság fokozatos lassulásától, majd visszaesésétől 2006-ot követően. A vásárlóerő paritáson mért GDP 8,5-9,5 ezer Euro között ingadozott 2007-2010 között, az uniós tagság kezdete (2004) óta nem növekedett, aminek következménye a várt felzárkózás helyett további elmaradás lett a fejlett országok szintjétől. Az alábbi táblázatban látható, hogy Békés megye 2015-ben is 39,8%-on állt, így felzárkózási folyamat a 2010-es évek közepére sem indult be az EU átlagához képest.

11. táblázat: Egy lakosra jutó bruttó hazai termék az EU-28 átlagának százalékában (PPS alapján), 2015+ [%],

Név	Érték
Budapest	139,8
Baranya	43,2
Bács-Kiskun	51,7
Békés	39,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	48,2
Csongrád - Csanád	50,2
Fejér	70,9
Győr-Moson-Sopron	90,3
Hajdú-Bihar	49,1
Heves	47,4
Komárom-Esztergom	69
Nógrád	28,9
Pest	56
Somogy	42,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	37
Jász-Nagykun-Szolnok	43,9
Tolna	50,8
Vas	65,9
Veszprém	49,7
Zala	56,2

Forrás: KSH

A megye GDP termelése az országos átlaghoz képest 2010 és 2015 között kisebb ingadozásokkal 2,11%-ról 2,16%-ra nőtt (574-ről 751 milliárd Ft-ra). S bár 2018-ra 880 milliárd Ft-ra nőtt az értéke, országos átlaghoz képest csökkenés figyelhető meg, a 2015-ös 2,16%-ról 2,06%-ra. Ez a nagyságrend országos GDP termelés kicsivel több mint 2%-a, s az arány trendje nem erősödést mutat. Az értéktermelés nagyságrendje jelzi a megye marginális szerepét a hazai gazdaságban (2018-ban hátulról 4. helyet foglalta el). A visszaesésekkel tarkított teljesítmény azt is eredményezi, hogy a határ túlsó oldalán fekvő román megyék gazdasági bázisa fokozatosan túlnövi Békés megye jelentőségét, s a gazdasági kapcsolatok fejlesztésekor a megye a bedolgozói, alvállalkozói szerepbe kényszerülhet.

12. táblázat: Bruttó hazai termék (GDP) [piaci beszerzési áron] az országos átlag százalékában

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Budapest	37,83%	37,76%	38,01%	37,10%	36,95%	35,73%	35,97%	36,36%	36,47%
Pest	10,78%	10,50%	10,18%	10,44%	10,36%	10,41%	10,25%	10,09%	10,30%
Fejér	3,74%	4,00%	3,99%	4,12%	4,20%	4,41%	4,48%	4,46%	4,35%
Komárom-Esztergom	3,16%	3,28%	3,17%	3,43%	3,59%	3,97%	4,13%	4,37%	4,76%
Veszprém	2,61%	2,64%	2,66%	2,83%	3,10%	3,33%	3,51%	3,69%	4,04%
Győr-Moson-Sopron	5,46%	5,57%	5,26%	5,49%	5,78%	6,02%	6,23%	5,91%	5,78%
Vas	2,24%	2,31%	2,43%	2,52%	2,55%	2,52%	2,54%	2,47%	2,35%
Zala	2,49%	2,31%	2,43%	2,18%	2,24%	2,30%	2,14%	2,15%	2,09%
Baranya	2,62%	2,51%	2,53%	2,47%	2,43%	2,41%	2,43%	2,45%	2,50%
Somogy	2,03%	2,03%	2,03%	2,08%	1,95%	1,97%	1,97%	2,02%	2,04%
Tolna	1,71%	1,72%	1,80%	1,84%	1,73%	1,71%	1,72%	1,65%	1,68%
Borsod-Abaúj-Zemplén	4,13%	4,14%	4,20%	4,30%	4,42%	4,81%	4,71%	4,97%	4,86%
Heves	2,12%	2,07%	2,03%	2,17%	2,14%	2,18%	2,23%	2,21%	2,25%
Nógrád	0,90%	0,90%	0,87%	0,88%	0,88%	0,88%	0,86%	0,87%	0,86%
Hajdú-Bihar	4,04%	4,06%	4,09%	3,92%	3,93%	3,88%	3,75%	3,89%	3,89%
Jász-Nagykun-Szolnok	2,38%	2,52%	2,49%	2,52%	2,48%	2,51%	2,50%	2,51%	2,47%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3,02%	3,07%	3,17%	3,17%	3,21%	3,20%	3,22%	3,18%	3,21%
Bács-Kiskun	3,51%	3,60%	3,73%	3,95%	3,93%	4,08%	4,02%	4,01%	4,20%
Békés	2,11%	2,14%	2,13%	2,15%	2,11%	2,16%	2,14%	2,08%	2,06%
Csongrád-Csanád	3,11%	3,08%	3,12%	3,07%	3,14%	3,10%	3,04%	3,03%	3,01%

Forrás: KSH

Az értéktermelés ágazati sajátosságai

Az megye gazdaságának ágazati összetételét és annak változását legérzékenyebben a bruttó hozzáadott érték, illetve a foglalkoztatottak megoszlásaival szemléltethetjük. Békés továbbra is az egyik leginkább agrárkarakterű megyéje az országnak: a 2016-os GDP-ből 16,8%-ot adott a mezőgazdaság, – míg a vidéki átlag 6,8%, de a rangsorban Békés után következő Somogyban is csupán 11,9% ez az adat –, és az ágazat hatékony is, mivel a foglalkoztatottaknak csupán 10,3%-a dolgozott itt a 2016-os mikrocenzus szerint. Így az egy lakosra jutó mezőgazdasági GDP is kimagasló, minden más megyéét messze meghaladó volt 2016-ban (a vidéki átlag 191%-a!) A másik két nemzetgazdasági főág jelentősége azonban ma már egyértelműen nagyobb Békésben is: az ipar–építőipar GDP-részesedése ugyanis 24,9%, (a foglalkoztatottakból 27,5%), a vezető szerep pedig a szolgáltatásoknak jut (GDP: 58,3%, foglalkoztatás: 62,2%). A szolgáltató ágazatok aránya a vidéki átlag körüli (a 9-10. hely a megyék sorrendjében), az ipar viszont jelentősen kisebb szerepű (az ipari GDP arányát tekintve Békés a 16., foglalkoztatási súlya alapján 13. a megyék között). Az egy lakosra jutó ipari termelési érték is messze elmarad a vidéki átlagtól, 2017- ben is csupán annak 43,5%-át tette ki.

Beruházások

2010 és 2015 között a megyében a beruházási aktivitás folyamatos növekedést mutatott. A 2010-es 73 mrd Ft-ról 2015-re 215 mrd Ft-ra emelkedett. 2015-ről 2016-ra egy nagymértékű 58%-os visszaesés volt megfigyelhető (215

mrd Ft-ról 90 mrd Ft-ra), mely után megint növekedésnek indult és a 2017-es 102 mrd Ft-ról 146 mrd Ft-ra ugrott az értéke. Az egy főre jutó beruházások teljesítményértéke az országos átlagtól jelentős mértékben elmaradt szintet mutat. 2010-ben az országos átlag 52%-át érte el, mely 2018-ra javulást mutatott, és az 56%-os szintet sikerült meghaladnia.

A beruházásokon belül Békés megyében a gépek, berendezések, járművek aránya 2010 és 2018 között folyamatosan ingadozott. 2010-ben az összes beruházások 38%-át tette ki ez az érték, mely 2015-re 29%-ra is csökkent. Ekkor jelentős elmaradás volt megfigyelhető az országos 51%-os arányhoz képest. Ezt követő évre viszont egy látványos megugrás történt 51%-ra, mely után 2017-ben az országos 54%-ot is meghaladta 1%-kal.

Az országos és a megyei beruházási volumen nagyjából hasonló képet mutatott a vizsgált időszakban. 2010 és 2015 közötti növekedés után 2016-ra egy visszaesés volt megfigyelhető, melyet egy újbóli nagyon megugrás követett.

13. táblázat: Beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint (2010–2018)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Beruházás összesen (millió Ft)	73 149	80 404	97 802	127 884	181 419	215 029	89 939	101 634	145 881
Épületek és egyéb építmények aránya	59%	54%	54%	63%	66%	69%	45%	41%	50%
Gépek, berendezések, járművek aránya	38%	43%	42%	34%	32%	29%	51%	55%	48%

Forrás: KSH

Négy gazdasági ág mutat tartós, magas arányt a beruházásokból. A mezőgazdaság 2015-től folyamatos növekedést mutatott 2018-ig és minden évben 10 milliárd Ft-os nagyságrend felett investált a termelés feltételeinek megújításába. 2018-ban ez az érték elérte a 35 milliárd Ft-ot is. A feldolgozóipar 2017-ig nagyjából kétszeresét fordította beruházásokra, míg 2018-ban a mezőgazdasági szektor előzte meg nagymértékben a feldolgozóipari befektetéseket. A többi időszakban ez az érték egymáshoz közelítő értékeket mutat. Míg a 2000-es években a feldolgozóipar hosszú időtáv átlagában is nagyjából kétszeresét költötte beruházásokra a mezőgazdasághoz képest, a mostani vizsgált időszak végére ez az érték kiegyenlítődött a két gazdasági ág között. A kereskedelmi szektor 2015-től egy kisebb megingással fokozatosan növekvő értéket tudott produkálni, mely a 2019-es évre az 5 milliárd Ft feletti értéket is elérte. 2015-től folyamatosan látjuk, hogy a szállítás-szállítmányozás gazdasági ág szerepe, hogy csökkent és érte el 2018-ra a mélypontját (7,5 milliárd Ft-ról 0,7 milliárd Ft-ra), mely 2019-re újra 5 milliárd Ft felett produkált. Emellett az alapvetően állami szféra által dominált közigazgatásban és oktatásban mutatható ki egy, vagy több kiugró év a beruházási aktivitásban.

14. táblázat: A Békés megyei gazdasági szervezetek beruházásainak értéke és indexe gazdasági ágak szerint (millió Ft)

Gazdasági ág		2015	2016	2017	2018	2019	2020 I. félév
A	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	10 400	12 799	15 314	35 633	24 135	12 814
B	Bányászat, kőfejtés	...	...	...	12	...	...
C	Feldolgozóipar	19 143	21 315	29 188	2 119	30 931	15 440
D	Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	...	...	...	30	...	...
B+C+D	Ipar, víz- és hulladékgazdálkodás nélkül	19 370	21 431	29 264	2 161	31 553	16 350

Gazdasági ág		2015	2016	2017	2018	2019	2020
E	Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	65 621	1 730	4 918	77	8 410	2 422
B+C+D+E	Ipar	84 990	23 161	34 182	2 238	39 963	18 772
F	Építőipar	2 132	2 278	2 215	2 464	5 184	1 800
G	Kereskedelem, gépjárműjavítás	3 043	4 100	3 889	4 650	5 277	2 178
H	Szállítás, raktározás	7 537	4 285	3 239	723	5 654	2 177
I	Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	357	410	652	1 824	1 404	389
J	Információ, kommunikáció	654	237	162	877	108	102
K	Pénzügyi, biztosítási tevékenység	61	52	147	951	86	2
L	Ingatlanügyletek	1 179	1 302	2 097	5 177	3 300	883
M	Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	421	431	521	3 887	818	193
N	Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	634	651	498	1 244	1 422	661
O	Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	11 565	3 120	4 383	2	8 427	3 223
P	Oktatás	1 484	964	2 918	1 603	4 497	2 115
Q	Humán-egészségügyi, szociális ellátás	6 448	919	2 514	1 136	2 984	1 341
R	Művészet, szórakoztatás, szabad idő	1 512	422	1 038	1 148	4 492	1 797
S	Egyéb szolgáltatás	283	211	132	1 637	474	76
A-S	Összesen	132 699	55 343	73 901	65 197	108 227	14 373

Forrás:KSH

e) Társadalmi környezet

ea) Kulturális adottságok, értékek

Békés megye kedvezőtlen demográfiai mutatói különösen hangsúlyossá teszik a megye népességmegtartó erejének kérdését, melynek megőrzésében, erősítésében a kötődésnek, identitásnak, kulturális, közösségi tevékenységeknek kiemelt szerepe van. A kultúra azonban nemcsak identitásképző, hanem társadalomszervező és gazdaságfejlesztő erő is: közösségeket hoz létre, belső energiákat dinamizál, munkahelyeket teremt, fokozza a térség versenyképességét, kreativitásra és innovációra ösztönöz. Jelentős szerepet tölt be szolgáltatásaival és képzéseivel az életen át tartó tanulás támogatásában. Békés megyében a könyvtári szolgáltatások révén egyenlő esélyű hozzáférést biztosítanak az érdeklődők számára a kulturális örökséghez és a legfrissebb tudás valamint információk elsajátításához. Békés megyében összesen 312 közművelődési intézmény működik, amelyből 82 települési könyvtár, 10 nemzeti, szak-, munkahelyi, felsőoktatási és egyéb könyvtár, 34 múzeum és 5 levéltár. A közművelődési intézmények száma a dél-alföldi régiót tekintve itt a legmagasabb, a régióban működő intézmények 45,7%-a a megyében található.

A közművelődéshez kapcsolódó megyei látogatások számát a következő táblázat foglalja össze.

15. táblázat

2018. évi látogatói statisztika a közművelődéshez kapcsolódóan régiós viszonylatban						
Megye	Közösségi rendezvények látogatói (fő)	Szórakoztató rendezvények látogatói (fő)	Színház látogatás (fő)	Hangverseny látogatás (fő)	Mozi látogatás (fő)	Múzeum látogatás (fő)
Bács-Kiskun megye	614 00	461 000	162 000	10 000	503 000	234 000
Békés megye	425 000	521 000	141 000	3 000	241 000	156 000
Csongrád-Csanád megye	343 000	342 000	245 000	94 000	755 000	257 000

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2018.

A könyvtárak közösségi szolgáltatásaikkal és a felnőttképzés támogatásával segítik elő a lakosság életminőségének javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését.

A kultúra természeténél fogva folyamatosan változik, mozgásban van, átalakul és időről időre megújul. Ebben a helyben elérhető kulturális, könyvtári, múzeumi, levéltári, művészeti és közművelődési intézmények értéknövelt szolgáltatásainak, a kulturális rendezvényeknek, a program-és foglalkozássorozatoknak, eseményeknek és a közösségi szerveződéseknek van meghatározó szerepe. Statisztikai adatokkal azonban csupán az intézményes szolgáltatások és azok igénybevétele közelíthető, ami koránt sem képes ezt az összetett rendszert, hatásmechanizmust szemléltetni.

A helyzetet tovább árnyalja, hogy a civil szektor aktivitásának köszönhetően megyei szinten több száz önkéntes dolgozik nap, mint nap e területen, mely aktivitás meg sem jelenik a statisztikákban. Az önkéntesek tevékenysége, miután a kulturális közösségek szoros kapcsolatot ápolnak a közművelődési, könyvtári, múzeumi és levéltári intézményekkel.

A közművelődésre az elmúlt évtized egészében az önkormányzati támogatás, állami normatív hozzájárulás csökkenése jellemző, sajnos egyre nagyobb ütemben. A kieső bevételeket a szervezetek, intézmények pályázati és szponzori támogatásokból igyekeznek pótolni, a gazdasági válság és az állami, önkormányzati költségvetések nehéz helyzete miatt azonban ez egyre nehezebb feladat.

A közösségi művelődés a társadalmi, gazdasági változások ellenére központi fontosságú a lokális társadalmak életében, közösségépítő, identitástudatot erősítő hatása van. A közösségi művelődés fontos szerepet tölt be Békés megye társadalmi kohéziójának erősítésében, az itt felhalmozott értékek, hagyományok, tudástőke, a megye felemelkedését segíthetik és a gazdasági életre is ösztönző hatással lehetnek. A közösségi művelődésbe fektetett anyagi- és humán erőforrás a XXI. század helyi társadalmában különös jelentőséggel bír és kulcsszerepe lehet a megye fejlődésében.

A társadalmi változásokból adódóan meghatározó szerepe van még a kulturális civil szektornak. Fontos a helyi közösségek létrejöttének ösztönzése, bátorítása. Továbbra is fontosnak tartjuk a közművelődési, település-közösségfejlesztő informális közösségek, civil szervezetek járási, megyei, regionális, országos és nemzetközi kulturális kapcsolatainak segítését, gondozását és tervezési dokumentumokban történő megjelenítését.

Békéscsaba Megyei Jogú Város az Agóra-program keretében 2013 januárjában adta át a Csabagyöngye Kulturális Központot (amely mára 6 telephelyen működő integrált közművelődési intézmény), amely azóta nem csupán a megyeszékhely, hanem a megye valamennyi kultúrát kedvelő lakójának számára nyújt teret. Gyula város szintén e program keretében a 2015. évi felújításának köszönhetően térségi agórát (Erkel Ferenc Művelődési Központ) hozott létre (a kulturális vidékfejlesztés okán 9 partnertelepülés bevonásával), annak érdekében, hogy az új multifunkcionális közösségi központ a térség lakói számára a kultúra és a szórakozás programjainak színterévé váljon.

Békés megye identitását jól példázza, hogy területén közel 34 múzeum lelhető fel. A Békéscsabához számtalan szállal kötődő, Munkácsy Mihálynak állít emléket a megyeszékhelyen a Munkácsy Múzeum, ahol a világ legnagyobb Munkácsy gyűjteménye található.

A Himnusz zeneszerzője és a magyar opera megteremtője, Erkel Ferenc Gyulán született. A város híres szülőttére szülőházában berendezett állandó kiállítással emlékezik a város.

A megye épített örökségének kínálata szintén egyedülálló a régióban. A térségi vonzerő jelentős képviselője Közép-Európa egyetlen ép, síkvidéki gótikus stílusban épült téglavára a több mint 600 éves Gyulai Vár, melynek felújított termei és kiállításai évről-évre egyre több látogatót vonzanak.

A megyében számos kastély, többek között a gyulai Almásy-kastély, a szarvasi Bolza-kastély, a szabadkígyósi Wenckheim-kastély, valamint a lőkösházi Vásárhelyi-Bréda kastély és a mezőhegyesi Nemzeti Ménesbirtok és Tangazdaság is várja a látogatókat.

A megye identitásának meghatározó eleme a térségben élő szlovák, román, német, szerb, nemzetiségek és a roma etnikum hagyománya, kultúrája. Az itt fellelhető értékek őrzése terén kiemelkedő szerepet vállalnak a kisebbségi önkormányzatok és civil szervezetek, rendezvényeikkel, nemzetközi kapcsolataikkal szervesen integrálódtak a megye közművelődésébe, programjaikat többségében a településeken található művelődési intézményekkel együttműködésben valósítják meg.

Békés megyében jelentős a roma kisebbség, az integrációjukban, a leszakadásuk elkerülését segítő felnőttképzési programok megvalósításában a közösségi művelődés fontos szerepet láthat el. A gazdaságfejlesztést szolgáló közművelődési innovációk segítségével a halmozottan hátrányos helyzetben élők életesélyének növekedését, mindennapi lét- és munkakultúrájának fejlesztését szolgáló programok valósulhatnak meg.

Ugyanilyen meghatározó elemei a megyei identitásnak, a határon átnyúló kulturális kapcsolatok, mely a határ-menti területen a romániai Arad és Bihar megyével, míg az erdélyi területen a romániai Hargita és Kovászna megyével jellemző. A megyék közötti együttműködéseknek mára már hagyománya van, évtizedek óta kiemelten fontos a határ-menti összefogás, valamint az erdélyi magyarokkal való kapcsolattartás.

A kulturális közösségek szoros kapcsolatot ápolnak a közművelődési, közgyűjteményi intézményekkel, aktívan igénybe veszik a közösségi tereket. A megye közművelődési életének irányítói meghatározó feladatnak tekintik a helyi társadalom működésével összefüggő elemzések és fejlesztési programok készítését, azok hasznosítását, valamint a hátrányos helyzetű településeken a helyi közösségfejlesztő folyamatok elindítását.

Békés megye kultúráját talán a sokszínűség jellemzi leginkább, melynek alapját a hagyományok és a helyi kulturális értékek biztosítják, és amely megőrzésében, ápolásában a helyi közösségek szerepe meghatározó. A megye országos jelentőségű komolyzenei és képzőművészeti örökséget hordoz, melynek ápolását kiállítások, emlékhelyek sora őrzi. E hagyományok ápolásában a komolyzenei együtteseknek, rendszeres koncerteknek, zenei találkozóknak és a zene szeretetét, művelését továbbvivő magas színvonalú képzést biztosító műhelyeknek meghatározó szerepe van.

A képzőművészeti hagyományok továbbvitelében a kortárs alkotók aktivitása kiemelkedően fontos, ami nemcsak a képzésben, a tehetségek feltárásában és kibontakoztatásban jelenik meg, hanem az értékek közvetítésében is, mely rendszeres kiadványokban, országos jelentőségű állandó és időszakos kiállításokban, látogatott galériákban és rendszeresen szervezett alkotótáborokban jelenik meg.

Az irodalom és színházművészet több jeles alkotója kötődik a megyéhez. A békéscsabai Jókai Színház rendszeres színházi előadásai mellett a Gyulai Várszínház rendezvényei és a Szarvasi Vízi Színház nemcsak a hazai, hanem nemzetközi érdeklődésre is számot tartó előadásokat tár a közönség elé.

Békés megye sokszínű néprajzi, nemzetiségi hagyományai az irodalmi alkotások és a tárgyi emlékek (népi iparművészeti alkotások, tájházak, hagyományos ételek) mellett a népzene és néptánc nemcsak magas szintű és elismert, hanem valóban kiterjedt, szinte hálózatosan felépülő rendszerében él tovább. Szinte nincs olyan térsége a megyének, ahol nem működne nemzetközi, vagy országosan elismertségű, minősített együttes és az ahhoz kapcsolódó utánpótlás nevelés, képzés. A megye városai rendszeresen adnak otthont népzenei, néptáncos

fesztiváloknak, versenyeknek, találkozóknak, illetve gyakori vendégei a hazai és nemzetközi rendezvényeknek, fesztiváloknak.

A néprajzi, nemzetiségi hagyományok továbbélésének fontos területe a vidék sajátos ipari, illetve mezőgazdasági és állattenyésztési gyakorlat, termelési kultúra megismerése, megőrzése és továbbadása. Békés megye komoly nyomdaipari, tégl- és cserépipari hagyományokkal rendelkezik, melyek fontos erőforrást jelentenek a modern ipari és szolgáltató tevékenység alakulásában. A megye hús és malomipari hagyományai ma is keresett termékek sokaságát jelenti, a megyéből származó dinnye, és gyümölcspárlat (szilvapálinka) keresett élelmiszeripari termékek. E termelési tradíciók erősítésében fontos szerepet töltenek be a megye szinte minden térségében évről-évre megrendezésre kerülő nemzetközi (Csabai Kolbászfesztivál), országos és helyi jelentőségű gasztronómiai fesztiválok.

A megye természeti-táji értékeihez számos kulturális vonatkozás kapcsolódik. A dévaványai Sterbetz István Tűzokvédelmi Látogatóközpont, a biharugrai Bihari Madárvárta, a Kardoskúti Madárvonulás Múzeuma, a szarvasi Körösvölgyi Állatpark, a puszták, legelők, holtágak, halastavak, vizes élőhelyek, ártéri erdők sokasága vonzza a természeti értékeket kedvelő érdeklődőket, melyek sajátos mozaikos elhelyezkedése a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság gondozásában kap szakszerű védelmet és gondozást. Jelentős természeti és egyben kulturális értéket képviselnek a – törvény erejénél fogva védett – kunhalmok, melyek a Kárpát-medencében a magyarságot megelőző kultúrák temetkezési helyei, illetve országos jelentőségű kultúrtörténeti értékkel bír a Vésztő-Mágor Történelmi Emlékhely.

A magyar országgyűlés 2012. április 2-án elfogadta a magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt. Ennek végrehajtásáról a 114/2013. (IV. 16.) Kormányrendelet intézkedik. A törvény alapvető célja számba venni és dokumentálni nemzeti értékeinket, és ebből külön adatbázist alkotni.

A Békés Megyei Önkormányzat Közgyűlése a 39/2013. (VI.6.) KGY. sz. határozatával 2013-ban alakította meg a Békés Megyei Értéktár Bizottságot a nemzeti és megyei örökség megőrzésének érdekében, hogy a megyében fellelhető értékeket összegyűjtse, az arra érdemeseket pedig a nemzeti értéktárba vagy a hungarikumok közé ajánlja. A Békés Megyei Értéktár Bizottság munkáját 8 albizottság (agrár-és élelmiszer gazdaság, egészség és életmód, épített környezet, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, természeti környezet, turizmus, vendéglátás, gasztronómia) segíti.

A Békés Megyei Értéktárba kerülő értékek jelenleg az 53 Békés megyei településen működő értéktár, összesen közel 1200 darab értékéből kerültek, illetve kerülnek kiválasztásra. A Békés Megyei Értéktár munkájának köszönhetően az elmúlt évek alatt, 2 hungarikuma és 64 megyei értéke lett Békés megyének. Megyei kötődésű hungarikumaink az agrár-és élelmiszer gazdaság kategóriából a „*Csabai kolbász vagy Csabai vastagkolbász*”, illetve a „*Gyulai kolbász vagy Gyulai Pároskolbász*”.

eb) Területi identitás, civil aktivitás

A lakókörnyezethez, településhez, térséghez való kötődés, másként fogalmazva a területi identitás fontos területfejlesztési erőforrás. A területi identitás erősítése így minden település, térség számára kiemelkedően fontos feladat. Ebben a táj, a természeti környezet éppúgy megjelenik, mint a perspektívát jelentő gazdasági élet, vagy a kultúra tárgyiasult, műemlékekben, népviseletben, a népi építészet hagyományaiban, helytörténeti és helyismereti dokumentumokban, intézményekben, rendezvényekben vagy csak szokásokban, hagyományokban, szemléletben megjelenő elemei. Bár a felsorolás látszólag elválasztja az identitás erősítésében fontos szerepet játszó tényezőket, ezek a valóságban szorosan, szinte elválaszthatatlanul forrnak eggyé és jelennek meg a tradicionális gazdálkodás ma is piacképes, specializált termékeiben, a turisztikai szolgáltatásokban, a helyi közösség összetartását, aktivitását jelentő programokban, rendezvényeken és a mindennapi élet szinte minden területén.

Békés megyét a turisztikai attrakciók, kulturális programok, rendezvények, intézményes szolgáltatások szervezésében, a tradicionális termékek előállításában és piacra juttatásában, a műemlékek, a helyi és megyei gyűjtemények digitális hozzáférhetőségében, táji természeti értékek védelmében is széleskörű, sikeres tevékenység jellemzi. Ennek értelmében a települési, térségi (tájegységre, néprajzi egységre vonatkozó) identitás nemcsak jelen van, nemcsak jellemző a megye szinte minden részegységére, hanem az itt élő emberek mindennapi döntéseit befolyásoló, alakító tényezőt jelentenek.

A megyét ebben az értelemben tehát egy hasznosítható erőforrásként értelmezhető sokszínűség jellemzi, mely sokszínűség összeköti, egybekapcsolja az megye nemzetiségeit, továbbbővíti hagyományait, termelési tradíciót, értékeit, tárgyi és szellemi emlékeit, kulturális javait, szokásait, illetve a sokszínűséget támogató, elismerő befogadó szemléletet, együttműködési szándékot, nyitottságot. Bár a néprajzi, táji, települési identitások egyértelműen erősebbek, a fenti értelemben bizonyosan beszélhetünk megyei identitásról, mely nemcsak erősebb a más megyékre jellemzőnél, hanem a megye egészét átfogó. E megyei identitást erősíti az a szemlélet, mely immár szervezeti formát is öltve nem konkurens szereplőként, nem riválisként, hanem szövetségesként tekint a szomszéd városra. Ennek elsősorban Békéscsaba és Gyula vonatkozásában van jelentősége, de Békés, Orosháza és Szarvas is meghaladva a rendszerváltáskor még jellemző széthúzást együttműködő partnerré vált. A megyei identitás erősítésében lényeges szerepe van a térség egészének arculatát alakító „Körösök vidékének”, az élővíznek, a csatornák hálózatának, a holtágoknak és azok összehangolt hasznosításának. Szintén lényeges identitáserősítő elem a közös sors, hányattatás, a hátrányok, az elmaradottság megélése és az annak meghaladása érdekében közösen mozgósított erőforrások, az összefogás.

Amíg tehát a megyei identitás esetében annak egyértelmű erősödéséről beszélhetünk, addig a regionális identitás formálódásának nagyon kevés jelét érzékelhetjük. Békés megye térségei közül lényegében csak a déli területek kapcsolódnak Szeged széles értelemben vett regionális vonzásteréhez. Az északi részek ezzel szemben Debrecen, míg a megye középső része a 44-es sz. főút és a vasút közlekedési folyosójára felfűződve a regionális funkciókat tekintve inkább Kecskeméten keresztül Budapest táj vonzáskörébe tartozik.

A civil szektor klasszikus szervezeteinek nevezhető alapítványok és egyesületek mellett az elmúlt években új típusú nonprofit szervezetek jöttek létre és a szektor belső szervezete is jelentősen átalakult. Békés megyében 2017-ben összesen 2223 nonprofit szervezet működött, közülük 1371 egyesületi, 634 alapítványi, 86 non-profit gazdasági és 59 szakmai, munkáltatói érdek-képviselői formában. A megyében működő non-profit szervezetek száma nem sokkal alacsonyabb, mint az országos, valamint a régiós átlag (KSH, 2018).

A nemzetközi és az országos folyamatokkal összhangban azonban egyértelműen kijelenthető, hogy Békés megye – hasonlóan a kisebb megyeszékhelyű, nagy egyetemi központtal, kiemelkedő kutató intézményekkel, regionális központi szerepkörökkel nem rendelkező megyékhez – áldozata az ún. „brain-drain” („agyelszívás”) jelenségnek. A helyben és helyből elérhető munkapiac a legmagasabb minőségű szakemberek számára sem a felsőoktatásban, sem a kutatás-fejlesztés területén, sem a magas szintű közigazgatásban, vagy a nemzetközi kapcsolatokban, és a kiemelt üzleti szolgáltatásokban sem kínál elégséges foglalkoztatási lehetőséget a tehetséges, ambícióval rendelkező munkavállalók számára.

A megye középfokú képzési szervezete széles körűnek mondható, hiszen a legtöbb szakma esetében elérhető az érettségihez kötött, vagy az érettségit nem igénylő szakma elsajátításának lehetősége. A legszélesebb, legkiépültebb képzési szervezet a megyeszékhelyre, azzal szinte megegyező szerkezetben Gyulára, valamint kissé szűkebben körben Orosházára és Szarvasra jellemző.

A szakképzési rendszer alapvetően humán, gazdasági, műszaki, illetve a megye jellegéből adódóan agrár szakterületekre összpontosul. A különböző szakterületek képzési területileg jól eloszlanak, a legtöbb képzés több városban is elérhető.

A Központi Statisztikai Hivatal 2018. évi megyei adatai alapján a nappali rendszerű iskolai oktatás keretein belül összesen 2180 fő szerzett érettségit, valamint összesen 1627 fő tett sikeres szakmai vizsgát. Ezekkel a számokkal a megye a régiós átlag alatt maradt, a végzettek száma a régió 3 megyéjét tekintve pedig minden esetben sereghajtóként szerepel (igazodva a régió legalacsonyabb megyei lakosságához).

Ugyanakkor a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek adatai egyértelműen bizonyítják, hogy tehetséges, felkészült fiatalok élnek a megyében, hiszen a továbbtanulni készülő diákok különböző felsőoktatási intézmények képzéseire nyerne felvételt, pl.: a környező nagy múltú tudományegyetemekre (Szeged, Debrecen). Ezzel szemben a megyében elérhető felsőoktatási képzések, az elmúlt évek jelentkezési adatait tekintve nem eredményeznek nagy mennyiségű hallgatóságot.

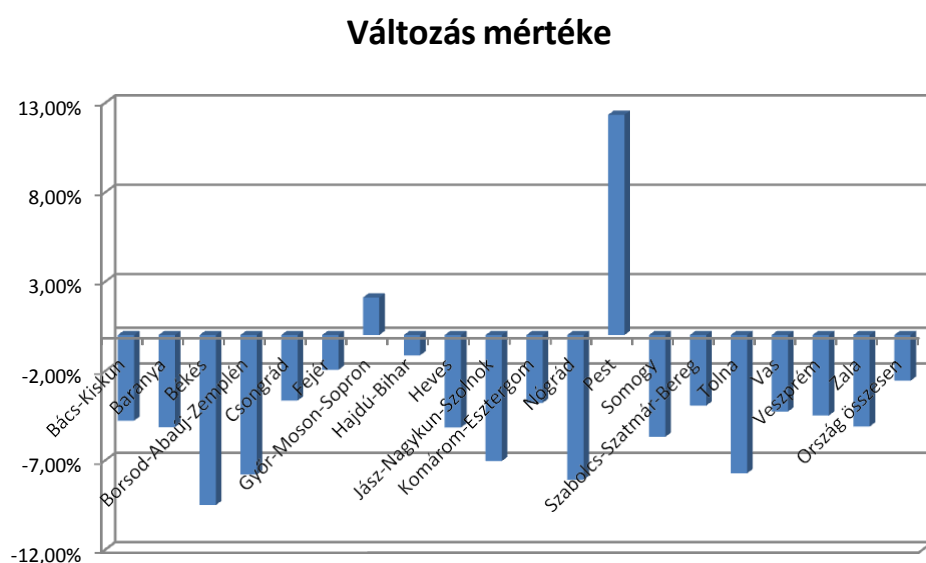
ec) Humán erőforrások

Népességszám, népsűrűség

Békés megye lakónépessége, összhangban az ország egészére jellemző folyamatokkal, az elmúlt bő évtizedben folyamatosan csökken. Békés megye lakónépessége 2019. január 1-én 334.264 fő volt.

A megye népességszámának 2000-es évekbeli alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a 2001-es népszámlálás óta 2010-ig eltelt egy évtized során – az országos átlagnál (1,83%) közel ötször(!) rosszabb - mintegy 8,8%-os csökkenés következett be.

42. ábra: A magyarországi megyék népességváltozásának mértéke a két népszámlálás között



Forrás: Saját szerkesztés, KSH Népszámlálás 2001, 2011 adatok alapján

A megye lakónépessége 2001 és 2010 között majdnem 35 és fél ezer fővel csökkent. Összehasonlításképpen: ez azt jelenti, hogy a megye lélekszáma egy – a megye második legnépesebb városa - Gyula nagyságú város népességét is meghaladó mértékben csökkent az elmúlt évtized során. A 2010-től napjainkig eltelt időszakban némileg csökkent ugyan népességvesztés évenkénti átlagos értéke.

A legutóbbi 8 év során évente átlagosan 3.566 fővel csökkent a megye népessége, ami némileg jobb a megelőző 2001-2010 közti időszak átlagos évi 3.944 fő csökkenésénél. De még így is 2010 és 2019 között 32.000 fővel fogyott a megye népessége. Ez egy Orosháza nagyságú város népességének elvesztésével egyenlő. Az átlagos népsűrűség a megyében 60 fő négyzetkilométerenként, ami a 105 fő/km²-es országos átlag alatti, ezzel az értékkel Békés megye (Bács-Kiskun megyével együtt) az ország harmadiknegyedik legritkábban lakott megyéje. A népesség területi elhelyezkedése a megyében - a sajátos településhálózati adottságok, azaz a megye keleti szélén lévő két legnagyobb város következtében - meglehetősen kiegyenlítetlen. A nagyobb népességtömörülések a megye városai térségében összpontosulnak. Ezek közül is kiemelkedő a megye keleti részén a Békéscsaba-Gyula(-Békés) városi térségben kialakult relatíve nagyobb népességtömörülés, de a Békéscsaba körül kialakult agglomerálódó térségben is a megyei átlagnak több mint kétszerese a népsűrűség. A Sarkadi járás és a megye középső, Orosháza – Békéscsaba – Gyomanedrőd közötti vidékei a legritkábban lakottak. Ezekben a térségekben igen alacsony, 25 fő/km² alatti a népsűrűség. A legkisebb népsűrűségűek a Szeghalmi, Sarkadi és a Mezőkovácsházai járások, a legsűrűbben lakott a Békéscsabai. Ez utóbbi az egyedüli a megyében, ahol az országos átlagot (105 fő/km²) meghaladó a népsűrűség (134 fő/km² 2012-ben.).

Népesedési folyamatok

A megyében élő népesség fogyása a megye területén belül nem egyenletes, a csökkenés jelentős területi differenciát mutat.

16. táblázat: Békés megye járásainak lakosság számának változása (2010; 2017)

	2010 (fő/járás)	2017 (fő/járás)	Változás (%)
Békéscsabai	86823	80021	-7,8
Békési	38157	35197	-7,8
Gyomaendrődi	24328	22787	-6,3
Gyulai	43064	39698	-7,8
Mezőkovácsházai	39731	38268	-3,7
Orosházi	52176	49016	-6,1
Sarkadi	22942	22203	-3,2
Szarvasi	29485	26774	-9,2
Szeghalmi	29850	28474	-4,6
Megye összesen	366556	342438	

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A népességcsökkenés kivétel nélkül a megye összes járását sújtja. Csupán a csökkenés mértékében vannak – számottevő - eltérések. A kétezres évek elején még relatíve kisebb csökkenést mutató Békéscsabai és Gyulai járás népessége erősebben fogy az átlagosnál. Ennél nagyobb arányú csökkenést csak a Szarvasi járásban tapasztalni. Mivel Békéscsaba és Gyula térsége a megye legnagyobb népességtömörülései is egyben, az itt mért egyaránt 7,8%-os fogyás effektíve népességszámban is közel 7 ezer, illetve 4 és fél ezer főt jelent. A kétezres évek első évtizedében még a megye D-i periferiáján az országhatár mentén, valamint a megye ÉK-i térségében volt jelölhető ki egy-egy olyan összefüggő településcsoport, főként a megye relatíve dinamikusabb központi térségeitől távolabb fekvő kistelepülések, rohamosan veszítettek népességükből. A megye külső periferiáin elhelyezkedő Sarkadi és Mezőkovácsházai járás településeiben a legkisebb a népességfogyás mértéke. Korábban ezek a térségek nagyobb ütemben veszítettek népességükből. Ugyanakkor korábban a megye városi térségei - az Orosháza-Békéscsaba-Gyula közötti térség, illetve a Szarvas-Gyomaendrőd-Szeghalom térség - valamennyire képesek voltak ellensúlyozni a vidék erőteljes fogyását, mára pont ezek a várostérségek népességvesztése erősödött fel.

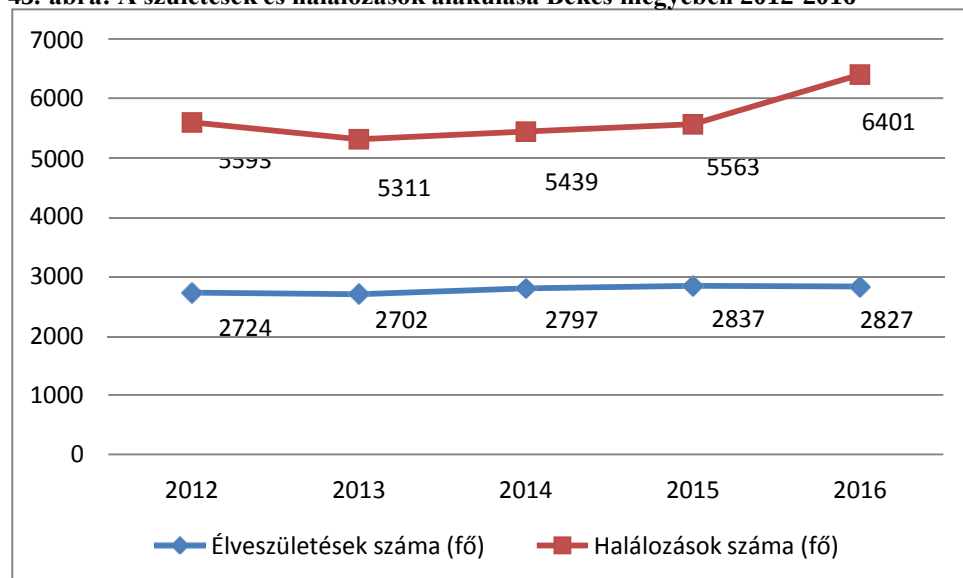
Természetes népmozgalom

A lakónépesség számának alakulását az élveszületések és halálozások különbségéből adódó természetes szaporodás valamint az állandó és ideiglenes be- illetve elvándorlások egyenlegeként előálló vándorlási különbözet határozza meg. Békés megye népessége a 2001-es népszámlálás óta eltelt szűk két évtized során is folyamatos csökkenést mutat. Ennek okai a természetes szaporodásban (fogyásban) és a negatív vándorlási egyenlegben keresendők. A természetes szaporodás (az élveszületések és a halálozások számának különbsége)

a vizsgált 2012- 2017 közötti időszak során negatív, mivel a halálozások száma magasabb a születéseknél, ezért a megyében természetes fogyásról beszélhetünk. A természetes fogyás éves értéke a vizsgált legutóbbi 5 év során 2013-ban volt a legkedvezőbb, azóta némileg romlik ez a mutató, a halálozások számának emelkedése miatt. 2016-

ban a halálozások száma csökkent az előző évihez képest. A születések száma tendenciáját tekintve lassú javulást mutat. „016-ban a természetes fogyás mértéke 2574 fő volt, ennyivel haladta meg a halálozások száma a születéseket.

43. ábra: A születések és halálozások alakulása Békés megyében 2012-2016



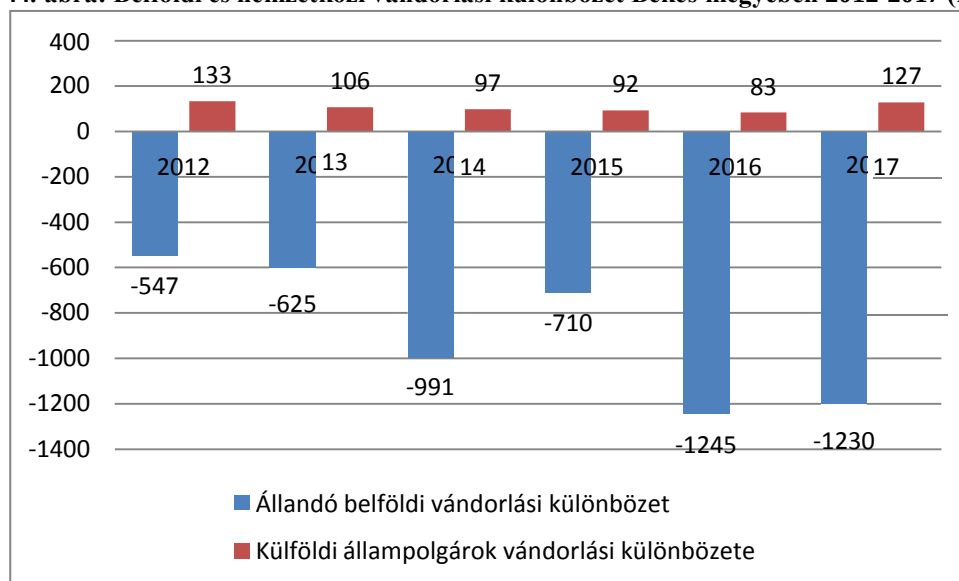
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A kedvezőtlen népesedési mutatók gyakorlatilag a megye egész területét jellemzik, de a természetes fogyás mértéke mégsem teljesen homogén, e tekintetben jelentős területi differenciák léteznek az egyes járások között. Az összkép feltétlenül kedvezőtlen, hiszen a 2012-2017 közötti időszak adatainak összesítése alapján a megye 9 járása közül mind a 9-et a – különböző mértékű - természetes fogyás jellemzi. A természetes fogyás a Szarvasi és a Mezőkovácsházai járásban a legsúlyosabb mértékű. Ezekben a járásokban, a megye déli határmenti egyharmadában és a Szarvas-Orosháza közötti településcsoportban a mutató értéke a -8,5 ezreléknél is rosszabb. E két járás egyes településeiben különösen magas, a -10 ezreléket is meghaladja a népesség természetes fogyásának átlagos évenkénti mértéke. Külön-külön vizsgálva csak a születési illetve a halálozási arányszámokat az alábbi megállapítások tehetők. Az élveszületések arányát a lakossághoz viszonyítva a legmagasabb értékekkel a megye É-i térsége rendelkezik, különösen a Szeghalmi járásban igaz ez. A Szeghalom-Békéscsaba- Mezőkovácsháza vonaltól Ny-ra viszont alapvetően a rendkívül alacsony születési arányszámok jellemzőek. A halálozások lakónépességhez viszonyított aránya szintén a sarkadi és a mezőkovácsházai járásban a legmagasabb.

Vándorlás

A megye külső – belföldi - vándorlási egyenlege, azaz a más megyékből történő beköltözések és a más megyékbe történő elköltözések egyenlege a vizsgált legutóbbi időszak negatív. Az elvándorlások értéke évről évre meghaladja a bevándorlásokét. A belföldi vándorlási veszteséget a nemzetközi vándorlásból adódó minimális nyereség nem képes ellensúlyozni. A külföldi beköltözésekből származó népességyarodás évenkénti 100 fő körüli nagyságrendje korántsem elegendő a hazai elvándorlásból adódó évenkénti átlagosan 1000 fő körüli, de 2016-2017-ben az 1200 főt is túllépő veszteség ellensúlyozásához. Különösen igaz ez annak tükrében, hogy a megye belföldi vándorlási vesztesége évről-évre növekedett, értéke az időszak második felére megduplázódott.

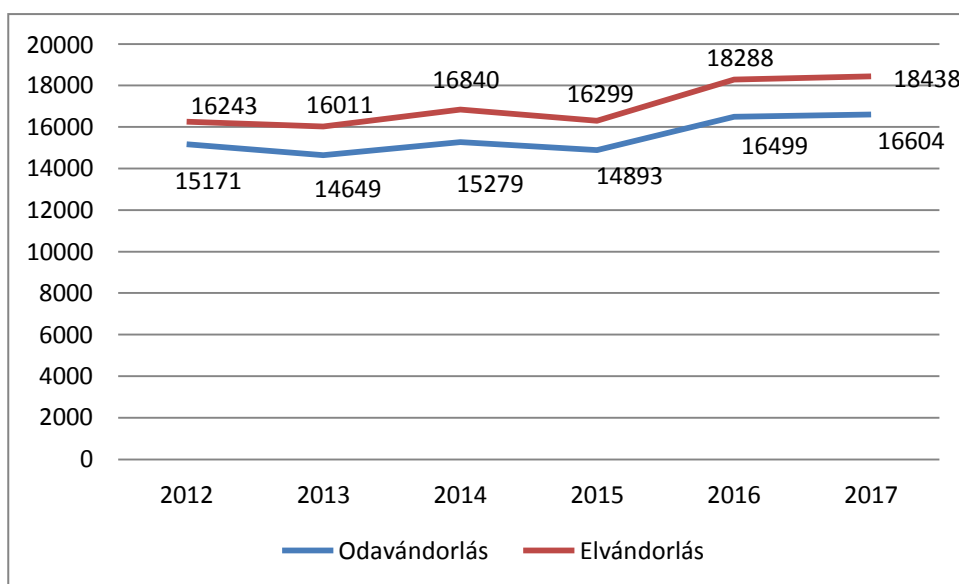
44. ábra: Belföldi és nemzetközi vándorlási különbözet Békés megyében 2012-2017 (fő)



Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az elvándorló népesség száma csaknem 2000 fővel nőtt 2015-ről 2016-ra, de ezt a növekedést nem követte ugyanilyen mértékben a megyébe beköltözők száma. A megyéből történő elvándorlás, illetve a beköltözések közötti olló 2015-től – kisebb mértékben – ismét nyíltni kezdett, hasonlóan a korábbi időszakban tapasztaltakhoz.

45. ábra: Az állandó és ideiglenes el- és odavándorlások alakulása Békés megyében 2012-2017 között (fő)



Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A megye mind a kilenc járása negatív vándorlási egyenleggel rendelkezik a vizsgált 2012-2017 közötti időszak átlagát tekintve. A megye megosztott, mivel a negatív elköltözési aránnyal leginkább sújtott települések többsége a megye D-i, illetve É-i negyedében helyezkedik el. A Mezőkovácsházai és a Szeghalmi – megyei viszonylatban kisebb lélekszámú településeket tömörítő - járásokat sújtja leginkább a tartós vándorlási veszteség. A legnagyobb népességvesztésű területek Mezőkovácsházától D-re és Szeghalomtól É-ra, az említett járási központ települések és a megyeilletve országhatár közötti leszakadó periférikus térben alakultak ki. Az elvándorlás a nagyobb lélekszámú, jobb korösszetételű, illetve a kedvezőbb földrajzi, közlekedési, foglalkoztatási adottságokkal bíró települések esetében nem jelent olyan mértékű problémát, mint a megye periferiáin elhelyezkedő kistelepülések életében. A

megye középső térségében, az Orosházi, Békéscsabai, Gyulai járások területén mérsékeltebb a vándorlásból adódó népességvesztés, csupán 0 és -3 ezrelék közötti. A megye legnagyobb városai ebbe a csoportba tartoznak, így Békéscsaba, Orosháza, Gyula is.

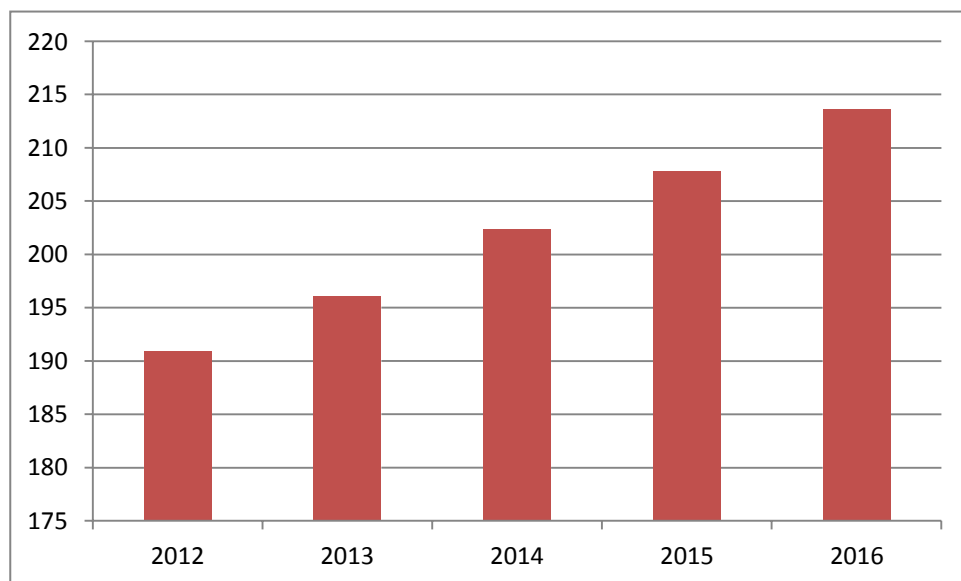
A megye településeit csak a beköltözések lakossághoz mért magas aránya szerint vizsgálva, több kisebb térség rajzolódik ki, ahol az odavándorlás megközelíti, vagy meg is haladja az 5 százalékos arányt. Ezek döntően a megye legnépesebb és egyben legdinamikusabb, jó közlekedési kapcsolatokkal és relatíve jobb életminőséget biztosítani képes városai. Olyan mértékű szuburbanizálódó és dinamikusan növekvő népességű településgyűrű azonban nem alakult ki még a megyeszékhely Békéscsaba körül sem, mint számos magyarországi nagyváros és megyeszékhely vagy régióközpont esetében tapasztalható. A településekről történő elköltözéseket tekintve a megye megosztott. Mert bár az egész megyét sújtja a nagyarányú elvándorlás, mégsem egyforma mértékben. A megye K-i, DK-i fele, hozzávetőleg a Kardoskút-Telekgerendás-Gyula-Vésztő vonaltól K-re elhelyezkedő településcsoportban a megyei átlagot meghaladó mértékű az elköltözés a településekről. Kiemelkedik a Mezőkovácsházai és a Szeghalmi járás. A megye nagyobb lélekszámú és régebbi városaiban – Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Szarvas, Gyomaendrőd - és környezetükben jellemzően a legkisebb a lakossághoz mért elvándorlási arány. A kistelepülések esetében a magas elvándorlási arányszámok gyakran csak pár főt, legfeljebb néhány tucat elköltözőt takarnak, ami számszerűségét tekintve nem tűnik jelentősnek.

Am a falvakat elhagyók leggyakrabban a fiatalabb, produktív korban lévő korosztályokból kerülnek ki, s távozásuk a számszerű lakosságvesztésen túl az amúgy is előregedő félben lévő települések korstruktúráját rontja. Ezek a kistelepülések fokozatosan elveszíthetik megújuló képességüket mind demográfiai, mind pedig gazdasági értelemben, ami további népességvesztéshez, esetleg elnéptelenedéshez vezet.

A népesség struktúrája

A népesség szerkezetének tekintetében a legfőbb sajátosság a megye korstruktúrájának kedvezőtlen képe. A megye egyes térségeiben az országos szinten is magas előregedés, jellemző, de egy-egy relatíve kedvezőbb helyzetű településtől eltekintve a megye népességének struktúráját az idős korosztályok magas aránya jellemzi. A fokozott előregedés, azaz az idősebb korosztályok teljes népességen belüli magas részaránya és a fiatal népesség relatíve kisebb részesedése az érintett települések reprodukciós képességének csökkenésével jár. Az e településekről elvándorló népesség javarészt a fiatal és középső korosztályok köréből kerül ki, ami népességen belüli részarányuk csökkenése mellett a települések demográfiai megújuló képességének esélyét is visszaveti. A fiatalok (0-14 évesek) részaránya alatta marad az országos átlagnak, míg az idősek aránya a megye lakosságán belül magasabb az országos átlagnál. Az öregedési index (a 60 év feletti korosztály a 14 év alatti korosztály százalékában) a legutóbbi öt év során folyamatosan növekszik. 2016-ban az értéke 213,6. A növekedése meglehetősen egyenletes, ami előrevetíti, hogy a lakosság előregedése továbbfolytatódik.

46. ábra: Az öregedési index alakulása (Az öregedési index a 14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó idősök (65 évesek és annál idősebbek) arányát mutatja)



Forrás: T-MER adatok alapján saját szerkesztés

A népességszerkezet területi differenciáinak értékelése a területrendezés számára sem érdektelen. Az idős népesség fokozott részarányával jellemezhető összefüggő településcsoportok elsősorban a megye nyugati részén rajzolódnak ki. Az Orosháza – Szarvas – Békéscsaba között elhelyezkedő településcsoportban, továbbá a megye D-i és ÉK-i határszéli településeinek nagy többségében 200- nál is több időskorú jut a gyermekkorúakra. A megye népességének előreagedettsége az országos átlagnál lényegesen előrehaladottabb. A megye nyugati és déli térségében magasabb fokú az előreagedés, az északkeleti részen a népesség korösszetétele kedvezőbb. Az öregedési index átlagos értéke a Szarvasi járásban a legrosszabb. A Szeghalmi, a Békési és a Sarkadi járásban a legkisebb az öregedési index, vagyis a legfiatalabb népességgel ezek a kistérségek rendelkeznek. Összegzőképpen megállapítható, hogy a népességfogyás 90-es évek kedvezőtlen trendje a kétezres évekre is átnyúlik, sőt fel is erősödött. E tekintetben a közelmúlt sem hozott változást. A megye népességvesztése az elmúlt 5 év során némileg lassuló ütemet mutat. A 90-es években még alapvetően a természetes szaporodás rossz értéke volt a meghatározó, a kétezres években ehhez az elvándorlás erőteljes növekedése társult. Összességében a természetes fogyás mértéke magasabb, mint a vándorlási egyenlegé, azaz a népességfogyás nagyjából az előreagedő korszerkezet következtében bekövetkező lélekszámcsökkenés eredménye, amihez némileg kisebb mértékben járul hozzá a vándorlásból adódó lakosságvesztés. A megye demográfiai értelemben leginkább hátrányos helyzetű térségei egyrészt azok, ahol az erősen negatív természetes fogyás jelentős vándorlási veszteséggel párosul, így a települések népessége rohamosan fogy. Tovább rontja helyzetüket, hogy e településekről épp a reprodukív korú népesség vándorol el kedvezőbb életlehetőségek reményében. E térségek közös jellemzője az előreagedő népesség, az idős korosztályok relatíve magas aránya az aktív korú lakossághoz képest, azaz a rossz korstruktúra. A települések - utánpótlás hiányában - belső forrásokból nem lesznek képesek megfordítani a kedvezőtlen tendenciákat. Ezek a térségek egyben a megye gazdasági, társadalmi tekintetben is periférikus területei. E kedvezőtlen adottságú térségek - eltekintve néhány, valamely szempontból némileg jobb helyzetben lévő település közbeékelődésétől – összefüggő térséget alkotnak a megye D-i, és ÉK-i szélén a Mezőkovácsházai és a Szeghalmi járásokban elsősorban, továbbá a Szarvasi járás területén. A népesedési mutatók összességében a nagyobb népességű, tradicionális városokban nyújtják a megyén belüli legkedvezőbb képet. Azonban ez is relatív, mivel a városok népessége is fogy, mind természetes úton, mind az elvándorlás következtében. Népességük – egyelőre - kevésbé előreagedett, mint a kisebb településeké. A szuburbanizálódás, a városkörnyékre történő kiköltözések még a Békéscsaba környéki agglomerálódó térségben sem mutatják olyan mértékben azokat a tipikus jegyeket, amelyek számos hazai nagyvároskörnyék esetében megmutatkoznak a városkörnyék népességszámának növekedésében, a produktív korú, aktív népesség kiköltözésében.

17. táblázat: Születéskor várható átlagos élettartam (év) régiós viszonylatban

Születéskor várható átlagos élettartam (év) régiós viszonylatban				
Megye	férfi		nő	
	2012. év	2019. év	2012. év	2019. év
Bács-Kiskun megye	70,96	72,78	78,22	79,46
Békés megye	71,06	72,11	77,54	78,14
Csongrád-Csanád megye	71,50	73,23	78,78	79,89

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, STADAT, 2021.

Kisebbségek helyzete

Békés megyében a 2016 mikrocenzus adatai szerint a lakosság alig 1,08%-a vallotta magát valamely nemzetiséghez tartozónak, ami alatta marad az országos átlagnak (1,75%). A népszámlálási adatok szerint a megye legnagyobb számú nemzetisége a cigányság (a megye lakosságának 2,59%), a szlovákság (1,61%) a románság (1,59%) majd a német (0,62%) nemzetiség követ.

A megyei szlovákság területi elhelyezkedése egyenletes, a megye több települése szlovák telepesek révén népesült be a török hódoltság után a 18. század során több lépésben. A szlovákság lélekszáma érdemben csökkent a második világháborút követő „lakosságcsere” következtében, ám a megye települései között több olyan is található, ahol nagyrészt ma is szlovák gyökerű családok leszármazottjai élnek. A szlovákság igyekszik őrizni nyelvi, kulturális hagyományait, (a megyei könyvtár 1972 óta lát el szlovák báziskönyvtári feladatokat), de az asszimiláció gyorsulása következtében a szlovák identitással rendelkező lakosok aránya lecsökkent. Békéscsaba és környéke mellett, melyet a hazai szlovákság fővárosának is tartanak, elsősorban Szarvason (és környékén), Tótkomlóson, továbbá Medgyesegyházán és Mezőberényben ápolják leginkább a szlovák nemzetiségi hagyományokat, de további tucatnyi település tartja szlovák gyökereit, őrzi hagyományait.

A békés megyei románság a határ menti sávban telepedett meg és él ma is nagyobb arányban. Lélekszámuk Méhkeréken a legnagyobb arányú, de Sarkadkeresztúron is magas. Gyulán, Kétegyháza, Battonyán és Eleken szintén nagy számban élnek román nemzetiségűek, illetve több kisebb dél-békési településen tartják őket számon. A megyei németek lélekszáma a második világháború és az azt követő kitelepülések következtében lényegesen lecsökkent. Gyula, Mezőberény, Elek és az annak környezetében lévő kisebb községek a megyei németiség legfontosabb települései, de Tótkomlós és Battonya is hordozza a német nemzetiség jelenlétének hagyományait.

A cigányság arányát a népszámlálás a teljes lakosság kicsit több mint két és fél százalékában jelezte, amivel Békés megye az ország azon területei közé tartozik, ahol lélekszámuk és arányuk is viszonylag alacsony. A nemzetiségek létszámára vonatkozó adatok, köztük az országos népszámlálások adatai, az „önbevalláson” alapuló regisztráció miatt lényeges torzításokat tartalmaznak. Ez a megállapítás igaz minden nemzetiségre, de fokozottan jellemző a cigányság esetében, ami az előítéletek, a negatív társadalmi megítélés, és az ezzel is összefüggő ún. „negatív identitás” következménye. A hivatalos adatokkal ellenére a cigányság jelenléte a megye településeinek több mint kétharmadában jellemző, létszámarányuk azonban csak néhány településen haladja meg a 10%-ot (Mezőgyán, Geszt, Kevermes, Végegyháza). Legnagyobb számban a megye városai közül Békésen, Szarvason, Sarkadon, Vésztőn, Mezőkovácsházán és Battonyán élnek. Térségi szinten legnagyobb arányban a Sarkadi kistérségben és dél-békés hátrányos helyzetű kisebb településein laknak.

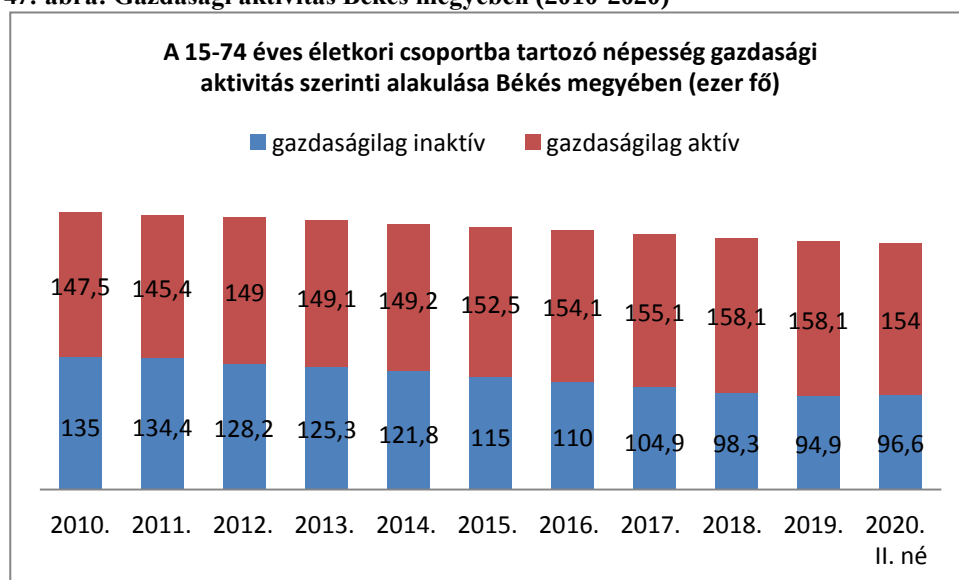
A nemzetiségek demográfiai szerkezete többnyire érdemben eltér az országos átlagtól, a cigányság esetében lényegesen fiatalosabb, más nemzetiségeknél pedig erősen előregedő korstruktúra jellemző. A tartós munkanélküliség és az egyre súlyosbodó szociális problémák eredményeként az elmúlt években a cigányságot érintő szegregáció erősödése figyelhető meg Békés megye településein is. A telep vagy telepszerű lakóövezeti elkülönülés és a súlyosbodó közbiztonsági problémák egyre több településen okoznak mindennapi problémákat.

Munkaerő-piaci helyzet

A KSH adatai alapján Békés megye lakónépessége 2019 januárjában 334 264 fő volt. A népességen belül a gazdasági szempontból legaktívabbnak tekintett 15-64 éves korosztály a népesség 64,6%-át adja. Az e körbe tartozók lélekszáma 2010-2020 között 13,6%-kal 33 720 fővel csökkent. A demográfiai adatok alapján idősödő társadalom jellemzi megyénket, mely miatt egyre nagyobb teher hárul az itt élő aktív életkorú népességre. A megyében az un. eltartottsági ráta 2010-ben még 47,5%-on állt, jelenleg azonban már 54,8%-ot mutat. Az országos folyamatokhoz hasonlóan, a kedvezőtlen demográfiai adottságok ellenére (csökkenő népességszám, és idősödő társadalom) Békés megyében is javultak a gazdasági aktivitási mutatók, ezen belül emelkedett a foglalkoztatottság és csökkent a munkanélküliség szintje. A veszélyhelyzet megjelenése lefékezte az aktivitási mutatók folyamatos javulását, azonban az adatok ezzel együtt is felülmúlják a 2010-ben mért értékeket.

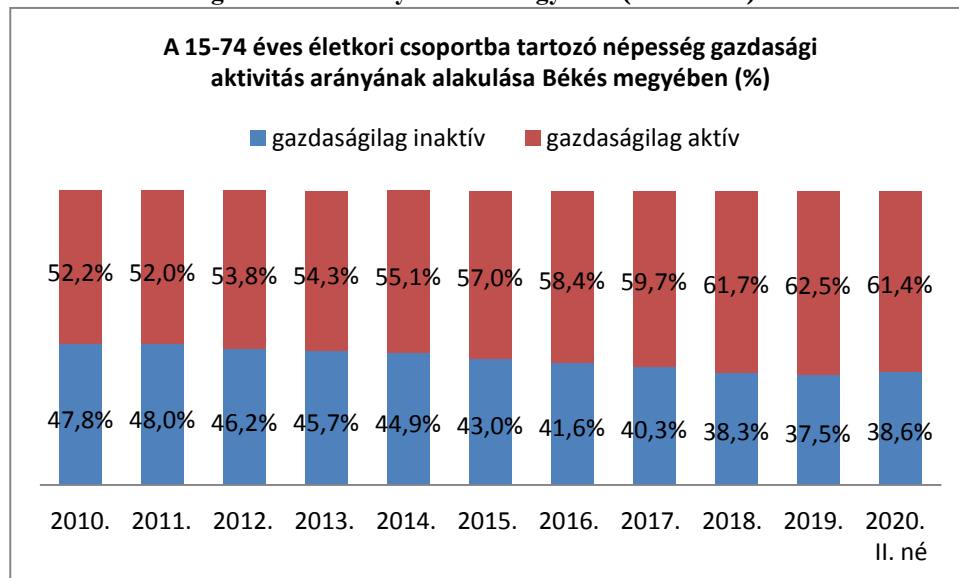
A gazdasági aktivitás szempontjából figyelembe vett 15-74 éves korosztályban a népességszám csökkenése mellett a 2010-2020. II. negyedévi időszakban a gazdaságilag aktív népesség száma az időszak kezdetén mutatkozó 147,5 ezerrel szemben 2020. II. negyedévére elérte a 154 ezret. A vizsgált 10 év alatt a gazdaságilag aktív népesség 6,5 ezer fővel emelkedett. Ugyanezen korcsoportban a gazdaságilag nem aktívak száma mérséklődött, így egyre kevesebben maradnak távol a munkaerőpiactól.

47. ábra: Gazdasági aktivitás Békés megyében (2010-2020)



Forrás: BKMKG adatszolgáltatás alapján

48. ábra: Gazdasági aktivitás aránya Békés megyében (2010-2020)

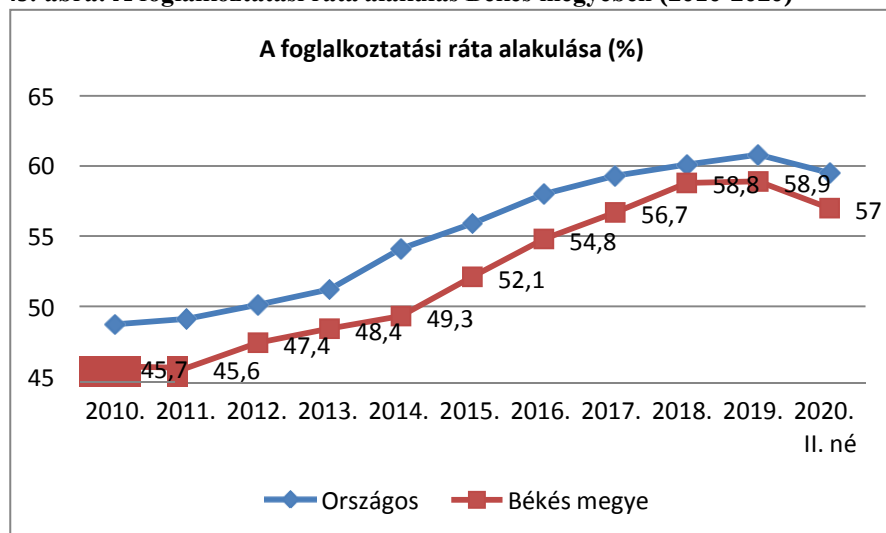


Forrás: BKMKH adatszolgáltatás alapján

A 15-74 éves korcsoporton belül a gazdaságilag nem aktívak száma egy évtized alatt 38,4 ezer fővel csökkent. A gazdaságilag aktív és nem aktív népesség arányában az aktivitás fokozott növekedése figyelhető meg. A legfrissebb adatok alapján a megyében élő 15-74 éves népesség 61,4%-a tartozik a gazdaságilag aktívak körébe, és a 38,6%-a a gazdaságilag nem aktívak közé. 2010-ben ugyanez az arány még közelített egymáshoz, akkor a gazdaságilag aktívak aránya 52,2%-ot, a nem aktívaké 47,8%-ot mutatott.

Békés megyében a legfrissebb adatok alapján 143 ezer fő tartozik a foglalkoztatottak körébe. Az e körbe tartozók száma 2010-től folyamatosan növekszik, a tíz évvel ezelőtti 129,2 ezer fős létszám 13,8 ezer fővel emelkedett, ami 10,6%-os létszámbővülést jelent. A foglalkoztatási ráta Békés megyei értéke 2010-ben 45,7% volt, ami az elmúlt években folyamatosan növekedett, s a legfrissebb mérés idejére összességében +11,3%-ponttal változott. A gazdaságilag aktív népességen belül a foglalkoztatottak aránya Békés megyében jelenleg 57%-ot mutat. A megye ezen mutatója nem éri el az országos értéket. A foglalkoztatási arány követi az országos tendenciákat, 2019-ig folyamatosan növekedett, majd az utóbbi időszakban a veszélyhelyzet hatására mérséklődés állt be. A jelenlegi adatok szerint a foglalkoztatási arányunkban 2,5%-ponttal marad el az országos átlagtól.

49. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása Békés megyében (2010-2020)

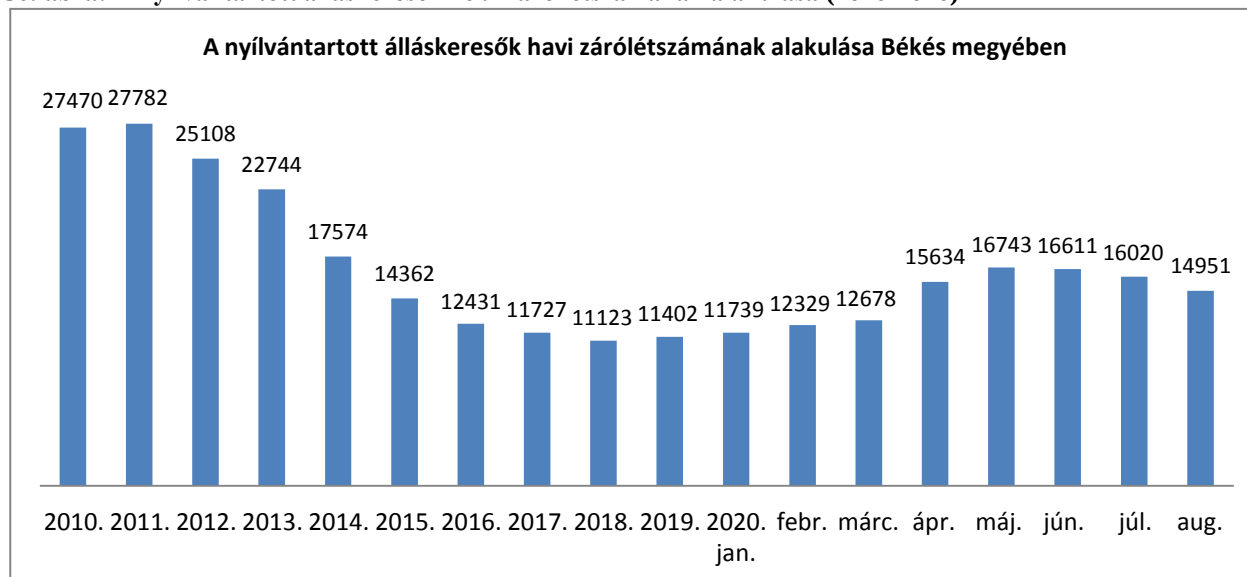


Forrás: BKMKH adatszolgáltatás alapján

Nyilvántartott álláskeresőök

Békés megyében a nyilvántartott álláskeresők száma folyamatosan csökkent a veszélyhelyzet megjelenéséig. A vizsgált időszakon belül 2011-ben rögzítettük, a gazdasági válság utáni évek legmagasabb nyilvántartott álláskeresői létszámát, amikor havonta átlagosan 27 782 fő szerepelt a regiszterben. Az állást keresők száma ezt követően éves szinten 10% körüli mértékben csökkent, majd 2014-ben jelentős zuhanással 22,7%-os, majd 2015-ben 18,3%-os mérséklődés jellemezte. Ekkorra Békés megyében a Nemzeti Foglalkoztatás Szolgálat által nyilvántartott álláskeresők száma 14 ezer före esett vissza. Az álláskeresők számának csökkenése 2018-ig tovább folytatódott, évente 5-10%-os mérséklődéssel, majd 2019-ben a csökkenés megállt, és feltételezhetően megközelítettük a munkanélküliség „természetes” szintjét, ami megyei szinten 11 ezer fős nagyságrendet jelentett. A 2020-as év mérsékelt növekedéssel indult, majd a veszélyhelyzet megjelenése jelentős létszám bearámlását eredményezte. Márciusról áprilisra több mint 3,5 ezer fő került nyilvántartásba, majd további mérsékelt növekedéssel az álláskeresők száma májusra megközelítette a 17 ezer főt (16 743 fő). A gazdaságvédelmi intézkedések és a munkaerőpiac élénkülésének hatására a nyári hónapok folyamatos mérséklődést mutatnak. Augusztus végére 15 ezer fő alá (14 951 fő) csökkent a regiszterben lévők száma, és a kedvező gazdasági folyamatok fennmaradása esetén a nyilvántartott álláskeresők számában további mérséklődés várható.

50. ábra: A nyilvántartott álláskeresők havi zárólétszámának alakulása (2010-2020)



Forrás: BKMKG adatszolgáltatás alapján

18. táblázat: Az alkalmazásban állók keresetének változása

Időszak	Havi bruttó átlagkereset, Ft			Havi nettó átlagkereset, Ft		
	fizikai foglalkozás ú	szellemi foglalkozás ú	összesen	fizikai foglalkozás ú	szellemi foglalkozás ú	összesen
2016. év	153 329	258 247	193 115	101 964	171 735	128 422
2017. év	175 243	287 179	220 009	116 536	190 974	146 305
2018. év	198 139	310 769	245 290	131 763	206 660	163 117
2019. év	223 773	333 659	268 791	148 809	221 883	178 746

Forrás: KSH

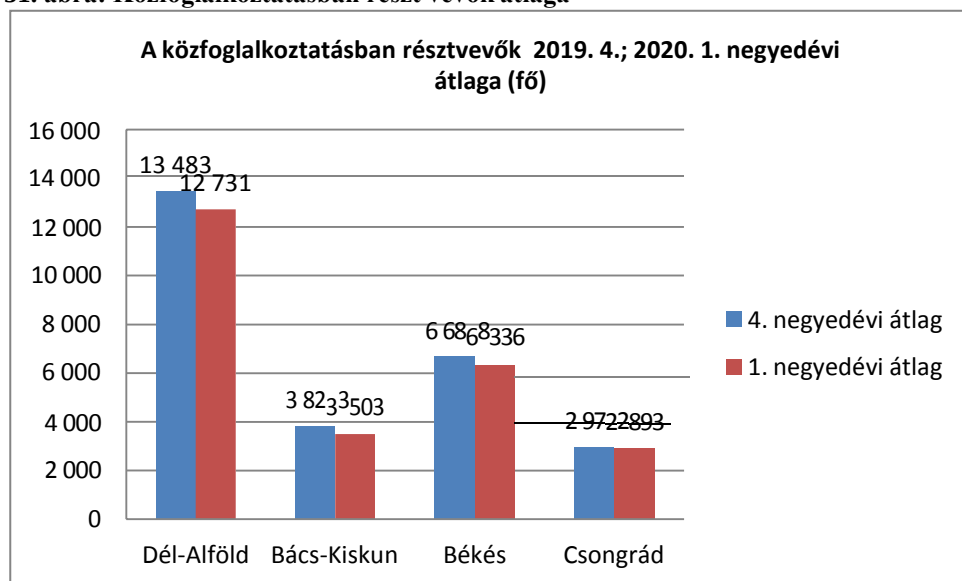
2018. 1-4. negyedévéhez viszonyítva a havi bruttó átlagkereset 10,5%-kal emelkedett 2019.-ben, amely így meghaladta a 268 000 forintot. Ezen belül a fizikai foglalkozásúak átlagosan bruttó 223 773 Ft-ot, míg a szellemi foglalkozásúak 333 651 forintot kerestek.

Közfoglalkoztatás

2019. október és 2020. március közötti időszakban a közfoglalkoztatásban részt vevők átlagos létszáma Békés megyében 6.512 fő volt.

A Belügyminisztérium adatbázisa alapján a közfoglalkoztatás igen elterjedt foglalkoztatási forma Békés megyében. 2020. 1. negyedév végén meghaladja a dél-alföldi és az országos átlagokat is: a közfoglalkoztatási ráta a dél-alföldi megyékben átlagosan 29%, Magyarországon 26%, míg a megyében ez a szám 35%.

51. ábra: Közfoglalkoztatásban részt vevők átlaga



Forrás: saját szerkesztés BM adatok alapján

Fontos megjegyezni viszont, hogy a közfoglalkoztatásban alkalmazottak száma folyamatosan csökken országosan, mely tendenciát a Békés megyei létszámváltozás is jól tükröz.

A megyében futó munkaerő-piaci programokban résztvevők 2020. évi létszámát a 19.táblázat foglalja össze.

19. táblázat

Munkaerő-piaci programokkal érintett létszám 2020. év Békés megye

Megnevezés	érintett létszám (fő)
GINOP-5.2.1-14 "Ifjúsági Garancia" elnevezésű kiemelt projekt	1 360
GINOP-5.1.1-15 "Út a munkaerőpiacra" elnevezésű kiemelt projekt	2 945
GINOP 6.1.1 "alacsony képzettségűek és közfoglalkoztatottak képzése" projekt	261
TOP-5.1.1-15-BS1-2016-00001 projekt	479
TOP-6.8.2-15-BC1-2016-00001 projekt	115
TOP-5.1.2-15-BS1-2016-00001 – TOP-5.1.2-15-BS1-2016-00008 (8 program)	721

Forrás: BKMKG

f) A települések intézményfelszereltsége

Békés megye településeinek intézményellátottsága országos összehasonlításban – mind az alapellátás, mind a középfokú ellátás – tekintetében a legtöbb esetben közepesnek vagy jónak mondható. Ez az általánosan inkább kedvező kép elsősorban a megye településszerkezetének köszönhető, mivel viszonylag kevés az alacsony lélekszámú település, és a nagyobb települések általában képesek az alapellátást biztosító, sőt egyes középfokú intézmények fenntartására is.

A megye oktatási-nevelési intézményellátottsága

Az oktatási és egészségügyi intézményellátottság terén sajátos kettősség jellemzi a megyét. Míg az alapfokú, középfokú szolgáltatásokat nyújtó intézményekkel az országos átlagot közelítően, vagy akár azt meghaladóan ellátott, a speciális vagy felsőfokú szolgáltatásokat nyújtó intézmények gyakran hiányoznak, vagy nehezen érhetők el. Igaz ez a felsőoktatásra, a speciális szakellátást nyújtó fekvő- és járóbeteg-ellátásra, illetve az egyéb speciális szolgáltatásokra, mint például a prevenciós szolgáltatások, a speciális problémával küzdő gyermekek vagy fogyatékos személyek ellátása, a krízisközpontok vagy a támogató szolgálatok.

Az országos szintű bölcsődefejlesztési program kiemelt célja, hogy a munka és a család közötti egyensúly fenntartásában segítsen a szülőknek. A Kormány által életre hívott Családvédelmi Akcióterv egyik vállalása, hogy 2022-re 70 ezerre növeli a bölcsődei férőhelyek számát, így 2010-hez képest négyszer annyi településen vihetik majd a szülők a gyermekeiket bölcsődébe. (Emellett 2020. június 21-én megalakult a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének Családpolitikai Műhelye is, melynek kiemelt célja az ország demográfiai megújulásának elősegítése megyei szinten, támogatva a Kormány említett erőfeszítéseit a népességfogyás megállítása érdekében.)

Békés megyében a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2020. évben 1635 működő férőhelyre (bölcsőde, mini bölcsőde, családi bölcsőde és munkahelyi bölcsőde egyaránt állami, önkormányzati, nonprofit, vállalkozási és egyéb fenntartásban) 1514 beíratott gyermekek jutott, ugyanakkor a megyében is egyre nagyobb igény jelentkezik a bölcsődei ellátásra a szülők részéről.

20. táblázat

Bölcsődék Békés megyében		
Időszak (év)	Működő férőhelyek száma tárgyév május 31-én (db)	A beíratott gyermekek száma tárgyév május 31-én (fő)
2018	1508	1478
2019	1573	1501
2020	1635	1514

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Tájékoztatási adatbázis, 2021.

Az intézményi szolgáltatás egyik kritikus eleme a kisgyermekes családok számára nyújtott bölcsődei szolgáltatás helyi elérhetősége. A családok felnőtt tagjainak munkavégzését érdemben akadályozhatja a kisgyermekkorú ellátások kiépültségének hiánya. A 2019-es adatok szerint ez a szolgáltatás a megye városainak mindegyikében elérhető, kivéve Battonya város, ahol a Terület- és Területfejlesztési Operatív Programból a bölcsőde építése jelenleg folyamatban van. A községek közül Békésszentandrás, Doboz, Köröstarcsa, Nagyszénás, Kétegyháza tart fenn bölcsődét, mini bölcsőde működik Körösújfalun, Lökösházán és Magyarbánhegyesen, családi bölcsőde Zsadányban.

Bejáró munkavállalók esetén tehát, ha helyben nem is, a városban elvileg hozzáférhető a szolgáltatás. Ezt két irányból is segítheti a rugalmas ellátásszervezés. Egyes települések óvodáiban a jogszabályi lehetőségeket figyelembe véve az óvoda kor előtt lehetővé teszik a beiratkozást, ami nagyban segítheti a kisgyermekes családok, főképp nők munkavállalását. A másik rugalmas szolgáltatástípus, a családi napközi, mely Békés megyében a csak néhány esetben jelenik meg, a 2013-as TEIR adatok szerint csupán 8 településen van jelen ez a szolgáltatás (Békés, Békéscsaba, Gyomaendrőd, Magyardombegyház, Mezöberény, Orosháza, Szarvas, Zsadány). Frissebb adatok

egyelőre nem érhetőek el a témában megyei, illetve települési szinten, pedig elképzelhető, hogy történt előremutató változás, hiszen az elmúlt években több pályázati lehetőség is adódott családi napközi létesítésére.

Békés megyében a 2016/2017-es nevelési évben összesen 174 feladatellátási helyen működött óvoda, 9618 fő óvodás gyermekkel a KSH adatai szerint. A 2012-es TEIR adatok szerint mindössze hét település található a megyében, ahol nem érhető el helyben az óvodai ellátás.

A Központi Statisztikai Hivatal 2018. évi adatai alapján összesen 138 általános iskola, 10 szakiskola és készségfejlesztő iskola, 18 szakközépiskola, 37 gimnázium, valamint 29 szakgimnázium képzései érhetőek el megyeszerte.

Kilenc községben egyáltalán nem működik általános iskola. Ezek többségében a megye legkisebb települései, jellemzően hatszáz főnél kisebb lélekszámmal. A sorból egyedül Medgyesbodzás lóg ki, ahol 2018-ban az állandó lakosok száma 1043 fő volt, mégsem működik legalább alsó tagozatos oktatás.

A tankerületek számát tekintve Békés megyében kettőt alakítottak ki; a békéscsabait és a gyulai. A Békés megyei tankerületek a következőképpen alakulnak: a Gyulai tankerületi központhoz tartozik a Békési járás, Gyomaendrődi járás, Gyulai járás, Sarkadi járás, Szeghalmi járás, a Békéscsabai tankerületi központhoz pedig a Békéscsabai járás, Szarvasi járás, Orosházi járás és Mezőkovácsházi járás.

A megye középfokú képzési szerkezete széles körűnek mondható, hiszen a legtöbb szakma esetében elérhető az érettségihez kötött, vagy az érettségit nem igénylő szakma elsajátításának lehetősége. A legszélesebb, leginkább kiépült képzési szerkezet a megyeszékhelyre, azzal szinte megegyező szerkezetben Gyulára, valamint kissé szűkebben körben Orosházára és Szarvasra jellemző.

A szakképzési rendszer alapvetően humán, gazdasági, műszaki, illetve a megye jellegéből adódóan agrár szakterületekre összpontosul. A különböző szakterületek képzési területileg jól eloszlanak, a legtöbb képzés több városban is elérhető.

Az intézményrendszer területi kiépültsége ellenére, az elmúlt évek adatai alapján azonban kirajzolódni látszik egy centralizációs folyamat, melynek eredményeként elsősorban Békéscsaba és Gyula városa, elszívja a diákokat a megye más területeiről. Ez a folyamat különösen élesen érinti a néhány évtizeddel ezelőtt kimondottan erősnek nevezhető szeghalmi, gyomaendrődi és békési középiskolai oktatást.

A középfokú oktatási intézmények a megye 25 településén működnek. Újkígyós kivételével a városok mindegyikében elérhető valamilyen középfokú iskolai szolgáltatás.

A fent említett adatok alapján 2018. évben a 88 központi költségvetési szerv, a 41 egyház és a 9 települési önkormányzat fenntartásában álló, általános iskolai nappali rendszerű oktatásban összesen 3117 fő végzett a megyében. Ugyanezen adatok alapján ebben az évben nappali rendszerű iskolai oktatásban a megyei szakközépiskolákban (95 fő), gimnáziumokban (1114 fő), valamint szakgimnáziumokban (971 fő) összesen 2180 fő szerzett érettségit, valamint a szakközépiskolákban (630 fő), szakgimnáziumokban (920 fő) és a szakiskola és készségfejlesztő iskolákban (77 fő) összesen 1627 fő tett sikeres szakmai vizsgát.

Ezekkel a számokkal a megye a régiós átlag alatt maradt, a végzettek száma a régió 3 megyéjét tekintve pedig minden esetben sereghajtóként szerepel (igazodva a régió legalacsonyabb megyei lakosságához).

Napjainkban Békés megye 4 településén, Békéscsabán, Gyulán, Szarvason, és Orosházán érhető el felsőoktatási képzés. A Gál Ferenc Egyetem Békéscsabán Gazdasági Kart, Gyulán Egészség- és Szociális Tudományi Kart, Szarvason pedig Pedagógiai Kart működtet.

2017. februárjától a Kodolányi János Egyetem Orosházára helyezte át székhelyét, ami azt jelenti, hogy ez Békés megye egyetlen olyan felsőoktatási intézménye, melynek központja a megyében található. A nem állami felsőoktatási intézményként működő egyetemet választók, alapképzésben emberi erőforrások, gazdálkodás és menedzsment, szociális munka és turizmus-vendéglátás szakra jelentkezhetnek Orosházára.

Újkígyós kivételével a városok mindegyikében elérhető valamilyen szolgáltatás. Medgyesegyháza – ami az általános iskolai képzésben is központi szerepkört tölt be – esti, levelezős oktatásban kínál lehetőséget az érettségi szerzésére. Magyarbánhegyes a fogyatékkal élők szociális ellátásához kapcsolódva nyújt speciális szakiskolai szolgáltatást (ami szintén a középfok részét képezi), Kétegyházán (szakiskolai és szakközépiskolai képzés) és Szabadkígyóson (szakiskolai képzést kiszolgáló intézményi tanműhelyek) jelenleg a gyulai központú összevont (Harruckern János Köznevelési Intézmény) szakképző intézmény részeként folyik középiskolai oktatás.

Az egészségügyi ellátás megyei rendszere

Békés megyében a népesség egészségi állapota országos összehasonlításban inkább kedvezőtlen. Ezt támasztják alá a halálozási (mortalitási) és megbetegedési (morbidity) adatok. A halálozások döntő része – hosszabb időtávot tekintve több mint 90%-a – négy halál oka főcsoportra korlátozódik: a keringési rendszer betegségeire, a daganatos megbetegedésekre, valamilyen külső ok (baleset, öngyilkosság, mérgezés) miatt bekövetkezett halálozásokra és az emésztőrendszer betegségeire. Az ötödik helyre 4%-nál kisebb aránnyal a légzőszervek betegségei sorolódnak, míg az összes többi halál oka alig több mint 5%-ot képvisel. A megye és az ország adatai között e tekintetben csak jelentéktelen eltérés tapasztalható.

Békés megye népességének halandósága nagyobb az országosnál, amiért elsősorban a keringési rendszer betegségei okolhatók. E betegségcsoport okozta halálozások előfordulása ugyanis a megyében lényegesen gyakoribb. Keringési rendszer betegségei következtében bekövetkező halálok inkább a nők esetében jellemző, ami észben a nők magasabb életkorára vezethető vissza. A térségben a daganatos megbetegedések okozta halálozások gyakorisága ugyancsak meghaladja az országos szintet. Minden negyedik ember valamilyen daganatos megbetegedés következtében hal meg. A halált okozó daganatok típusa között kiemelkedő a légzőszerveket károsító rák miatti halálozások gyakorisága, különösen a férfiak esetében. A klímaváltozás következtében fellépő hőhullámok, hosszabb és forróbb nyarak kedvezőtlen egészségügyi hatásai várhatóan a jövőben emelkedni fognak. Különösen az idős lakosság kitett a különböző ezen egészségügyi kockázatoknak, amelyeket legfőképp a szív- és érrendszeri panaszokkal küzdők szenvednek el.

A házi orvosoknál megjelent felnőtt lakosság megfigyelt betegségei közül, a legmagasabb esetszámban a magasvérnyomás betegségei fordulnak elő. Az összes megbetegedés 29%-át – a nők esetében 31, a férfiak esetében 27%-ot – adja ez a betegségcsoport. A középkorú, azaz a 45-64 éves korcsoportban 40, a 65 évesnél idősebbek 48%-át érinti e betegség. A különböző életmódbeli tényezők (táplálkozás, dohányzás alkoholfogyasztás, mozgásszegény életmód) mellett az elhízás, a cukorbetegség és a magasvérnyomás-betegség jelentős rizikótényezője az ischaemiás szívbetegség kialakulásának. Békés megyében a 19-34 éves nők körében a megbetegedés aránya lényegesen magasabb, mint az azonos korú férfiaké. A nők és a férfiak megbetegedési arányait tekintve az agyi érbetegségek a nőknél minden korosztályban magasabbak.

A betegségek előfordulásának második legnagyobb csoportját a csontváz és izomrendszer betegségei adják. Békés megyében a házi orvosok által kezelt betegségek majdnem 20%-át ez a betegségcsoport jelenti, melyből a nők aránya közel kétharmad. E betegségtípuson belül igen nagy esetszámban fordul elő a hátgerinc elfajulásos betegsége. A nők körében 45 éves kortól igen gyakran jelentkeznek még a csontsűrűség és csontszerkezet rendellenességei.

Az endokrin, táplálkozási és anyagcsere betegségek és az immunrendszer zavarainak előfordulása szintén magas arányt képvisel, ezen belül leggyakrabban a cukorbetegség fordul elő. 2001-ben a házi orvosok és a házi gyermekorvosok több mint 17 ezer beteget kezeltek. Békés megyében a 65 éven felüli férfiak 17, a nők 30 %-a szenved cukorbetegségben. A májbetegségek közül elsősorban az alkoholos májsugorban megbetegedettek száma magas. A 19 éven felüli férfiak 1,8, a nők 0,9 %-a szenved e súlyos betegségben.

Alapellátási ügyeletek szervezése a finanszírozási sajátosságok miatt önállóan egy adott település számára akkor értelmezhető, ha lakosságszáma meghaladja a 25 000 főt, de nem éri el a 30 000 főt, illetve ha lakosságszáma meghaladja az 55 000 főt, de nem éri el az egyedi finanszírozási limitet. Békés megye tekintetében a megyeszékhelyen kívül 21 város, 8 nagyközség és 45 község található, azonban az összesen 75 település közül az önállóan gazdaságosan üzemeltethető alapellátási ügyeletet jelentő lakosságszámot mindössze három település: Békéscsaba, Gyula és Orosháza éri el. A további 72 település számára alapellátási ügyeleti szolgáltatás tekintetében a fenti települések alapellátási ügyeleteihez történő csatlakozás, vagy szintén több, földrajzilag értelmezhető nagyságú

területen belül elhelyezkedő település részvételével alapellátási ügyeleti központok létrehozása jelenthet alternatívát. A Békés megyei települések tekintetében mindkét megoldásra láthatunk példát. Az adott megyében működő ügyeleti központok számát két ellentétes igény, a lakosság részéről a könnyű elérhetőség igénye, a fenntartók részéről pedig a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság határozza meg. Az elérhetőség tekintetében az alapellátáshoz hasonlóan a minden egyes településen elérhető alapellátási ügyelet jelentené az optimális helyzetet, a gazdasági-pénzügyi fenntarthatóság szempontjából viszont az optimális üzemméret elérése a cél. Egy adott megyén belül az alapellátási ügyeletek számában az elméleti síkon megállapítható két végpontot a lakossági igényként jelentkező könnyű elérhetőség, azaz az alapellátási szolgáltatások számával megegyező, de legalább minden egyes településen egy-egy alapellátási ügyelet, míg a másik végpontot a gazdasági-pénzügyi szempontból legoptimálisabb, megyénként egyetlen ügyeleti központ jelenti. Optimálisnak tekinthető egy adott megyén belül az alapellátási ügyeleti központok száma akkor, ha a könnyű elérhetőség elve a lakosság számára nem sérül, azaz tolerálható kompromisszumok mellett, de relatíve könnyen elérhető marad, gazdasági-pénzügyi szempontból pedig hosszútávon fenntartható. Békés megyében az elmúlt években megfigyelhető tendencia az alapellátási ügyeleti központok számának csökkenése, ugyanis az alapellátási ügyeleti központok gazdasági-pénzügyi fenntarthatósága egyre nagyobb terhet ró az egyes települések önkormányzataira, így szükségesség vált több, korábban önállóan ügyeletet fenntartó település és/vagy központ, környező központokkal történő összevonása. A tendenciában nagy szerepe van azon ténynek is, hogy a megyében a betöltetlen vagy helyettesítéssel betöltött praxisok száma folyamatosan növekszik, a háziorvosok között pedig egyre növekszik a nyugdíj közeli életkorú, vagy már nyugdíj mellett praktizáló háziorvosok száma és aránya. Meg kell említeni azt is, hogy korábban több olyan szerkezetű ügyeleti központ is működött a megyében (ún. mentőtiszt ügyeletek), amely vitatható formában üzemeltek. Ebben a struktúrában az adott településen egy közelben levő ügyeleti központ orvosának felügyelete mellett mentőtiszt biztosította az ügyeletet. A hatályos jogszabályok ugyan nem tiltották ilyen jellegű ügyeletek működtetését, de nem feleltek meg mindenben az alapellátási ügyeletek működtetéséről rendelkező jogszabályokban foglaltaknak. A lakosság számára elérhetőség szempontjából egyértelműen kedvező helyzetet jelentettek, de a kidolgozatlan jogszabályi és szakmai háttér nélkül a rendszer magában hordozta a kiszámíthatatlan szakmai színvonalú, a biztonságos betegellátást nem minden esetben garantáló jelleget. Megfelelő jogszabályi háttér és szakmai szabályozás kidolgozása mellett azonban ilyen rendszereknek egyértelműen helye lehet az alapellátási ügyeleti rendszerben, jelenleg azonban a gazdasági-pénzügyi háttér és a megfelelő jogi és szakmai szabályozás hiányában ilyen jellegű ügyeleti központok már nem üzemelnek Békés megyében. Jelenleg a megye területén 11 ügyeleti központ biztosítja a lakosság alapellátási ügyeletek tekintetében történő ellátását, a három 25 000 fő feletti lakosságszámú város és az alapellátási ügyeletek működtetése tekintetében hozzájuk csatlakozott települések mellett 8 önálló, több, egymáshoz relatíve földrajzi közelségben elhelyezkedő környező település által létrehozott centrumokban.

A járóbeteg ellátás tekintetében Békés megyében 13 településen történik szakigazgatási szerv engedélyével rendelkező, államilag finanszírozott járóbeteg szakellátás: Battonya, Békés, Békéscsaba, Dévaványa, Gyomaendrőd, Gyula, Medgyesegyháza, Mezőberény, Mezőkovácsháza, Orosháza, Sarkad, Szarvas, és Tótkomlós településeken. Természetesen nem mindegyik településen érhető el a járóbeteg ellátás teljes szakmáinkénti spektruma, fenti települések között olyan települések is vannak, ahol csak néhány, speciális szakorvosi rendelés vehető igénybe. A járóbeteg ellátással kapcsolatban is elmondható az, ami az alapellátási ügyeletekkel kapcsolatban: az ellátás elérhetősége kulcsfontosságú tényező a lakosság szempontjából a járóbeteg szakellátás igénybevétele tekintetében is. Ennek megfelelően az önkormányzatok törekszenek saját területükön, vagy ahhoz minél közelebb szakellátást biztosító szolgáltatásokat elérhetővé tenni, növelve ezzel lakosságuk szakellátáshoz történő hozzáférhetőségének jobb lehetőségét. Ez magyarázza, hogy az elérhető lehetőségek függvényében több településen is megtalálható olyan szakorvosi ellátást biztosító rendszer, mely adott esetben csak néhány, speciális szakterület tekintetében nyújt szolgáltatást. Mindezek ugyan nagy jelentőséggel bírnak, de a járóbeteg ellátással kapcsolatosan árnyaltabb képet kapunk, ha a többféle szakmában, „alapszakmaként” belgyógyászat és sebészet szakirányban szolgáltatást nyújtó, finanszírozott, szakigazgatási szerv engedélyével rendelkező szolgáltatást biztosító településeket vesszük figyelembe. Így Békés megyében komplex, több szakmában ellátást nyújtó járóbeteg ellátás 8 településen érhető el: betűrendben Békés, Békéscsaba, Gyomaendrőd, Gyula, Mezőkovácsháza, Orosháza, Sarkad, és Szarvas településeken. Látható, hogy ezen járóbeteg ellátási lehetőségek alapvetően a megye nagyobb településeihez köthetők. Az általuk ellátott lakosság száma és az ellátási kapacitás tekintetében nem észlelhető jelentős aránytalanság az ellátási igény és ellátó kapacitás között, de földrajzilag sok esetben az egyes Békés megyei települések viszonylag nagy távolságban helyezkednek el a szakellátást biztosító intézményektől, azaz a szakellátáshoz való hozzáférhetőség számos település

esetében korlátozottnak tekinthető. Tovább rontja a képet, hogy pontosan ezen települések a legkisebb lélekszámú, előregedő, kevésbé képzett, nagy arányban rossz szociális körülmények között élő, rossz egészségi állapotú lakossággal, gyenge gazdasági potenciállal, rossz úthálózattal, nehezebb tömegközlekedési lehetőséggel rendelkező települések, ahol mindezeknek megfelelően a legnagyobb lenne az igény a nagy kapacitású, könnyen elérhető egészségügyi szolgáltatások igénybevételére. Mindezek az alapellátásban és az alapellátási ügyeletben is napi szintű problémákat jelentenek: nagy számban kerülnek ellátásra olyan esetek, melyek kívül esnek az alapellátási ügyelet jogi és szakmai értelemben vett feladatain, azonban ezen ellátási forma könnyebb hozzáférhetősége miatt mégis itt jelentkeznek ellátásra. Figyelembe véve azonban azt, hogy a lakosság ezen részének nincs, vagy csupán korlátozott lehetősége van az egészségügyi ellátó rendszer megfelelő elemeihez történő hozzáférésre, az alapellátási ügyelet ilyen kapacitásainak fenntartása, de akár bővítése is igen fontos tényező ezen hátrányos helyzetben élő lakosság csoport további leszakadásának mérséklésére, megjegyezve azt, hogy a definitív megoldást a megfelelő ellátási szintek kapacitásának és elérhetőségének javítása jelenti.

Békés megye területén az aktív fekvőbeteg ellátást két kórház biztosítja három településen. Megyei intézményként a Békés-Megyei Központi Kórház nyújt ellátást Békéscsaba és Gyula városok területén található telephelyeivel, ahol néhány, igen speciális kivételtől eltekintve a fekvőbeteg ellátások teljes spektruma elérhető. A megyei intézeteken kívül Orosházán van fekvőbeteg ellátások igénybevételére lehetőség, ahol a magas progresszivitású ellátások kivételével az alapszintű aktív ellátások biztosítottak. Krónikus ellátást fenti intézmények mellett a Békés Megyei Körös-menti Szociális Centrum, illetve a Szarvasi Szakorvosi Szolgáltató Centrum is biztosít, azonban ezen intézetekben aktív betegellátásra nincs lehetőség. Békés megyében 2016-os adatok szerint a 10 ezer lakosra jutó kórházi ágyak száma 71,3 db, a régió megyéi közül csak Csongrád-Csanád megyében jobb a helyzet (74,5 db), míg az országos átlagnál (69,7) is kissé jobb a mutató.

A Békés megyei aktív fekvőbeteg ellátás tekintetében alapvetően elmondható tehát, hogy jelen kapacitásában és szerkezetében elfogadható szinten képes a fekvőbeteg ellátás biztosítására, de figyelembe véve a megye lakosságának egészségügyi, szociális, társadalmi stb. helyzetét, az esélyegyenlőség jegyében, a további leszakadást megelőzendő, mindkét kórház esetében az ellátó kapacitások és profilok lehetőségeihez képest történő bővítése lenne szükséges.

A sürgősségi ellátások tekintetében hasonlóan a fekvőbeteg ellátáshoz, Békés megyében két kórház három településen nyújt sürgősségi betegellátási szolgáltatást: Békéscsaba, Gyula illetve Orosháza városokban érhető el a sürgősségi ellátás. A sürgősségi betegellátás tekintetében is elmondható, hogy a számos tekintetben hátrányos helyzetben levő lakosság igen gyakran ezen a kapun keresi a szűk keresztmetszetű és/vagy nehezen elérhető egyéb ellátási formák igénybevételének lehetőségét. Addig azonban, míg az alapellátási ügyeletben minimális kapacitás az alapvető feladatok ellátásának veszélyeztetése nélkül ráfordítható ezen, alapvető feladatokon felüli esetek ellátására a hátrányos helyzetű lakosság további leszakadásának csökkentése céljából, a sürgősségi betegellátás alapvetően nem teszi lehetővé alapvető feladatai biztosításának veszélyeztetése nélkül ilyen jellegű kapacitások biztosítását.

A mentést Békés megye területén az Országos Mentőszolgálat biztosítja. A megye területén 10 településen működik mentőállomás, betűrendben: Battonya, Békéscsaba, Gyomaendrőd, Gyula, Mezőkovácsháza, Orosháza, Szarvas, Szeghalom, Tótkomlós és Zsadány településeken. A mentés tekintetében a lakosság számára a hozzáférhetőség megfelelő mértékűnek tekinthető, az alapellátással és az alapellátási ügyelettel történő együttműködés alapvetően megvalósul. A számos tekintetben hátrányos helyzetű lakosság egészségi állapotának javítása céljából azonban a mentés és alapellátás, valamint alapellátási ügyelet eszközparkjának, humán erőforrás állományának és együttműködési lehetőségeinek bővítése mindenképpen kiemelt cél kell legyen a további leszakadás megelőzése, a biztonságos, hatékony és korszerű betegellátás tartós és fenntartható megteremtése szempontjából.

Békés megyében 131 csak felnőttek, 59 felnőttek és 56 gyermekek számára szervezett háziorvosi szolgálat van (TEIR, 2019) A felnőtt háziorvosok száma 164 fő, a házi gyermekorvosoké 47 fő, így az egy háziorvosra jutó lakosságszám 1584 fő, ami enyhén alacsonyabb (1625) az országos átlagnál. Fogorvosi alapellátás állami, önkormányzati és vállalkozási formában is működik megyénkben. A fogorvosi szolgálatok száma a megye lakosainak számával összhangban van.

Országosan 2013 óta az egészségügy prevenciók kapacitásainak megerősítéseként Egészségfejlesztési Irodák (a továbbiakban: EFI) működnek, önállóan és másokkal együttműködve. Az illetékességi területükhöz tartozó teljes

lakosság testi, lelki egészségi szükségleteinek, igényeinek és élethelyzetének megfelelő, az egészséggel összefüggő egyéni képességek fejlesztésére, közösségi cselekvések erősítésére, az egészséget támogató környezet kialakítására és fenntartására irányuló tevékenységeket végeznek, koordinálnak, illetve mozdítanak elő.

Békés megyében 7 településen (járásban): Békésen, Füzesgyarmaton, Gyulán, Mezőkovácsházán, Orosházán, Sarkadon és Szarvason érhetőek el az irodák egészségfejlesztési szolgáltatásai.

Szociális intézményrendszer

A megyében is az országos törvényi meghatározás alapján a szociális alapszolgáltatások körébe tartozik az étkeztetés, házi segítségnyújtás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, családsegítés, falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás, közösségi ellátások, támogató szolgáltatás, utcai szociális munka. Az alapszolgáltatások körében a megyei települési önkormányzatok elsősorban az időskorúak, a fogyatékos emberek, a pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, továbbá a hajléktalan emberek számára nyújtanak szolgáltatásokat.

A szociális intézményrendszer helyzetét lehet a legkevésbé megítélni megyei átlagok alapján, mivel az ellátással szemben támasztott követelményeket nagymértékben meghatározzák a megye társadalmi sajátosságai, illetve annak megyén belüli különbségei. A szociális problémák sűrűsödési pontjai egyértelműen a megye leghátrányosabb helyzetben lévő járásai és települései (Sarkadi, Mezőkovácsházi járás), illetve azok a tanyai térségek, ahol nagy számban élnek idősek, illetve olyan szociálisan veszélyeztetett családok, melyek azért laknak tanyán, mert a városi megélhetést nem tudják finanszírozni. Fontos sajátossága az is a megyének, hogy az országos átlagnál jóval gyakoribb a különböző devianciák megjelenése (alkoholizmus, öngyilkosság), illetve feltételezhető a pszichiátriai betegségek nagy száma is. Ezek megelőzése, hatásainak kezelése alapvetően a szociális intézményrendszer komplex feladata. Az intézményellátottság mutatóinak megyei átlaga összességében egy-egy ellátástípusban nem marad el az országos mutatóktól, ez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a kihívásoknak megfelelő színvonalú és struktúrájú lenne. Az előregedő népesség, az országos mutatószámoktól való pozitív eltérést indokolhat az idősgondozás, a tanyákon élők segítése, és az időskorúak bentlakásos intézményi ellátottsága terén. Az elmúlt években jelentős fejlődés tapasztalható, mely egyrészt a kistérségi együttműködéseken, másrészt a szociális szféra szereplőinek egymás közti, valamint a civil szférával való együttműködésén alapul.

A falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás központjában Békés megyében is az aprófalvakban, külterületen élők számára a település intézményhiányából származó hátrányok leküzdése áll. A Kormány a Magyar Falu Program keretében döntött a falugondnoki szolgálatok fokozatos és folyamatos bővítéséről, azaz a működtetéséhez kapcsolódó lakosságszám határ (600 főről) 2020-tól 800 főre, 2022-től várhatóan 1000 főre emelkedik.

Az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer 2019. évi adatai alapján a megyében 1070 fő jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban, továbbá 11 256 fő házi segítségnyújtásban részesül.

21. táblázat: Szociális ellátás altípusai és a hozzá kapcsolódó telephelyek darabszámai

Szociális ellátás altípusa	Az ellátáshoz kapcsolódó telephelyek száma Békés megyében (db)
Család- és gyermekjóléti központok	9
Család- és gyermekjóléti szolgálatok	39
Fogyatékosokat (is) ellátó nappali intézmények	46
Hajléktalanok nappali intézményei	4
Időseket (is) ellátó nappali intézmények	97
Pszichiátriai betegeket (is) ellátó nappali intézmények	15
Szenvedélybetegeket (is) ellátó nappali intézmények	8

Szociális ellátás altípusa	Az ellátáshoz kapcsolódó telephelyek száma Békés megyében (db)
Fogyatékos személyek otthonai	18
Hajléktalanok otthonai	1
Időskorúak gondozóházai	8
Időskorúak otthonai	62
Önkormányzat kezelésében levő tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	26
Pszichiátriai betegek otthonai	7
Szenvedélybetegek otthonai	5
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó otthonok	111
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	59

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, 2019.

A különféle szociális ellátások megszervezésére a jelenlegi megyei demográfiai adatok alapján egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a jövőben, hiszen például az időskorúak ellátása egyre erőteljesebb szerephez fog kerülni, mely újabb kihívások elé állítja a megyében elérhető szociális intézményrendszert.

Kulturális, közösségi és sport szolgáltatások

A megyei közművelődés helyzetéről az *ea) Kulturális adottságok, értékek* c. fejezetben olvasható bővebben.

A kulturális és közösségi szolgáltatások terén Békés megye kimagaslóan jól teljesít. Ezt már a statisztikai mutatók is jelzik. Az ezer lakosra jutó könyvtári egységek száma például országos viszonylatban is kedvező. Békés megye 75 településén 82 önálló települési könyvtár működött 2018-ban. Ezekon kívül 10 helyen található egyéb típusú könyvtár. A könyvtárak nagyon gyakran egyben információs pontként, sőt művelődési, közösségi központként is működnek.

A megyében állandó professzionális társulattal csupán a Jókai Színház működik, ám a színművészetet kedvelők a Gyula Várszínházban és a Szarvasi Vízi Színházban, illetve a megye több városának művelődési házában is láthatnak rendszeresen színi előadásokat. Ezen túl a megye több településén működnek amatőr színjátszó csoportok. A legkisebb településeket leszámítva minden megyei településen van valamilyen formában működő közösségi vagy művelődési ház, melyek otthont adnak a helyi alkotó közösségeknek. A közművelődési intézmények száma a megyében 312 alkotó művelődési közösségek száma 499. A KSH adatai szerint 2018-ban összesen 2423 közösségi, 1116 szórakoztató rendezvény, valamint 645 kiállítás valósult meg. Muzeális intézményből 34 található a térségben.

A helyi közösség megtartása, megőrzése szempontjából kiemelkedően fontos szerepe van azoknak a közösségi helyeknek és tereknek, létesítményeknek, melyek alkalmasak rendezvények szervezésére, közösségi, kulturális programok létrehozására, illetve ahol rendszeresen találkozhatnak a fiatalok. E találkozások egyre fontosabb szervező ereje a közös mozgás, sportolás. A fiatalok helyben történő megtartásában és a szabadidő hasznos eltöltésében komoly szerepe lehet a helyben elérhető szabadtéri sportpályáknak, sportolási lehetőségeknek, szervezett sportprogramoknak. Békés megye települései e téren kedvező adottságokkal rendelkeznek, hisz szinte nincs olyan település a megyében, ahol ne lenne füves focipálya, ne működne általános iskola és így ne lenne tornaterem vagy tornaszoba és sportudvar, melyek egyszerre szolgálhatják az intézményi oktatást és a helyi közösség igényeit. A helyi sportlétesítmények fejlesztése azonban kimondottan fontos feladat. A fejlesztések szükségességét alátámasztja az iskolai oktatásban bevezetett „mindennapos testnevelés”, aminek biztosításában az intézmény saját sportudvara, tornaterme mellett fontos szerepet tölthetnek be az egyesületi, alapítványi vagy helyi közösségi mozgásra alkalmassá tehető tornatermek, tánctermekek ahol a közös mozgás vagy a nem túl nagy teret igénylő, kisebb eszközigényű

sportágak (pl. asztalitenisz) akár versenysportként is művelhetők. A szabadidő eltöltését segítő piaci szolgáltatások (edzőtermek, fallabda termék) szintén bevonhatók e szolgáltatásba.

Internet kiépítettségel-, hozzáféréssel-, használattal kapcsolatos statisztika

A Központi Statisztikai Hivatal 2018. évi *Digitális gazdaság és társadalom* c. kiadványa alapján az internetkapcsolat-típusok közül 2018-ban minden régióban a helyhez kötött szélessávú kapcsolattípus emelkedett ki, 47-56% közötti részaránnyal.

A Dél-Alföld régióban a helyhez kötött szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya – az adott régió háztartásaihoz viszonyítva – 69,4-72,9%, míg a mobil szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya 61,0-66,9% között volt. A vállalkozásokat tekintve a helyhez kötött szélessávú internetkapcsolattal rendelkező vállalkozások aránya 77,7-80,7%, mobil szélessávú internetkapcsolattal rendelkező vállalkozások aránya 68,0-72,9% között volt.

Elmondható, hogy a gyakori internethasználat aránya a magasabb iskolai végzettségi szintek felé haladva fokozatosan nő. 2018-ban a ebben jelentős, 15 százalékpontos területi különbség volt tapasztalható a legmagasabb és a legalacsonyabb aránnyal – Budapest (85%) és Dél-Alföld (70%) – rendelkező régiók között.

Békés megyében az ezer lakosra jutó helyhez kötött internet-előfizetések száma 2018 végén 274,0-292,9 db volt, amely szintén elmarad az országos átlagtól (318 db).

Igazgatási szolgáltatások

A közigazgatás hazai rendszerébe a közelmúltban érdemi átalakulás zajlott le: a megyei kormányhivatalok, kormányablakok rendszerének kiépülése majd a járási igazgatás rendszerének megszervezése. A területi közigazgatás legnagyobb egységeit képező 20 kormányhivatal a megyeszékhelyeken, a főváros és Pest Megye esetében pedig Budapesten működik. A kormányhivatalok a jogszabályoknak és a kormány döntéseinek megfelelően összehangolják és elősegítik a kormányzati feladatok területi végrehajtását. Emellett olyan jogkörökkel rendelkeznek, amelyek elősegítik a területi közigazgatás jellemzőire, sajátos igényeire figyelemmel lévő központi döntések kidolgozását és végrehajtását. A kormány kiemelt célkitűzései közé tartozik a hatékony, erős és ügyfélbarát közigazgatás kialakítása és működtetése, amelyhez kapcsolódóan a kormányhivatalok fontos feladata a „Szolgáltató Állam” megjelenítése, illetve magas színvonalú közszolgáltatások biztosítása az állampolgárok és a vállalkozások számára. Fenti célok megvalósítása érdekében számos kormányzati reformintézkedés történt az elmúlt időszakban. Ezek között említhető a közigazgatás központi szintjét érintő – 2016-ban végrehajtott – átalakítás (szervezeti és hatásköri racionalizálás), a járások megerősítése, az ügyintézési folyamatokat érintő korszerűsítés, a bürokráciacsökkentés, vagy az egyablakos ügyintézés kiszélesítése.

A járási hivatalok a területi közigazgatás legkisebb egységei, Békés megyében a kilenc járásszékhely városban működnek. Alapvető feladatuk a hatáskörükbe utalt elsőfokú államigazgatási ügyek intézése (megyei szint alatt). Az állampolgárok és a vállalkozások részére nyújtott közszolgáltatások hatékonyabb ellátása érdekében a járási hivatalok az egyablakos ügyintézés országos illetékességgel biztosító integrált kormányzati ügyfélszolgálatokat, úgynevezett Kormányablakokat működtetnek.

A 2019-es adatok szerint Békés megyében 14 helyszínen működik Kormányablak, 9 településen munkaügy központ kirendeltség, illetve 4 okmányiroda.

A közösségi szolgáltatások között az amúgy bürokratikus szabályozott közigazgatási, igazgatási tevékenységek közül a közösség biztonságérzete szempontjából kiemelkedően fontos, rendvédelem, tűzoltóság és polgárvédelem külön is említést kíván. Az utóbbiak kiépültsége és az eszközállomány az elmúlt években érdemi fejlődést mutat. A szegénység növekedése és a közbiztonság romlása, különösen a vagyoni jellegű és garázdasággal összefüggő

bűncselekmények gyakoriságának növekedése új kihívás elé állította a rendvédelem szakembereit az elmúlt években. Ugyanakkor a regisztrált bűncselekmények száma – a rendőri szervek eljárásai alapján, elkövetés helye szerint – a megyében a 2019. évben 4056 volt, ami 18,8%-kal kevesebb, mint az előző évben (4998). A 2020. év I-X. havi adatok alapján a vagyoni jellegű és a garázdasággal összefüggő bűncselekmények tekintetében szintén csökkenés mutatható ki.

A nagyobb községekben és kisebb városokban szolgálatot teljesítő kisebb rendőrőrs, vagy egy-egy körzeti megbízott bizonyosan nem jelent elegendő rendőrségi jelenlétet, ami értelemszerűen fokozottan igaz azokra a településekre, ahol nem is működik körzeti megbízott. Az elmúlt évek fejlesztéseinek köszönhetően Békés megye valamennyi településén lát el szolgálatot körzeti megbízott, valamint 11 darab rendőrőrs működik megyeszerte.

Ezt egészíti ki a polgárőr szolgálatok rendszere, illetve a külterületek esetében a mezőőri, tanyagondnoki, erdőőri szolgálatok rendszere. Az e téren érzékelhető előrelépések, tekintettel a probléma súlyára és az emberek közérzetét meghatározó jellegére, nem elegendőek, további érdemi lépésekre van szükség,

melynek egyik lehetséges iránya az állami szervezésű rendőrség mellett a közterület felügyelet megerősítésével és hatásköreinek újrarendezésével létrehozott önkormányzati rendőrség lehet.

Rendvédelmi szerv a megyében összesen 67 helyen működik kapitányság, őrs vagy körzeti megbízotti iroda formájában. Tűzvédelmi szerv (parancsnokság, hivatásos vagy önkéntes tűzoltóság) jelenléte 7 helyszínen biztosított.

Az igazgatási szolgáltatások közül a hatalmi ágak szétválasztásának elvét követve a közigazgatás rendszerétől elkülönült szervezetrendszer alkot a bíróságok és ügyészségek területi rendszere. Békés megyében a megyei Bíróság (cégbíróság, büntetés-végrehajtási intézmény, munkaügyi bíróság) és a Békés Megyei Ügyészség a történelmi tradíciókat követve Gyula városában működik. Járásbíróságból hét található a megyében, Békéscsabán, Békésen, Battonyán, Gyulán, Orosházán, Szarvason és Szeghalmon.

Fontos még megemlíteni, hogy összesen 94 helyszínen működik bankfiók vagy takarékszövetkezeti fiók 2019-ben, a bankautomaták száma pedig 149 db volt.

g) A települések jellemző lakásviszonyai

Az 2000-es évtized első felében éves átlagban Békés megyében 650 lakás épült, miközben a 2001. évi lakásállomány 165 ezerre volt tehető. 2006-2008 között éves átlagban még mindig közel 600 lakást vettek használatba a megyében, miközben a lakásállomány 167,6 ezerre növekedett. 2009-2011 között az éves lakásépítések száma előbb 350-re, majd 300 alá, végül 200-ra mérséklődött, s az időközben bekövetkező avulások miatt a lakásállomány alig lépte túl a 168 ezret. 2011-től napjainkig évente átlagosan 141 új lakást építettek Békés megyében és a lakásállomány 2020 év elején 166 ezer körül stagnáló állapotot mutat.

A lakásépítések országosan 2016 óta tartó felfutásával párhuzamosan 2020 I. negyedévében Békés megyében az előző év azonos időszak 29-ről 49-re (országosan 30%-kal) nőtt az épített lakások száma. A 49 lakásból 47 (nagyjából fele-fele arányban) a megyeszékhelyen, illetve a megye más városaiban épült, érdemi növekedés csak a megyeszékhelyen kívüli városokban volt.

A 49 lakásból 32-nek természetes személy, 17-nek vállalkozás volt az építtetője. Mindkét építtetői kör lakásberuházásai bővültek.

A természetes személyek által építtetett lakásokat családi házas formában, a vállalkozásokat pedig többszintes, többlakásos épületben adták át. Átlagos alapterületük (120 m²) meghaladta az országost (96 m²), a lakások több mint fele 4 vagy annál több szobával épült.

2020 I. negyedévében 49 lakás szűnt meg a megyében, az előző év azonos időszaknál 8-cal kevesebb. Minden épített lakásra jutott egy megszűnés.

Az országos tendenciával párhuzamosan a megyében is tovább csökkent az építési kedv. A 2020 I. negyedévében kiadott lakásépítési engedélyek és egyszerű bejelentések alapján építendő lakások száma (32) az előző év azonos időszaki kevesebb mint kétharmadára esett vissza.

A laksűrűség 2001 és 2011 között 100 lakott lakásra 256-ról 240-re csökkent, nagyjából a megye népességének fogyása következtében. Ez még mindig kedvezőbb, mint az országos átlag (2011-ben 251), de a különbség 10 év alatt 5 ponttal csökkent. A városok és községek közötti eltérés megfordult, 2011-re a városi lakások laksűrűsége lett alacsonyabb árnyalatnyival.

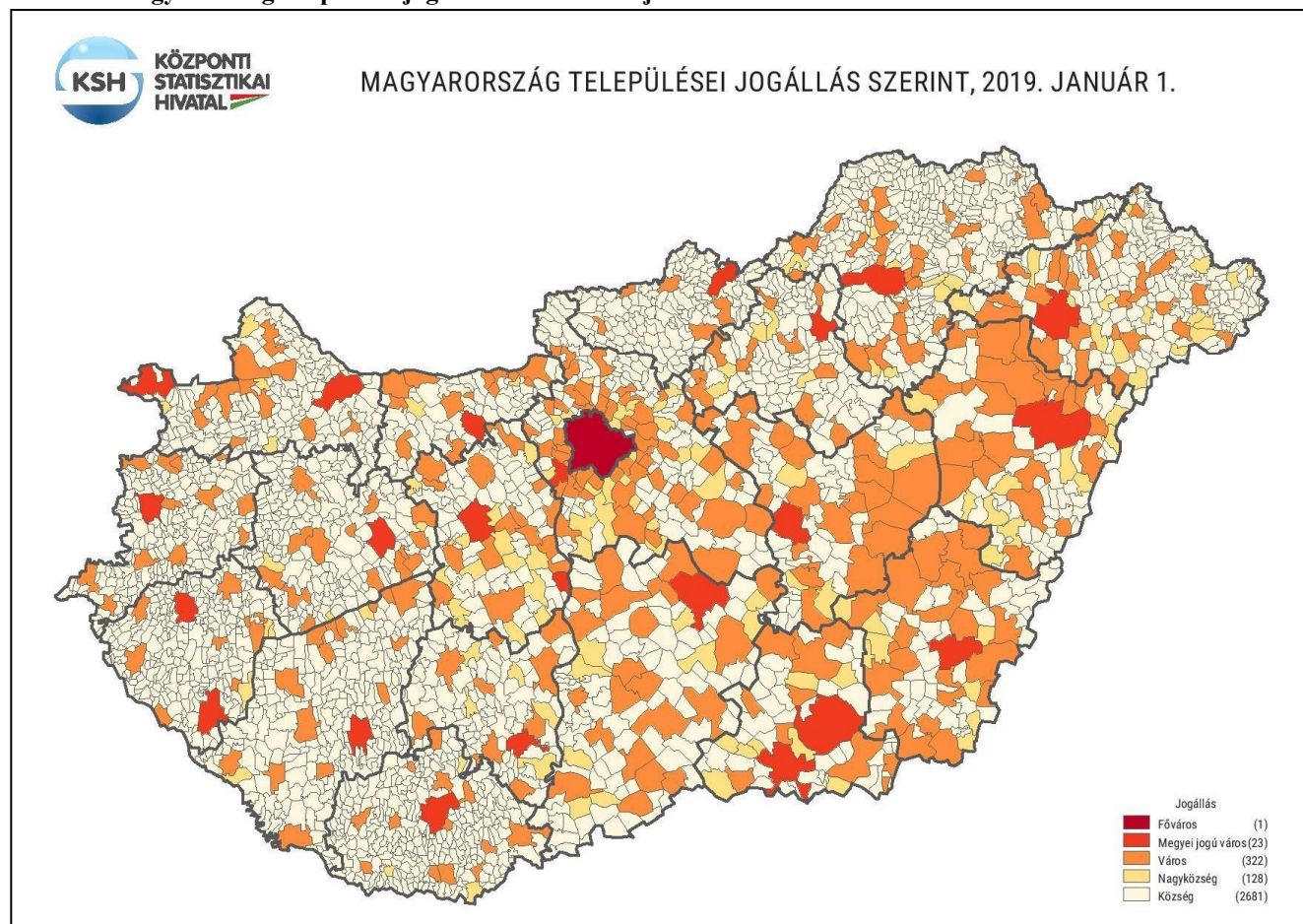
h) Településhálózati adottságok

ha) Településhierarchia

A településhierarchia legfelső szintjei Békés megyében hiányoznak. Milliós, illetve százezres városokkal a megye nem rendelkezik, a Közép-békési centrum városhármasának együttes népességszáma ugyan valamennyivel meghaladja a 100 ezret, de a városok eltérő érdekei, sajátos fejlődési pályája következtében ez nem adódik össze, a térség nem egy szereplőként jelenik meg a hazai és nemzetközi szereplők szemében, hanem különálló elemekként.

Ennek következtében a megyei lélekszám szerinti településhierarchia élén Békéscsaba áll csökkenő, nagyságrendileg 60 ezres népességével, ezt Gyula és Orosháza követi egyenként közel 30-30 ezres lakossággal (szintén csökkenő trendet mutat a népesség alakulása). Békés már inkább a kisvárosi hálózat elemeként definiálható, Szarvas, Gyomaendrőd, Mezőberény, Sarkad társaságában a 10 ezer főt megközelítő vagy meghaladó népességgel, majd az 5-10 ezres kiscentrumok következnek. A 2-5 ezer fős népesség kategóriában még több város is akad (Csorvás, Elek, Kondoros, Körösladány, Medgyesegyháza, Mezőhegyes, Újkígyós), melyeket a nagyközségek követnek, (Békésszentandrás, Csabacsúd, Doboz, Dombegyház, Gádos, Kétegyháza, Kevermes, Nagyszénás), majd az ennél kisebb lélekszám esetében községi jogállású települések találhatók meg. Békés megyében továbbra is jelentős a külterületi népesség aránya egyes kisebb térségekben, de ennek aránya csökkenő, s különösen a hagyományos tanyák felszámolódása látványos a főbb utak mentén. A külterületek másik meghatározó településformája a majorok, uradalmi központok továbbélése is szelektív, az infrastrukturális hátrányok miatt megnőtt a szociális gettók kialakulásának esélye ezeken a telepeken. Miközben a megyét a roma problematika egyre erőtelesebben érinti, leginkább a Sarkadi járást tekintve.

52. ábra: Magyarország települései jogállás szerint 2019. január 1.



Forrás: KSH

Míg a korábbi évtizedekben joggal volt elmondható, hogy Békés megyében a településhálózatot az óriásfalvas-kismezővárosi hálózat dominanciája jellemzi, addig a népességsökkenés következtében az utóbbi két évtizedben a kis- és aprófalvak állományának növekedése, az óriásfalvak (5 ezer feletti lélekszám) eltűnése jellemezte elsődlegesen. A településhálózatban megszaporodtak az 500 fő alatti lélekszámú aprófalvak (Csabaszabadi, Csárdaszállás, Kertészsziget, Kisdombgyház, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Magyardombgyház, Örménykút, Pusztatölke), sőt törpefalva is akad (Újszalonta). Az aprófalva kategória a közeljövőben akár bővíthet is, hiszen Dombiratos népessége a Központi Statisztikai Hivatal 2019. január elsejei közigazgatási helynévkönyve szerint 500 fő és monoton fogy. A kistelepülések így együttesen a településállomány 15%-át is elérhetik, ami egy hagyományos „alföldi” megye esetében kifejezetten magas hányadnak számít. Ezer lakos alatt további 9 községet (Almáskamarás, Bélmegyer, Biharugra, Geszt, Hunya, Kardos, Kardoskút, Mezőgyán és Tarhos) találunk, ami így együtt a teljes településállomány bő negyede (26,6%-a).

A népességnagyság mellett a városok esetében a központi funkciók megléte, azok száma is fontos hierarchiaképző tényező. Ennek alapján Békés megye városhierarchiája élén szintén Békéscsaba áll a városi funkciók teljes körével. Több városi funkciót találunk Gyulán, Orosházán és Szarvason, valamivel kevesebb számban jelennek meg a funkciók Gyomaendrődön, Szeghalmon, Békésen, Sarkadon, Mezőhegyesen, Mezőkovácsházán és Dévaványán is.

Legalább két központi funkció érhető el Battonyán, Tótkomlóson, Eleken, Mezőberényben, Csorváson, Vésztőn, Körösladányban és Füzesgyarmaton, melyek a funkcionális városhierarchia második legalacsonyabb lépcsőfokát jelentik. E városok esetében a meglévő, működő centrumfunkciók támogathatják a térségen belüli ésszerű feladatmegosztást, hiszen az intézményrendszer és vélhetően a szaktudás is jelen van a feladatok ellátásához.

A megye többi városában a központi funkciókból legfeljebb egy jelenik meg, ezeket nyugodt lelkiismerettel nevezhetjük „*ceremoniális városoknak*” (Hajdú Zoltán földrajzkutató nyomán), ahol a városi cím megszerzése egyáltalán nem épült a létező központi szerepkörökre.

Ilyen például a megye legfiatalabb városa, Kondoros, mely a közigazgatási és igazságügyi miniszter javaslatára 2013-ban városi címet kapott.

hb) A településhálózat területen belüli és kívüli kapcsolatai

Nemzetközi és nemzeti hálózatok

Békés megye számára a nemzetközi kapcsolatrendszerek elsődleges színterét a román határ közeli fekvés jelöli ki. A tényleges és intenzív határon átnyúló együttműködések a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió belül, leginkább a romániai Arad megyével, kisebb részben az eurorégió által nem érintett Bihar megyével zajlottak az elmúlt években.

A határon való átjutást több (részben korlátozott forgalmú, csak 3,5 tonna súlyig terjedő) határátkelő is segíti, ugyanakkor továbbra is napirenden van új átkelők létesítése, ami egy Schengeni egyezményhez történő teljeskörű román csatlakozás kapcsán értékelődhetne fel igazán. E határátkelők csupán egy része lenne közúti (lásd Békés megye Területrendezési Terve, 2020), de lehetőség volna vasúti (elsősorban a Nagyvárad felé vezető vonalszakaszon, ami a bihari térség korábbi természetes térpályáinak visszaállítását támogathatná), valamint kerékpáros közlekedésre alkalmas (akár a kerékpáros és tágabban a zöld turizmus segítése céljából) átkelők létesítésére is.

- A vasúti pályabezárásokkal erősen érintett északkelet-békési térség számára, s Vésztő közlekedési csomópont szerepkörének helyreállítása indokolná a nagyváradi kapcsolat rekonstrukcióját.
- A Budapest-Békéscsaba-Lőkösháza vasúti fővonal rekonstrukció kimondott célja, hogy a megye erősebben bekapcsolódjon a nemzetközi áruszállítás vérkeringésébe elsősorban a Kelet-Balkán térség forgalmára alapozva.
- A turisztikai területen továbbra is a Körösök Völgye Natúrpark lehetne egyik bázisa a kerékpárút hálózat további fejlesztésének.
- A vízminőség-javítási program kapcsán létrejött Békés és Arad megyei összefogás a Maros hordalékkúp vízbázisának hasznosítására országos összehasonlításban is példaértékű kezdeményezésnek tekinthető.
- Gazdasági téren a Kereskedelmi és Iparkamara Magyar-Román tagozatának Békéscsabára telepítése komoly támaszt ad a helyi vállalkozások számára a román piaci lehetőségek megismerésére és a piaci potenciálok kihasználására.
- A gazdasági szereplők horizontja azonban túlnyúlik a Partium délkeleti felén, s lényegében lefedik Románia teljes területét, benne természetesen hangsúlyosan a magyarlakta területeket, településeket.
- A települések, valamint a megye által működtetett testvérvárosi, valamint testvérmegyei kapcsolatrendszerek nagyobb részben a Kárpát-medence magyarlakta területeire terjednek ki, kisebb részt a kitelepítettek új otthonaival (pl. Dél-Németország) tartanak fenn kapcsolatot, s csak elenyésző hányada lép ki e térbeli keretektől és alapozódik létező gazdasági kapcsolatokra.

A vonzásviszonyok más dimenziókban is értelmezhetők. A népességszám alapján Békés megyében három nagycentrum vonzása értelmezhető, de együttes vonzásterük nem fedi le a megye teljes területét, a környező nagyobb hazai centrumok hatása erőteljesen érvényesül a peremeken. Tisztábban Debrecen északon és északkeleten, kicsit zavartabban Szeged délnyugaton.

Abban az esetben, ha a határon túli nagyközpontok lehetséges térbeli vonzását is figyelembe kívánjuk venni, sokkal tagoltabb teret kapunk. (Látható, hogy a Közép-békési centrum együttes népességszámát vettük figyelembe a Békés megyét érintő vonzások értelmezésekor, mert ezt lehetett párhuzamba állítani a határon túli nagyközpontok lakosságával.) Békés megye területére a határon belüli centrumok közül továbbra is hat Debrecen, de leginkább csak a Szeghalom-Dévaványa vonaltól északra fekvő településekre. A hagyományos bihari térségre a legerősebb vonzerőt egy teljeskörű Schengeni övezet esetében Nagyvárad gyakorolná, ahogyan az a trianoni határmegvonások előtt is működött. Arad a dél-békési kisvárosok és falvak déli fele számára jelenthet gravitációs centrumot, miközben érzékelhető, hogy a Gyula-Elek-Lőkösháza vonaltól keletre elterülő román községek számára a logikus térszervező

centrumot a határ magyar oldalának középvárosai jelenthetik. A megye nyugati peremén pedig mérhetően megjelenik Szeged hatása, ha csupán a nagyvárosi kört vesszük figyelembe a modell kialakításában.

A gazdasági teljesítmény alapján felvázolható térstruktúra ehhez képest koncentráltabb. A Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálás adatai alapján készített munkaerőpiaci körzetei alapján a megyében meghatározó, országos szinten is számottevő egyetlen gazdasági centrumot látunk: Békéscsabát. A külső vonzásközpontok közül látható a megyét érintő Berettyóújfalui, Karcagi, Kisújszállási és Hódmezővásárhelyi járások erősebb elvi hatása.

A hazai hálózatok közül a megye települései kevés számú és eléggé specializált együttműködésekben vesznek részt, melyek zömmel a Dél-Alföldhöz kötődnek vagy az intézményhálózat megyehatárt átlépő területi beosztásából fakadó együttműködési rendszerek részeként jelennek meg (pl. vízügy, természetvédelem, turizmus).

A hazai tervek szerint felrajzolt fejlesztési pólusok és tengelyek közül Békés megyét a Szeged-Debrecen (lényegében a 47-es főút által jelzett), valamint a Budapest-Szolnok-Békéscsaba (a 120-as számú vasúti törzsvonal által kijelölt) tengelyek érintik. Alapvető problémának érezzük, hogy az utóbbi tengely nem mutat tovább Gyula-Arad irányba, jelezve a megye elkötelezettségét a román irányú kapcsolatok fejlesztésében. Hasonlóképpen problémásnak érezzük, hogy a megyéből Nagyvárad felé semmiféle fejlesztési tengelyt nem sikerült azonosítani, pedig a bihari térség potenciális térpályái, valamint a határon átnyúló már megvalósult, fejlesztés alatt lévő, illetve tervek formájában létező elképzelések mutatják a kapcsolatokban rejlő potenciált.

Vonzáskörzetek, agglomerációk

Békés megyében a Központi Statisztikai Hivatal által elismert agglomeráció nem létezik, csupán az agglomeráció legalacsonyabb szintjén definiált, Békéscsabai nagyvárosi településeggyüttest ismerik el, mint létező térszerkezeti elemet. A településeggyüttes központja Békéscsaba, amelyhez további – 4 város Békés, Gyula, Sarkad és Újkígyós – és 4 község – Csabasabadi, Doboz, Murony, Szabadkígyós – tartozik.

A hazai 15 településeggyüttes közül ez az egyetlen olyan, ahol a központ mellett két másik település – Békés és Gyula – társközponti funkciókat lát el.

A Békéscsabai nagyvárosi településeggyüttes összetételét tekintve több, a Békéscsabai, a Békési, a Gyulai és a Sarkadi járáshoz is köthető. A településeggyüttest alkotó 9 település összesen 926 km² területen helyezkedik el, amely a megye összterületének 16%-a.

Érdekesség, hogy a Gyulához és Békéscsabához erőteljes szálakkal kötődő Kétegyháza, vagy a korábban Békéshez tartozó Tarhos, a Békéscsaba kicsiny szuburbán zónájához sorolt Telekgerendás nem jelenik meg a felsorolásban, valamint, hogy a 2003. évi besoroláshoz képest mára már Mezőberény sem tartozik a településeggyütteshez.

A Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálás adatai alapján készített munkaerőpiaci körzetekről elmondható, hogy a megyében 6 település formált ki maga körül ingázó övezetet. Ezek közül a legkiterjedtebb Békéscsabáé, mely jócskán elnyúlik délkeleti irányban, egészen a magyar-román határig. A közepes méretű városok közül Gyula, a sarkadi térség felé is kiterjesztette vonzását, míg Orosháza és Szarvas, alapvetően saját térségét vagy annak nagyobb részét fedi le munkaerőpiaci vonzásával. Szarvas hatása a Tiszazug (Jász-Nagykun-Szolnok megye), Orosházaé Dél-Békés nyugati pereme felé is kiterjed, illetve a kertészközségek (Csongrád-Csanád megye) irányában átlépi a megyehatárt.

A kisvárosok közül Gyomaendrőd, Szeghalom, Vésztő, Mezőkovácsháza alapvetően saját szűkebb környezetére gyakorol munkaerő-vonzó hatást. Szeghalom és Vésztő hatása egy-egy vonzott település erejéig a Sárrét Hajdú-Bihar megyei oldalán is érzékelhető.

A megyehatáron átnyúló kapcsolatok száma, sűrűsége és erőssége szerény, ezt implicit módon igazolják, hogy több megyétől eltérően egészen a legutóbbi évekig egyetlen település esetében sem merült fel a megyeváltás gondolata. A 2010-ben elindult mezőhegyesi kampány végkifejlete egy sikertelen helyi népszavazás lett, így a város marad Békés megyében és a Mezőkovácsházai járásban, bár kétségtelen, hogy némi központi szerepkört betölt a Csongrád-Csanád megyei nagy kertészközség és Csanádpalota irányába, illetve Békés megyén belül Végegyháza felé.

A megyehatáron belül maradó kapcsolatrendszerek viszont kirajzolják a legfontosabb problématereteket. A több centrumhoz párhuzamosan kapcsolódó települések egész sora látható Szeghalom és Sarkad között, Békéscsaba és Gyula viszonylatában, de kisebb léptékben szinte minden valaha volt centrum település esetében. Ezek a nem tiszta vonzásviszonyok teszik érthetővé a közigazgatás térszervezési nehézségeit Békés megyében.

hc) Települések közötti partnerség

A települések közötti együttműködések a megyében az ezred fordulójáig nem képezték a tartós feladatmegosztás, funkciómegosztás alapját, sokkal inkább konkrét „akciókra” (pl. egy-egy közös beruházás, vagy más projekt) szerveződtek, területfejlesztési célokat szolgáltak, vagy a táji, nemzetiségi, történeti összetartozást voltak hivatottak demonstrálni. A települések együttműködésének alapstruktúráját azonban ma már egyértelműen a 2013 után kialakított járáskörök, illetve az ahhoz illeszkedő többcélú társulások rendszere adja, melyek keretében több feladatkörben kiterjedt együttműködés bontakozott ki. A mai járási rendszerben Békés megyében 9 járás került lehatárolásra.

A 2010-es évek elején kialakított járáskörök mind terület, mind lakosságszám, mind településszám, mind településstruktúra szempontjából inkább heterogének, hasonlóan a korábbi kistérségekhez. Jelentős differenciáló tényező, hogy egy-egy járásban milyen arányban vannak jelen a különböző nagyságú települések, vagy a tanyák. A járáskörök létrejöttével az együttműködés fő területeit továbbra is erőteljesen meghatározza a többcélú társulások szabályozása és finanszírozása, a heterogenitás logikus következménye, hogy a települések közötti feladatmegosztás, és az együttműködés – társulási, konzorciumi megállapodásokban rögzített – módja is sok mindenben különbözik.

A Kormányablakok és Járási hivatalok 2013-as indulása óta a települési funkciók ellátása erősen eltér a korábbi önkormányzati feladatellátás során megszokottól. Településenként már az ellátott feladatok köre is jelentős differenciákat mutat. Korábban minden kistérségi társulás felvállalta a pedagógiai szakszolgálatok egy körének ellátását, de ez a kör – elsősorban a kistérségben lévő városok kapacitásainak függvényében – különbözött, ez a járáskörök kialakulásával sem változott meg jelentősen. egyelőre R kistérségek csupán két feladat ellátására vállalkoztak, majdnem mindenhol a gyógytestnevelés ez egyik, és ehhez vagy a logopédia, vagy a továbbtanulási és pályaválasztási tanácsadás társul. A szociális ellátás területén igen változatos a kép napjainkban, mivel a kistérségi együttműködések idejében többnyire a szolgáltatások igen széles körére terjedtek ki, az idősek, betegek ellátásán kívül a pszichiátriai betegek, vagy a fogyatékosok ellátására is. Családsegítő vagy/és gyermekjóléti szolgálat mindenhol működik, ám a települési szolgáltatások szorosan összefüggnek a központtól mért távolsággal, vagyis több esetben a kötelező ellátás „lehivatkozásáról kellene beszélnünk, nem pedig annak a valódi, széleskörű ellátásáról. Az egészségügy terén az orvosi ügyelet közös megszervezése mindenhol megtörtént. A napjainkban is működő többcélú társulások által felvállalt egyéb feladatok között továbbra is szerepelnek a belső ellenőrzés, a területfejlesztési, környezet- és természetvédelmi, állat- és növény-egészségügyi, közműfejlesztési együttműködéseknek. A felvállalt feladatok között egyre inkább megjelenik a turizmus, az idegenforgalom, a bűnmegelőzés, a sport vagy a közmunka összehangolása, sőt államigazgatási feladatok közös ellátása is.

A települések közötti együttműködés rendszerében alapvető változást hozott az új önkormányzati törvény, és a közigazgatás területi rendszerének átalakulása, a járáskörök kialakítása. Az új önkormányzati törvény a települési önkormányzatok által ellátandó feladatokat csak általánosságban határozza meg, és ágazati törvényekre bízta azok különböző méretű vagy hierarchiaszintű településekhez való differenciált telepítését. A legfontosabb változást az jelentette, hogy az általános iskolai oktatás teljességgel kikerült az önkormányzati feladatok köréből. Állami feladattá vált az iskola nélküli vagy csak alsó tagozatos iskolával rendelkező településeken is a közoktatás megszervezése. A szociális szakellátások köre szintén állami feladat lett. A települések közötti lehetséges együttműködések a közoktatás terén az óvodai ellátásra, a szociális ellátások terén az alapellátásra korlátozódtak. A kistérségi társulások a törvény erejénél fogva megszűntek, azonban az önkormányzati feladatok ellátására önkéntesen továbbra is létrehozható volt társulás. A települések leginkább a szociális területen, illetve az orvosi ügyeletek fenntartásában hoztak létre együttműködéseket. A szolgáltatások területi rendszerének radikális átalakítása teljesen új struktúrák kiépítését hozta magával, amely az egyes járáskörök ellátási hiányosságainak számbavételére koncentrálva, a fejlesztési szükségletek felmérése után indult el.

A pedagógiai szakszolgálati feladatok megoldását jellemzően a központi városban működő intézmény (városi, esetleg megyei fenntartású) látja el az egész járás területén. Ez kiépült közlekedési kapcsolatok esetén érthető eljárás.

A Békés megye térszerkezetére jellemző óriásfalvak – melyek többsége immár közigazgatási értelemben is város – azonban mind méretük, mind az ellátásra szoruló gyermekek száma alapján, napjainkban is indokoltta tennék a szakszolgálatok intézményi szolgáltatásokhoz kapcsolódó helyi megszervezését. Ez érdemi előrelépést jelenthetne a korai diagnosztizálás és fejlesztés szélesebb körben történő megjelenésében, decentralizálva a szolgáltatásokat, azokat közelebb vinné a hátrányosabb térségek kisebb falvaihoz is, ami a problémák kezelését tekintve érdemi hatékonyságnövekedést hozhatna.

A 2010-es évek elejétől, az országos tendenciához hasonlóan több oktatási, nevelési intézmény került át egyházi fenntartás alá, melynek köszönhetően az önkormányzati alapfokú oktatási feladatokra fordítandó költségek csökkentek. Ezen feladatok ellátásában az állam fenntartói szerepe még mindig nagyobb, hiszen a kezelésében lévő intézményegységek száma még így is jelentős. Az állami oktatási, nevelési intézmények fejlesztése folyamatos fejlesztést igényel, ebben a szakember-ellátottság, tárgyi felszereltség és a szolgáltatási színvonal növelése érdemi előrelépést jelenthet. Fokozottan kiemelt településfejlesztési, helyi közösségi érdek azonban a helyben nyújtott óvodai és általános iskolai – legalább 1-4. évfolyamos képzés – szolgáltatások helyben történő megszervezése, mindenhol, ahol nem kíván aránytalan anyagi áldozatot és két évfolyamonként összevont csoportok indításához elegendő tanuló él a településen. A nemzetiségek társadalmi integrációját nagyban segítené, ha a helyi iskolák kiemelt feladatuknak tekintenék a nemzetiségek nyelvének és kultúrájának megőrzését, a nemzetiségi hagyományok ápolását.

Továbbra is kiemelt jelentősége van a községekben a kisgyermekes családok számára a gyermekek napközbeni ellátásának. Ilyen formában a rugalmas és legális ellátási formákat lehet előtérbe állítani (családi napközi), melyek létrejöttét, fenntartását az utóbbi években az önkormányzatok és reális költségvetési támogatással valamint fontos pályázati forrásokkal az állam is elősegíti. Az önkormányzat szerepe a szükséges ingatlanok biztosításában és a kapcsolódó szolgáltatások (egészségügy, étkeztetés, közművek) támogatásában jelenthet előrelépést.

A szociális, gyermekjóléti feladatok ellátásának keretei szintén heterogének. E szolgáltatások bázisát nem a kistérségek, nem is a járások, hanem az egyre kiterjedtebb kisváros-hálózatra alapozva érdemes tovább fejleszteni. A kisvárosokra, nagyközségekre épített decentralizált intézményrendszer lényegesen hatékonyabban képes a súlyosbodó szociális, gyermekvédelmi problémákat kezelni, mint az „utazó” szolgálatok.

A tartós bennlakásos szociális intézményi szolgáltatások már az ezred forduló környékén jól kiépültek Békés megyében, de a nappali ellátások még ma is érdemi aránytalanságokat mutatnak. A nappali ellátás esetében továbbra sem lehet eredményes a kliensek településhatár átlépését szükségessé tevő szolgáltatási rendszere, annak reálisan a szolgáltatási kötelezettség formális rendezése és az igénybevétel visszaszorulása lehet csak a következménye. A pszichiátriai gondozottak, szenvedélybetegek, fogyatékkal élők nappali ellátása azonban decentralizáltan a költséghatékonyság figyelembevételével csak a civil és non-profit szféra aktív közreműködésével oldható meg, melyben az állam mellett a helyi önkormányzatnak is lényegesen nagyobb szerepet kell a jövőben vállalnia. A házi segítségnyújtás esetében az üres ellátási foltok betöltése és a jelzőrendszeres szolgáltatás kiterjesztése jelentett előrelépést az utóbbi években. Érdemben még tovább javítaná a jelzőrendszeres szolgáltatás hatékonyságát, ha a házi szociális ellátás és házi betegellátás összekapcsolására az eddigi létrehozott intézményes keretek stabilizálódnának.

Az egészségügy területén az ügyeleti ellátást a legtöbb járásban általában „körzetekre” bontva látja el egy-egy nagyobb település. Sajnos a járóbeteg ellátás terén továbbra is jelentős hiányok jellemzik az észak-békési térséget, de a szolgáltatások további bővítésére, fejlesztésére van szükség a sarkadi és mezőkovácsházi járásokban. Békés megye kisvárosainak egészségházai sokat fejlődtek az elmúlt években és így nagyrésztük alkalmassá vált decentralizált, gyakran igényelt szakrendelések helyi megjelenésére. Az ehhez illetve a további fejlesztéshez szükséges műszerek biztosítása, részben összecseng az alapellátás műszerezettségben érzékelhető lemaradásának felszámolását célzó programokkal, mint például a Magyar Falu Program. A komolyabb műszerigényű szakellátások, szűrővizsgálatok decentralizációja a mozgó szolgáltatások fejlesztésével érhető el, melyek a járási hivatalok szervezésében valósulnak meg.

A járások keretein belül létrehozott együttműködések, mellett a települések más módon is összefognak a közös céljaik megvalósításának érdekében. Tipikusan ilyen társulások jöttek létre az ivóvízminőség javítására, a szennyvízkezelésre és a hulladékgazdálkodásra, melyek a korábbi kistérségi társulásoknál nagyobb területet fognak össze. Ettől függetlenül ma is megjelennek még a kisebb, településközi infrastruktúrafejlesztésre létrejött

együttműködések. A települések kapcsolataiban mind inkább megjelentek a nemzetközi partnertelepülések, amelyekkel elsősorban kulturális együttműködést alakítanak ki, néhány település esetében 3-4 testvérvárosról is beszélhetünk, de a legjellemzőbbek a közelebbi román partnerkapcsolatok. A megyében továbbra is több HACs működik, melyek kiterjedése nem megegyező a járások lehatárolásával.

i) A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása

Tájrendezési szempontból elsődlegesen a kedvező táji adottságok, ezen belül is a táji, természeti értékek megőrzése a feladat, összehangoltan a megye fejlődését szolgáló területfelhasználási és szerkezeti változtatások tájba illesztésének meghatározásával. A tájterhelhetőségi értékelés célja továbbá, hogy a területfejlesztés célterületeinek meghatározásához iránymutatást nyújtson az érzékeny és védendő, illetve a terhelésre nem vagy kevésbé érzékeny területek meghatározásával.

A tájterhelhetőségi vizsgálat a természetföldrajzi, tájszerkezeti és tájhasználati, táj-, és természetvédelmi, a tájterhelhetőségi és egyéb szakági (vízügyi, közlekedési, közmű) vizsgálatok szintéziséből áll. A megye tájhasználati módjai közül elsősorban az ökológiai szempontból alapvető mezőgazdasági és erdőgazdasági használat által érintett területek differenciált értékelése történt meg előzetesen, a meglévő ökológiai hálózat védelme és fejlesztése érdekében.

Megállapítható, hogy a megye ökológiai térszerkezetét alapvetően meghatározzák a természetföldrajzi fejezetben részletesen ismertetett éghajlati, felszín alatti és felszíni adottságok, valamint az ezeken kialakult tájhasználat. Az átalakított természeti táj emlékei és emlékezete a fennmaradt eredeti, őshonos illetve ezekhez közelálló tájalakulatai, és élőhelyei. Ezek közül a legértékesebbek, legérzékenyebbek természetvédelmi oltalom alatt állnak, melynek területeit a Természet- és tájvédelmi fejezet ismerteti. Az ökológiai hálózat ezeken kívül magában foglalja az ezeket összekötő zöldfolyósókat, védett területeken kívüli jelentősebb erdő és nedves-vizes területeket, természetközeli területeket és extenzív hasznosítású mezőgazdasági területeket.

A megye meglévő ökológiai hálózatának alappillérei a síkvidéki agrárterületek zárványában fennmaradt keskeny, a felszíni vízrendszerhez, folyóvölgyekhez kapcsolódó ártéri vizenyős és vízparti területek, erdőterületek. Ezek az ökofolyósók csak néhány területen egészülnek ki a Körös - Maros Nemzeti Parkhoz tartozó vagy egyéb országos vagy helyi természetvédelmi területekkel, emlékekkel (TT, TE), kisebbrészt védelem alatt nem álló természeti – természetközeli területekkel.

A folyóvölgyek és a kapcsolódó kisvízfolyások, a mélyebben fekvő területekkel – ide értve a valamikori, szabályozás előtti vízrendszer táji nyomait, emlékeit is - *a megye legkevésbé terhelhető tájai*. Ezen egységes, összefüggő hálózatot alkotó természetes és természetközeli zöldfelületi rendszert kiegészíti néhány szigetszerűen fennmaradt, ökofolyósóval már részben összekapcsolt természetközeli terület egység, jellemzően intenzív mezőgazdasági területek szomszédságában lévő extenzív gyepek területei vagy erdőfoltok. Ezek többsége is – legalább helyi szinten - védett természeti terület.

A tájterhelésre leginkább érzékeny területek az ökohálózat legértékesebb területei, magterületei. Ezek részben országos szintű védetség alatt is állnak, közülük területileg legjelentősebbek a Körös - Maros Nemzeti Park nagyrészt összefüggő foltjai (amelyek a megye 47 települését érintik) vagy jellemzően sávyszerű területei, valamint az országos ökológiai hálózat és a Natura2000 hálózat nagyobb és kontinuosabb területei. Az európai és országos ökológiai hálózatokhoz tartozó területek a megye természeti értékmegőrzés szempontjából legértékesebb és egyben legérzékenyebb területei. Jellemzően itt a legalacsonyabb szintű a tájterhelés, összhangban e területek terhelhetőségi (érzékenységi) mutatóival.

A területi arányok szempontjából, a megye domináns mezőgazdasági jellegének köszönhetően elsődlegesen az intenzív szántóföldi művelés az elsődleges tájterhelő tényező. A megyét országos átlag fölötti termőhelyi mutatói predestinálják a nagy területeket igénybevevő és minél hatékonyabb haszonnövény termesztés és élelmiszer előállítás ágazatainak fenntartására és fejlesztésére. Agronómiai szempontból a megye legterhelhetőbb térségei a domborzati és terepadottságok szempontjából is legkedvezőbb, legjobb termőképességű talajadottságokkal és síkvidéki jellemzőkkel rendelkező déli területei.

A külterjes tájgazdálkodásra elsődlegesen alkalmas, kevésbé terhelhető területek: a mélyebben fekvő, erősebb közvetlen vízhatású területek, a nád- és gyepgazdálkodás, az extenzív vegyszermentes szántóföldi gazdálkodás, valamint a biogazdálkodás elsődleges területei; a gyengébb termőképességű területek, elsősorban a talajvédő gyepgazdálkodás és az ökológiai művelés (biotermesztés) területei. Elsősorban ez utóbbiaknál jöhet szóba ökológiai szempontból versenyképes alternatívaként a művelési ág váltás, illetve az erdősítés lehetősége is.

Az intenzívebb terhelésre javasolható, belterjes mezőgazdasági térségek területét jórészt átfedik a kiváló termőhelyi adottságú szántóterületek (amelyeket a megyei területrendezési terv is lehatárolt). Ezek a legjobb termőképességű szántók, amelyek földvédelmi szempontból kiemelt szabályozás alá esnek, ugyanakkor agrár - tájterhelhetőségi szempontból a leginkább hasznosítható területek. Cél, hogy ezeken a területeken más célú terheléssel járó tájhasználat (pl. beépítés, burkolatépítés, erdősítés, stb.) ne valósulhasson meg.

A legintenzívebb tájterheléssel az urbanizációs folyamatok járnak, amelyek a beépítések révén természetes felszínek effektív megsemmisítésével és átalakításával, mező- és erdőgazdasági művelés alóli kivonással járnak, ezáltal a felszíni és felszín alatti (víz, talaj) és felszín feletti (légtér) természetátalakító – terhelő, szennyező hatásaik is a legintenzívebbek. Ezek a megyében jellemzően koncentráltan, városias térségként, urbanizációs övezetekben és sávokban jelennek meg (leginkább a megyeszékhely és a nagyobb városok területein és környékén), de kisebb mértékben szórványban, pontszerűen is előfordulnak, a megye morfológiai adottságai alapján létrejött településszerkezeti hagyományoknak megfelelően, vagy ezekkel szemben, újabbszerű fejlesztések eredményeképpen. Ezen az alföldi részen a kevesebb, nagyobb határú település mellett nem jellemző az aprófalvas és a tanyás településszerkezet, inkább nagyobb méretű községek mezővárosok alakultak ki. Ez a településhálózat regionális szinten kedvező tájterhelési hatásokkal jár, mert megfelel a táji adottságoknak. Csak néhány nagyobb város esetében figyelhető meg, hogy az évszázados településhálózat fejlődési folyamat az iparosítás vagy a szuburbanizáció révén addig nem látott ütemben felgyorsult. Ennek nyomán olyan intenzív és a természetes településszerkezethez nem vagy kevésbé illeszkedő beépítések is keletkeztek, amelyek nem illeszkednek a hagyományos tájkarakterhez és az érintett területek terhelhetőségét próbára teszik. A településrendezési eszközök folyamatos és szakszerű felülvizsgálata, karbantartása nyújt garanciát a terhelhetőségi problémák elkerüléséhez és megoldásához, elsősorban az új beépítésre szánt területek és a hozzájuk szükséges műszaki infrastruktúra mértéktartó és racionális kijelölésével.

A bányaművelés okozta tájsebek a megye területén kevésbé okoznak tájterhelési problémákat, a bányatáj-rekultivációs problémák térségi szinten nem jelentősek. A megyében meglevő és korábbi külszíni fejtések - jellemzően működő és felhagyott homok, kavics és agyagbányák - tájképi megjelenése és környezeti hatásai jellemzően csak helyi szinten vannak jelen, kiterjedésüknek, sűrűségüknek, jellegüknek köszönhetően. A mélységi szénhidrogén kutatás és kitermelés, a termálvízkincs hasznosítás nem vet fel jelentős felszíni rekultivációs, tájrendezési teendők szükségességét, de összességében ügyelni kell a forrásterületek terhelhetőségére is.

Jellemzően csak lokális hatásokkal rendelkeznek a műszaki infrastruktúra hálózat elemei illetve ezek együttese. Kiépítettségük, területigénybevételük és sűrűségük a nagyobb településeken, a megyeszékhely térségében összponstosul, terhelve ezzel a tájat és a környezeti elemeket egyaránt. A megye periférikusabb részein az műszaki infrastruktúra hálózatok sűrűsége jóval kisebb, elhelyezkedésük, jellegük következtében kisebb terhelést jelentenek. A terhelési szempontból legkritikusabb autópályával jelenleg csak néhány szakaszon rendelkezik a megye, a közlekedéshálózati szerkezet következtében. Ezek mellett a gyorsforgalmi utak menti sávok a megye legterheltebb közlekedési területei. Több logisztikai központ is kialakult, illetve településrendezési tervekben már kijelölésre került, elsődlegesen a közlekedési csomópontok, határátkelők környezetében, amelyek fejlesztését - fejlesztettségét célszerű terhelhetőségi vizsgálatokkal is megalapozni, csakúgy, mint a tervezett autópálya és gyorsforgalmi úthálózati fejlesztéseket is. Mint ahogy ilyen terhelhetőségi vizsgálatok elvégzése szükséges minden érzékeny természeti területet, és/vagy ökológiai szempontból értékes (természeti) területet érintő intenzívebb hasznosításra (a természetes felszín megváltoztatására, beépítésre, stb.) irányuló szándék megalapozásához.

A megye terhelhetőségi szempontból legérzékenyebb területeit lényegileg kirajzolják az ökológiai hálózat és a tájképi – tájvédelmi szempontból legérzékenyebb területek által lefedett tájrészek.

2. A térséget érintő tervezési-fejlesztési környezet áttekintése

2.1 A térséget érintő ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területi tervek

a) Az OFTK Békés megyét érintő vonatkozásai

Az Országgyűlés 1/2014. (I. 3.) OGY határozatával elfogadott OFTK célja, hogy – az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepcióval összhangban – kijelölje az ország területfejlesztési politikájának célkitűzéseit, elveit és prioritás-rendszerét, megteremtve a területi szempontok konzekvens érvényesítésének lehetőségét, mind az ágazati szakpolitikák, mind az országos és területi programok kidolgozásában.

A területfejlesztési politika fő funkciója az ország területileg harmonikus és hatékony működésének és kiegyensúlyozott, fenntartható területi fejlődésének megteremtése, valamint a területi leszakadás mérséklése. A dokumentum hat területi célt fogalmaz meg 2030-ig:

1. az ország makro-regionális szerepének erősítése,
2. a többközpontú térszerkezetet biztosító városhálózat,
3. vidéki térségek népességeltartó képességének növelése,
4. kiemelkedő táji értékű térségek fejlesztése,
5. területi különbségek csökkentése, térségi felzárkóztatás és gazdaságösztönzés elősegítése,
6. összekapcsolt terek: az elérhetőség és mobilitás biztosítása.

Az OFTK a megyét az alábbiak szerint pozicionálja:

A Dél-Alföldön található, Romániával 178 km hosszan határos megyében a közép- és kisvárosok viszonylag egyenletes rendszere dominál, a településhálózat központi eleme a lakosság 40%-át tömörítő Békéscsaba – Békés - Gyula településegység. Jelentős természeti értékekkel, turisztikai vonzerővel rendelkezik. A megye kulturális örökségét a nemzetiségek színesítik. A kiemelkedően jó agráradottságok miatt kiemelkedő mezőgazdasága elsősorban gabonatermesztéséről, zöldségtermesztéséről és bizonyos állatfajták tenyésztéséről ismert, kapcsolódó feldolgozóipar nélkül. Kül- és belföldi tökevonzó képessége egyaránt alacsony, az egy főre jutó GDP-t tekintve a harmadik legrosszabb helyzetű. A rendszerváltás óta a megye munkaerő megtartó képessége folyamatosan romlik, a munkaképes korú lakosság egyre növekvő számban hagyja el térséget. A foglalkoztatottak folyamatosan és jelentősen csökkenő aránya az utóbbi években csekély növekedést mutat, amelyhez minimálisan javuló munkanélküliségi mutató társultak.

Az OFTK a megye kapcsán az alábbi fejlesztési irányokat nevesíti:

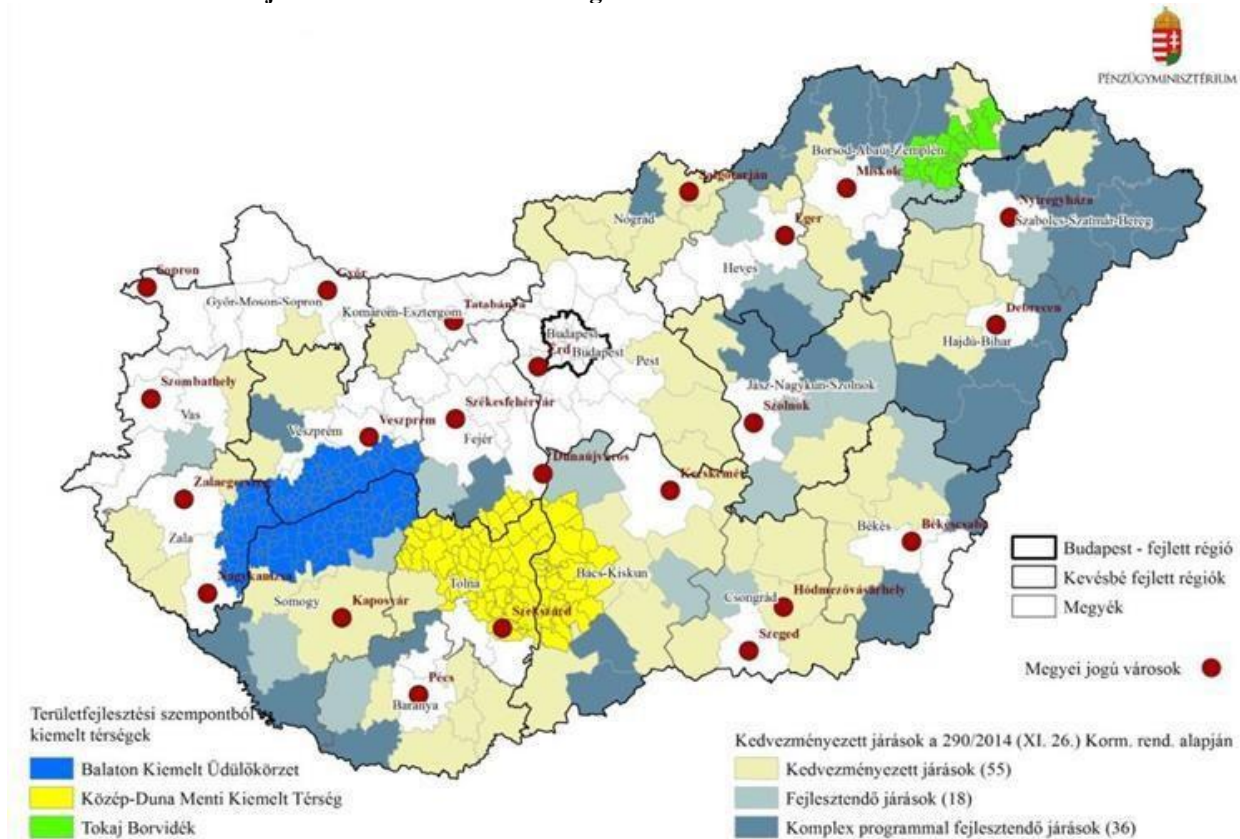
- Az infrastruktúra fejlesztése: a megközelíthetőség és a logisztikai feltételek javításával, a térségi kohézió erősítésével, minőségi környezet kialakítása mellett.
- Gazdaság- és vidékfejlesztés: munkahelyteremtés ösztönzésével a hozzáadott érték növelése, hungarikumok támogatása, környezetkímélő energiatermelés, valamint az öko-, horgász-, vadász-, kerékpár és egészségturizmus fejlesztése.
- Társadalmi megújulás: a szakképzés gazdasági igényekhez alakításával, a civil együttműködések erősítésével és helyi kulturális értékek megőrzésével.
- Környezeti fenntarthatóság segítése az épített és természeti környezet védelme, a környezetbarát hulladékgazdálkodás, -újrahasznosítás fejlesztése és a megújuló energiákra épülő termelés és fogyasztás támogatása által.
- Határon átnyúló együttműködések segítése a gazdaságfejlesztés támogatásával, együttműködési programok szervezésével és helyi termékekre épülő piac beindításával.

- Békéscsaba fejlesztése, különös tekintettel az élelmiszer alapanyag előállítására és –feldolgozásra, valamint gasztroturizmusra.

b) A térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei

Békés megyét nem érinti területfejlesztési szempontból kiemelt térség.

53. ábra: A területfejlesztés fő beavatkozási térségei



Forrás: Útmutató a megyei önkormányzatok, a főváros és a kiemelt térségi fejlesztési tanácsok számára a 2021-2027 közötti tervezési időszakra, valamint a területfejlesztési koncepciók felülvizsgálatához, módosításához

c) Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai

Egy ágazat fejlesztési stratégiája: az ágazati stratégiák jellemzően rögzítik a fejlesztések céljait és eszközeit, célrendszerük legtöbbször helyzetelemzésre és helyzetértékelésre épül. a fejlesztési eszközöket jelentő beavatkozásokat gyakran prioritásokba rendezi, és meghatározza az egyes beavatkozások feltételeit, felelőseit, erőforrásigényét és ütemezését. Magyarországon nincsen egységes szabályozás az ágazati tervezésre, ezért a legkülönbözőbb elnevezésű, időtávú, strukturálású és részletezettségű ágazati stratégiák vannak érvényben. (forrás: Kézikönyv a területi kohézióról; NFGM, VÁTI Nonprofit Kft., 2009)

A területi és ágazati tervek közötti összhang biztosítása mellett az ágazati stratégiák és programok területi üzeneteinek fontos indoka, hogy így területileg differenciált, térségek adottságaira szabott fejlesztési célokat és

eszközöket lehet kialakítani. Ezért fontos az ágazati terveket, programokat beilleszteni a főbb területi feladatok elfogadott rendszerébe.

A megyére is vonatkoztatható ágazati stratégiák többek között:

- Nemzeti Vidékstratégia 2020
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030
- Nemzeti Környezetvédelmi Program 2015-2020
- Nemzeti Vízstratégia
- Fehérkönyv Magyarország Nemzeti Akvakultúra Stratégiájához a 2014-2023-as időszakra
- Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030
- Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2.
- Nemzeti Energiastratégia 2030
- Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013-2020
- Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia 2011-2020
- Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014-2020
- Nemzeti Ifjúsági Stratégia
- Idősügyi Nemzeti Stratégia
- Köznevelési Stratégia
- Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégia a 2020 és 2025 közötti időszakra

A megyére is vonatkoztatható ágazati stratégiák közül néhány rövid bemutatása, célrendszerének vázolója:

Nemzeti Vidékstratégia 2020

A Nemzeti Vidékstratégia célja, hogy a hazánk vidéki térségeinek nagy részén érvényesülő kedvezőtlen folyamatokat megfordítva, a fenntarthatóságot, az életképes agrár- és élelmiszertermelést és a vidéki élet értékeit középpontba állító jövőkép alapján kijelölje az ország vidékpolitikájának célkitűzéseit, alapelveit, valamint az azok elérését biztosító programok és intézkedések végrehajtási kereteit. A vidéki Magyarország egészének megújítását tűzi ki célul, ezért a természeti értékek és a környezet védelmére, a természeti erőforrások fenntartható hasznosítására alapozva határozza meg az agrár-és élelmiszergazdaságra, valamint a vidékfejlesztésre vonatkozó tennivalókat. Legfontosabb területei a foglalkoztatás növekedése, a kiegyensúlyozott és sokszínű mező- és erdőgazdálkodás, termelési szerkezet, a helyi élelmiszertermelés és élelmiszerpiacok helyreállítása, a helyi energiatermelés, a vidék helyi közösségeinek megerősödése, a népesedési mutatók javulása és a természeti rendszerek, a biológiai sokféleség megőrzése.

Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 (a továbbiakban Stratégia vagy NTS 2030) az állami turizmusirányítás célrendszerét és eszközrendszerét 2030-ig meghatározó alapidokumentum. Feladata, hogy a turisztikai szemléletváltás megalapozásával, a főbb beavatkozási pontok azonosításával, stratégiai célok kijelölésével rövid, közép- és hosszú távon definiálja az állam feladatait az ágazatban, illetve a célok eléréséhez megfelelő eszközöket, forrást és intézményrendszert rendeljen.

A Stratégia szakpolitikai dokumentum, mely illeszkedik a hazai és uniós fejlesztéspolitikai dokumentumok rendszerébe, és támogatja a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióban foglalt célkitűzések elérését.

Fontos kiemelni, hogy a Kormány elfogadta a 429/2020. (IX. 14.) turisztikai térségekről szóló rendeletet, amely konkrét lehatárolással együtt határozza meg Magyarország turisztikai térségeit. A térségek kijelölésével a cél a turisztikai feladatok ellátásnak hatékonyabbá tétele, jól kommunikálható és körülhatárolható fogadóterületek létrehozása, a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 (NTS2030) céljaival összhangban. A 11 lehatárolt térség közé került Gyula és térsége turisztikai térség is, melyet Békéscsaba és Gyula települése alkot.

Nemzeti Környezetvédelmi Program 2015-2020

A Program átfogó célkitűzése, hogy hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához.

Leírásai alapján a környezetügy átfogó felelőssége, hogy feladatai magas színvonalú ellátásával segítse elő az ország társadalmi-gazdasági fejlődését, ugyanakkor tudatosan lépjen fel a társadalmi és környezeti értékek rombolása ellen és hatékonyan közreműködjön a környezeti szemléletformálásban. Ez átfogó, rendszerszemléletű megközelítést és a környezeti szempontoknak az élet minden területén való figyelembe vételét teszi szükségessé

Az átfogó célkitűzéshez kapcsolódóan a Program három stratégiai célt határoz meg:

- Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.
- Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata.
- Az erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése.

Nemzeti Vízstratégia

A Kvassay Jenő Terv (a továbbiakban: KJT) – a Nemzeti Vízstratégia – a magyar vízgazdálkodás 2030-ig terjedő keretstratégiája és 2020-ig terjedő középtávú intézkedési terve, a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III.12.) Korm. rendelet értelmében vízügyi szakpolitikai stratégia.

A KJT célja a társadalom és a víz viszonyának a feltárására támaszkodva intézkedések megfogalmazása, hogy

- a világot fenyegető vízválságot hazánk elkerülhesse, annak már mutatkozó jelei ellen időben megtehesse a szükséges intézkedéseket,
- őrizze meg a vizet a jövő nemzedékek számára, mert az élet mással nem pótolható feltétele, és a gazdaság erőforrása,
- hatékonyan, a gazdaságot támogatóan éljünk a kínálkozó előnyeivel,
- kellő biztonságban legyünk fenyegető káraitól.

A KJT feladata a vizek kezelésével és állapotával kapcsolatos célok kijelölése, az ezek eléréséhez szükséges intézkedések, feladatok azonosítása, valamint a végrehajtás feltételeinek és módjának a meghatározása. A víz közcélúsága és kiszolgáltató helyzetünk miatt hazánkban hagyományosan igen nagy az állami felelősség és feladatvállalás. Kiemelkedően fontos tehát, hogy a folyamatok közben tartására szakmailag alkalmas, erőforrásokkal kellően ellátott, konjunkturális hatásoktól mentes, stabil vízügyi intézményrendszerünk legyen.

A KJT hatóköre az ország teljes területén minden vízzel kapcsolatba kerülő tevékenység.

Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030

Az erdők hazánk területének egyötödét teszik ki. Kiemelkedő földhasznosítási forma, amely az egészséges emberi környezet alapvető része. Megújuló erőforrásként gazdasági hasznosítása rendkívül fontos. Az erdő sokrétű funkciói közötti megfelelő egyensúly megteremtése a következő 15 éves időszakban is kiemelkedő feladat. Az ehhez kapcsolódó szakmai kihívásokat, illetve az elérendő célokat a Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030 elnevezésű dokumentum fogalmazza meg.

Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2.

A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (a továbbiakban: NÉS-2) kidolgozása során a közpolitikai cél egy olyan nemzeti éghajlatváltozási stratégia megalkotása volt, amely lefekteti azokat a célkitűzéseket, amelyek megvalósításával az éghajlatváltozás által előidézett hatások hosszútávon kezelhetők. Ez két úton valósítható meg. A nemzetközi erőfeszítésekkel összhangban mérsékelnünk kell az üvegházhatású gázok kibocsátását, továbbá – hazánk érdekeit szem előtt tartva – növelnünk kell a szén-dioxid elnyelő kapacitásainkat. Ezek a lépések hozzájárulnak a nemzetközi klímavédelmi együttműködéshez, amelynek sikeres megvalósítása esetén hosszútávon mérsékelhető az üvegházhatású gázok légköri koncentrációja, amely a globális légköri hőmérséklet további emelkedési ütemének csökkenéséhez vezet. A CO₂ kibocsátás csökkentése és az elnyelő képesség növelése mellett szükséges az ország területét érő hatások objektív értékelése is.

A dokumentum számos olyan pontot érint az éghajlatváltozás hatásai, valamint az alkalmazkodás és felkészülés kapcsán, mely Békés megyét és érinti/érintheti.

d) A hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei

A szomszédos megyék jelenlegi hatályos koncepciói az alábbi célrendszereket határozzák meg:

Hajdú-Bihar megye:

Hajdú-Bihar Megyei Területfejlesztési Koncepció 2014-2020 célrendszere az alábbiakat foglalja magába:

Hajdú-Bihar megye 2014-2020-as fejlesztési időszakra vonatkozó jövőképe:

Hajdú-Bihar megye 2030-ra megőrzi természeti értékeit és a helyi közösségek együttműködéseire, adottságaira és hagyományaira építve – támaszkodva Debrecen mint a Kárpát-medence egészség fővárosa és versenyképes innovációs központ gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő hatására – fenntartható, kiegyensúlyozott, lakosai számára minőségi szinten élhető környezet lesz.

Átfogó célok:

1. Átfogó cél 1: Hajdú-Bihar megye természeti adottságaira, hagyományaira és kutatási potenciáljára alapozott gazdaságfejlesztés, mely növeli a foglalkoztatást és erősíti a megye kelet-magyarországi innovációs központ funkcióját
2. Átfogó cél 2: A szegénység és társadalmi kirekesztés csökkentéséhez, valamint a munkaképes korú lakosság piacképes képzettségi szintjének növeléséhez szükséges szolgáltatási, népegészségügyi és közigazgatási funkciók erősítése
3. Átfogó cél 3: Hatékony víz- és energiagazdálkodás, valamint a fenntartható környezetgazdálkodás feltételeinek megteremtése és fejlesztése a Tiszántúlon az éghajlat- és klímaváltozás negatív hatásainak csökkentésére

Stratégiai ágazati célok:

1. Stratégiai ágazati cél 1: Az Alföld értékeire épülő fenntartható környezet
2. Stratégiai ágazati cél 2: Versenyképes gazdaság és egészséges ételmisszer
3. Stratégiai ágazati cél 3: A megye gazdasági szerkezetének megfelelő oktatás, szakképzés
4. Stratégiai ágazati cél 4: Közösségi, szociális és társadalmi fejlesztések a leszakadó társadalmi csoportok esélyegyenlőségének és életminőségének javítására

Stratégiai területi célok:

1. Stratégiai területi cél 1: Debrecen, az életerős város, mint a Kárpát-medence egészség és innováció fővárosa
2. Stratégiai területi cél 2: Járasközpontok és járási szintű kisvárosok, mint a helyi közösségek együttműködéseinek centrumai
3. Stratégiai területi cél 3: Kistélepülések, mint az élhető vidéki közösségek színterei

A koncepcióban Békés megyét érintő pontok:

- Közös vízgazdálkodási (öntözési, csatornázási) együttműködés fejlesztése a belvíz és árvíz-veszélyeztetett területek felszámolása érdekében.
- Együttműködés M47-es autópálya építése ügyében Berettyóújfalu és Csökmő között.
- A határon átnyúló együttműködés Románia felé Hajdú-Bihar és Békés megye közös ügye, ezért ezek szerepeltetése és összehangolása a tervezés teljes folyamatában indokolt.
- A „Térségspecifikus brandek fejlesztése” jellemzően a Hajdú-Bihar megyével határos területeken jelenik meg. Ezek hatása, az ezekhez való kapcsolódás a megye déli térségei számára kihasználható előnyként, lehetőségként jelenhet meg, így ezekben a fejlesztésekben szoros együttműködés alakulhat ki a két megye között.
- Békés megye a diplomával rendelkezők arányát kívánja emelni. E célkitűzés szoros együttműködést kíván meg Hajdú-Bihar megyével, Debrecennel, a Debreceni Egyetemmel.

- Mind a társadalmi, mind a környezeti kockázatok számbavétele során kiemelt figyelmet kell fordítani azok megye határon túlnyúló hatásaira. Ezek kezelése (pl. társadalmi kirekesztettség csökkentése, nemzetiségek által lakott térségek fejlesztése, vagy az ivóvíz minőségének javítása) hatékonyabban valósítható meg közös, komplex programokon keresztül.
- Az ágazati célok meghatározásánál célszerű kölcsönösen figyelembe venni a két megye kapcsolódó térségeire (bihari térség – szeghalmi és sarkadi kistérség) vonatkozó fejlesztési elképzeléseket. Egyrészt, Szeghalom (és részben Füzesgyarmat) a gazdaságfejlesztés frekventált pontjaként jelenik meg, mely a Hajdú-Bihar megyén belül erősen periférikus 48 helyzetű települések (elsősorban Csökmő, Darvas, Újiráz) számára húzóerőt jelenthet. Másrészt Békés megye határos területein a halgazdálkodás jelenik meg nevesített fejlesztendő mezőgazdasági ágazatként, ami a megye déli, Sebes-Körös menti területein megfontolandó gazdaságfejlesztési alternatíva lehet.

Jász-Nagykun-Szolnok megye:

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területfejlesztési Koncepció 2014-2020 célrendszere az alábbiakat foglalja magába:

Jász-Nagykun-Szolnok megye 2014-2020-as fejlesztési időszakra vonatkozó jövőképe:

Változatos egyensúlyok eltérő utakon; Budapest és az európai fejlődési folyosó erőterében, a Tisza-völgy súlypontjában, hét szomszéd megyéhez kapcsolódva

Átfogó célok:

1. Átfogó cél 1: ERŐTELJES KAPCSOLÓDÁS A MAKROGAZDASÁG FEJLŐDÉSI TENGELYEIRE: A megye a Budapest metropolisz-térség dinamikusán urbanizálódó külső gyűrűjének részévé illetve hasznélvezőjévé válik
2. Átfogó cél 2: VÁLTOZATOS KULTÚRTÁJAK DINAMIKUS EGYENSÚLYA: Kialakulnak a globális társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatokhoz rugalmasan alkalmazkodni képes vidék társadalmi, intézményi, tájszerkezeti feltételei
3. Átfogó cél 3: EGÉSZSÉGES, KÉPZETT LAKOSSÁG, EGYÜTTMŰKÖDŐ TÁRSADALOM: A megyében fennmaradnak és dinamikusán bővülnek a tudás- és hálózattársadalomba való bekapcsolódás terén elért eredmények és kialakulnak a munkaerőpiacra jutásban korlátozott csoportok bekapcsolódásához szükséges feltételek

Stratégiai specifikus célok:

1. Stratégiai specifikus cél 1: A lakosság képzettségi szintjének és egészségi állapotának javítása
2. Stratégiai specifikus cél 2: Az agrárvertikum versenyképességének, tájfenntartó- és foglalkoztatási potenciáljának növelése
3. Stratégiai specifikus cél 3: Leszakadó társadalmi csoportok életminőségének és esélyegyenlőségének javítása
4. Stratégiai specifikus cél 4: A társadalom és a gazdaság megújulását, a táj konszolidációját hátráltató infrastrukturális hiányosságok felszámolása

Stratégiai területi célok:

1. Stratégiai területi cél 1: Szolnok nagyváros-térség pozíciójának megerősítése a Bécs-Budapest-Belgrád fejlődési tengely és a Tisza-völgy térrendszereiben
2. Stratégiai területi cél 2: Az ipari agglomeráció városiasságának erősítése és a gazdaság diverzifikációja a Jászságban
3. Stratégiai területi cél 3: Városhálózati szerepek és város-vidék kapcsolat megújítása a tiszántúli mezővárosi térségben
4. Stratégiai területi cél 4: Tiszazug és Körös mente pozíciójának és önfenntartó képességének javítása
5. Stratégiai területi cél 5: Tisza menti „ökosztráda” alrendszereinek kiépítése

A koncepcióban Békés megyét érintő pontok:

- A megye déli részének makrogazdaságba való bekapcsolódása a Kecskemét-Kunszentmárton-Szarvas-Békéscsaba tengellyel (M44) markánsan javul.
- A Szarvas és Mezőtúr közötti együttműködés – a két város között kiépülő híd és általa a kötött pályás Helsinki folyosó, valamint a megerősödő kelet-nyugati közúti folyosó között kialakuló kapcsolat révén – Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye perifériára szorult megyehatár-menti térségeinek pozícióját markánsan javíthatja.
- A Békés megyei városokkal való együttműködés keresését erősíti a megyei összehasonlításban jelentősnek mondható tanyavilág. Az egykori tanyaközpontokat (Kétpó, Mesterszállás, Mezőhék) is érintő tanyaprogramnak itt tehát kiemelt jelentősége van.

Csongrád-Csanád megye:

Csongrád-Csanád Megyei Területfejlesztési Koncepció 2014-2020 célrendszere az alábbiakat foglalja magába:

Csongrád-Csanád megye 2014-2020-as fejlesztési időszakra vonatkozó jövőképe:

Határokon átívelő új tudásrégió Európa térképén

Átfogó célok:

1. Átfogó cél 1: Hármashatár menti városhálózati csomóponti térség: tudáskoncentráció, kohézió, kisugárzás
2. Átfogó cél 2: Klímaváltozásra reagáló innovatív gazdaság és fenntartható erőforrás- gazdálkodás
3. Átfogó cél 3: Vállalkozó kedvű, jól képzett társadalomra épülő kooperáló gazdaság a megyei húzóágazatok bázisán

Stratégiai specifikus célok:

1. Stratégiai specifikus cél 1: Az innovációs-kapacitás és -teljesítmény komplex megerősítése, a tudásrégió felépítése
2. Stratégiai specifikus cél 2: A teljes agrárvertikum együttműködésre, innovációra és alkalmazkodásra épülő megerősítése
3. Stratégiai specifikus cél 3: Az alternatív energia vertikum felépítése, a kiemelkedő országos pozíció alapjainak kiszélesítése
4. Stratégiai specifikus cél 4: A megye húzóágazatainak vertikális és horizontális együttműködésekre épülő megerősítése, kitorési pontokra építő helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés

Stratégiai területi célok:

1. Stratégiai területi cél 1: Szeged-Hódmezővásárhely-Makó-Arad-Temesvár-Szabadka városhálózati csomópont felépítése
2. Stratégiai területi cél 2: Komplex tájgazdálkodás és integrált várostérségek kiépítése a Homokhátságon és a Tisza-térségben
3. Stratégiai területi cél 3: Mezőváros-térségek összehangolt, integrált fejlesztésére épülő társadalmi megújulás és több lábon álló gazdaság kibontakoztatása a Tiszántúlon

A koncepcióban Békés megyét érintő pontok:

- A korábban a mezőgazdaság dominanciájával jellemezhető táj – Csongrád, Bácska, Békés, Bánát hagyományait megtartva és ápolva – több lábon álló gazdasági térséggé válik.
- Szeged - Hódmezővásárhely - Makó - Arad - Temesvár - Szabadka Városhálózati Csomópont Felépítése. Ahhoz, hogy a térség valódi pólusrégióvá tudjon fejlődni, alapvető feltétel a belső hiányzó kapcsolatok kiépülése, ugyanakkor fontos a kapcsolatok erősítése e belső magon túl, különös tekintettel Újvidék-Belgrád, Baja-Pécs, Békéscsaba-Debrecen-Nagyvárad irányába.
- Fontos innovációk, szabadalmak születhetnek ugyanakkor a Hódmezővásárhely–Orosháza–Mezőtúr–Kunszentmárton városnégyeshez kötődő, több megyét érintő megerősödött szilikát- illetve a tágabban értelmezett, a textilipart is magában foglaló kreatív ipari klaszter tevékenységéhez kapcsolódva.

- Az M5-ös tengelyhez való intenzívebb kapcsolódás révén a Körös mente térség (M 44-es és 451-es közötti folyosók által feltárt térség) városaiban (Csongrád–Szentés–Kunszentmárton–Szarvas) – 4 megye határtérségében – a gazdasági területek kihasználtsága dinamikusan nő, a népességfogyás mérséklődése és a jövedelmek növekedése elsősorban a városi területek kihasználtságának növekedését eredményezi. Az agrártermelés és élelmiszeripar, valamint a feldolgozóipar bővülése a Körös menti térségben is korszerű, differenciált logisztikai rendszerek kiépülését teszi szükségessé.
- Mezőváros-térségek összehangolt, integrált fejlesztésére épülő társadalmi megújulás és több lábon álló gazdaság kibontakoztatása a Tiszántúlon
- Több potenciális húzóágazat esetében (agrárvertikum, megújuló energiák felhasználása, gépipar, feldolgozó ipar) ágazat-fókuszú fejlesztési programok kidolgozása, az ágazatok és szektorok közötti – tágabban a Dél-Alföldet és hármastérséget integráltan átfogó - hálózatok funkcionális kapcsolódásainak, az üzleti együttműködések formáinak fejlesztése.

Bács-Kiskun megye:

Bár Békés megyével nem határos, de a Dél-alföldi Gazdaságfejlesztési Zóna érintettsége miatt említésre kell kerüdjön Bács-Kiskun megye releváns dokumentuma is.

BÁCS-KISKUN 2020 - Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Kon koncepciója célrendszere az alábbiakat foglalja magába:

Bács-Kiskun megye 2014-2020-as fejlesztési időszakra vonatkozó jövőképe:

A folyamatos megújulásra képes fenntartható gazdasági és társadalmi környezet megteremtésével Bács-Kiskun megye versenyképes és vonzó térség lesz

Átfogó célok:

1. Átfogó cél 1: A megye társadalmi-gazdasági súlyának növelése a Kárpát-medencében és az európai térben inkluzív növekedés révén
2. Átfogó cél 2: Az emberek és a környezet harmonikus együttélésének megteremtése
3. Átfogó cél 3: Területi felzárkózás, a megye belső kohéziójának erősítése
4. Átfogó cél 4: Egészséges és megújuló társadalom

Tematikus célok:

1. Tematikus cél: Gazdasági versenyképesség erősítése, innovatív gazdaság a KKV-szektor megerősítésével (Tem1)
2. Tematikus cél: Élhető és életképes vidék (Tem2)
3. Tematikus cél: A megye belső kohézióját és makrotérségi integrációját szolgáló intézményi és infrastrukturális fejlesztések (Tem3)

Területi célok:

1. Területi cél: A táji jellemzőkre koncentrált integrált fejlesztések a Homokhátságon kiemelt figyelemmel a klímaváltozásra (Ter1)
2. Területi cél: Kecskeméti fejlesztési körzet kiegyensúlyozott növekedését elősegítő fejlesztési stratégia megvalósítása (Ter2)
3. Területi cél: Városterületi funkcionális és infrastrukturális kapcsolatok fejlesztése (Ter3)
4. Területi cél: A Duna-mente természeti és logisztikai potenciáljának kiaknázását szolgáló integrált fejlesztések (Ter4)
5. Területi cél: A határ-menti térségek határon átnyúló szervezeti és térkapcsolataira alapozó kohézió erősítő fejlesztések (Ter5)

A koncepcióban Békés megyét érintő pontok:

- Térszerkezeti szempontból erős az észak-déli kötődés, mely északon Pest megye és Budapest, délen a Vajdaság felé jelent hagyományosan erős kapcsolatokat. Ugyanakkor nyugat-kelet irányba az infrastruktúra hiányosságai akadályozzák a kapcsolatok fejlődését.

- A térség fejlesztési céljainak eléréséhez szükség van a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére, elsősorban az M8-as és az M9-es autópályák megépítésére és az autópályákkal való kapcsolatot biztosító főutak – nyomvonalát és teherbírását is érintő – fejlesztésére, valamint a mohácsi Duna-híd megépítésére.

Békés megye két romániai megyével **Arad és Bihar megyével** határos. A két megye két különböző fejlesztési régióban található. Bihar megye az Észak - Nyugati Fejlesztési Régióban, melynek jelenleg hatályos fejlesztési terve az „Észak - Nyugati Régió Fejlesztési Terve 2014-2020”, míg Arad megye a Nyugati Fejlesztési Régióban található, melynek jelenleg hatályos fejlesztési terve „A nyugati régió regionális fejlesztési stratégiája 2014-2020”.

Bihar megye:

Észak - Nyugati Régió Fejlesztési Terve 2014-2020 az alábbi célrendszert foglalja magába:

Általános cél:

A regionális gazdaság növekedése többdimenziós és integrált fejlesztés révén a régiókon belüli és interregionális különbségek csökkentése és a regionális életszínvonal növelése érdekében.

Prioritások:

1. prioritás A régió gazdasági versenyképességének növelése, valamint a kutatás és az innováció ösztönzése
2. prioritás: A régió elérhetőségének, a lakosok, áruk és az információk mobilitásának növelése
3. prioritás: A régió lakosainak életminőség javítása
4. prioritás: A természetes és antropikus környezet védelme, az erőforrások hatékony felhasználása és a szennyezőanyag-kibocsátás csökkentése szennyezőanyag-kibocsátás

Arad megye:

„A nyugati régió regionális fejlesztési stratégiája 2014-2020” az alábbi célrendszert foglalja magába:

Általános cél:

A Nyugati Régió célja az életminőségre összpontosítani Közép-Európa erős, nem fővárosi régióiban, a lakói igényekre összpontosítva

Tematikus célkitűzések:

- OT 1: A kutatás, fejlesztés és innováció megerősítése
- OT 2: Az információs és kommunikációs technológiák hozzáférése és használatának javítása és minőségének javítása
- OT 3: A kis- és középvállalkozások versenyképességének javítása
- OT 4: Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérés támogatása minden ágazatban
- OT 5: Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás elősegítése, a megelőzés és a kockázatkezelés
- OT 6: A környezet védelme és az erőforrások hatékony felhasználásának elősegítése
- OT 7: A fenntartható közlekedési rendszerek előmozdítása és a fő hálózati infrastruktúrák szűk keresztmetszeteinek felszámolása
- OT 8: A foglalkoztatás támogatása és a munkaerő mobilitásának támogatása
- OT 9: A társadalmi befogadás előmozdítása és a szegénység elleni küzdelem
- OT 10: Beruházás az oktatásba, készségekbe és az egész életen át tartó tanulásba

Fejlesztési prioritások és beruházási prioritások:

- 1. AP: A regionális versenyképesség növelése az innováció és az intelligens specializáció előmozdításával
- 2. AP: Dinamikus gazdaság fejlesztése a termelékenység és a vállalkozói szellem növelésén alapulva
- 3. AP: Az elérhetőség és a mobilitás javítása egy belső és nemzetközi kapcsolatban álló régióban
- 4. AP: Humán tőke fejlesztése és minőségi növekedés az oktatási, egészségügyi és szociális szolgáltatások ágazatában
- 5. AP: Fenntartható növekedés: A zöld gazdaságra való áttérés támogatása az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a megelőzés és a kockázatkezelés révén
- 6. AP: A városi és vidéki közösségek helyi sajátosságainak kiaknázása

- 7. AP: A turizmus fenntartható fejlődése
- 8. AP: A regionális igazgatási kapacitás megerősítése

e) A területrendezési tervek Békés megyét érintő vonatkozásai

Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény (OTrT) 2018 decemberében került elfogadásra.

A törvény célja, hogy az ország egészére, valamint egyes kiemelt térségekre meghatározza a térségi területfelhasználás feltételeit, a műszaki infrastruktúra-hálózatok összehangolt térbeli rendjét, a terület- és gazdaságfejlesztés hatékony területi, területhasználati orientálása érdekében, tekintettel a fenntartható fejlődésre, valamint a területi, táji, természeti, ökológiai és kulturális adottságok, értékek, honvédelmi érdekek és a hagyományos tájhasználat megőrzésére, illetve erőforrások védelmére. A hatékony és korszerű területrendezés ennek érdekében folyamatos, rendszeresen megújuló, összehangolt rendszert alkot az ország területi képét megalkotó fejlesztési stratégiákkal.

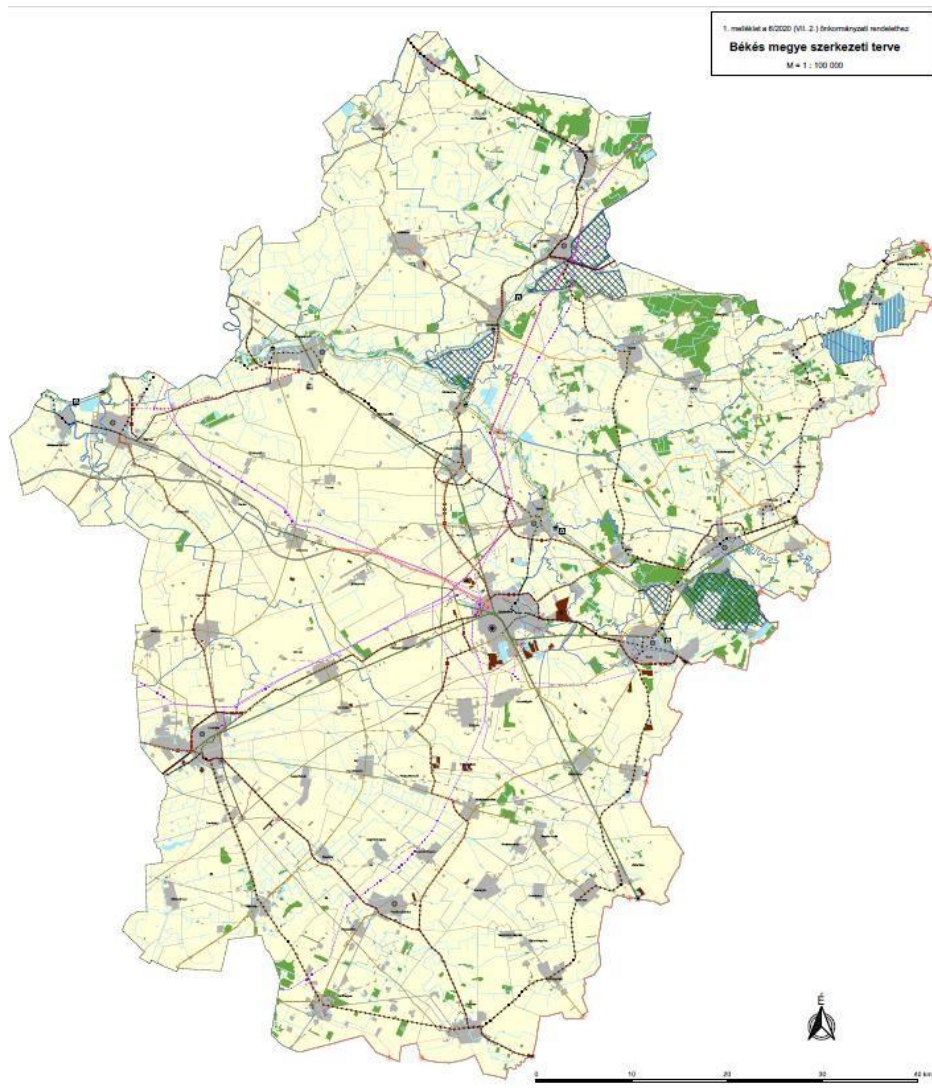
Megyei szempontból fontos megemlíteni a törvényben található egyedileg meghatározott megyei övezet részt. Ez alapján a megyei önkormányzat a területrendezési tervéről szóló rendeletének részeként a megye területének természeti, épített környezeti és gazdasági adottságainak védelmére és fejlesztésére, a térszerkezet szervezésére, továbbá a területfejlesztési koncepciók és programok végrehajtására egyedileg meghatározott övezeteket is megállapíthat.

Az 1996. évi - a területfejlesztésről és területrendezésről szóló - XXI. (Tft.) törvény értelmében a megyei területrendezési terv eszköz a térszerkezet harmonikus fejlődésének elősegítésére, a megyei önkormányzat e tárgyban törvényben biztosított koordinatív szerepének gyakorlására.

Az OTrT elfogadását követően, megkezdődött a megyei területrendezési terv módosítása, amelynek elfogadására 2020 nyarán került sor.

A megyei területrendezési terv (illetve a terv módosításának) célja, hogy a hatályos országos területrendezési szabályozással összhangban meghatározza a térségi területfelhasználás feltételeit, a műszaki infrastruktúra-hálózatok összehangolt térbeli rendjét, a terület- és gazdaságfejlesztés hatékony területi, területhasználati orientálása érdekében, tekintettel a fenntartható fejlődésre, valamint a területi, táji, természeti, ökológiai és kulturális adottságok, értékek, honvédelmi érdekek és a hagyományos tájhasználat megőrzésére, illetve erőforrások védelmére.

54. ábra: Békés Megye Területrendezési Terve – rendelet 1. sz. melléklete: Békés megye szerkezeti terve 2020



Forrás: Békés Megye Területrendezési Terve

A megye szerkezeti tervében kijelölt megyei területfelhasználási kategóriák a következők:

- a) területi korlát nélkül ábrázolt térségek:
 - aa) erdőgazdálkodási térség,
 - ab) mezőgazdasági térség,
 - ac) vízgazdálkodási térség,
 - ad) települési térség,
- b) legalább 5 ha nagyságú sajátos területfelhasználású térség.

A „Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről” szóló 2018. évi CXXXIX. törvény (továbbiakban: MaTrT) 24.§-a bővítette a Békés Megyei Önkormányzat területrendezési rendelkezési jogát azzal, hogy megteremtette az „egyedileg meghatározott övezetek” megyei területrendezési tervekben való megállapításának és szabályozásának lehetőségeit.

Békés megye területrendezési tervének módosítása során élt ezzel a lehetőséggel és a megye területén meghatározott és lehatárolt - az MaTrT 19. §-ban meghatározott térségi övezetein túli - „egyedileg meghatározott” övezeteket:

- gazdaságfejlesztési és innovációs terület övezete
- Övezetbe sorolt település települési önkormányzata a településrendezési eszközeiben, az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendeletben (a továbbiakban: OTÉK) meghatározott kereskedelmi, szolgáltató gazdasági terület területfelhasználási egység építési használatának megengedett határértékeinél megengedőbb követelményeket állapíthat meg, ha a település barnamezős területeinek Étv. szerinti lehatárolása a településrendezési eszközökben megtörtént, és a barnamezős területek fejlesztési és újrahasznosítási lehetőségei meghatározásra kerültek a településfejlesztési koncepcióban és az integrált településfejlesztési stratégiában, összhangban az Étv. rendelkezéseivel.)
- kiemelt turisztikai terület övezete
- (Plusz vizsgálati tartalom került meghatározásra a településfejlesztési koncepció, az integrált településfejlesztési stratégia és a településrendezési eszköz készítésénél, ezen dokumentumok tartalmi követelményeiről rendelkező magasabb szintű jogszabályok szabta kereteken belül.)
- együtt tervezésre javasolt térség övezete
- (Az övezeti szabály döntési lehetőséget biztosít övezetbe tartozó településeknek fejlesztési dokumentumok közös készítésére, tervezésének kezdeményezésére, az övezetbe tartozó további egy vagy több településsel.)

f) Környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások

A környezetvédelemmel, természetvédelemmel, valamint tájvédelemmel kapcsolatban az alábbi két fontosabb törvényt érdemes megemlíteni:

- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
 - A törvény célja az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet egészének, valamint elemeinek és folyamatainak magas szintű, összehangolt védelme, a fenntartható fejlődés biztosítása.
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
 - E törvény célja:
 - a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése;
 - a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése.

Fent említett két törvényt legutóbb a „2020. évi LI. törvény a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény és a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény módosításáról” szóló törvény módosította.

További a térséget érintő jogszabályok:

- 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
- 2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról
- 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
- 123/1997. (VII. 18.) Korm. rendelet a vízbázisok, a távlati vízbázisok, valamint az ivóvízellátást szolgáló vízellátási rendszerek védelméről
- 50/2001 (IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól

- 201/2001 (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 219/2004 (VII.21.) Korm. rendelet a felszín alatti vizek védelméről
- 220/2004 (VII.1.) Korm. rendelet a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól
- 221/2004 (VII.21.) Korm. rendelet a vízgyűjtő-gazdálkodás egyes szabályairól
- 27/2006 (II.7.) Korm. rendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről
- 284/2007 (X.29.) Korm. rendelet a környezeti zaj és rezgés elleni védelem egyes szabályairól
- 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről
- 310/2013. (VIII. 16.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervekre és a megelőzési programokra vonatkozó részletes szabályokról
- 385/2014. (XII. 31.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás végzésének feltételeiről
- 225/2015. (VIII. 7.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól
- 275/2004. (X.8.) Korm. rendelet Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről.
- 269/2007. (X.18.) Korm. rendelet a NATURA 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól
Védett természeti területek létesítéséről szóló jogszabályok:
- 3/1997. (I. 8.) KTM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park létesítéséről
- 17/2000. (VI. 26.) KöM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén lévő védett természeti terület erdőrezervátummá nyilvánításáról.
- □ 4/1999. (V. 5.) KöM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről.
- 10/2012. (II. 21.) VM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről.
- 27/1997. (VIII. 1.) KTM rendelet a Dénesmajori Csigás-erdő Természetvédelmi Terület létesítéséről
- 73/2007. (X. 18.) KvVM rendelet a Szarvasi arborétum természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról és természetvédelmi kezeléséről
- 8/1991. (IV. 26.) KTM rendelet a Szarvasi Történelmi Emlékpark Természetvédelmi Terület létesítéséről és a természetvédelmi kezelő megnevezéséről
- 44/2006. (XI. 17.) KvVM rendelet a Szeghalmi Kék-tó természetvédelmi terület országos jelentőségű védett természeti területté történő átminősítéséről és természetvédelmi kezeléséről
- Az országos jelentőségű természetvédelmi területek mellett helyi jelentőségű természetvédelmi területek is léteznek. Hatályos önkormányzati rendelettel, illetve a jogelődök által védetté nyilvánított természetvédelmi területek tartoznak ide. Védelmi kategóriájukat tekintve lehetnek természetvédelmi területek (TT) vagy természeti emlékek (TE) is.

g) 20 ezer lakos feletti városainak gazdaság- vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói

Békés megyében a Belügyminisztérium adatai alapján 2020. január 1-jén 3 település rendelkezett 20 ezer feletti lakosságszámmal (Békéscsaba, Gyula, Orosháza). Fontosabb fejlesztési dokumentumaik (ITS, Településfejlesztési Koncepció, Gazdasági Program stb.) aktualizálása folyamatosan megfigyelhető. A települések az alábbi gazdaság- vagy településfejlesztési programokkal, településfejlesztési koncepciókkal, és egyéb aktuális dokumentumokkal rendelkeznek:

22. táblázat: A 20 ezer főnél népesebb városok településfejlesztési és gazdaságfejlesztési dokumentumai;

	Dokumentum neve
Békéscsaba	Békéscsaba Befektetés ösztönzési stratégiája 2010.
	Békéscsaba Megyei Jogú Város Városfejlesztési Koncepciója
	Békéscsaba Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája
	Gazdasági Program 2014 - 2024 (Felülvizsgált és kiterjesztett változat)
	Helyi Esélyegyenlőségi Program
	Békéscsaba Megyei Jogú Város turizmusfejlesztési stratégiája 2009.
	Sportkoncepciója és Sporttámogatási Rendszere 2016 – 2020.
	Békéscsaba Megyei Jogú Város Környezetvédelmi Programja 2014 - 2019
Gyula	Gyula Város Befektetés ösztönzési stratégiája 2010.
	Gyula Város egészségturizmus fejlesztési koncepciója 2006.
	Esélyegyenlőségi Terv 2020-2021
	Gyula Város Önkormányzatának Gazdasági Programja
	Gyula Város Ifjúsági koncepciója
	Gyula Város idősügyi stratégiája
	Gyula város integrált településfejlesztési stratégiája. (2015)
	Gyula Város Településfejlesztési Koncepciója
	Gyula Város közlekedésfejlesztési koncepciója
	Gyula Város sportkoncepciója 2013-2020
	Orosháza Helyi Esélyegyenlőségi Program 2018-2023
Orosháza	OROSHÁZA VÁROS Fenntartható Fejlődés Helyi Programja (Local Agenda 21) (felülvizsgálat 2019)
	Orosháza Város környezetvédelmi programja
	Orosháza Város Önkormányzati Idősügyi Koncepciója
	Szociális szolgáltatástervezési koncepció
	Orosháza Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2016-2023
	Orosháza Gazdaságfejlesztési Programja 2020-2025
	Orosháza Város Településfejlesztési Koncepciója

Forrás: <http://www.gyula.hu/>, <http://www.oroshaza.hu/>, <https://bekescsaba.hu/>

Modern Városok Program – Békéscsaba Megyei Jogú Város

A Modern Városok Program a hazai megyei jogú városok önálló fejlesztési programja, amely több mint 250 projektet tartalmaz mintegy 3500 milliárd forint értékben. A 2022-ig megvalósuló fejlesztések részben hazai, részben európai uniós forrásból valósulnak meg.

Békéscsabán megvalósuló fejlesztések:

- Északi iparterület kerékpárutas összekötése Gerla várossal
- Békéscsaba meglévő iparterületeinek kiszolgálása komplex infrastrukturális fejlesztéssel
- A fejlesztés alatt álló Állami Iparterület és Északi iparterület kerékpáros elérhetőségének biztosítása Mezőmegyer és Békéscsaba irányából
- Békéscsabai Nyomdaipari Tudás- és Képzőközpont kialakítása

- Békéscsabai Röplabda Akadémia kialakítása
- Békéscsabai Röplabda Akadémia infrastrukturális feltételeinek megteremtése
- Új városi sportuszoda létesítése
- Új multifunkciós sportcsarnok létesítése
- Sportok Háza kialakítása a Békéscsabai Sportcentrumban
- Wenckheim turista- és kerékpárút kialakítása
- SMART közvilágítási rendszer kialakítása Békéscsabán
- Geotermikus hőhasznosítás Békéscsabán
- SMART GRID rendszer kialakítása Békéscsabán (I. ütem)
- A Munkácsy Mihály örökségét ápoló és népszerűsítő Munkácsy negyed fejlesztése
- CsabaPark Gasztronómiai és Élmenypark további fejlesztése
- Békéscsabai térségi vásártér kialakítása
- A Fürjesi összekötő út építése
- Békéscsaba városának bekötése az európai és magyar gyorsforgalmi út hálózatába: M44 fejlesztése

Forrás: Békéscsaba Megyei Jogú Város hivatalos honlapja, 2021.

h) A térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai

Békés Megye Területfejlesztési Konceptiója

1. Konceptió és program célja

Békés megye területfejlesztési konceptiója és programja című dokumentum alapvető célja:

- a megye jövőképeének megfogalmazása (2030-ig);
- a megye fejlesztési elképzeléseinek 2014-2020 közötti tervezési ciklusra történő felkészülés;
- a megyei fejlesztési elképzelések pozicionálása a 2014-2020-as időszakra vonatkozó Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban;
- a fejlesztési források orientálása a fejlesztési időszakra;
- a megyén belüli és a megyehatárokat átlépő partnerségi kör erősítése;
- határon átnyúló kapcsolatok erősítése.

Békés Megye Területfejlesztési Programja

Békés megye stratégiai programjának célja, hogy meghatározza azokat a középtávú fejlesztési célokat és tevékenységeket, melyek a megyében megvalósulhatnak. A célok elérése és finanszírozhatósága érdekében a megyei stratégiai program figyelembe veszi a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program követelményeit és igazodik a finanszírozási feltételekhez. A stratégiai program céljai kapcsolódnak Békés megye Területfejlesztési Konceptiójának átfogó és stratégiai fejlesztési irányaihoz.

Békés Megye klímastratégiája

A klímastratégia igyekszik azokat a lokális klímahatások szempontjából fontos területeket azonosítani, ahol reálisan, belátható időn belül valós ÜHG kibocsátást érintő megtakarítások realizálhatók, adaptáció szempontjából kiemelt figyelmet érdemelnek, illetve valós, szemléletformálással kezelhető akciókként/problématerületekként jelentkeznek. Különös figyelmet szentel a lakossági energiafogyasztáshoz köthető ÜHG kibocsátás, a nagyipari (jellemzően mezőgazdaság és ráépülő feldolgozóipari vertikum) és közlekedési eredetű kibocsátás mitigációjának, illetve a meglévő klímahatásokhoz történő adaptációs lehetőségek (pl. a megye földrajzából adódó potenciális árvíz és villámárvíz pontok, a Körösök védelme, Élvíz- csatorna, kiemelt megyei értékek, stb.) felmérésére.

A helyzetelemzés után figyelembe veszi a legfontosabb hazai/országos, valamint megyei stratégiai dokumentumokat, melyek keretet adnak annak és meghatározzák a megyei célkitűzések környezetét, egyfajta szabályozási helyzetértékelést téve a megye lehetőségeire vonatkozóan.

Az értékelések után tömör, könnyen értékelhető kitűzéseket igyekszik tenni a megye mitigációs, adaptációs és szemléletformálási céljai tekintetében, melyekhez átfogó akciókat rendel.

Végül, de nem utolsó sorban meghatározásra kerül a végrehajtás keretrendszere, az egyes akciók lehetséges finanszírozási lehetőségei és a tevékenységek monitoringja.

Békés Megye Foglalkoztatási Stratégiája 2017-2021

Békés Megye Foglalkoztatási Stratégiája (a továbbiakban: Stratégia) a Projekt előkészítő kutatásainak és elemzéseinek adatbázisára és megállapításaira épül. Az előzetes felmérések során összegyűjtött megalapozó adatok és igények beépítésre kerültek a Stratégia egyes fejezeteibe. A Stratégia széles körű alkalmazása, illetve a járási szintű iránymutatás érdekében

a megalapozó adatok lehetőség szerint járási szintű bontásban kerülnek bemutatásra, majd a problémák azonosítását követően kerül kimunkálásra Békés megye foglalkoztatási jövőképe, stratégiai célkitűzései, valamint intézkedési terve, összhangban az országos és uniós célkitűzésekkel.

Általános cél a foglalkoztatásban:

A megye foglalkoztatási és gazdasági helyzetének javítása, munkaerőpiacának védelme.

Operatív célok:

- A Békés megyei vállalkozások foglalkoztatási képességeinek javítása
- Az álláskereső, pályakezdők, kiemelten a hátrányos helyzetű személyek és inaktívak munkaerőpiaci helyzetének javítása, alkalmazkodó- és versenyképességének fejlesztése
- Megyei szintet lefedő, átfogó paktum létrehozása, amelynek alapjait a helyi megállapodások alkotják
- Szociális gazdaság fejlesztése

i) Vonatkozó egyéb tervek

Dél-alföldi Gazdaságfejlesztési Zóna 2030-ig terjedő stratégiája

2020. április 20-án tartotta alakuló ülését Budapesten az Innovációs és Technológiai Minisztérium kiemelt gazdasági régiók fellendítéséért felelős munkacsoportja. Ennek keretében bemutatásra került az az 5 térség, melyek gazdasági fejlesztését kiemelten kezeli a kormány a következő 2-3 éves időszakban.

A gazdaságfejlesztési zóna az új fejlesztéspolitikai megközelítés szerint túlmutat a hagyományos területfejlesztési rendszereken; közös területi adottságokon, gazdasági hagyományokon, erőforrásokon alapul; és a külhoni magyarság gyarapodását is szolgálja. Ennek megfelelően öt gazdaságfejlesztési zónát alakítottak ki Magyarországon: Északnyugat-magyarországi, Dél-Dunántúli, Dél-alföldi, Északkelet-magyarországi, Főváros és agglomerációja. A Délalföldi Gazdaságfejlesztési Zóna Csongrád-Csanád, Bács-Kiskun és Békés megyét foglalja magába, kiterjesztve hatókörét a Vajdaságra, a Bánáti térségre, Bácskára és a Szerémségre.

A tervezési munkák részeként folyamatban van a Dél-alföldi Gazdaságfejlesztési Zóna 2030-ig tartó gazdaságfejlesztési stratégiájának megalapozása és rövid távú gazdaságélénkítési tervének elkészítése, amely feladatot a Szegedi Tudományegyetem koordinálja 3 munkacsoport közreműködésével.

A régióban az SZTE, a kamarák szakemberei, a megyei önkormányzatok illetékes kollégái, a régió gazdasági szakemberei is azon dolgoznak, hogy a leghatékonyabb terv születhessen meg, és a régióban élők mihamarabb élvezzék a gazdasági fellendülés jótékony hatásait.

j) A tervezést érintő egyéb jogszabályok

- 2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről
- 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
- 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól

2.2. A térség területfejlesztési szereplői elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása

a) A partnerségi terv elkészítése

1. A Partnerségi terv célja

A Békés Megyei Önkormányzatnak a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló 218/2009. (X. 6.) Kormányrendelet (a továbbiakban Korm. rendelet) alapján partnerséget kell létrehoznia az illetékes országos, regionális, helyi, városi és más közhatalóságokat képviselő partnerekkel, gazdasági és társadalmi partnerekkel és a civil társadalmat képviselő testületekkel, beleértve a környezetvédelmi partnereket, nem kormányzati szervezeteket.

Az ilyen típusú partnerség garantálja, hogy van felelőse az érdekelt felek által tervezett intervencióknak, és építeni lehet a releváns szereplők tapasztalatára és szakismeretére. A partnerek bevonásra kerülnek a programok előkészítésébe, végrehajtásába, figyelemmel kísérésébe és értékelésébe.

A partnerség, a partnerségi elv érvényesítésének céljai leginkább talán az alábbiakban foglalhatóak össze:

- a) egy adott térség vagy ágazat fejlesztési stratégiájának kialakítása és rendszeres felülvizsgálata, továbbfejlesztése;
- b) a megvalósítás eredményességének erősítése azáltal, hogy a program teljes életciklusa alatt bevonásra kerülnek azok a szervezetek, amelyek aktív szerepet játszanak a program megvalósításában; ez lehetővé teszi a sokkal összehangoltabb cselekvést, beavatkozást;
- c) a beavatkozás, az intézkedések megfelelő fókuszálása, hiszen a különböző bevont partnerek jobban ismerik térségük valós szükségleteit, és képesek a beavatkozásokat azokra a területekre koncentrálni, amelyeken arra leginkább szükség van;
- d) további célja még a (elsősorban helyi) fejlesztési kapacitás erősítése a partnerek bevonásán és aktív közreműködésén keresztül.

2. A Partnerségi terv készítésének alapelvei

A Partnerségi terv elkészítése során az alábbi alapelvek érvényesülnek:

1. **Tervezhetőség és strukturáltság:** A fejlesztési koncepció társadalmi egyeztetése koordináltan, strukturáltan történik. Ezen cél hatékony és sikeres megvalósítása érdekében folyamatos kommunikáció és egyeztetés történik az önkormányzatokkal, a civil szervezetekkel, az érdekképviselőkkel és az érintett szakmai szervezetekkel, gazdasági szereplőkkel.

2. **Folyamatos információnyújtás és információszerzés:** A Békés Megyei Önkormányzat a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet alapján az érintettek számára már a tervezés kezdetétől biztosítja a véleménynyilvánítás lehetőségét.
3. **Partnerség:** Az egyeztetési folyamat során a partnerek között egyenlőség érvényesül, az érintettek mindegyikének lehetősége van egyeztetésre, valamennyi szakszerű és beépíthető javaslat feldolgozásra kerül.
4. **Bizalom:** A partnerek számára biztosítjuk, hogy a beküldött véleményeikre érdemi visszajelzéseket kapjanak.
5. **Koncentrálttság és konszenzus:** Folyamatos tájékoztatás, emlékeztetők küldése a partnereknek az egyeztetések eredményéről, célul tűzve ki, hogy szem előtt tartsák a beépíthetőséget, és az együttműködés hasznosságát.
6. **Nyitottság, nyilvánosság és átláthatóság (Transzparencia):** Az egyeztetési folyamatba az érintettek bármelyik fázisban bekapcsolódhatnak. Fontos cél az érintettek minél szélesebb körének elérése, megszólítása. Az egyeztetési folyamat során biztosítani kell a legszélesebb nyilvánosságot és minden információhoz való hozzáférést. A Békés Megyei Önkormányzat megszokott hírközlő felületein biztosított a nyilvánosság, a megyei elektronikus sajtón keresztül. A források felhasználása, a támogatási célok és a támogatandó projektek kiválasztása lényegesen átláthatóbbá, és kevésbé megkérdőjelezhetővé válik, hiszen a program életciklus valamennyi szakaszában a partnereknek beleszólása van a folyamatokba, befolyásolhatják a döntéseket.
7. **Közérthetőség és hatékony kommunikáció:** Az egyeztetési folyamatok során biztosítjuk, hogy mindenki számára elérhető kommunikációs csatornán folyjanak az egyeztetések a lehető legvilágosabb, legegyszerűbb nyelvezet használva.
8. **Dokumentáltság:** Az egyeztetési folyamat átláthatósága és követhetősége érdekében biztosítjuk a folyamatos dokumentálást és ezen dokumentációk nyilvánosságát a 6. pontban említett kommunikációs eszközök útján.
9. **Folyamatos monitoring, visszacsatolás:** A sikeres partneri együttműködés érdekében vizsgáljuk, hogy a társadalmi egyeztetés megfelelően zajlott-e le, az érintettek véleménye megfelelően beépítésre került-e, az összes elv és az előre rögzített tervezés érvényesült-e a megvalósítás során.
10. **Értékelés:** Az egyeztetési folyamat zárását követően átfogó, nyilvános értékelést biztosítunk annak érdekében, hogy a tapasztalatok hasznosuljanak.

3. A partnerségben, észrevételezésben résztvevő szervezetek és személyek, a kiválasztásuk módszerei

A Partnerségi Terv elkészítése során a Békés Megyei Önkormányzat arra törekszik, hogy az érintettek azon körét vonja be sikeresen a folyamatos, rendszeres egyeztetésekkel érintettek körébe, akik a korábbi időszakban is meghatározó szereplői voltak a tevékenységükkel, információikkal, véleménynyilvánításukkal a megyei fejlesztéseknek, a megye felzárkóztatásának.

A partnerek kiválasztásának módja az alábbi elvek figyelembevételével történt:

1. A Békés Megyei Önkormányzat által fejlesztési együttműködési céllal megkeresett települések ajánlásában, javaslatában szereplő kör
2. Határon átnyúló kapcsolatok
3. Egyes ágazatonkénti egyeztetések kis-, közép-, és nagyvállalkozói köre az érintett kamarákon keresztül
4. Szomszédos megyei önkormányzatok és települési önkormányzatok, kiemelve a megyei jogú várost, Békéscsabát, amellyel folytatott egyeztetések színtere a Megyei Területfejlesztési Konzultációs Fórum.
5. Megyei és térségi szintű civil és társadalmi szektor képviselői
6. LEADER csoportok és a helyi akciócsoportok képviselői

7. Egyéb, a partnerségi folyamat végrehajtása során hatáskörük és illetékességi körük alapján bevonandó szervezetek.
8. A megyei és a szomszédos megyékkel közös területfejlesztési ügyekben, valamint a regionális szinten felmerülő feladatok kapcsán érintett országgyűlési képviselők és kormánybiztosok.

A fenti ponton belül ki kell emelni a határon átnyúló együttműködések is, különösen a romániai Bihar és Arad megyékkel, valamint a megyei jogú várossal, Békéscsabával történő együttműködést. Külön figyelmet kell fordítani az alulról jövő, vidékfejlesztéssel kapcsolatos kezdeményezésekre is (LEADER).

Békés megyét geopolitikai adottságai, határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésében elért eddigi eredményei is predesztinálják a kapcsolatok továbbfejlesztésére.

Kézenfekvő tehát a korábbi, s ma is életképesnek bizonyuló kereskedelmi-, gazdasági-, kulturális, oktatási kapcsolatok újraélesztése, tartalmi gazdagítása, közös infrastrukturális fejlesztések elvégzése, ill. azok eredményeinek hasznosítása.

A 2021-2027. programozási időszakban ismét kiemelt szerep jut az alulról építkező, helyi kezdeményezéseknek. Jelenleg ezen csoportok a vidékfejlesztés területén a LEADER csoportok. Az európai mezőgazdasági modell kialakításával összhangban a LEADER (Liason Entre de Development de l'Economie Rurale) Közösségi kezdeményezés célja a vidéki szereplők ösztönzése és támogatása a térségük hosszú távú lehetőségeiről történő közös gondolkodásban és a térség fenntartható fejlődésének integrált, innovatív stratégiák mentén történő megvalósításában, amely új utakat tár fel.

Békés Megyében jelenleg négy helyi akciócsoport működik, ezek:

Kertészek Földje Akciócsoport Egyesület
 Körösök Völgye Vidékfejlesztési Közhasznú Egyesület
 Körös-Sárréti Vidékfejlesztési Egyesület
 Napkör Társadalmi Innovációs Egyesület

Az négy akciócsoport vezetője a partnerségbe bevonásra kerül.

A partnerségben, társadalmazásban részt vevő szereplők dokumentumokat érintő **észrevételezési** határideje: kiküldéstől számított 30 nap.

b) A partnerségi terv végrehajtása

1. A partnerségi elv végrehajtásának módszerei

Résztvételi tervezés formái alatt az alábbiak értendők:

- A kommunikáció lehet egyirányú, mely visszacsatolás nélküli, a döntéshozón és szakértőn kívül minden más érintett passzív befogadóként vesz részt; kétirányú, azaz a döntéshozó és szakértő csoportja kérdez, a többi érintett fél válaszol; vagy többirányú, ahol a döntéshozón és szakértőn kívül egy vagy több további aktív résztvevő között egyenrangú párbeszéd folyik.
- Az érintettek bevonásának módja nyilvános (bárki számára hozzáférhető), zártkörű (korlátozottan hozzáférhető) vagy egyéni (a döntéshozó külön-külön szólítja meg az érintetteket). Megjegyzendő, hogy a nyilvános hozzáférés akkor valóban nyilvános, ha a lehetőség úgy biztosított, hogy az érintettek lehető legszélesebb köre tudatában van a résztvételi lehetőségének és megfelelő feltételek biztosítottak, hogy élni is tudjon vele: ezt nevezzük akadálymentes kommunikációnak vagy résztvételi esélyegyenlőségnek.
- Az érintettek bevonása közvetlenül, vagy közvetetten képviselőik, (ernyő)szervezeteik útján történik.
- Az információáramlás direkt kapcsolatfelvétel útján (az érintettek közvetlen megszólításával, postai vagy elektronikus levél), vagy nyilvános közzététellel (az érintettek közvetlen megszólítása nélkül) történik.

- A kommunikáció tárgya előterjesztett dokumentum megvitatása (pl. véleményezés, vitaforum, vitanap), vagy (kérdőívvel, szabályozott keretekkel, felvezetéssel stb.) irányított gondolatgenerálás, közös tervezés (pl. műhelynap, ötletbörze, információgyűjtés).

2. A partnerségi terv időbeli ütemezése

1. Kiindulópont:

- partnerségi terv megyei közgyűlés általi elfogadása,
- felhatalmazás a társadalmi egyeztetés megindítására.

2. Tervezés:

- az előkészítő és javaslattevési fázis dokumentumának áttekintése a megyei közgyűlés által,

3. Társadalmi egyeztetés:

Az egyeztetés eszközei lehetnek:

- kommunikációs kampány indítása
- nyitott egyeztetési módszer indítása
- nyilvános fórumok, rendezvények, egyeztetések

4. A megyei területfejlesztési koncepciót megalapozó helyzetfeltáró-értékelő dokumentum tartalmának, területfejlesztési koncepció és -program véglegesítése:

- javaslatok, eredmények feldolgozása, becsatornázása

A társadalmasítási folyamatnak a 218/2009. Korm. rendeletben előírtaknak megfelelően kell történnie. A területfejlesztési koncepciót és programot, valamint a területrendezési tervek elfogadás szempontjából fontos részeit tartalmazó dokumentációját véleményezésre meg kell küldeni az egyeztetésben résztvevők részére. A területfejlesztési koncepció esetén a véleményezésre 45 napot kell biztosítani.

A megyei (fővárosi) területfejlesztési koncepciót véleményezésre meg kell küldeni a rendelet 10. melléklet 1. és 2., 6-8., 10. és 13. pontjában meghatározott szervezeteknek, továbbá a szomszédos megyei önkormányzatoknak.

1. *

2. miniszterek;

3. * a következő kormányhivatalok, illetve önálló szabályozó szerv:

a) Központi Statisztikai Hivatal,

b) * érintett megyei és fővárosi kormányhivatal,

c) * Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal,

d) Országos Atomenergia Hivatal;

4. Országos Környezetvédelmi Tanács;

5. Magyar Tudományos Akadémia;

6. országos önkormányzati érdekszövetségek;

7. *

8. az érintett térségi fejlesztési tanácsok;

9-10. *

11. az érintett megyei önkormányzatok;

12. érintettsége esetén a fővárosi önkormányzat;

13. az érintett megyei jogú városok önkormányzata;

14. az érintett települési önkormányzatok;

15. * az érintett területi államigazgatási szervek közül:

a) * területi környezetvédelmi és természetvédelmi hatóság,

b) illetékes vízügyi hatóság,

c) működési területével érintett nemzeti park igazgatóság,

d) működési területével érintett vízügyi igazgatóság,

e) * Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.

A területfejlesztési terveket emellett a társadalmi egyeztetés során közzé kell tenni a TeIR-en, és javasolt elérhetővé tenni a kidolgozásért felelős szerv honlapján is.

5. Elkészült Konceptió és Program megyei közgyűlés általi elfogadása
6. Egyeztetés a szakminisztériumokkal: ITM; PM
7. Megyei Területfejlesztési Konceptió véglegesítése

c) A partnerségi terv eredményei alapján

A partnerségi terv segítségével a megyei fejlesztési anyagok, szakmai programok széles körű szakmai és társadalmi egyeztetésére kerül sor, amelynek eredményeképpen az üzleti szektor szereplői, az önkormányzatok, a társadalmi szervezetek fejlesztési elképzelései egy komplex megyei fejlesztést irányoznak elő.

1. A partnerségi elv és társadalmi konzultáció előnyei

-Hatékonyság növelése: javul a tervezés során az elemzés, a stratégiaalkotás és a prioritások kiválasztásának hatékonysága.

-Végrehajtás eredményességének növelése: segíti a partnerség a szervezetek közötti koordinációt, a párhuzamosságok elkerülését, és hozzájárult az abszorpciós képesség növekedéséhez, és általában a rendelkezésre álló források felhasználásának hatékonyabb koordinálásához.

-Növekszik a **transzparencia**.

2. A visszacsatolás módszere

Megállapítható, hogy az érdemi visszacsatolást nem tartalmazó egyeztetési folyamatokban nem lehet fenntartani a szereplők motiváltságát. Mindenképp az aktivitás csökkenésével jár, ha nem látják a szereplők véleményük eredményét, csak a folyamatos és minden észrevételre érdemben reagáló együttműködési folyamat vezethet a résztvevők megfelelő motiváltságához, aktivitásához, a szükséges bizalom kialakulásához.

A visszacsatolást az alábbi eszközökkel biztosíthatja a Békés Megyei Önkormányzat:

- a) A konzultációk eredményeképpen született emlékeztetők valamennyi résztvevőnek kiküldésre kerülnek, arra további észrevételt, kiegészítést tehetnek a partnerek.
- b) A konzultációkon feltett kérdéseire a partner – lehetőségekhez mérten – érdemi választ, segítséget kap.
- c) Online felületen megoszthatja további, konkrét elképzeléseit a résztvevő.
- d) Tervezésnél beépülnek azon javaslatok, amelyek összhangban vannak a vonatkozó fejlesztési dokumentumokkal, előírásokkal.
- e) Az egymáshoz kapcsolódó, egyéni elképzelések összekapcsolása megtörténik, szintetizálódik, amennyiben lehetséges integrált fejlesztési elképzeléssé kristályosodik ki.
- f) Lehetőség nyílik a partnerek közötti interakcióra, egymás segítése, összefogása céljából.
- g) A koncepció különböző fázisairól értesítést kap, azokba érdemben bekapcsolódhat.

ca) A partnerségi terv alapján az egyes szektorok elképzelései

A partnerségi terv végrehajtása, illetve a megye különböző szektorait képviselő (önkormányzati, üzleti, civil) fejlesztési elképzelések megismerése elsősorban elektronikus, illetve digitális formában történt a gyorsabb információcsere és a kialakult járványügyi helyzetre tekintettel.

A bevonás tervezett eszközei és formái ennek figyelembe vételével kerültek meghatározásra.

Ebből következően lehetőség szerint a közvetlen megkeresést (elektronikus levelezés útján) kell alkalmazni, ahol pedig ez nem lehetséges, ott a www.bekesmegye.hu oldalon szükséges a releváns információkat elhelyezni a véleményezés érdekében.

A Békés Megyei Önkormányzat arra törekszik, hogy az érintettek azon körét vonja be sikeresen a folyamatos, rendszeres egyeztetésekkel érintettek körébe, akik a korábbi időszakban is meghatározó szereplői voltak a tevékenységükkel, információikkal, véleménynyilvánításukkal a megyei fejlesztéseknek, a megye felzárkóztatásának.

A területi tervezéssel érintett megyei jogú város, azaz Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata a tervezésbe a Békés Megyei Területfejlesztési Konzultációs Fórumon keresztül is bevonásra kerül a Tftv. 14/B. §-ának rendelkezéseivel összhangban, mely testület előzetesen állást foglal a megyei közgyűlés területfejlesztést érintő ügyeiben.

A Fórum keretében a megyei önkormányzat és a megyei jogú város önkormányzata – mint a területi szintű fejlesztéspolitika meghatározó szereplői – delegált képviselői személyesen is egyeztetnek.

Az egyeztetésről emlékeztető készül, a Fórum munkaszervezeti feladatait a Békés Megyei Önkormányzati Hivatal látja el.

2020. októberében a Békés Megyei Önkormányzat megkereste Békés megye valamennyi települését, hogy a 2021-2027 közötti időszakban tervezet, új területi programhoz kapcsolódóan megismerhesse azok fejlesztési igényeit, beruházási javaslatait, a már előkészített és előkészítés alatt álló projektjeit, hogy azok fejlesztési elképzeléseit figyelembe lehessen venni a területfejlesztési dokumentumok elkészítésénél is. Az adatgyűjtésre a települések több mint 2/3-a válaszolt, így teljesebb képet kaphattunk a tervezett beruházásokról.

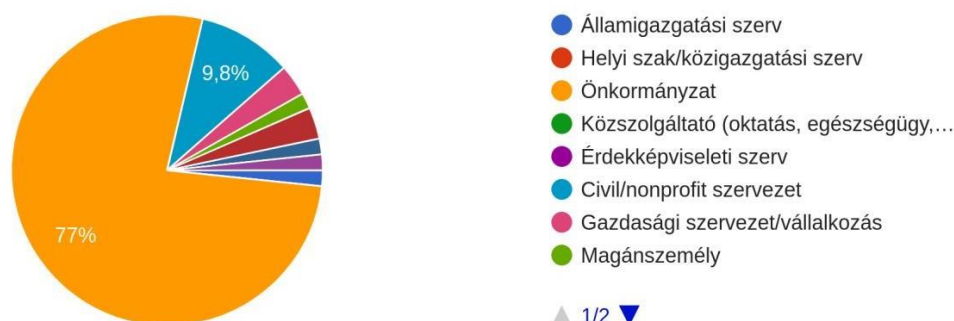
Ezt követően összeállításra került egy, a további tervezés alapját képező kérdőív, melyet a megye összes települése mellett a Békés Megyei Civil Információs Centrum, a Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, a Békés Megyei Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Kistérségek, HACs-ok, Európai Területi Társulások is megkaptak.

Eredmények a Békés megye Területfejlesztési Konceptiójának megalapozásához készült kérdőívről:

55. ábra: a kérdőívet kitöltők szervezeti formája darabszámban

3. Szervezeti formája

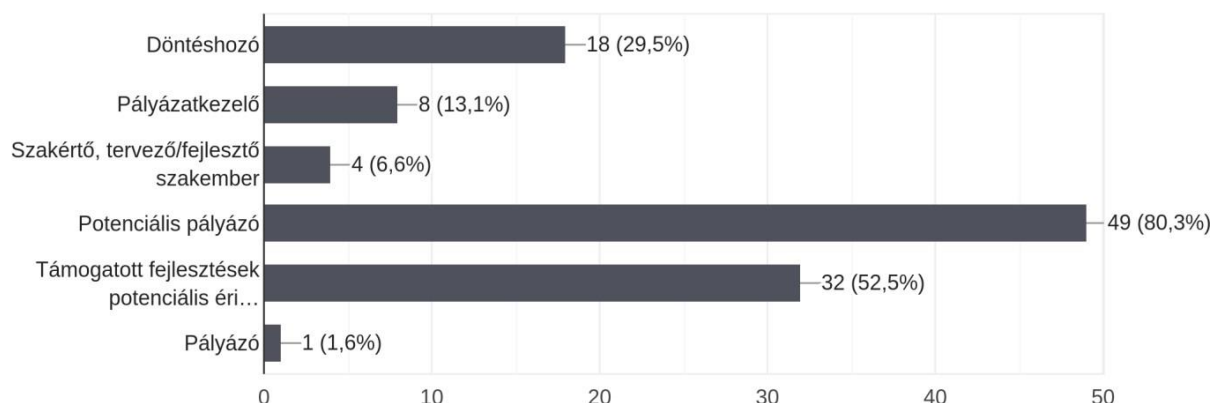
61 válasz



56. ábra: a kitöltők fejlesztési/tervezési folyamatban való érintettségi típusa

4. Fejlesztési/tervezési folyamatban való érintettség típusa (Több válasz is megjelölhető!)

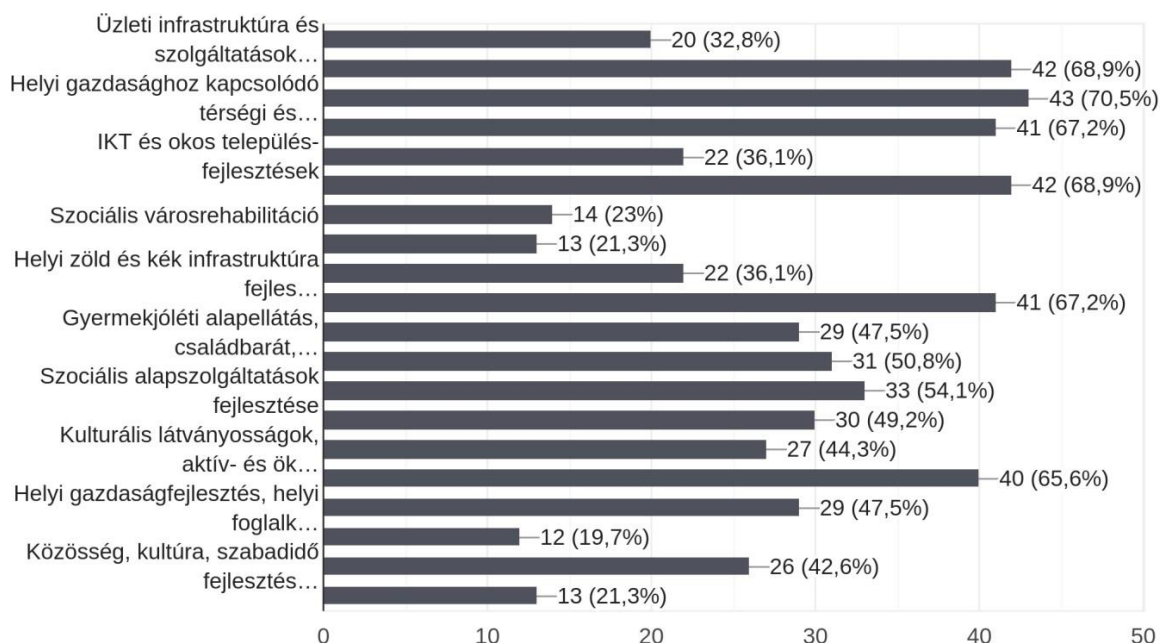
61 válasz



57. ábra: a kitöltők számára az alábbi százalékos megoszlásban fontos témák, fejlesztési területek a 2021-2027-es időszakra szóló Versenyképes Magyarország Operatív Program jelenleg elérhető fejlesztési intézkedései közül

5. Az Ön cége/szervezete számára mely témák, fejlesztési területek fontosak a 2021-2027-es időszakra szóló Versenyképes Magyarország Operatív...tézkedései közül? (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz

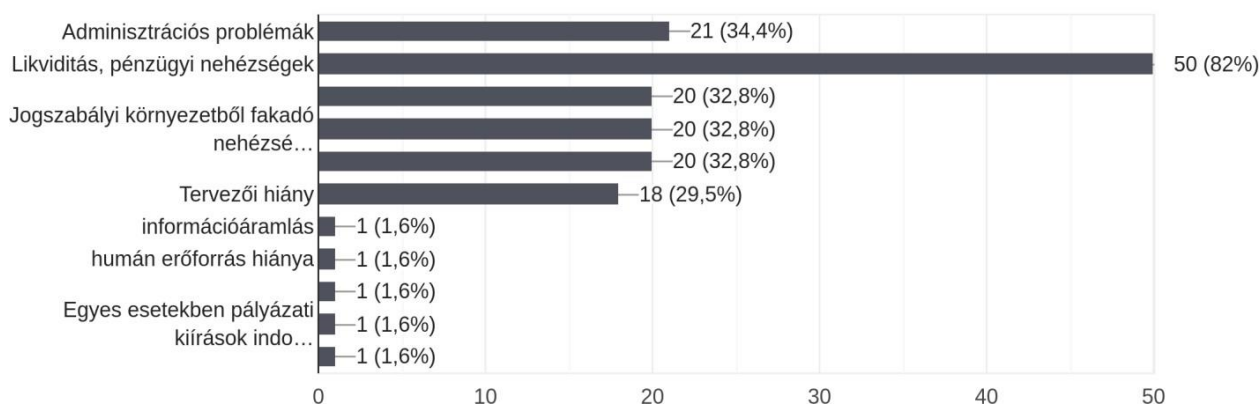


- Helyi gazdasághoz kapcsolódó térségi és helyi közlekedési infrastruktúra fejlesztése: 70,5%
- Helyi turisztikai fejlesztések: 68,9%
- Helyi, önkormányzati energetika: energiahatékonysági és megújuló energia-felhasználást elősegítő fejlesztések: 68,9%
- Helyi közlekedési infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése: 67,2%
- Helyi közösségi és kulturális, helyi sport és szabadidős terek és szolgáltatások fejlesztése: 67,2%
- Helyi jelentőségű, turisztikai célú kerékpárutak: 65,6%
- Szociális alapszolgáltatások fejlesztése: 54,1%
- Egészségügyi alapellátás, járóbeteg-szakellátás és egészségfejlesztési infrastruktúra fejlesztése: 50,8%
- Helyi, térségi jelentőségű, turisztikai vonzerőt képező kulturális, épített, természeti örökség turisztikai hasznosítása, fejlesztése: 49,2%
- Gyermekek jótételező ellátás, családbarát, munkába állást segítő alapszolgáltatások fejlesztése: 47,5%
- Helyi gazdaságfejlesztés, helyi foglalkoztatás ESZA+ elemei: 47,5%
- Kulturális látványosságok, aktív- és ökoturisztikai fejlesztések: 44,3%
- Közösség, kultúra, szabadidő fejlesztések ESZA+ elemei: 42,6%
- Helyi zöld és kék infrastruktúra fejlesztése, klíma-alkalmazkodás (illeszkedve a helyi klímastratégiákhoz), helyi környezetvédelmi infrastruktúra és hulladékgazdálkodás fejlesztése: 36,1%
- IKT és okos település-fejlesztések: 36,1%
- Üzleti infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése: 32,8%
- Szociális városrehabilitáció: 23%
- Barnamezős rehabilitáció, rozsdavezeték fejlesztése: 21,3%
- Fenntartható városfejlesztés ESZA+ elemei: 21,3%.
- Szociális városrehabilitáció ESZA+ elemei: 19,7%

58. ábra: Fejlesztési elképzeléseknek leginkább akadályt jelentő tényezők

7. Fejlesztési elképzeléseik szempontjából mi a leginkább akadályt jelentő tényező? (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz

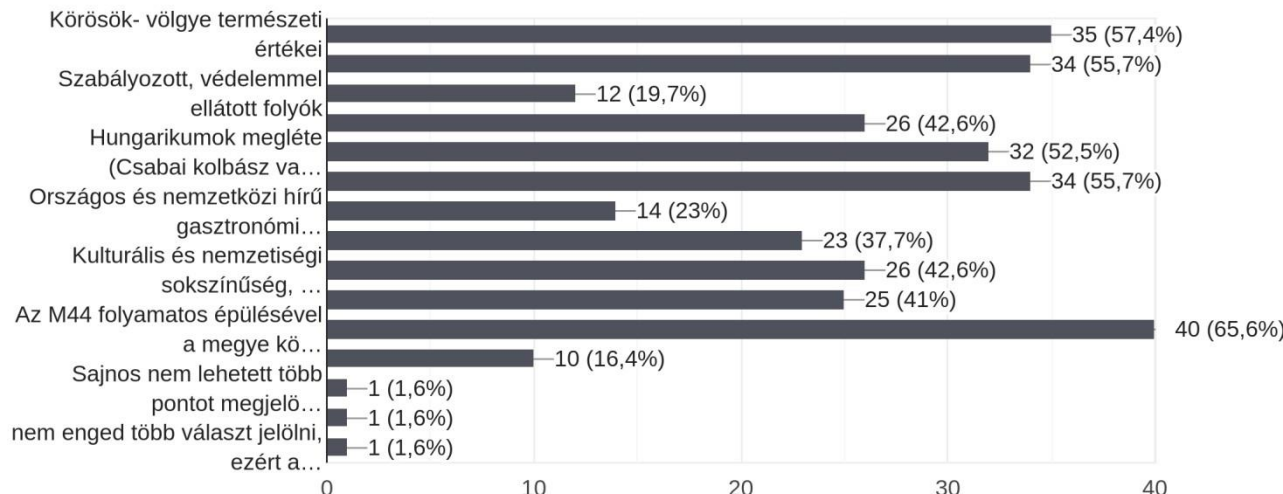


A kitöltők 82%-ban a likviditást, pénzügyi nehézségeket jelölték meg a fejlesztési elképzeléseik szempontjából leginkább akadályt jelentő tényezőként. Hangsúlyt kapott továbbá az információáramlás, a humán erőforrás hiánya, egyes esetekben a pályázati kiírások indokolatlan feltételrendszere (pl.: fajlagos költségplafon, ami önerő bevonást tesz szükségessé), a projektek volumene, a konzorciumos megvalósítás nehézségei, válaszokat jelölték meg a felsorolt nehézségek mellett.

59. ábra: a kitöltők számára az alábbi százalékos megoszlásban Békés megye erősségei

8. Ön mi tart Békés megye erősségeinek? (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz

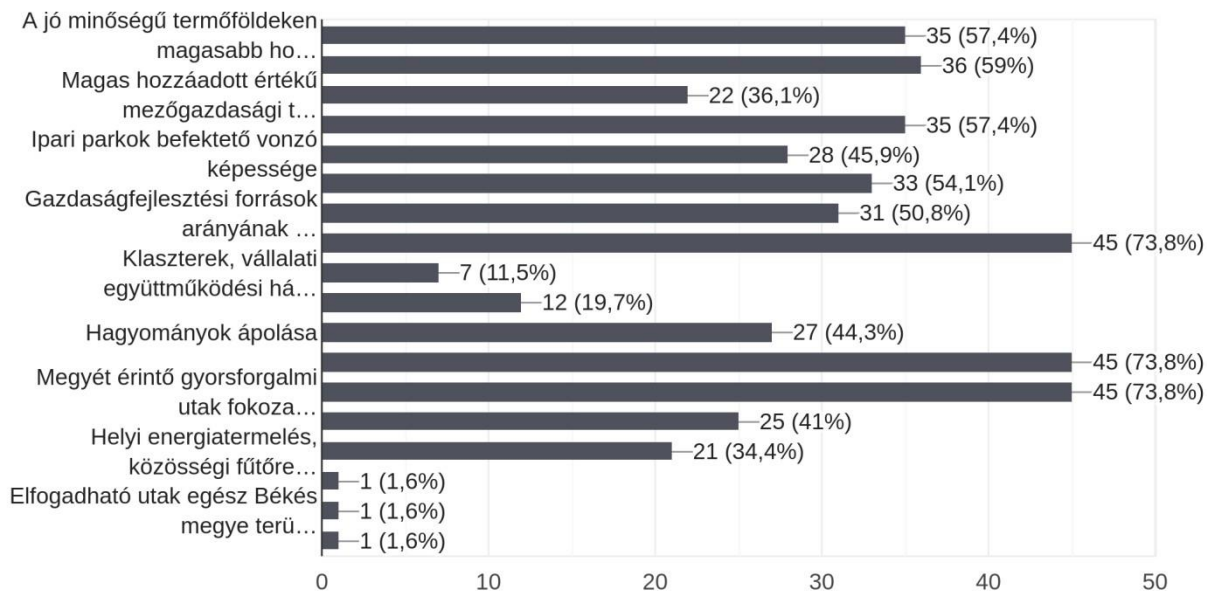


- Az M44 folyamatos épülésével a megye közúti gyorsforgalmi elérhetősége jelentősen javul: 65,6%
- Körösök- völgye természeti értékei: 57,4%
- Jó minőségű földek: 55,7%
- Természeti erőforrások / jó minőségű termőföldek, földgáz, termásvíz, megújuló potenciál, építő alapanyagok, ökoturisztikai elemek/: 55,7%
- Hungarikumok megléte (Csabai kolbász vagy Csabai vastagkolbász, Gyulai kolbász vagy Gyulai pároskolbász, pálinka): 52,5%
- Természeti adottságokra, hagyományokra épülő turizmus: 42,6%
- Kulturális és nemzetiségi sokszínűség, hagyományörzés: 42,6%
- Kerékpáros közlekedés magas népszerűsége, kerékpárosbarát települések és fejlesztések: 41%
- Helyi termékek, bio-élelmiszerek, kézműves termékek meghatározó jelenléte: 37,7%
- Országos és nemzetközi hírű gasztronómiai fesztiválok: 23%
- Szabályozott, védelemmel ellátott folyók: 19,7%
- A megújuló energia termelésére alapozott energiaellátás egyre elterjedtebb a megyében: 16,4%

60. ábra: A kitöltők számára az alábbi százalékos megoszlásban Békés megye fő fejlesztési lehetőségei

9. Ön mit tart Békés megye fő fejlesztési lehetőségeinek? (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz

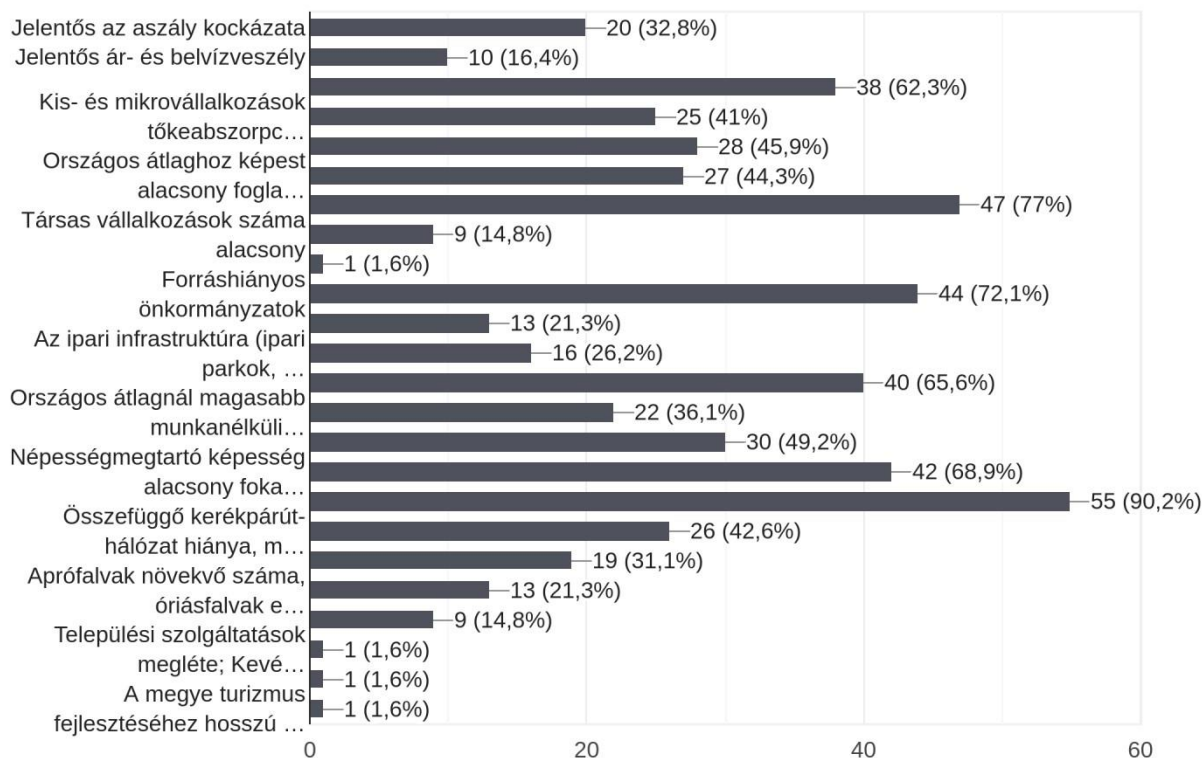


- A megye elérhetőségének javulásával új beruházók betelepülése: 73,8%
- Új beruházások révén a lakosság megőrzése, a népességvonzó képesség növelése: 73,8%
- Megyét érintő gyorsforgalmi utak fokozatos kiépítése: 73,8%
- Termálvizek energetikai célú felhasználása: 59%
- A jó minőségű termőföldeken magasabb hozzáadott értékű és élő munkaigényű növénykultúrák termesztésének támogatása: 57,4%
- Természeti, gasztronómiai és kulturális adottságokra épülő turizmus lehetőségének fejlesztése a határon átnyúló infrastruktúra közös fejlesztése által: 57,4%
- Foglalkoztatási, képzési, munkahelyteremtő programok: 54,1%
- Gazdaságfejlesztési források arányának növekedése: 50,8%
- Ipari parkok befektető vonzó képessége: 45,9%
- Hagyományok ápolása: 44,3%
- Megújuló energiaforrások kihasználásának finanszírozási lehetőségei (geotermikus, szoláris, biomassza, vízi energia): 41%
- Magas hozzáadott értékű mezőgazdasági termelő kultúrák elterjedése: 36,1%
- Helyi energiatermelés, közösségi fűtőrendszerek előtérbe kerülése: 34,4%
- Távmunka széles körben történő elterjedése, járványhelyzet kényszerhatása is növelheti: 19,7%
- Klaszterek, vállalati együttműködési hálózatok szerepének felértékelődése: 11,5%

61. ábra: Békés megye fejlődését akadályozó/gyengéséget jelentő tényezői

10. Ön mit tart Békés megye fejlődését akadályozó/gyengéséget jelentő tényezőjének? Van-e megoldási javaslata erre vonatkozóan? (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz



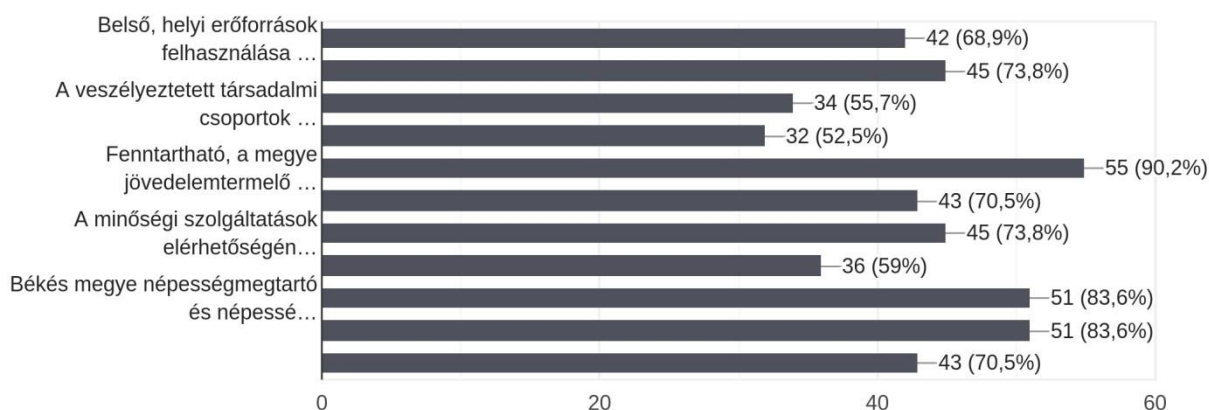
- Úthálózat, különösen az alsóbbrendű utak rossz állapota: 90,2%
- Országos átlag alatti jövedelmi szint: 77%
- Forráshiányos önkormányzatok: 72,1%
- Népességmegtartó képesség alacsony foka (előregedés, elvándorlás): 68,9%
- Kedvezőtlen demográfiai folyamatok: 65,6%
- Mezőgazdasági feldolgozóipar jelentősége elmarad a kívánatostól: 62,3%
- KKV-k tőkehiánya: 45,9%
- Jelentős számú szegénységben élő lakosság a perifériákon: 49,2%
- Országos átlaghoz képest alacsony foglalkoztatási és gazdasági aktivitási mutatók: 44,3%
- Összefüggő kerékpárút-hálózat hiánya, minőségi problémák: 42,6%
- Kis- és mikrovállalkozások tőkeabszorpciós képességének hiánya: 41%
- Országos átlagnál magasabb munkanélküliség: 36,1%
- Jelentős az aszály kockázata: 32,8%
- Hátrányos helyzetű, járások: 31,1%
- Az ipari infrastruktúra (ipari parkok, inkubátorházak) kihasználtsága heterogén, több helyen erősítendő ez a tevékenység: 26,2%
- Jelentős ipari hagyományok hiánya: 21,3%
- Aprófalvak növekvő száma, óriásfalvak eltűnése: 21,3%
- Jelentős ár- és belvízveszély: 16,4%

- Társas vállalkozások száma alacsony: 14,8%
- Egyes városi funkciók hiánya: 14,8% Be nem jelentett (külföldi) foglalkoztatás elterjedése: 1,6%

62. ábra: 2021 utáni időszakot érintően felsorolt horizontális, stratégiai, átfogó célok, valamint a megye jövőképe

11. Ön egyetért-e a 2021 utáni időszakot érintően felsorolt horizontális, stratégiai, átfogó célokkal, valamint a megye jövőképevel? Kérjük, jelölje meg ...melyekkel egyetért! (Több válasz is megjelölhető!)

61 válasz



- Fenntartható, a megye jövedelemtermelő képességét javító horizontális gazdaságfejlesztés (Stratégiai cél): 90,2%
- Békés megye népességmegtartó és népességvonzó képességének növelése a társadalmi adottságok, valamint a települési és környezeti feltételek javítása révén (Átfogó cél): 83,6%
- A foglalkoztatás javítása Békés megyében, a gazdaság dinamizálásához szükséges komplex feltételrendszer megteremtésével (Átfogó cél): 83,6%
- Kiegyensúlyozott térségi tervezés (Horizontális cél és elv): 73,8%
- A minőségi szolgáltatások elérhetőségének fejlesztése (Stratégiai cél): 73,8%
- Békés megye agrárhagyományainak megőrzése mellett a kiegyensúlyozott térségfejlesztésre alapozó, a helyben élők számára magas színvonalú életkörülményeket biztosító, nemzetközileg is versenyképes mintatárség (Jövőkép): 70,5%
- A környezeti infrastruktúra átfogó, területileg kiegyensúlyozott fejlesztése (Stratégiai cél): 70,5%
- Belső, helyi erőforrások felhasználása (Horizontális cél és elv): 68,9%
- Társadalmi- és gazdasági kohézió erősítése a komplex programmal fejlesztendő járásokban (KLH) (Stratégiai cél): 59%
- A veszélyeztetett társadalmi csoportok integrációjának elősegítése (Horizontális cél és elv): 55,7%
- Horizontális célok és elvek: Partnerség erősítése (Horizontális cél és elv): 52,2%

Megállapítható, hogy a válaszadók a 2021 utáni időszakot érintően felsorolt horizontális, stratégiai, átfogó célokkal, valamint a megye jövőképevel 71,35%-ban egyetértenek.

A válaszadók a fentieken kívül a következő fejlesztési célokat, javasolták kiegészítésként:

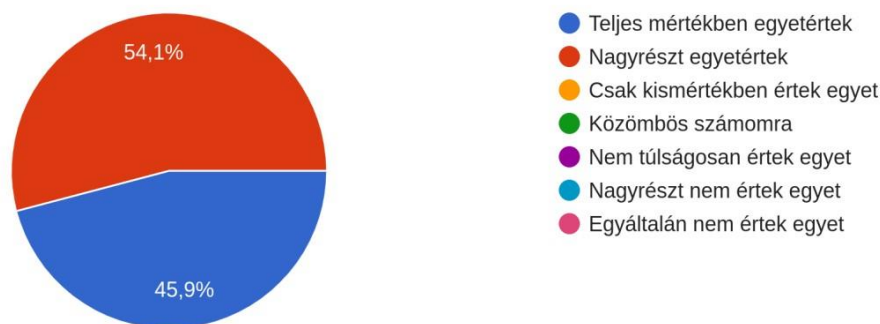
- Tőkevonzó képességet növelő gazdasági és infrastrukturális fejlesztések
- A munkahelyteremtő fejlesztések kiemelt támogatása önkormányzati és magánszektor vonatkozásában, főleg az agrárfeldolgozás területén, kiemelten támogatandónak kellene legyen.
- Területfejlesztési Civil Alap létrehozása
- Önkormányzatok gazdasági helyzetének megerősítése, nagyobb pénzügyi mozgástér

- Minőségi felsőoktatás
- Sokkal nagyobb feldolgozottsági szinten történő értékesítés
- A települések egyedi sajátosságaira épülő fejlesztési célok
- 2000 LE alatti településeken agglomerációkban szennyvízcsatorna hálózat, szennyvíztisztító telep kiépítése
- Közlekedési infrastruktúra fejlesztése

63. ábra: 2021 utáni időszak fejlesztési irányai, céljaival való egyetértés

13. Ön milyen mértékben ért egyet 11. kérdésben található, 2021 utáni időszakot érintően felsorolt célokkal, irányokkal?

61 válasz



A válaszadók 45,9%-a teljes mértékben egyetért, 54,1%-a pedig nagyrészt egyetért a fentiekben is a 2021 utáni időszakot érintően felsorolt célokkal, irányokkal.

2.3. A területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének elemzése

a) A területfejlesztés forrásainak elemzése

Magyarországon már a rendszerváltás környékén megkezdődött azon programok kidolgozása, mely a térségi fejlesztési célú támogatásokat illetve azok megvalósítását szolgáló pénzügyi eszköz biztosítását teszi lehetővé. A fejlesztési célú támogatások felhasználásához egy komplett az Európai Unióéhoz illeszkedő stratégia kidolgozására volt szükség, erre a célra készült a Széchenyi 2020 program, mely az alapok lehívására és kezelésére szolgál.

Az EU új keretrendszert vezetett be a 2014–2020-as programozási időszakban, az Európa 2020 stratégia megvalósítását szolgáló ESB alapokra pedig egységes szabályrendszer vonatkozik 2014-től.

Az ESB-alapok megnevezése, rövidítése:

- Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA);
- Európai Szociális Alap (ESZA);
- Kohéziós Alap (KA);
- Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA);
- Európai Tengerügyi és Halászati Alap (ETHA).

A területfejlesztésre jutó források elemzésénél egyértelműen leszögezhető tény, hogy az elmúlt másfél évtizedben a legnagyobb forrási lehetőségeket az Európai Unió biztosító Hazánk számára. Az Uniós források eloszlása ciklusonként változik a tagországok között. Magyarország forráskerete a 2014–2020-as ciklusban meghirdetett operatív programokra 9.419,6 milliárd forintot tesz ki, ami meghaladja a korábbi 2007-2013-as ciklus Európa Uniós forrását, ami megközelítette a 8.000 milliárd forintot. A most induló 2021-2027 közötti időszakra vonatkozóan az egyes források nagyságáról még nem állnak rendelkezésre pontos információk.

Lakosság méret szerint az 1 főre jutó forrás hazánkban a 2014-2020-s ciklusban 712.000,- Ft volt.

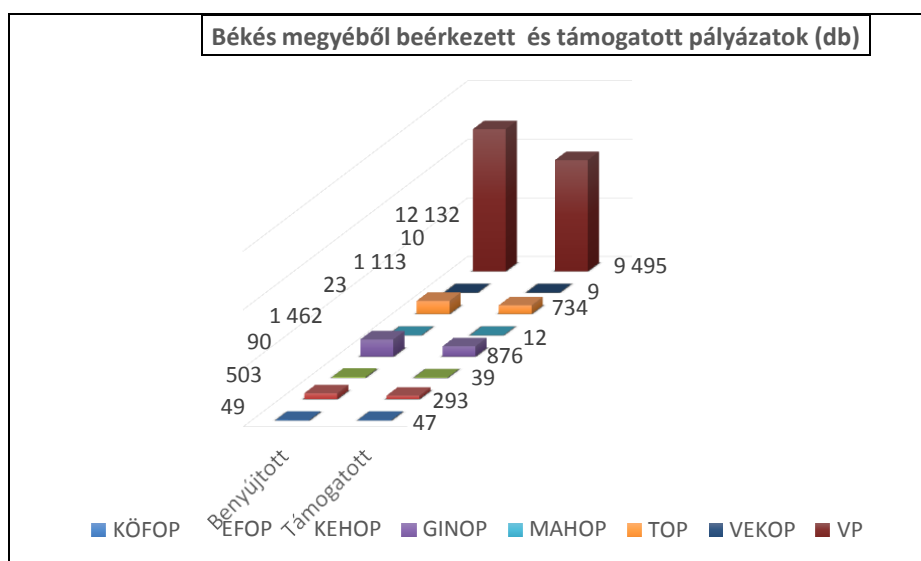
Békés megye, mint a Dél-Alföldi régió legkisebb lakosságszámmal rendelkező megyéje a régióban benyújtott pályázatokra megítélt támogatások 22,92 %-át nyerte el, mintegy 205.181.728.659,- Ft-t. Ez az érték mindkét másik megyéhez viszonyítva, közel 140 milliárd forinttal kevesebb forrást jelent.

A 2014-2020-as időszakra vonatkozó Széchenyi 2020 Program 9 operatív programból (OP) és a Vidékfejlesztés Programból (VP) épül fel, melyek a következők:

1. Emberi Erőforrások Fejlesztési Operatív Program (EFOP)
2. Gazdaságfejlesztési Innovációs Operatív Program (GINOP)
3. Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program (IKOP)
4. Környezeti és Energetikai Hatékonysági Operatív Program (KEHOP)
5. Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program (RSZTOP)
6. Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)
7. Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP)
8. Vidékfejlesztési Program (VP)
9. Közigazgatás – és Közszolgáltatás Fejlesztési Operatív Program (KÖFOP)
10. Magyar Halgazdálkodási Operatív Program (MAHOP)

Az IKOP és az RSZTOP felhívásaira, Békés megyéből támogatási igény benyújtására nem került sor. Megyei szinten a további 7 OP esetében 3.250 db pályázat érkezett be, míg a VP-re beadott pályázatok száma 12.132 db volt. Az összesen benyújtott 15.382 db támogatás igényből, 11.505 db volt IH támogatott és ebből 11.473 db esetében van jelenleg is hatályos szerződés érvényben.

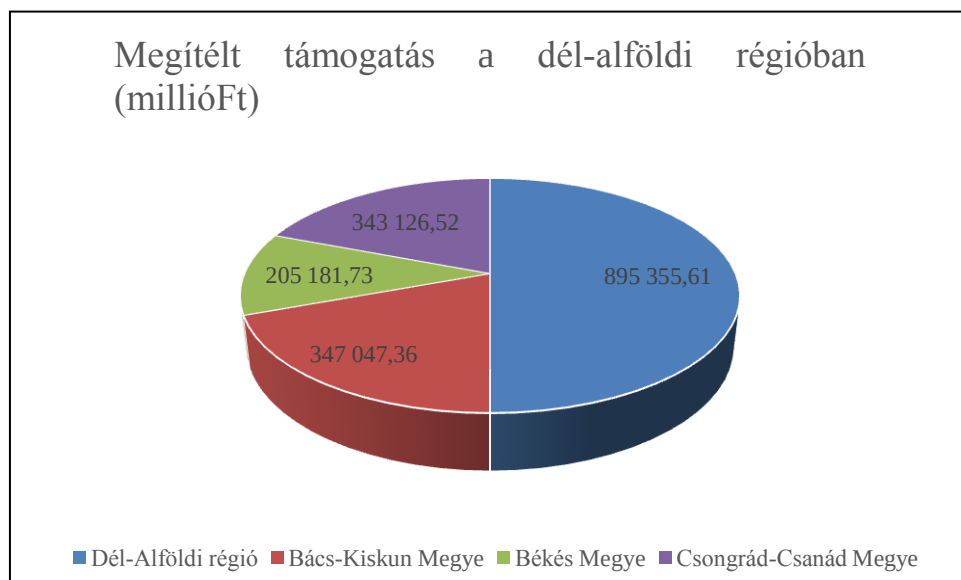
64. ábra: Békés megyéből beérkezett pályázatok darabszáma operatív



Forrás: palyazat.gov.hu

Összehasonlítási alapként az alábbi diagram a Dél-Alföldi régió megyéinek megítélt támogatásait hasonlítja (Csongrád-Csanád megye az IKOP és az RSZTOP felhívásaira nem nyújtott be pályázatot, míg Bács-Kiskun megye RSZTOP felhívásain kívül minden programban sikeresen pályázott) össze:

65. ábra: Megítélt támogatások a dél-alföldi régióban



Forrás: palyazat.gov.hu

A 2014-2020-s ciklusban bővült a versenyképes munkaerő létrehozását és a foglalkoztatás növekedését segítő uniós források köre, ezek a 9 db Operatív Program közül az EFOP, a GINOP és a TOP programok prioritásai között találhatóak. A vonatkozó prioritások keretében igényelhető források felhasználására Békés Megyében benyújtott, igényléseket és leírásokat az alábbi táblázat foglalja össze.

23. táblázat: Foglalkoztatás kapcsán biztosított források

Program	Prioritás	Beérkezett pályázatok (db)	IH által támogatott (db)	Igényelt támogatás (Ft)	Megítélt támogatás (Ft)	Kifizetett összeg (Ft)
EFOP	EFOP-1 - Együttműködő társadalom	257	154	18 826 680 568	12 612 701 100	11 700 803 662
GINOP	GINOP- 5 Ifjúsági garancia program	396	247	4 977 937 743	3 231 084 259	2 244 709 767
	GINOP- 6 Versenyképes munkaerő	41	27	1 969 289 932	1 597 105 576	1 293 510 451
TOP	TOP-5.1.1 Megyei szintű foglalkoztatási megállapodások, foglalkoztatási-gazdaságfejlesztési együttműködése	1	1	2 408 000 000	2 408 000 000	2 542 755 342

Program	Prioritás	Beérkezett pályázatok (db)	IH által támogatott (db)	Igényelt támogatás (Ft)	Megítélt támogatás (Ft)	Kifizetett összeg (Ft)
	TOP-5.1.2 Helyi foglalkoztatási együttműködések	8	8	2 400 000 000	2 400 000 000	2 675 105 411

Forrás: www.palyazat.gov.hu

Az összesített adatokból kitűnik, hogy a legsikeresebb területnek a TOP 5-s prioritása volt, ahol a foglalkoztatásokra és képzésekre igényelt támogatásokat meghaladó kifizetések prognosztizálhatunk. A GINOP és EFOP programok esetében mindhárom prioritásnál meghaladta az igényelt támogatás mértéke a megítélt támogatását, viszont ez utóbbihoz viszonyítva a kifizetett összegek aránya már jobban alakult.

A területfejlesztés számára jelentős hazai költségvetési források is rendelkezésre állnak. Az önkormányzatoknak a Belügyminisztérium biztosít pályázati forrást, míg a civil szereplők részére többek között a Nemzeti Kulturális Alap, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. felhívásai biztosítanak lehetőséget, hogy saját forrásaikat kiegészítsék.

A Magyar Falu Program az elmúlt két évben a legjelentősebb hazai forrása volt, ahol a program keretében 2019-ben és 2020-ban 150 milliárd forint központi költségvetési támogatás állt rendelkezésre. Ezt a hazai forrást kizárólag az 5.000 fő lakosságszám alatti települések vehetik igénybe. Kezdeként, 2019-ben 15 felhívás került meghirdetésre a települési önkormányzatok és egyházi jogi személyek számára:

1. A helyi egyházi közösségi terek fejlesztése
2. A nemzeti és helyi identitástudat erősítése
3. Orvosi rendelő építése vagy felújítása
4. Orvosi szolgálati lakás építése
5. Orvosi eszközök
6. Kistelepülések járda építésének, felújításának anyagtámogatása
7. Önkormányzati tulajdonú utak felújítása
8. Eszközfejlesztés belterületi közterület karbantartására
9. Polgármesteri hivatal felújítása
10. Óvoda fejlesztés
11. Óvoda udvar
12. Temető fejlesztése
13. Egyházi közösség tulajdonában lévő temetők fejlesztése
14. Falu- és tanyagondnoki szolgálat támogatása
15. Szolgálati lakás

Az elmúlt 2020-s évben az ilyen jellegű pályázati lehetőségek tovább bővültek, melyek keretében például iskolák, óvodák, faluházak épületét lehet felújítani vagy akár az épületen belüli egységeket fejleszteni (pl.: tornaszoba, csoportszoba). Fontos fejlesztési célterületeket fednek le az „Önkormányzati kerékpárút építése”, az Építési telek kialakítása, közművesítés” és az „Elhagyott ingatlanok közcélra történő megvásárlása” alprogram című felhívások.

A források eredetét illetően meg kell említeni az önkormányzatok saját fejlesztéseit, melyeket önerőből valósítanak meg a helyi adóbevételekből képződő forrás alapokból. A jelenlegi vírushelyzet ezeket a bevételeket korlátozza, így az önkormányzatok ilyen jellegű beruházási, fejlesztési törekvései háttérbe szorultak.

Jogsabályi háttér:

A területi politika alapidokumentuma az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről, ez a területfejlesztési intézményrendszer kialakítása, valamint a kormányzati struktúra átalakítása miatt többször is módosult, először az 1999. évi XCII. törvény, majd a 2004. évi LXXV. törvény módosították.

Szorosan ide kapcsolódik a 2011. évi CLXXXIX törvény Magyarország helyi önkormányzatairól, mely a terület- és településfejlesztést a helyi önkormányzatok feladatai közé sorolta. Itt került rögzítésre, hogy a megyei önkormányzatok a törvény értelmében területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési és koordinációs feladatokat látnak el.

Meg kell még említeni az 1254/2012 (VII.12) Korm. Határozatot, mely a területfejlesztési politika megújításáról rendelkezik. A határozatban került jelölték ki az új Országos Területfejlesztési és Országos Fejlesztési koncepció elkészülésének kereteit.

A 218/2009 (X.6) Korm. Rendelet határozza meg a területfejlesztési koncepció, területfejlesztési program és területrendezési terv követelményeit, illeszkedését, elfogadásának rendjét. A rendelet többször is módosításra került követve a hazai közigazgatási szervezeti és a 1303/2013/EU rendeletben meghatározott tervezési változásokat. A területfejlesztési koncepció, területfejlesztési program és területrendezési terv kötelező tartalmi elemei tekintetében a Korm. rendelet részletes szabályokat tartalmaz az uniós jog által is megkövetelt hazai területfejlesztési tervezés szabályainak is megfelelően.

b) A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)

Magyarországon az Országgyűlés látja el a területfejlesztés legfelsőbb szintű irányítását. Legfontosabb jogosultsága a törvényhozási hatáskör. Az Országgyűlés megalkotta a hazai fejlesztésekhez szükséges jogi alapokat, azokat törvénybe foglalta, így a területfejlesztés intézményrendszerének alapjait a Tftv-ben fektette le. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény legfőbb módosítása a 2011. évi CXCVIII. törvény hatálybalépésével történt, melynek értelmében 2012. január 1-től a megyei önkormányzatokhoz került a területfejlesztési és a területrendezési feladatok ellátása.

A törvényi módosítás következtében végérvényesen megszűntek a regionális, a megyei és a kistérségi területfejlesztési tanácsok, előbbieik kizárólagos jogutódjává a területileg érintett megyei önkormányzatok léptek elő. Az ellátandó feladatkör magában foglalja a döntéseket megalapozó vizsgálatokat, a megyei területfejlesztési koncepció kidolgozását, döntési szerepkört a megyei fejlesztési források felhasználásáról.

A területfejlesztés mechanizmusának legfőbb szereplői az Országgyűlés és a Kormány:

Az Országgyűlés főbb feladatai:

- az országos területfejlesztési koncepció elfogadása *(határozattal)*
- a területfejlesztési politikát meghatározó irányelvek, célok, hosszú távú prioritások megállapítása
- a Kormány beszámoltatása a területfejlesztési politika végrehajtásáról

A Kormány főbb feladatai:

- dönt a fejlesztési pénzeszközök decentralizálásáról, összehangolásáról, a kiemelt térségek fejlesztési programjairól
- előkészíti és az Országgyűlés elé terjeszti az országos területfejlesztési koncepciót
- előkészíti a területfejlesztési politikát meghatározó irányelveket, célokat és hosszú távú prioritásokat, az országos és a kiemelt térségekre vonatkozó területrendezési terveket és azok önkormányzatokra is kötelező elemeit
- előkészíti a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció irányelveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét, az éves költségvetési törvényben a területfejlesztést szolgáló pénzügyi eszközöket és az egyes pénzügyi kedvezményeket
- összehangolja a különböző területfejlesztési célokat szolgáló állami pénzeszközöket

A területfejlesztés stratégiai tervezéséért a Pénzügyminisztérium felel, míg az irányító hatósági feladatokat 2014 óta az alábbi intézmények látják el:

- Pénzügyminisztérium
- Innovációs és Technológiai Minisztérium
- Miniszterelnökség
- Agrárminisztérium
- Emberi Erőforrások Minisztériuma *(közreműködő szervezeti feladatokat is ellát)*

Az európai fejlesztési források felhasználásával megvalósuló, külön jogszabályban meghatározott operatív programok irányító hatósági feladatainak ellátását az Emberi Erőforrások Minisztériuma, melyet az európai uniós fejlesztési források felhasználásához kapcsolódó felelőssége körében biztosít.

Országos Területfejlesztési Érdekegyeztető Fórum szerepe, feladata

(Forrás: regionalispolitika.kormany.hu)

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (Tftv.) 8. §-a rendelkezik az Országos Területfejlesztési Érdekegyeztető Fórum (OTÉF) működéséről.

A korábbi Országos Területfejlesztési Tanács a Tftv. 2013. december 14-én hatályba lépett módosítása révén megszűnt, a helyére lépő OTÉF a Kormány, valamint a megyei önkormányzatok, a fővárosi önkormányzat, a megyei jogú városok és a fővárosi kerületi önkormányzatok közötti konzultáció és tárgyalások érdekegyeztető fóruma.

Az OTÉF véleményező, javaslattevő feladatkörben közreműködik:

- a területfejlesztési politika kialakításában,
- a területfejlesztési, a területrendezési, a vidékfejlesztési, az ágazati és a megyei, valamint a fővárosi fejlesztési elképzelések és célkitűzések összehangolásában,
- a területfejlesztési, a területrendezési és vidékfejlesztési célú ágazati eszközök összehangolásában,
- az ágazati tervek véleményezésében,
- az országos, az országos jelentőségű, valamint az országhatárokon átnyúló infrastruktúra-tervezés (létesítmények, hálózatok elhelyezése) összehangolásában.

Megyei önkormányzatok szerepe, feladata

(Forrás: regionalispolitika.kormany.hu)

A területfejlesztés rendszerének megújítása kapcsán a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosítása során a jogalkotó a területfejlesztési feladatokat területi szinten a regionális fejlesztési tanácsok és megyei területfejlesztési tanácsok megszüntetésével a megyei önkormányzatok hatáskörébe utalta. A régió határokon, illetve a megyehatárokon túlterjedő, továbbá egyes kiemelt területfejlesztési feladatok ellátására a megyei közgyűlések a szervezeti és működési szabályzat elfogadásával térségi fejlesztési tanácsot hozhatnak létre.

A törvényben foglalt közfeladatok ellátása során a megyei önkormányzat összehangolja a kormányzat, az önkormányzatok és a gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseit, ennek keretében a tervezés és a végrehajtás során gondoskodik a partnerség elvének érvényesítéséről. A főváros területén – a kerületi önkormányzatok hatáskörébe tartozó fejlesztési feladatok kivételével – a megyei önkormányzat e törvény szerinti feladatait Budapest Főváros Önkormányzata látja el.

A megyei önkormányzat Tftv. által szabályozott főbb vidékfejlesztési és koordinációs feladatai:

Vidékefejlesztési feladatkörben:

- dönt a hatáskörébe utalt vidékfejlesztési források felhasználásáról,
- összehangolja a vidékfejlesztési stratégiákat és akciókat a megyei, térségi, határ menti és határon átnyúló fejlesztési és területfejlesztési koncepciókkal és programokkal, valamint a megyét érintő területrendezési tervekkel,
- egyetértési jogkört gyakorol a vidékfejlesztési stratégiák, akciók jóváhagyását megelőzően,
- a vidékfejlesztési források felhasználásával kapcsolatban közreműködői szervezeti feladatokat lát el,
- elláthatja a helyi akciócsoportok, a közösségvezérelt helyi fejlesztésben érintett szervezetek munkaszervezeti feladatait,

- a helyi akciócsoporthoz és közösségvezérelt helyi fejlesztésben érintett szervezetek tevékenységében való részvétellel közreműködik azok tevékenységében,
- összehangolja a helyi akciócsoporthoz tevékenységét a fejlesztéspolitikához és a területfejlesztéshez kapcsolódóan,
- külön megállapodás szerint a vidékfejlesztési akciók végrehajtása során koordinációs és döntéshozatali feladatokat lát el,
- nyomon követi és értékeli a vidékfejlesztési akciók lebonyolítását és monitoring bizottsági feladatokat lát el a programok végrehajtásához kapcsolódóan,
- ösztönzi a települési önkormányzatok összefogását vidékfejlesztési programok kidolgozására és megvalósítására,
- a vidékfejlesztési koordinációval kapcsolatos feladatok ellátásáról önkormányzati rendeletet alkot.

Koordinációs feladatkörben:

- koordinációs feladatkörében együttműködik a települési önkormányzatokkal, a megye fejlesztésében közvetlenül és közvetve közreműködő területi államigazgatási szervekkel, az érdekelt civil és szakmai szervezetekkel
- önkormányzati rendeletet alkot a Tftv vonatkozó alpontjaiban meghatározott feladatai végrehajtása érdekében.
- koncepcionálisan összehangolja települései településfejlesztési koncepciója és integrált településfejlesztési stratégiája, valamint településrendezési eszközei kidolgozását a megyei területrendezési tervhez való illeszkedésük érdekében.
- előzetesen véleményezi a megye települései településfejlesztési koncepcióját és integrált településfejlesztési stratégiáját, valamint településrendezési eszközeit a megyei területfejlesztési koncepcióhoz és programhoz való illeszkedésük érdekében.
- véleményezi az érintett megye településeinek településrendezési eszközeit, a megyei területrendezési tervvel való összhang megteremtése érdekében.

A megyei résztvevők szoros kapcsolatának fenntartása, megfelelő koordinációval biztosítja a települések és a megyei önkormányzat zökkenőmentes együttműködését. A kölcsönös együttműködés leggyakoribb formája a települések és a megyei önkormányzat között a fejlesztések megvalósítására létrehozott projekt-konzorcium. A települések a megyei önkormányzat segítségét legfőképpen, a pályázatok előkészítéséhez, tanulmányok, stratégiák kidolgozásához, illetve a támogatott projektek lebonyolítása kapcsán kéri, a projektmenedzsment és kötelező kommunikációs tevékenység ellátásához. A települések nem csak, akkor fordulnak ilyen kéréssel a megyei önkormányzat felé, ha nem rendelkeznek megfelelő szakértelemmel bíró munkatárssal, gyakran kapacitásbeli problémák megoldására is ez a megfelelő megoldás.

A megyei települések kapcsolatát és együttműködését az alábbi programok, szakmai rendezvények segítik és erősítik:

- polgármesteri találkozók
- települési önkormányzati kezdeményezésű konzultációk
- szakma és/vagy specifikus tájékoztatók
- kulturális rendezvények (települési és megyei szinten)

az ilyen jellegű rendezvények túlnyomórészt a megyei önkormányzat saját kezdeményezésű rendezvényei.

c) A területfejlesztés hatékonysága (eddigyi eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok)

A 2014-2020-s ciklusban Békés megyéből, mintegy 15.382 db pályázat érkezett, ami országos viszonylatban 6,13%-ot tesz ki, de így is az 5. helyen áll a megyék rangsorában Békés. Az igényelt támogatások mértékét tekintve a megye 14., míg a megítélt támogatások esetében pedig 13. helyre került. A legtöbb pályázat a VP keretében igényelhető forrásokra került beadásra összesen 12.132 db, melyekből 9.495 db támogatott lett. A támogatott pályázatok száma 11.505 db, melyekből 11.473 hatályos.

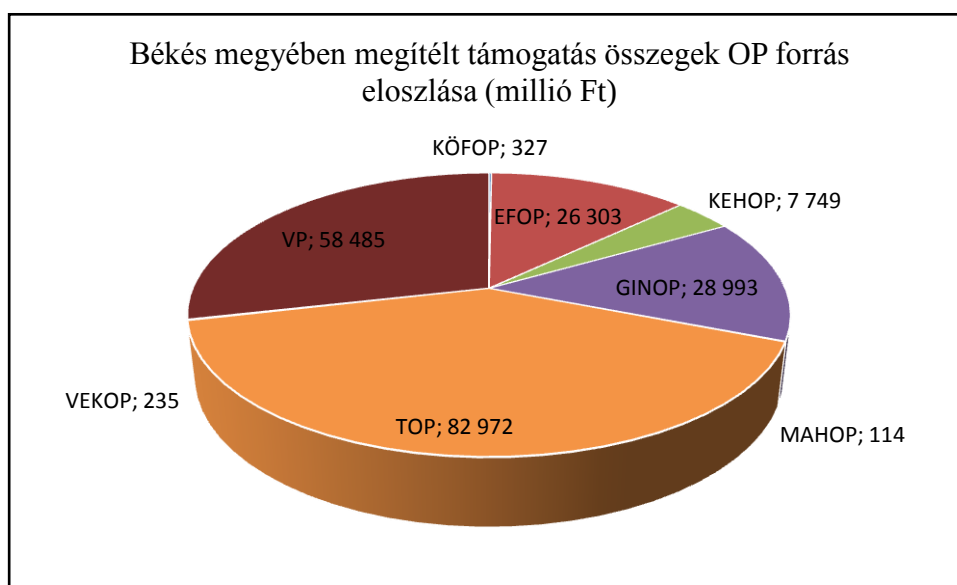
A megyében igényelt támogatásokat összegezve 339,7 Mrd Ft igény került benyújtásra, ez az országosan igényelt támogatás összegének kb. 2,3 %-a. A beérkezett Békés megyei pályázatok közel 75%-a részesült támogatásban, ez az érték nagyobb jónak, mivel az országos átlagnál 65%. Azonban az igényelt forrásoknak ez csak a 60%-át teszi ki, ami viszont az országos átlag 69% alatt marad.

A támogatási igényeket vizsgálva a VP-re beérkezett 12.132 db pályázat a megye - *további 3250 pályázat mellett* - pályázatainak 78,9 %-t adják, azonban az elnyert támogatásnak viszont csak a 28,5 %-t jelenti.

A 2014-2020-s ciklusban benyújtott támogatási igények vonatkozásában megkötött 199,7 milliárd támogatási szerződést és 2016. évi (347.058 fő) lakónépesség adatot véve 575.418,- Ft/fő támogatástartalmat lehet számolni Békés megyében. Ez az érték az országos átlagtól jóval elmarad, ami megközelítőleg 850.000,- Ft/fő).

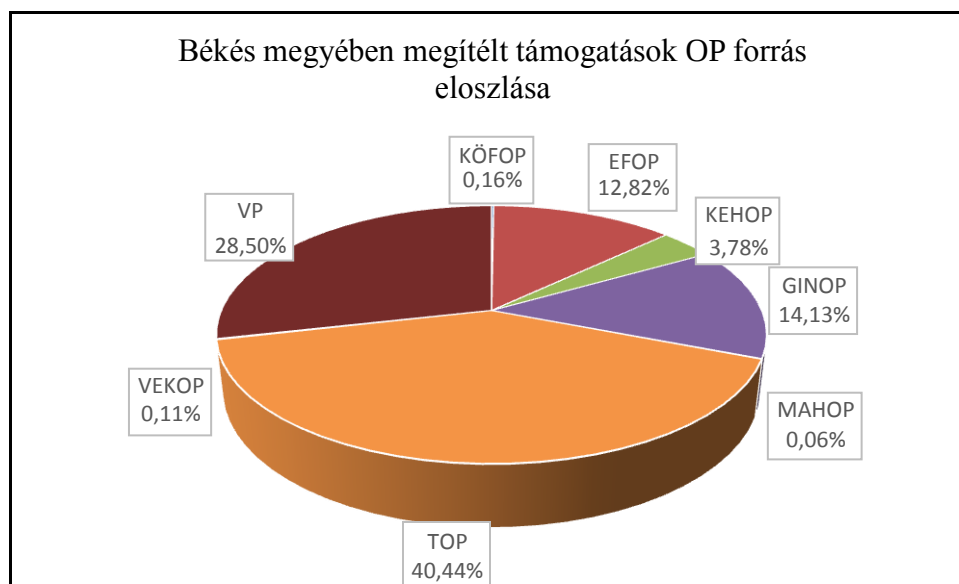
Békés megye az OP finanszírozásokat tekintve leghatékonyabbnak a TOP programok esetében bizonyult, ide érkezett az elnyert források több, mint 40 %-a. A VP források szintén kimagaslak a többi forráshoz viszonyítva, de a benyújtott és támogatott pályázatok számát tekintve ez teljesen érthető.

66. ábra: Békés megyében megítélt támogatások operatív programok közötti eloszlása (millió Ft)



Forrás: palyazat.gov.hu

67. ábra: Békés megyében megítélt támogatások operatív programok közötti eloszlása (%)



Forrás: palyazat.gov.hu

A területfejlesztés hatékonyságát elsősorban statisztikai adatokkal lehet kimutatni és alátámasztani, ezen felül csak néhány területen lehet azonnal mérhető változást kimutatni, azok is elsősorban az infrastrukturális fejlesztéseknél kivitelezhetőek. Megbízható kimutatás még a projektek pénzügyi előrehaladásával, a kifizetett támogatások, illetve elszámolt előlegek alakulásának mértéke.

A most zajló 2014-2020-s ciklus végére megállapítható, hogy a TOP-projektek jelentős része megvalósult, illetve év végéig elszámolásra került. A 2020-ra kialakult járványügyi helyzet miatt azonban sok projekt esetében csúszással kell számolni, melyek megvalósítását nehezíti az építőiparban tapasztalható áremelkedés, valamint egyéb külső hátráltató tényezőkkel is számolni kell. Ezek a projekteknek a lebonyolítása jelenleg is zajlik és már biztosan a 2021-2027 ciklusban fognak megvalósulni, ahogyan a forrás-újraelosztás következtében támogatást elnyerő projektek is.

A területfejlesztés legfontosabb hatásai nem mindig érzékelhetőek azonnal, de hosszútávon nagyon fontos ráhatással bírnak a megye lakossága és gazdasága szempontjából, például az alábbi fontos területekre az ide sorolható fejlesztések:

- *szociális, kulturális ellátások fejlesztése (pl.: népességmegtartó képesség, életszínvonal, életkor növelése)*
- *infrastruktúra fejlesztése (pl.: gazdaság élénkítés, lakosság közlekedési feltételeinek javítása)*

Összegezve a területfejlesztési beruházások kihatnak a környezetre, a lakosság mind színvonalasabb ellátottságára, a versenyképességre, a gazdaságra és sok ezekkel szorosan kapcsolatban lévő területre is. A fejlesztések hosszabb távon fejtik ki pozitív hatásukat, így a megtérülésük általában években mérhető.

A Békés Megyei Önkormányzat minden felkérés esetében a legnagyobb körültekintéssel végzi az előkészítési tevékenységet, majd a támogatási szerződések megkötését követően ellátja a projektek megvalósításához szükséges projektmenedzsment és szakértői feladatokat.

A területfejlesztésre fordítható források esetében meg kell említeni, hogy a vezető „TOP” mellett más OP-ok forrásai és is rendelkezésre állnak a fejlesztési célok megvalósulásához, a hazai forrásokkal együtt.

A hazai források közül kiemelkedik a Magyar Falu Program, amelynek a keretében megvalósuló projektekben, a Békés Megyei Önkormányzat is aktívan részt vállal, mind előkészítő, mind pedig projektmenedzser feladatkörökben.

2.4. Helyzetértékelés

a) A térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása

SWOT elemzés

ERŐSSÉGEK (pozitív értékek, amelyekre építeni lehet, vagy amely folyamatok kihasználása előnyt jelent a jövőben)	GYENGESÉGEK (kedvezőtlen belső adottságok, amelyek javítására törekedni kell)
Természet, környezet	
• Körösök- völgye természeti értékei • Jó minőségű földek • Gazdaságosan megművelhető/megművelt területek jelentős aránya • A sík terület előnyei (relatív alacsony infrastruktúra-építési költségek) • Szabályozott, védelemmel ellátott folyók • Országos viszonylatban magas a napsütéses órák száma • Alacsony ipari szennyezés a nagy környezetszennyező ágazatok hiánya miatt • jó geotermikus adottságok	• Felszíni vízkészletek hiánya, alacsony szintje (Dél-Békés) • Vízgazdálkodás lehetőségeinek hiánya (érdekkülönbségek) • Ivóvízbázisok (rétegvizek) magas arzéntartalma a megye középső és északi részein • Országos átlag alatti erdőművelés • Földfelszín alatti ásványkincsek szűkössége • Jelentős az aszály kockázata • Jelentős ár- és belvízvesztés • Időnként határértéket meghaladó porszennyezés a mezőgazdasági termelés következtében • A talajok terheltsége a mezőgazdasági növénytermesztés, állattenyésztés és szennyvízhelyzet miatt. • A nem természetközeli tájhasználat részesedése rendkívül magas a természetközeli tájhasználatához viszonyítva
Gazdaság	
• Természeti adottságokra, hagyományokra épülő turizmus /pl. gasztronómia, gyógy- és termálvizek, kézművesség, kerékpáros-, vízi-, lovas-, horgász- és vadászturizmus) • Hasznosítható vízfelületek (turisztika, horgászat, halászat) • Hungarikumok megléte (Csabai kolbász)	• Alacsony szintű piacra jutási képesség, különösen a mezőgazdaságban • Mezőgazdasági feldolgozóipar jelentősége elmarad a kívánatostól • A növénytermesztés, az állattenyésztés és a feldolgozóipar egymásra épülő egységének hiánya /monokulturális mezőgazdaság/

vagy Csabai vastagkolbász, Gyulai kolbász vagy Gyulai pároskolbász, pálinka) • Adottságokhoz illeszkedő halászati és öntözési kutatási potenciál jelenléte (HAKI) • Természeti erőforrások / jó minőségű termőföldek, földgáz, termálvíz, megújuló potenciál, építő alapanyagok, ökoturisztikai elemek/ • Tradicionális iparágak (nyomdaipar, gépipar, építőanyag gyártás, kazángyártás, üvegipar, élelmiszeripar), melynek az alapját képező tudásbázis jelen van a szakképzés erőssége által • Erős középfokú képzési bázis • Országos és nemzetközi hírű gasztronómiai fesztiválok (Csabai Kolbászfesztivál, Gyulai Pálinkafesztivál) • A romániai Bihar és Arad megyékkel meglévő működő kapcsolatok (vegyes bizottságok, vállalkozói és kereskedelmi, kulturális kapcsolatok) • Az alföldi táj különlegessége turisztikai szempontból • Helyi termékek, bio-élelmiszerek, kézműves termékek meghatározó jelenléte • A vendégéjszakák évről-évre növekvő száma a turisztikai ágazatban • Ipari parkok, inkubátorházak növekvő száma • Térben kiegyensúlyozott iparszerkezet	Együttműködés hiánya pl. klaszter, TDM a szereplők kis hányadát tömöríti • Kis- és mikrovállalkozások tőkeabszorpciós képességének hiánya • Kihasztnátlan volt ipari létesítmények • KKV-k tőkehiánya • Országos átlaghoz képest alacsony foglalkoztatási és gazdasági aktivitási mutatók • Országos átlag alatti jövedelmi szint • Az egy főre jutó GDP tekintetében Békés megye a 17. helyen található az országban • A bruttó hazai termék előállításában Békés megye a megyék sorában hátulról a 4. helyet foglalja • Társas vállalkozások száma alacsony • Be nem jelentett (külföldi) foglalkoztatás elterjedése • A meglévő vállalkozások egy része megyén kívüli székhellyel rendelkezik (főként a nagyobb létszámú munkavállalókat foglalkoztató vállalkozások) • Forráshiányos önkormányzatok • Térségi szintű innovációs és kutatásfejlesztési intézményhálózat hiánya, a helyi vállalkozások alacsony innovációs potenciálja • Környezetvédelmi szempontból fenntartható turisztikai attrakciók szűkössége • A munkaerő-piaci igény és a tényleges képzés összhangjának hiánya • Szántóföldi művelés dominanciája • K+F tevékenység rendkívül alacsony aránya a GDP-hez mérten • Mezőgazdasági területek öntözése elmarad a kívánatostól • A megye felsőoktatásának a gazdaságra irányuló pozitív hatásai kevésbé jelentősek • Jelentős ipari hagyományok hiánya • Alacsony exporthányad az iparban mezőgazdaságban • Kevésbé diverzifikált felsőoktatási kínálat • A megye nincs benne a nemzetközi, európai szintű gazdasági vérkeringésben • A vállalkozások IKT-hoz való hozzáférése az országos átlagnál
--	--

	alacsonyabb szintű, a számítógép, vállalati szoftverek, ill. az Internet/adatbázisok használata esetében. • Vállalati technológiai kapacitások modernizálásának alacsony foka • A megye turisztikai teljesítménye néhány településhez és attrakcióhoz köthető, és ezek az attrakciók is zömmel belföldi vendégeket vonzanak • Általában a turisztikai ágazat alacsony súllyal szerepel a megye gazdaságában • Az ipari infrastruktúra (ipari parkok, inkubátorházak) kihasználtsága heterogén, több helyen erősítendő ez a tevékenység • Nagyvállalatok jelentős, zöldmezős beruházásai továbbra is elkerülik a megyét • A szolgáltatási szektoron belül az állam által szervezett közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, közigazgatás) szerepe kimagasló • Alacsony, és folyamatosan csökken a külföldi tulajdonú vállalkozások súlya a megye gazdaságában • Néhány településre történő turisztikai koncentráció hátránya
Társadalom	
• Születéskor várható élettartam növekedése • Diplomások arányának növekedése • Aktív civil szféra • Kulturális és nemzetiségi sokszínűség, hagyományőrzés	• Kedvezőtlen demográfiai folyamatok ○ a népesség számának folyamatos csökkenése (új) ○ születések számának csökkenése ○ évtizedek óta negatív vándorlási egyenleg • Eltartottak számának/arányának növekedése • Országos átlagnál magasabb munkanélküliség • Alacsony foglalkoztatottság • Országos átlagnál alacsonyabb a diplomások aránya • Jelentős számú szegénységben élő lakosság a perifériákon • Roma és nem roma lakosság életszínvonalbeli különbsége

	• Gazdaságilag aktívak országos szintnél alacsonyabb aránya • Alacsony népsűrűség • A lakosság IKT-hoz való hozzáférése az országos átlagnál alacsonyabb szintű, a számítógép, ill. az Internet használat esetében, különösen a szegénységben élők, valamint a roma lakosság esetében • A legidősebb generációk IKT használata nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsony szintű • Rossz, országos átlag alatti átlagos egészségi állapot • Munkaképes korú népesség alacsony iskolai végzettsége • Népességmegtartó képesség alacsony foka (előregedés, elvándorlás) • A köznevelési intézmények épületeinek állagromlása miatti az oktatás infrastruktúrájának színvonala nem kiegyenlített.
Közlekedés, elérhetőség	
Vasúton történő elérhetőség fejlesztése folyamatos, jelenleg is tart • Kerékpáros közlekedés magas népszerűsége, kerékpárosbarát települések és fejlesztések • Korszerűsödő kétszámjegyű úthálózat • Szilárd burkolatú kifutópályával rendelkező repülőtér léte • Úthálózat kapacitása megfelel a forgalomnak • Az M43-as út javította a dél-békési területek elérhetőségét hazánk gyorsforgalmi úthálózatára • Az M44 folyamatos épülésével a megye közúti gyorsforgalmi elérhetősége jelentősen javul	Úthálózat, különösen az alsóbbrendű utak rossz állapota • A megye délkeleti peremén élők csak jelentős idő ráfordítással érik el a megye centrum területeit • Tömegközlekedés relatíve alacsony járatsűrűsége, bejárás nehézségei • Rendkívül kis forgalmat lebonyolító repülőtér • Szerviz utak hiánya • Összefüggő kerékpárút-hálózat hiánya, minőségi problémák • Községi közlekedés nem megfelelő minősége • A 47. sz. főúton több esetben hiányoznak a településeket elkerülő szakaszok
Környezeti infrastruktúra	
• Környezeti terhelés alacsony szintje (pl. szennyvíztisztítás magas foka) • Viszonylag kis számú kármentesítendő volt ipari terület	• Talajvíz szennyezettsége-szennyvízelvezetés alacsony aránya • Települési csatornázottság hiányai • Az öntözési lehetőségek, valamint az

• Fejlődő vízellátás, csatornahálózat • Szilárdhulladék lerakása megoldott • A megújuló energia termelésére alapozott energiaellátás egyre elterjedtebb a megyében	öntözési igények területi megoszlása nem esik egybe (Dél-Békés esetében különösen problematikus) • Leszakadó térségek (sarkadi, mezőkovácsházi) halmozódó problémái • Kis települések megoldatlan vízminőség problémái • Biológiai szennyvíztisztítás alacsony aránya • Hulladékfeldolgozás alacsony aránya
Településhálózat	
• Jelentős középvárosok • Országos átlagnál nagyobb népességet tömörítő községek • Településegységek együttműködése	• Településhierarchia (Mo-i) legfelső szintje hiányzik a megyében (100 ezres nagyváros) • Aprófalvak növekvő száma, óriásfalvak eltűnése • Egyes városi funkciók hiánya • Funkcióhiányos, alacsony lélekszámú kisvárosok • Hátrányos helyzetű, járások • Helyenként alacsony együttműködési hajlandóság a települések között • A városok népessége is csökken a természetes fogyás és az elvándorlás következtében

LEHETŐSÉGEK (melyek előnyösen befolyásolhatják a fejlődést)	VESZÉLYEK, (melyek elkerülése érdekében javasolt a beavatkozás)
Természet, környezet	
• A jó minőségű termőföldeken magasabb hozzáadott értékű és élő munkaigényű növénykultúrák termesztésének támogatása • A termőföldek aranykorona érték szerinti használata ágazatnak megfelelően • Termálvizek energetikai célú felhasználása • Magas hozzáadott értékű mezőgazdasági termelő kultúrák elterjedése • Öntözéses gazdálkodás beruházásainak támogatása • Mezőgazdasági termékek világpiaci árának növekedése • Föld értékének növekedése • A megyei természeti adottságok - természetes vizek magas aránya, magas napsütéses órák száma, sík terep • Természet, környezet kategória: természetes élővizek sokasága által biztosított aktív turisztikai kapacitások	• Magas a kockázata a belvíznek, aszálynak, mely hatások kezelése nemzetközi szinten problémát okozhat (pl. Körösök vize) • Felszín alatti vizek a fokozottan érzékeny kategóriát képviselik a megye nagy részén • Határom kívülről érkező szennyezések • Globális felmelegedés, szélsőségesse váló klimatikus viszonyok • Invazív fajok, kártevők megjelenése • Földminőség romlása, a nem megfelelő gazdálkodás miatt • Épített környezet leépülése • Változó klíma • A nem természetközeli tájhasználat részesedése tovább nő - egyenlőtlen csapadékeloszlás miatt jelentkező árvizek, belvizek mértéke nő • hőhullámok, forró napok számának növekedése megnövekedett veszélyeket rejt az idős, főleg szív- és érrendszeri panaszokkal küzdők számára, városi hőszigetek kialakulása gyakoribbá válhat
Gazdaság	
• Békéscsabai repülőtér fejlesztési lehetőségei • Természeti, gasztronómiai és kulturális adottságokra épülő turizmus lehetőségének fejlesztése a határon átnyúló infrastruktúra közös fejlesztése által • Ipari parkok befektető vonzó képessége • Határmentiségből adódó lehetőségek bővítése (infrastruktúra, piacra jutás, közös fejlesztések) • A határ túloldalán megvalósult infrastrukturális beruházásokhoz történő csatlakozás	• Az infrastrukturális fejlesztések további elhúzódása következtében egyre kevésbé lesz vonzó a megye beruházás szempontjából • Tartósan tőkeszegény vállalkozások (mely állapotot fenntart a hitelkihelyezés korlátozása) • K+F szektor kapcsolódása a gazdasági szereplőkhöz szerény • Fizetőképes kereslet alacsony szinten való konzerválódása vagy romlása • A járványhelyzet miatt megindul egyes ágazatok (pl. turizmus) visszafordíthatatlan leépülése

Foglalkoztatási, képzési, munkahelyteremtő programok • Agrárrolló csökkenése • Internetes kereskedelembe történő aktív bekapcsolódás • Gazdaságfejlesztési források arányának növekedése • A termálvíz-készletre alapuló gyógyhelyek, gyógyfürdők és gyógyvizes fürdők megyeszerte • Felsőoktatás fejlesztése • A megye elérhetőségének javulásával új beruházók betelepülése • Megújuló energiák nagyobb arányban történő alkalmazásával javul a KKV-k működési hatékonysága • Klaszterek, vállalati együttműködési hálózatok szerepének felértékelődése • Új innovációs intézményi háttér kiépítésével, a vállalkozások és a felsőoktatás közötti K+F együttműködések súlya nő • A turizmusfejlesztés és KKV-k fejlődésének összefüggése • rövid ellátási láncok kialakítása • minőségi helyi alapanyagok felhasználása • magasabb feldolgozottságú termékek előállítása • helyi értékesítés lehetőségeinek előmozdítása	Összességében (ágazat-specifikumtól függetlenül) munkahelyek megszűnése várható a járványhelyzet hatásaként • A mezőgazdasági feldolgozóipar újraindításának elhúzódása megnehezíti annak visszaállítását • Az uniós elvárásoknak való megfelelés esetenként versenyhátrányt okoz a finanszírozás, adminisztráció, fenntarthatóság szempontjából • Az EU-s munkaerőpiac teljes szabadsága helyi, képzett munkaerőt von el • Helyi döntési kompetenciák leépülése • Főváros és a fejlett ipari övezetek elszívó hatása növekedhet Békés megye rovására
Társadalom	
• Magyar nemzetiségű munkavállalók érkezése a szomszédos országokból • Távmunka széles körben történő elterjedése, járványhelyzet kényszerhatása is növelheti • A lakosság informatikai ismereteinek javulása • Hagyományok ápolása • Öntevékeny csoportok aktív működése • A szélessávú Internet költségei tovább csökkennek, így az a szegényebb rétegek számára is elérhetővé válik. • Az Internet-képes, paramétereit tekintve sokfunkciós, használható számítógépek,	• A lakosság előregedése • Gazdaságilag aktív népesség arányának csökkenése (a fiatal és gazdaságilag aktív népesség elvándorlása) • A kedvezőtlen demográfiai folyamatokat /előregedő népesség, születésszám csökkenés, elvándorlás/ tovább erősítik azok az intézkedések, ill. azok hiánya, melyek nem kezelik ezeket a problémákat • Társadalmi deviancia erősödése, tolerancia csökkenése, helyi társadalmi konfliktusok növekvő száma • Szegregáció erősödése egyes

táblagépek ára olyan szintre csökken, hogy (szinte) mindenki számára elérhetővé válnak • Az jelenleg idősödő korosztály jelentős része már használja az IKT-kat, így várhatóan az új technológiák könnyebben tanulhatók lesznek számukra a későbbiekben • E-közigazgatás széles körű elterjedése/szolgáltatásainak érintettek általi intenzív használata • IKT-k használatát, elterjedését segítő EU-s programok • Általános és középiskolák IKT-kal való ellátottságát javító intézkedések • Új beruházások révén a lakosság megőrzése, a népességvonzó képesség növelése	településeken • Slumosodás • Lakosság nemzetiségi összetételének változása, külföldiek betelepülése • A kedvező tendenciák ellenére várható a mélyszegénységben élők és a társadalom többi része közötti digitális szakadék növekedése • Hosszabb távon egyes kistelepülések elnéptelenedése • A járványveszélynek jobban kitett társadalmi csoportok (idősek, hátrányos helyzetűek stb.) munkaerőpiaci helyzetének további, radikális romlása
Közlekedés, elérhetőség	
• Megyét érintő gyorsforgalmi utak fokozatos kiépülése • TEN-T IV. vasúti folyosó további korszerűsítése • Többfunkciós (mezőgazdasági és kerékpárforgalmi) útvonalak létesítése • Románia autópálya hálózatának kiépülése, az átmenőforgalom erősödése	• A vidéki területek gyors elérhetősége nem biztosított, ami más irányba viszi el a fejlesztéseket és további leszakadáshoz vezet • A centralizáltság, különösen az élelmiszerláncok esetén tartósan leértékeli a helyi bázist • Romló minőségű alsóbbrendű utak, kerékpárutak • Út- és kerékpárút fejlesztések magas fajlagos költségei
Környezeti infrastruktúra	
• Megújuló energiaforrások kihasználásának finanszírozási lehetőségei (geotermikus, szoláris, biomassza, vízi energia) • Nagy mennyiségű, jó minőségű felszín alatti vízkészletek kihasználásának finanszírozási lehetőségei • Környezet és termőföldre illeszkedő halászati és öntözési potenciál kihasználása • Helyi energiatermelés, közösségi	• Önkormányzati források beszűkülése • A pályázati projektekhez szükséges saját tőke hiánya • Magánbefektetők érdektelensége • A pótlástól gyorsabban amortizálódó létesítmény • Nem fenntartható (pályázati forrásból, hitelből finanszírozott) önkormányzati beruházások

fűtőrendszerek előtérbe kerülése	
Településhálózat	
- Középvárosok városi funkcióinak, vonzerejének és népességvonzó képességének erősítése - Térségi együttműködések, funkció megosztások - A nemzetközi „okos falu” hálózatba kapcsolódva javítható a kistelepüléseken elérhető szolgáltatások minősége - Az „okos város” koncepciók megvalósításával javulhat a megye közepes és nagyobb településeinek népességmegtartó ereje	- Kedvezőtlen demográfiai folyamatok hatásai - Elvándorlás/városi népesség csökkenése - Közösségi szolgáltatások fajlagos költségeinek növekedése, - Elnéptelenedő községek (különösen a hátrányos helyzetű térségekben) - Települési/városi funkciók/szolgáltatások leépülése/megszűnése

b) A térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása

Természet, környezet

Békés megye az Alföld keleti részén fekvő, alapvetően sík területeket magába foglaló földrajzi és közigazgatási egység, amelyet a természeti adottságok szempontjából a magas napsütéses órák mellett az erdős területek kisebb aránya, valamint a felszín alatti ásványkincsek szűkössége is jellemez. Jelentős kiterjedésű, jó minőségű és gazdaságosan megművelhető földterületekkel rendelkezik ugyanakkor, melyeknek köszönhetően, tradicionálisan az agrárium nyújtja lakosai számára az egyik legfontosabb megélhetési formát. A jelentős mezőgazdasági igénybevétel miatt a talajok terheltsége erőteljesnek mondható, ezt a helyzetet egyes helyeken a szennyvízelvezetés hiányosságai tovább rontják.

A megye északi területét átszelő folyók számos, csak részben kihasznált vízgazdálkodási lehetőséget kínálnak, emellett emelik a táj természeti értékét, jelentős turisztikai érdeklődést generálva. A megye déli részén ugyanakkor a felszíni vizek hiánya nehezíti a gazdálkodást. Annak ellenére, hogy a folyók alapvetően rendelkeznek a szükséges szabályzási szinttel és védelemmel, az árvíz és belvíz is megjelenik időszakos problémaként, ráadásul a békési termőterületek egy része az aszály által is veszélyeztetett. A természeti adottságokra épülő mezőgazdasági termelés jelenleg többnyire kisebb hozzáadott értéket képvisel, ráépülő komolyabb feldolgozó szektor nélkül. A termelést az elmúlt években egyre jobban nehezítik a klímaváltozás okozta szélsőséges éghajlati események, invazív, tájidegen növényi és állatfajok, kártevők megjelenése. A nem megfelelő földhasználat miatt helyenként a földminőség romlásával is számolni kell.

Bár Békés megyében az ipari szennyezettség mértéke alacsonynak mondható, a mezőgazdasági tevékenységekből adódó porszennyezettség – főleg szárazabb időszakokban – meghaladja az előírt határértékeket. Emellett kiemelendő, hogy a megye középső és északi részén a felszín alatti ivóvízbázisok arzéntartalma magasabb a kívánatosnál.

A megye területén a felszín alatt jelentős termálkincs található, melynek hasznosítása – annak ellenére, hogy ezen a téren számos előrelépés történt már – napjaink és a közeljövő kiemelt feladata. Hasonló mondható el a szoláris energia hasznosítása kapcsán is.

Gazdaság

A relatíve kedvező statisztikai mutatók ellenére a valóságban egy az országos átlagtól leszakadó, kevésbé dinamikus békés megyei gazdaság képe rajzolódik ki előttünk, melyet a társas vállalkozások alacsony száma, és az országos átlaghoz képest alacsony foglalkoztatási és gazdasági aktivitási mutatók jellemeznek. Hazai összevetésben is alacsony a megye gazdasági teljesítménye, a gyakran tökehiányos vállalkozások technológiai megújulási sebessége lassú, közöttük ráadásul alacsony az együttműködési hajlandóság. Néhány, szigetszerű kezdeményezéstől eltekintve Békés megye cégeire szinte alig jellemző az innovációs kezdeményezőkézség, mely kedvezőtlen állapotot csak erősíti a helyi felsőoktatási- és K+F+I intézményrendszer gyengesége. Emellett ugyanakkor kiemelendő a Békés megyében meglévő erős középfokú képzési bázis, mely szervesen kapcsolódik a megyében tradicionálisan meglévő iparágak igényeihez (nyomdaipar, gépipar, építőanyag gyártás, kazángyártás, üvegipar, élelmiszeripar). A szakképzés kapcsán ugyanakkor meg kell említenünk, hogy a munkaerő-piaci igény és a tényleges képzés közötti összhang nem mindig tökéletes, az a jövőben mindenképpen javítható akár átfogó foglalkoztatási programok keretében.

Noha Békés megye földrajzi helyzete kedvező, a gazdasági szereplők nemzetközi, európai szintű kapcsolatrendszere regionális és országos összevetésben is továbbfejlesztésre szorul, a felsőoktatási intézményrendszer oktatási kínálata jelentősen bővítendő. A megyében működő vállalkozások részére mintegy 35 milliárd forint Európai Unió támogatás került megítélésre a GINOP keretében, ez az összeg azonban csak közel harmada a Bács-Kiskun megyei, és ötöde a Csongrád-Csanád megyei cégek részére megítélt támogatási összegnek.

A helyi ipari infrastruktúra (ipari parkok, inkubátorházak) az elmúlt években jelentős minőségi és mennyiségi fejlődésen ment keresztül, a rendelkezésre álló kapacitások kihasználtsága azonban térségenként eltérő. A területileg kiegyensúlyozott iparszerkezet meghatározó szereplői a kis- és középvállalkozások, jelentős zöldmezős nagyberuházásra az utóbbi időszakban nem került sor Békés megyében.

A térség hagyományosan meghatározó ágazata a mezőgazdaság, a megye területén kiemelkedően jó minőségű termőföldek találhatók, így a szántóföldi művelés dominanciája érvényesül. Noha az előállított termékek színvonala megfelelő, értékesítésük gyakran gondot jelent. Az agráriumra mindemellett nem épült megfelelő feldolgozóipari kapacitás. A mezőgazdaság fejlesztése kapcsán kulcskérdés a környezeti fenntarthatóság kérdése, különösen az öntözés és a környezetkárosító anyagok használatának csökkentése.

A kedvező táji adottságok (pl. gyógy- és termálvizek), a gazdag helyi kulturális örökség (pl. gasztronómia, kézművesség), a már kiépült aktív turisztikai lehetőségek (kerékpáros-, vízi-, lovas-, horgász- és vadászturizmus) megfelelő alapot szolgáltatnak egy erős, nemzetközi összevetésben is versenyképes, környezeti szempontból is fenntartható megyei turisztikai szektor kialakulásához. Ezt támasztja alá, hogy a kereskedelmi szálláshelyek adatai kedvezően alakultak az elmúlt években, ugyanakkor a látogatók elsősorban belföldről érkeztek. Noha az ágazat súlya egyértelműen növelendő a megye gazdaságán belül, a járványhelyzet éppen ezt a szektort sújtotta a legkeményebben, és e folyamat hosszabb távú kedvezőtlen hatásait ma még nem lehet teljes egészében felmérni.

Társadalom

A XIX. századi Békés megye legfontosabb társadalmi (és egyben gazdasági) problémájaként a drámai mértékű népességfogyás azonosítható. A megye népességvesztése a 2001-es népszámlálás óta kiemelkedően magas. Míg 2001-ben a lakosok száma 397.791 fő, 2011-ben 359.948 fő, 2019 januárjában 334.264 fő volt. 2001 és 2019 között a megye elvesztette népessége 16%-át. A jelenség mögött egyértelműen azonosíthatók a természetes fogyásból (a halálozások számának emelkedése és a születések számának stagnálása mellett a két érték közötti különbség, azaz a természetes fogyás értéke igen jelentős), valamint az elvándorlásból eredő okok. Fontos hangsúlyozni, hogy a megye valamennyi járása és települése jelentős mértékben veszít népességéből, ez alól a megyeszékhely, illetve a kisebb térségi központok sem képeznek kivételt. A népességcsökkenés lényegi elemeként kell azt is kiemelni, hogy a lakosságon belül egyre kisebb a fiatalok aránya, melyet az alacsony születésszám mellett a fiatalabb korosztályok

nagyobb mobilitása is determinál. Az öregedéssel együtt a lakosság reprodukciós képessége is fokozatosan visszaesik.

A megyei népesség jövedelmi viszonyai kedvezőtlenek országos összehasonlításban. Az egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában 2010 és 2018 között 60% körüli (alatti) szinten volt, ennél csak Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye értékei kedvezőtlenebbek, ami szintén erősítheti az elvándorlási hajlandóságot. A jövedelmi (és foglalkoztatási) viszonyok a perifériákon és a hátrányos helyzetű térségekben a megyei átlagnál is kedvezőtlenebb képet mutatnak.

Békés megyében csökken a gazdaságilag aktív korú népesség aránya, így az aktív korú lakosság terhe emelkedik, annak ellenére, hogy 2010 óta, az országos folyamatokkal összhangban, jelentős mértékben javultak a munkanélküliségi mutatók a megyében. A munkanélküliek aránya országos összehasonlításban továbbra is magas, melyhez a munkaképes korú népesség alacsony iskolai végzettsége és a diplomások országos átlagnál alacsonyabb aránya is hozzájárul. A kedvező folyamatot, mely a foglalkoztatottak számának és arányának folyamatos emelkedését hozta az elmúlt évtizedben, a COVID-19 okozta gazdasági megtorpanás 2020-ban jelentősen lelassította, ezzel új gazdasági kihívások elé állítva ezt a térséget is.

A megye lakosságának felsőoktatási és iskolázottsági pozíciói országos viszonylatban gyengének mondhatók. A megyében elérhető felsőoktatási képzések, az elmúlt évek jelentkezési adatait tekintve, nem eredményeznek nagy mennyiségű hallgatóságot, a tehetséges diákok sokszor az ország egyéb, jelentősebb felsőoktatási intézményét választják.

A megye lakosságának egészségügyi állapota továbbra is elmarad az országos szinttől, ami a betegségek gyakorisága és a korai halálozások terén is megmutatkozik.

Békés megyében az országos átlagnál alacsonyabb arányú nemzeti kisebbség él, ezen belül a legnagyobb arányban romák (2,59%). A roma népesség esetében fontos kiemelni, hogy esetükben a nem roma lakossághoz képest komoly életszínvonalbeli különbségek tapasztalhatók. A szegénységben, mélyszegénységben élő népesség koncentrációja figyelhető meg a hátrányos helyzetű térségekben és településeken.

Az oktatási, egészségügyi és szociális intézményellátottság kapcsán elmondható, hogy míg az alapfokú, középfokú szolgáltatásokat nyújtó intézményekkel az országos átlagot közelítően, vagy akár azt meghaladóan ellátott a megye, a speciális vagy felsőfokú szolgáltatásokat nyújtó intézmények gyakran hiányoznak, vagy nehezen érhetők el. Igaz ez a felsőoktatásra, a speciális szakellátást nyújtó fekvő- és járóbeteg-ellátásra, illetve az egyéb speciális szolgáltatásokra, mint például a prevenciós szolgáltatások, a speciális problémával küzdő gyermekek vagy fogyatékos személyek ellátása, a krízisközpontok vagy a támogató szolgálatok. Az elmúlt időszakban jelentősen nőtt a térségben a bölcsődei és óvodai intézmények kapacitása, ami elősegítette a kisgyermekes családok, főképp a nők munkavállalását. Az általános iskolai képzés jelenleg kilenc községben nem működik. A középfokú képzés kiépült, a szakképzés jelentős szakmai kínálattal rendelkezik. A megyén belül látszik egy centralizációs folyamat, melynek eredményeként elsősorban Békéscsaba és Gyula városa elszívja a diákokat a megye más területeiről. Jelenleg Békés megye 25 településén működik középfokú oktatás. A humán szolgáltatásokat nyújtó épületek infrastrukturális fejlesztése folyamatos, az energetikai korszerűsítést is magában foglaló modernizáció még számos esetben várat magára. Különbségek mutatkoznak az egyes települések köznevelési intézményei infrastruktúrájának színvonala között.

Közlekedés, elérhetőség

Békés megye országos szinten továbbra is kedvezőtlen gazdasági helyzetben van, amelynek számos oka között e helyen ki kell emelni a térség közlekedési kapcsolatainak gyengeségét, mely kifejezetten rosszul hat az új vállalkozások betelepülési hajlandóságára. Bár a megyében kisebb úthálózati fejlesztések folyamatosan történnek, és a folyamatban lévő gyorsforgalmi út (M44) kiépülésével a főváros felé irányuló közlekedési kapcsolatok is jelentősen javulhatnak, ez ma még csak részben valósult meg. Az M43-as út, amely a Budapest-Szeged-Röszke (Szerbia) vonalú M5-ös autópályából ágazik le Szegednél keleti irányban és a román határig kiépülve elősegíti a Romániából

érkező teherforgalom elvezetését a térség településeinek kisebb teherbírású útjairól, a dél-békési területek elérhetőségét is jelentősen javítja.

Pozitívumként mondható el, hogy a megyében folyamatosan korszerűsödik a kétszámjegyű úthálózat, emellett kijelenthető, hogy a megyei szintű közúthálózat kapacitása alapvetően megfelel a forgalomi igényeknek.

Amegye vasúti elérhetőségének fejlesztése folyamatos, jelenleg is tart. Legfontosabb hálózatként a Szajol – Békéscsaba-Lökösháza-(Románia) vonalat kell kiemelni, melynek Szajol-Békéscsaba közötti szakaszán kétirányú, 160 km/órás sebességű közlekedés működik. Ez a vonal biztosítja a csatlakozást a Szolnok, Budapest, valamint Debrecen, Nyíregyháza irányába tartó vasúti törzshálózati vonalak irányába. A vonal fejlesztésének előkészítése a Békéscsaba és Lökösháza közötti szakasz vonatkozásában folyamatban van.

Békés megyében két helyen található szilárd burkolatú kifutópályával rendelkező repülőtér. A békéscsabai repülőtér – bár rendelkezik kisebb (ICAO 2 B típusú) repülőgépek nappali és éjszakai fogadására alkalmas kiszolgáló berendezésekkel és infrastruktúrával – nem tartozik a kiemelt jelentőségű kategóriába, ugyanakkor fejlesztésével mindenképpen számolni kell. Emellett Orosházán található még egy volt szovjet katonai repülőtér.

Békés megyében a kerékpáros közlekedésnek magas a népszerűsége, emellett a megyében viszonylag magas a kiépített kerékpárutak hossza, a fejlesztések folyamatosak.

Környezeti infrastruktúra

A megye energia igényét import és hazai „hagyományos” energiahordozókkal elégíti ki. Békés megyét alapvetően jól kiépített környezeti infrastruktúra jellemzi, ennek eredményeként – például a szennyvíz tekintetében – alacsony a környezeti terhelés szintje. Ennek ellenére a talajban szikkasztott szennyvíz mennyisége még mindig jelentős. A nagyobb ipari üzemek saját ipari szennyvíztisztítóval rendelkeznek, melynek üzemeltetését is maguk végzik. A szennyvíztisztítás egyik végtermékének, a tisztított víznek a befogadói a vízfolyások. Békés megye vízi-közmű ellátását a természeti adottságaként rendelkezésre álló vízkészlete teszi kedvezővé. A megye hidrogeológiai adottsága a felszín alatti vizek és a felszíni vizekben való gazdagsága. A településeken a szilárdhulladék lerakása megoldott, az ivóvízhálózatot és a csatornahálózatot folyamatosan fejlesztik.

A mezőgazdasági termelés kapcsán gondot jelent ugyanakkor a talajvíz szennyezettsége illetve az, hogy az öntözési lehetőségek, valamint az öntözési igények területi megoszlása nem esik egybe. Ez Dél-Békés esetében, illetve kiemelten a komplex programmal fejlesztendő járásokban különösen problematikus. A megye kisebb településein gyakran jelentkeznek vízminőség problémák, és általában kijelenthető, hogy a hulladékfeldolgozás aránya rendkívül alacsony megyei szinten.

A klímaváltozás okozta felmelegedés mértékének növekedésével előtérbe kerül a megújuló energiahordozók nagyobb részarányú bevonásának szükségessége. Békés megye gazdag megújuló energiaforrásokban (geotermikus, szoláris, biomassa, vízi energia), ezek kihasználásához azonban megfelelő finanszírozási lehetőségek kellenek. Ezzel együtt a megújuló energia termelésére alapozott energiaellátás egyre elterjedtebb a megyében, és ez igaz a helyi vállalkozásokra, a lakossági felhasználókra és a közintézményekre egyaránt. Komoly potenciál rejlik a környezeti szempontból fenntartható, a biodiverzitást figyelembe vevő halászati és öntözési potenciál kihasználásában is. Energetikai korszerűsítés kapcsán kiemelendő a helyi energiatermelés, a közösségi fűtőrendszerek előtérbe kerülése.

Településhálózat

Békés megye 75 településéből Békéscsaba megyei jogú város, további 21 pedig városi ranggal rendelkezik, míg a fennmaradó 53 település község, illetve nagyközség. A megye egyértelmű agrárjellege ellenére a lakosság jelentős része (77%-a) városokban él, ez meghaladja az országos (70,5%) arányt. A városok közül Békéscsaba népessége haladja csak meg az 50 ezer főt, két város közelíti meg a 30 ezer főt, három 10-20 ezer fő közötti, míg a további tizenhat város 10 ezer fő alatti kisváros (hét közülük az 5 ezer főt sem éri el). A megye valamennyi településének csökken a népessége.

A legszélesebb gazdasági és szolgáltatási funkciókkal Békéscsaba, a megyeszékhely rendelkezik, mely a közelében fekvő Békés és Gyula városokkal együtt igen erőteljes településeggyüttest képez, a megyei népesség közel egyharmadát tömörítve. A három közép-békési település között viszonylag kiépült funkcionális feladatmegosztás működik, peremvárosaik között találjuk Sarkadot és Mezőberényt, vonzáskörzetük számos egyéb településre is kiterjed.

Kisebb léptékű és területi kihatású a Mezőkovácsháza–Mezőhegyes–Battonya város csoport, mely az egymás leárnyékolásából adódóan hiányosan kiépült kisvárosi funkciók - Mezőkovácsháza dominanciájú - kölcsönös igénybevétele által formálódik.

A megyeszékhely mellett három, széles körű gazdasági-szolgáltató-ellátási funkciókkal rendelkező csomópont lát el térségi szervező szerepet: Orosháza, Gyula és Szarvas. Közülük Orosháza tekinthető leginkább autonóm centrumnak, elsősorban gazdasági bázisa és újabban kibővült oktatási szerepköre miatt.

A községek túlnyomó része funkcionálisan hiányos település. Közöttük a legkedvezőtlenebb helyzetű falvak nagy számban koncentrálódnak a hátrányosabb helyzetű északi-északkeleti és déli-délkeleti járások területén illetve a tanyás térségekben.

A népesség életkörülményeit befolyásoló települési környezet, valamint az elérhető szolgáltatások köre és minősége is fejlődött az elmúlt években. Mindez illeszkedik az országosan jellemző folyamatokhoz, így nem jelent kiemelkedő előnyt a megye számára, csak kisebb mértékben tudott hozzájárulni a népesség csökkenését okozó folyamatok lassításához.

Lehetőségek, adottságok definiálása

A helyzetelemzésre, valamint a helyzetértékelésre alapozva a területfejlesztési koncepció javaslatlatterti fázisában nevesítésre kerül Békés megye hosszú távú jövőképe, valamint az ehhez kapcsolódó célrendszer. Az átfogó és stratégiai célok megalapozása során többek között az alábbi adottságok, lehetőségek feltárása történt meg.

A megye területén a felszín alatt jelentős termálkincs található, melynek hasznosítása – annak ellenére, hogy ezen a téren számos előrelépés történt már – napjaink és a közeljövő kiemelt feladata. Hasonló mondható el a szoláris energia hasznosítása kapcsán is. A helyi lakosok életminőségének javítása kapcsán a vonalas környezeti infrastruktúra további fejlesztése indokolt.

A megye kis- és középvállalkozásai között erősítendő az együttműködések különböző formái, a meglévő kezdeményezésekre alapozva a nemzetközi pozíciók is javíthatók. Békés megye oktatási rendszerére építve a hagyományos ágazatokban dolgozók ismeretanyaga fejleszthető.

A megye gazdaságföldrajzi elhelyezkedése kedvezőnek mondható, azonban a gazdasági szereplők nemzetközi kapcsolatrendszere regionális és országos összvetésben továbbfejlesztésre szorul, a felsőoktatási intézményrendszer oktatási portfóliója a lehetőségekhez mérten ugyancsak jelentősen bővíendő. Ugyanez igaz a cégek kutatás-fejlesztési potenciáljára, a kapcsolódó innovációs intézményrendszerre is. A megyében működő vállalkozások forrásabszorpciók képessége ugyancsak erősítendő. A helyi ipari infrastruktúra (ipari parkok, inkubátorházak) kihasználtsága kiegyensúlyozatlan, a fizikai infrastruktúra és a nyújtott szolgáltatások minősége is fejlesztendő a jövőben. A kis- és középvállalkozások működési hatékonyságát jelentősen javíthatják az energetikai korszerűsítést célzó beavatkozások is.

A térség hagyományosan meghatározó ágazata a kiváló adottságokra alapozó mezőgazdaság, melynek támogatása kapcsán kulcskérdés a környezeti fenntarthatóság kérdése, különösen az öntözés és a környezetkárosító anyagok használatának csökkentése terén.

Békés megye kedvező táji adottságainak köszönhetően komoly potenciállal rendelkezik a gyógy-turizmus, aktív turizmus területén, miközben a kulturális, gasztronómiai turisztikához kapcsolódó értékek még kiaknázásra várnak. A vízi turizmus fellendítésének első lépéseként a Magyar Kajak-Kenu Szövetség a térség vízparti önkormányzataival együtt működve GINOP forrásból az Alsó-Tisza vízi turizmusának komplex fejlesztéséhez kapcsolódóan vízitúra megállóhelyeket létesített Gyula, Doboz-Szanazug, Sarkad, Békés-Dánfok, Köröstarcsa és Gyomaendrőd településeken. A megállóhelyeken színvonalas vízi turisztikai eszközök bérelhetők, nyaranta Vízivándor tábor

szervezésével több száz diákkal ismertetik meg a Körösök legszebb részeit, így a szabadidő aktív eltöltése mellett személetformálás is folyik. A Körösök látnivalókban gazdag vidéke egyedül álló lehetőségeket rejt az aktív turizmust tekintve, hiszen kombinálhatjuk a kerékpáros és vízi túrákat. Ehhez viszont sűríteni kell a megállóhelyek számát a folyók mentén, törekedni kell azok hálózatos működésére és növelni kell a szolgáltatások színvonalát.

A társadalmi mobilitást, a munkavállalási kedvet erősítő feltételek folyamatosan javulnak a megyében. Az elmúlt időszakban jelentősen nőtt a térségben a bölcsődei és óvodai intézmények kapacitása, ami elősegítette a kisgyermekes családok, főképp a nők munkavállalását. A középfokú képzés magas színvonalon zajlik, a szakképzés jelentős szakmai kínálattal rendelkezik, ez azonban a piaci igényekkel összhangban fejleszthető. A humán szolgáltatásokat nyújtó épületek infrastrukturális fejlesztése folyamatos, ugyanakkor ezek energetikai korszerűsítést is magában foglaló modernizációja még számos esetben várat magára.

A megyében folyamatosak a kisebb úthálózati fejlesztések, és a megye északi területeit érintő gyorsforgalmi úthálózat is kiépül, ami hosszabb távon a beruházásvonzó képesség javulását eredményezheti. Békés megyében két helyen található szilárd burkolatú kifutópályával rendelkező repülőtér. A békéscsabai repülőtér – bár rendelkezik kisebb (ICAO 2 B típusú) repülőgépek nappali és éjszakai fogadására alkalmas kiszolgáló berendezésekkel és infrastruktúrával – nem tartozik a kiemelt jelentőségű kategóriába, ugyanakkor fejlesztésével mindenképpen számolni kell. Emellett Orosházán található még egy volt szovjet katonai repülőtér. A megyében a kerékpáros közlekedésnek magas a népszerűsége, emellett a megyében viszonylag magas a kiépített kerékpárutak hossza, a fejlesztések folyamatosak.

A megye kiemelt értéke vízbázisa, melynek védelme a helyi életminőség javításának egyik sarokpontja. A megye kisebb településein gyakran jelentkeznek vízminőség problémák, és általában kijelenthető, hogy a hulladékfeldolgozás aránya rendkívül alacsony megyei szinten, mely problémára megoldást kell találni.

Békés megye gazdag megújuló energiaforrásokban (geotermikus, szoláris, biomassza, vízi energia), ezek kihasználásához azonban megfelelő finanszírozási lehetőségek kellenek. A megújuló energia termelésére alapozott energiaellátás egyre elterjedtebb a megyében, és ez igaz a helyi vállalkozásokra, a lakossági felhasználókra és a közintézményekre egyaránt. Komoly potenciál rejlik a környezeti szempontból fenntartható, a biodiverzitást figyelembe vevő halászati és öntözési potenciál kihasználásában is. Energetikai korszerűsítés kapcsán kiemelendő a helyi energiatermelés, a közösségi fűtőrendszerek előtérbe kerülése.

A legszélesebb gazdasági és szolgáltatási funkciókkal Békéscsaba, a megyeszékhely rendelkezik, mely a közelében fekvő Békés és Gyula városokkal együtt igen erőteljes település együttest képez, a megyei népesség közel egyharmadát tömörítve. A három közép-békési település között viszonylag jól kiépült funkcionális feladatmegosztás működik, peremvárosaik között találjuk Sarkadot és Mezőberényt, vonzáskörzetük számos egyéb településre is kiterjed. E térség gazdaságának dinamizálása, az itt működő cégek technológiai fejlesztéseinek támogatása kiemelt potenciált rejt.

A járásközpont települések közül három széles körű gazdasági-szolgáltató-ellátási funkciókkal rendelkező csomópont lát el térségi szervező szerepet: Orosháza, Gyula és Szarvas. Ezek esetében ugyancsak indokolt a helyi specifikumokra épülő, gazdaságfejlesztési program megvalósítása.

A megye területén két komplex programmal segítő járás (Sarkadi járás és Mezőkovácsházai járás) található. Ezek esetében a helyi értékekre építő komplex fejlesztési programok, a belső erőforrások mozgósítása jelenthet elmozdulást a kedvezőtlen helyzetből.

A megye népességének életkörülményeit befolyásoló települési környezet, valamint az elérhető szolgáltatások köre és minősége is fejlődött az elmúlt években. Mindez illeszkedik az országosan jellemző folyamatokhoz, ám egyes területeken (például közszolgáltatásokhoz való hozzáférés fejlesztése) még lépéseket kell tenni.

Amint látni fogjuk, a fenti adottságokat, lehetőségeket két átfogó cél és négy darab specifikus célkitűzés elérésével kívánja Békés megye kiaknázni. A célokban leírtak teljesülését szektorális és területi prioritások, valamint az ezekhez rendelt beavatkozások támogatják.